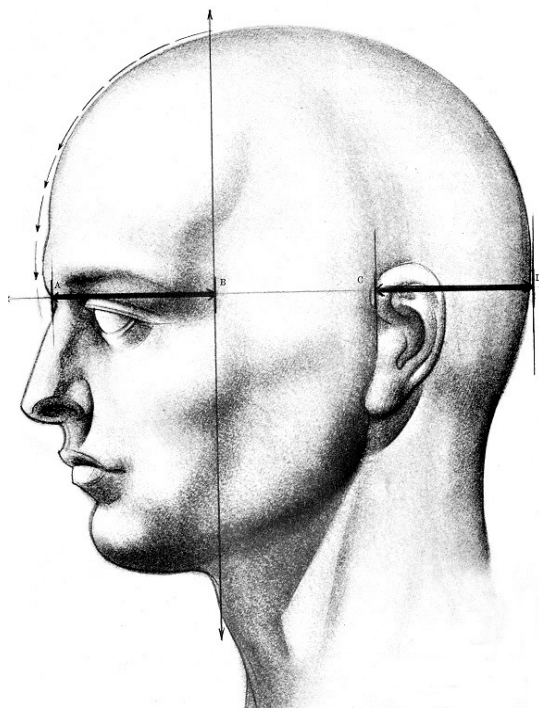

XVII NAUČNI SKUP

EMPIRIJSKA ISTRAŽIVANJA U PSIHOLOGIJI

11. i 12. FEBRUAR, 2011.

FILOZOFSKI FAKULTET, UNIVERZITET U BEOGRADU

INSTITUT ZA PSIHOLOGIJU I LABORATORIJA ZA EKSPERIMENTALNU
PSIHOLOGIJU,
FILOZOFSKI FAKULTET, UNIVERZITET U BEOGRADU

XVII NAUČNI SKUP

EMPIRIJSKA ISTRAŽIVANJA U PSIHOLOGIJI

11. i 12. FEBRUAR, 2011.

FILOZOFSKI FAKULTET, UNIVERZITET U BEOGRADU

INSTITUT ZA PSIHOLOGIJU I LABORATORIJA ZA
EKSPERIMENTALNU PSIHOLOGIJU, FILOZOFSKI FAKULTET,
UNIVERZITET U BEOGRADU

PROGRAMSKI ODBOR

Prof. dr Snežana Smederevac
Prof. dr Slobodan Marković
Prof. dr Svetlana Čizmić
Prof. dr Ivan Ivić
Prof. dr Nenad Havelka
Doc. dr Jasmina Kodžopeljić
Doc. dr Vesna Gavrilov Jerković
Doc. dr Goran Opačić
Doc. dr Miroslava Đurišić Bojanović
Doc. dr Dragica Pavlović Babić
Doc. dr Oliver Tošković (predsednik)

ORGANIZACIONI ODBOR

Prof. dr Slobodan Marković
Doc. dr Dragica Pavlović Babić
Doc. dr Oliver Tošković
Olga Marković

Lektura: Milorad Rikalo

PERCEPCIJA

PROSTORNA LOKALIZACIJA ZVUKA KOD SLEPIH I OSOBA KOJE VIDE

Tijana Todić, Oliver Tošković

Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica; Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd
tijana8504@yahoo.com

Osobe koje imaju očuvano čulo vida koriste i ostala čula kako bi upotpunile svoje doživljaje sveta oko sebe. Jedino pouzdano opažanje prostora vrši se na osnovu sinteze informacija koje dolaze iz receptora za vid, sluh, dodir i pokret. Kod osoba oštećenog vida taktilna percepcija, kinestetički osećaj i auditivni oseti su korišćeni za sticanje iskustva. S obzorom na to da se pri opažanju prostora slepi više oslanjaju na informacije dobijene čulom sluha i dodira, postavlja se pitanje da li su osobe koje ne vide uspešnije od osoba koje vide u preciznoj lokalizaciji izvora zvuka. Cilj ovog rada je provera pretpostavke da su neka čula slepih osoba, usled njihovog hendikepa, postala osetljivija na podražaje. Jedno od tih čula na koje se ova pretpostavka odnosi je čulo sluha. Način za proveru osetljivosti čula sluha je provera preciznosti prostorne lokalizacije zvučnog izvora. Istraživanje je sprovedeno na grupi od 15 slepih i 15 ispitanika neoštećenog vida, oba pola, uzrasta od 21 do 61 godine. Veličina uzorka je određena prema broju ispitanika uobičajenom za psihofizička merenja auditivne lokalizacije, kako kod ispitanika očuvanih senzornih modaliteta, tako i kod ispitanika sa izmenjenom ili oštećenom čulnom osetljivošću. Dve grupe ispitanika su ujednačene po polu i uzrastu, a niko od njih nije pohađao muzičku školu ili se na bilo koji način bavio muzikom. Ispitanicima je u 3 serije sa 10 različitih pozicija puštan zvučni stimulus. Stimulus je jednoličan zvuk jačine 40 dB, frekvencije 12 kHz i trajanja 0,3 sekunde. Zvuk je puštan sa 10 pozicija, dobijenih kombinacijom dve udaljenosti (1m i 3m) i pet pravaca (pravo ispred ispitanika, 15 stepeni levo i desno i 30 stepeni levo i desno). Zadatak ispitanika je bio da, pošto čuju zvuk, na osnovu prethodno datog uputstva lokalizuju izvor zvuka, tj. kažu da li se on čuje sa udaljenosti od 1m ili 3m

4 EMPIRIJSKA ISTRAŽIVANJA U PSIHOLOGIJI

i da li je pravo, levo ili desno u odnosu na njih. Lokalizacija pravca i daljine zvučnog izvora je odvojeno bodovana, za svakog ispitanika je određen skor preciznosti lokalizacije pravca (levo-desno) i daljine (bliže-dalje). Rezultati su obrađeni trofaktorskom analizom varijanse za ponovljena merenja, u kojoj su kao faktori korišćeni pravac izvora zvuka, daljina i slepoća ispitanika. Urađene su dve analize, jedna za tačnost procene daljine izvora zvuka, a druga za tačnost procene pravca izvora zvuka. Za tačnost procena daljine izvora zvuka analiza je pokazala da jedino postoji statistički značajan efekat daljine stimulusa ($F=9.04$; $df=1;28$ $p<0,01$), dok efekat pravca i slepoće ispitanika, kao ni njihove interakcije nisu bili statistički značajni. Za tačnost procena pravca izvora zvuka analiza je pokazala da postoji statistički značajan efekat pravca stimulusa ($F=2.53$; $df=4;112$ $p<0,05$) i slepoće ($F=18.23$; $df=1;28$ $p<0,01$) dok efekat daljine ispitanika, kao ni njihove interakcije nisu bili statistički značajni. Ovi rezultati pokazuju da tačnost procene daljine stimulusa zavisi jedino od daljine tog stimulusa, i to na takav način da, što je stimulus dalji, ispitanici su sigurniji da je on dalji. Tačnost procene pravca stimulusa zavisi od pravca njegovog izvora, i to na takav način da, što je stimulus ekstremnije postavljen u odnosu na posmatrača, ispitanici su sigurniji gde je on. Međutim, tačnost procene pravca zavisi i od toga da li je ispitanik slep ili ne, na takav način da slepi ispitanici bolje lokalizuju pravac izvora zvuka. Dakle, početna pretpostavka, da između slepih i ispitanika koji vide postoje razlike u tačnosti lokalizacije izvora zvuka, samo je delimično tačna, što govori da postoje osnove za tvrdnju da se kod slepih ispitanika osetljivost čula sluha povećava.

Ključne reči: slepi, sluh, prostorna lokalizacija zvuka, tačnost lokalizacije.

UTICAJ BROJA ČULA KOJIM JE MOGUĆE ISKUSITI POJAM U PARADIGMI ASOCIJATIVNOG UČENJA PAROVA REČI

Milica Popović, Dušica Filipović Đurđević

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Univerzitet u Novom Sadu;

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Univerzitet u Beogradu

milica.popovic@fondmt.rs

U ranijim istraživanjima zabeleženo je da se pojmovi koji se mogu iskusiti većim brojem čula (narandža) tačnije reprodukuju u odnosu na one

koji se mogu iskusiti manjim brojem čula (sijalica). Cilj ovog istraživanja bilo je detaljnije ispitivanje različitih teorijskih objašnjenja zabeleženog efekta. Efekat je posmatran iz ugla teorije višestrukog koda (i peg hipoteze), teorije dostupnosti konteksta i hipoteze o relaciono-distinktivnom procesiranju.

U istraživanju je učestvovalo 40 ispitanika – polovina je učila jednu, a polovina drugu listu reči. Svaka lista imala je 41 par reči, gde su 11 parova bile apstraktne reči, 11 iz grupe konkretnih pojmova koji se mogu iskusiti malim brojem čula, a 11 iz grupe konkretnih pojmova koji se mogu iskusiti većim brojem čula. U prvoj listi parovi su bili visoko asocijativno povezani – "teorija-nauka", a u drugoj su bili nepovezani – "jednakost-nauka". Mete (druga reč u paru) su bile iste u obe liste, tj. liste su se razlikovale po prvoj reči iz para. Ostalih osam parova reči bili su fileri. Reči su bile ujednačene po konkretnosti, familijarnosti, dužini, logaritmu frekvence, konkretnosti za čulo vida, dostupnosti konteksta i emocionalnoj valenci. Vreme izlaganja stimulusa bilo je 8 s, a ISI - 1 s. Nakon učenja ispitanici su pristupili zadatku navođene reprodukcije, gde ispitanik na ponuđeni znak (prva reč iz para) odgovara koja je bila meta. Reprodukcia je trajala 5 minuta. Istraživanje je izvedeno u skladu sa dvofaktorskim nacrtom. Prvi faktor bio je povezanost reči (dva nivoa – povezani i nepovezani parovi), a drugi, - faktor broja čula (tri nivoa – nula, malo i mnogo čula). Kovarijable u analizi po stimulusima bile su asocijativna povezanost nepovezanih parova i pobudljivost znaka i mete povezanih parova. Zavisna varijabla bila je procenat tačno reprodukovanih parova reči.

U analizi po ispitanicima, dvofaktorskom analizom varijanse za zavisne uzorke, zabeležen je glavni efekat povezanosti, $F(1,36)=32.28$, $p<0.001$, gde su ispitanici tačnije reprodukovali povezane parove, kao i glavni efekat broja čula, $F(2,72)=11.46$, $p<0.001$. Post Hoc analiza je pokazala da su se značajno bolje reprodukovali pojmovi koji se mogu iskusiti čulima nego apstraktne reči, dok značajne razlike između dve grupe konkretnih reči nije bilo. Zabeležen je i efekat interakcije dva faktora, $F(2,72)=6.45$, $p<0.01$. Post Hoc analiza je pokazala da je efekat broja čula značajan samo u situaciji kada su ispitanici učili povezane parove, kao i da on potiče od razlike u reprodukciji između apstraktnih i obe grupe konkretnih reči. U analizi po stimulusima, analizom kovarijanse, zabeležen je glavni efekat povezanosti, $F(1,27)=11.84$, $p<0.01$ i glavni efekat broja čula, $F(2,27)=4.009$, $p<0.05$. Post Hoc analizom je utvrđeno da su ispitanici značajno tačnije reprodukovali

6 EMPIRIJSKA ISTRAŽIVANJA U PSIHOLOGIJI

pojmove koji se mogu iskusiti većim brojem čula nego apstraktne pojmove.

Dobijeni rezultati se najbolje mogu objasniti hipotezom o relacionalno-distinktivnom procesiranju. Pošto je efekat broja čula poticao od razlike između apstraktnih i konkretnih reči, pri čemu su konkretne reči bile ujednačene po konkretnosti za vid, moglo bi se reći da je za procese pamćenja vizuelno iskustvo sa svetom oko nas najrelevantnije. Ovakav nalaz se ne može objasniti teorijom višestrukog koda, ali ni teorijom dostupnosti konteksta, jer ne predviđa uticaj perceptivne informacije na procese pamćenja.

Ovo istraživanje je sufinansirano od strane Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije (projekat broj: 149039D).

Ključne reči: efekat broja čula, efekat konkretnosti, asocijativna povezanost, PAL paradigma, navođena reprodukcija.

MENTALNA EKSPLOKACIJA DISTANCI NA MAPAMA SA VERBALNIM I SLIKOVNIM SADRŽAJEM VARIRANIM PO FREKVENCI, KONKRETNOSTI I VIZUELNOJ FREKVENCI

Ivana Ćirović, Sunčica Zdravković

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Beograd; Filozofski fakultet,
Univerzitet u Novom Sadu
cirovicivana@gmail.com

Mentalne predstave se eksperimentalno ispituju zadacima mentalne eksploracije. U takvim zadacima, ispitanicima se prikazuju stimulusi, koje oni pamte, vizuelizuju (tj. zamišljaju), a zatim u zadatku eksploracije donose različite sudove o tako nastalim vizuelnim predstavama. U zadacima koji zahtevaju vizuelizaciju prethodno prikazanih mapa, Koslin je utvrdio da porast u rastojanju na pravoj mapi prati priraštaj u vremenu eksploracije na mentalnoj mapi.

Ovaj fenomen je sada poznat kao efekat simboličke distance. Na osnovu dobijenih nalaza, Koslin sugerise analogiju između procesa mentalne reprezentacije i perceptivnih procesa (analogna teorija). Nasuprot tome, Pylyshyn predlaže da se i pri baratanju mentalnim predstavama, kao i u jeziku, angažuju jedinstveni simbolički mehanizmi (propozicionalna teorija). S namerom da razrešimo neke od dilema debate o predstavama, primenile smo modifikovani zadatak eksploracije gde je

izmišljena mapa sadržala konkretne pojmove u verbalnom ili vizuelnom modalitetu. Izvedena su tri eksperimenta, i u svakom su ispitanicima prikazane četiri mape sastavljene od linija (putanja) i pravougaonika (stanica). Raspored putanja i stanica bio je istovetan na svim mapama, a variran je jedino sadržaj stanica. Zadatak ispitanika bio je da zapamti mapu, kako bi mogao da odredi rastojanje (broj stanica) između bilo koje dve zadate stanice. U prvom eksperimentu, u kome je učestvovalo 19 studenata prve godine psihologije, sadržaj su činili konkretni pojmovi predstavljeni: (1) rečima, visokofrekventnim ili niskofrekventnim, (2) slikama pojmova (koji takođe mogu biti iskazani visokofrekventnim ili niskofrekventnim rečima). U drugom eksperimentu (23 polaznika Istraživačke stanice Petnica), sadržaj je variran po konkretnosti. Mape su mogle sadržati (1) reči, konkretne ili apstraktne, (2) slike konkretnih pojmova ili apstraktni slikovni materijal. U trećem eksperimentu (25 studenata prve godine psihologije), sadržaj je variran po vizuelnoj frekvenci, pa su mape sadržale slike (1) pojmova visoke vizuelne frekvence koji se mogu predstaviti i visokofrekventnim ili niskofrekventnim rečima, (2) pojmova niske vizuelne frekvence koji se mogu predstaviti i visokofrekventnim ili niskofrekventnim rečima. Efekat simboličke distance repliciran je na svim mapama nezavisno od sadržaja. U prvom eksperimentu utvrđena je razlika s obzirom na modalitet mape: ispitanici značajno brže prelaze distance na mapama sa slikovnim sadržajem ($F(1,18)=43,93$; $p=0.000$). Nasuprot tome, nije dobijen efekat frekvence reči. Nije pronađena razlika u vremenu eksploracije mapa sa konkretnim i apstraktnim rečima, dok razlika postoji na slikovnom nivou - ispitanici brže prelaze mape sa slikama konkretnih pojmova, nego mape sa apstraktnim slikovnim materijalom ($F(1,22)=9,05$; $p=0.006$). Efekat modaliteta utvrđen je samo na konkretnom nivou ($F(1,22)=13,99$; $p=0.001$). Pretpostavljamo da je razlika na apstraktnom nivou izostala usled neadekvatnosti apstraktnog slikovnog materijala. Kada je varirana vizuelna frekvencija slikovnog materijala, utvrđeno je da ispitanici značajno sporije prelaze samo mapu čiji sadržaj čine vizuelno niskofrekventni pojmovi koji se mogu predstaviti i niskofrekventnim rečima ($F(1,24)=4,55$; $p=0.043$). Ukoliko se iz analize isključi situacija sa apstraktnim slikovnim materijalom, naši nalazi su u direktnoj suprotnosti sa pretpostavkama propozicionalne teorije. Ako bi se perceptivni kod transformisao u propozicioni, onda bi ispitanici trebalo da rešavaju verbalni zadatak brže od slikovnog. Takođe, za propozicioni kod bi bilo očekivano da frekvencija i konkretnost reči modifikuje vreme eksploracije,

8 EMPIRIJSKA ISTRAŽIVANJA U PSIHOLOGIJI

a ovo nije pokazano ni na jednom modalitetu mapa. Ovo istraživanje je sufinansirano od strane Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije (projekat broj: 149039D)

Ključne reči: efekat simboličke distance, debata o predstavama, konkretnost, vizuelna frekvenca.

PERCEPTIVNE DIMENZIJE POJMOVA

Petar Milin, Sunčica Zdravković

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu;
Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Beogradu
pmilin@ff.uns.ac.rs

Perceptivna teorija znanja (Barsalou, 1999), predstavlja jednu od aktuelnih kognitivnih teorija i oslanja se na klasičnu filozofsku tradiciju koja pretpostavlja da je kognicija perceptivnog karaktera. Prema ovoj teoriji, čak i apstraktni koncepti nastaju kao posledica aktivacije neuralnih struktura koje su zadužene za kodiranje perceptivnog iskustva. Reči su, takođe, asocirane sa pojmovima tako da postoji suštinska sličnost između semantičkog i konceptualnog prostora. U sasvim drugačijem filozofskom duhu, Čarls Osgud je predložio organizaciju semantičkog prostora reči, definisanog ograničenim brojem dimenzija koje su zavisne od perceptivnih iskustava, a samim tim i od stanja (senzornog) nervnog sistema (Osgood, 1952). Postoji veći broj razloga zbog čega ove dve koncepcije nisu dovedene u direktnu vezu i pored očiglednih preklapanja. Prvo, Barsalou predstavlja opštu teoriju znanja, dok Osgud prati jedan relativno specifičan istraživački program. Takođe, Barsalou pretpostavlja dinamički sistem predstava, a Osgud pokušava da opiše stabilnu strukturu značenja u terminima osnovnih dimenzija semantičkog prostora, primenjujući faktorsku analizu (FA). Međutim, u potrazi za ad hoc definisanim semantičkim prostorom, moguće je primeniti i multidimenziono skaliranje (MDS). Dva statistička pristupa daju suštinski različite indikatore: semantičku sličnost (FA) i semantičku udaljenost (MDS). Pritom, samo udaljenosti ostaju verne prostornoj metafori, a samim tim i ideji o perceptivnoj zasnovanosti našeg znanja. Polazeći od pretpostavke da oba autora zapravo opisuju isti prostor, pitali smo se da li perceptivna zasnovanost predstava, odnosno, reči, čini da i sam konceptualni prostor

postaje izomorfan fizičkom prostoru. Zbog toga smo modifikovali Ozgudov postupak zadavanja jednodimenzionalnih bipolarnih skala, tako što smo uveli dvodimenzionalne kombinacije skala (mape). Takođe, očekivali smo da će primena MDS-a, za razliku od Ozgudovih faktora, direktnije odslikavati perceptivnu zasnovanost pojmova – reči, odnosno, njihovu međusobnu udaljenost. Subjekti (57) su procenjivali 5 konkretnih i 5 apstraktnih reči srpskog jezika (ujednačenih po rodu, broju slova i frekvenci), koristeći 7 bipolarnih skala, u 3 perceptivna modaliteta (vid, sluh i dodir). U eksperimentu 1 zadavanje skala bilo je klasično: na papiru, jednodimenzionalno. U eksperimentu 2 (isti ispitanici, 6 meseci kasnije), skale su prikazivane na računaru, u dvodimenzionalnim kombinacijama. Svaka skala predstavljena je u poziciji X-ose i u poziciji Y-ose, u kombinaciji sa preostalih šest skala (42 kombinacije x 2 ose). Da bi se optimizovala dužina eksperimenta, lista svih kombinacija podeljena na šest delova, tako da se u svakoj od šest novih lista svaka skala pojavila samo dva puta (kao X-osa i kao Y-osa). Ispitanici su bili nasumice razvrstani u šest grupa i procenjivali su reči prema jednoj listi kombinacija osnovnih skala. Rezultati su pokazali da ne postoje značajne razlike u načinu administracije (papir ili računar: Wald = 1.112; df = 1; p = ns), kao ni u orijentaciji skala (X- ili Y-osa: Wald = 0.289; df = 1; p = ns). Nasuprot tome, rezultati MDS pokazuju da neki perceptivni modaliteti nose više informacija korisnih za ispitanike u razlikovanju pojmova – reči (Mantel(min) = -.23; Mantel(max) = .88). Ovakvi nalazi idu u prilog tezi o fizičkoj determinisanosti konceptualnog (semantičkog) prostora. Rad je finansiran projektom D-149030 Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije.

Ključne reči: semantički prostor, perceptivna teorija znanja, multidimenzionalno skaliranje, faktorska analiza, semantički diferencijal.

NEURONSKA MREŽA ZA SERIJALNO POMICANJE PAŽNJE KOD VIZUALNOG PRETRAŽIVANJA

Dražen Domijan

Sveučilište u Rijeci, Rijeka, Hrvatska
ddomijan@ffri.hr

Temeljna dilema u razumijevanju vizualnog pretraživanja odnosi se na pitanje da li je potreban zaseban serijski mehanizam koji sekvencijalno

10 EMPIRIJSKA ISTRAŽIVANJA U PSIHOLOGIJI

pomiče pažnju u vidnom polju ili se pretraživanje može objasniti djelovanjem isključivo paralelnog mehanizma koji istovremeno obrađuje informacije na svim relevantnim spacijalnim lokacijama. Nedavno neurofiziološko istraživanje je pokazalo da ćelije u frontalnim očnim poljima (FEF) mijenjaju aktivnost ovisno o relativnom položaju objekta koji se nalazi u njihovom vidnom polju i položaju cilnog objekta. Što je promatrani objekt udaljeniji od cilnog objekta pojačana aktivnost ćelija javlja se ranije u odnosu na aktivnost ćelija koje reprezentiraju ciljni objekt, što upućuje na djelovanje serijalnog mehanizma pretraživanja (Buschman i Miller, 2009). Također, tehnikama funkcionalnog oslikavanja mozga pokazano je da u intraparijetalnom sulkusu (IPS) postoji zasebno područje koje se aktivira samo kada se pažnja pomiče s jedne lokacije na drugu (Yantis i sur., 2002) i koje je odvojeno od područja koje pokazuje pojačanu aktivnost kada je pažnja zadržana na jednoj lokaciji. U ovom radu predstavljena je nova neuronska mreža za vidno pretraživanje koja uključuje interakciju između frontalnih očnih polja (FEF) i intraparijetalnog sulkusa (IPS). Mreža je sposobna sekvencijalno pomicati vlastitu aktivnost u skladu s pomicanjem pažnje u vidnom polju. Neuronu u FEF-u dodjeljuju različitu razinu aktivnosti reprezentacijama različitih objekata. Na taj način, neuroni u FEF-u definiraju redoslijed kojim će se pažnja pomicati s neurona s višom razinom aktivnosti prema neuronima s nižom razinom aktivnosti. Neuroni u IPS-u očitavaju aktivnost iz FEF-a i omogućuju reprezentaciju samo onog objekta koji u FEF-u trenutno ima najveću aktivnost. Drugim riječima, IPS mreža reprezentira fokus pažnje. Kada se pažnja pomiče na novi objekt, neselektivni signal za resetiranje se aktivira i gasi reprezentaciju objekta s najvišom razinom aktivnosti u FEF-u, čime se implementira inhibicija povratka na staru lokaciju (Klein, 1988). Dinamička svojstva neuronske mreže u FEF-u omogućuju da slijedeći objekt u nizu dobije najvišu razinu aktivnosti te se njegova reprezentacija učita u IPS. Ponavljanjem ove procedure, model može pretražiti sve objekte u vidnom polju. Model dopušta da se dva ili više identičnih objekata odaberu i evaluiraju zajedno, čime se brzina pretraživanja bitno skraćuje. U cilju testiranja modela provedene su računalne simulacije koje su pokazale da model uspješno simulira pomicanje pažnje u skladu s rezultatima Buschmana i Millera (2009). Model simulira rezultate klasičnih psihofizičkih istraživanja koja pokazuju različite uzorke brzine pretraživanja u funkciji broja objekata u vidnom polju za pretraživanje jednostavnih obilježja i za pretraživanje kombinacija obilježja (Treisman i Gelade, 1980) kao i istraživanja o ulozi

grupiranja u vizualnom pretraživanju (Humphreys i Müller, 1993). Pored toga, model može objasniti vizualno markiranje, odnosno sposobnost vizualnog sustava da napravi razliku između podražaja koji su prezentirani u različito vrijeme (Watson i sur., 2003) i inhibitorno tagiranje pokretnih objekata, što znači da model može pretraživati i u situaciji kada se objekti kreću (Ogawa i sur., 2002; Takeda i Yagi, 2000). Predloženi model omogućuje povezivanje neurofizioloških i psihofizičkih spoznaja u jedinstveni teorijski okvir za razumijevanje vizualnog pretraživanja.

Ključne reči: Simulacijsko modeliranje; Neuronska mreža; Pažnja; Vizualno pretraživanje.

HOLISTIČNI I PARCIJALNI ASPEKTI PREPOZNAVANJA LICA

Zorica Stevanov

Filozofski fakultet, Beograd

zoricastevanov@yahoo.com

Kada gledamo u nečije lice, sa visokom tačnošću možemo da odredimo da li nam je ono poznato ili ne. Pitanje koje se postavlja je da li prepoznamo to lice na osnovu izolovanih delova lica ili na osnovu celine (geštalt) koju čine ti delovi. Ranija istraživanja su pokazala da određeni delovi lica imaju veći uticaj na tačno prepoznavanje, i na osnovu toga se oči, usne, nos i obrve označavaju kao "ključni" delovi lica. U ovom istraživanju smo želeli da utvrdimo koliko su ljudi uspešni u zadatku prepoznavanja lica ako im je prezentovano samo ovih 6 ključnih delova, i to na realnim pozicijama (spacijalna metrika i prirodne pozicije nisu narušene) ili na nerealnim pozicijama (na primer, oko se nalazi na mestu gde očekujemo da vidimo usta). Drugo, želeli smo da ispitamo da li temporalni tok prikaza ključnih delova lica (simultani ili sukcesivni) utiče na uspešnost njegovog prepoznavanja. U prvom eksperimentu, ključni delovi lica su bili isečeni sa ahromatskih fotografija 6 različitih lica koja su ispitanicima bila poznata iz njihove neposredne okoline, i kreirani su stimulusi gde su ti delovi lica bili na realnim/nerealnim pozicijama. Način prikaza delova je bio simultan (svi istovremeno prikazani) ili sukcesivan (delovi lica su prikazani pojedinačno, i to jedan za drugim bez pauze, ISI = 0s, ili sa pauzom, ISI = 2s). U drugom eksperimentu redukovali smo sadržaj informacija o ključnim delovima lica. Prikazivane su samo njihove konture (iscrtane isprekidanim linijama), ili su njihove pozicije samo

12 EMPIRIJSKA ISTRAŽIVANJA U PSIHOLOGIJI

obeležavane tačkama. Delovi lica su prikazivani ili unutar konture lica ili bez konture lica. Korišćen je samo simultani prikaz, a delovi su bili prikazivani na realnim i nerealnim pozicijama. U eksperimentima su stimulusi bili prikazivani zajedno sa 7 fotografija lica (6 su bili distraktori) koja su služila za poređenje. Zadatak subjekata je bio da utvrde kojem licu pripadaju prikazani stimulusi. Beležen je broj tačnih odgovora i mereno je vreme posmatranja stimulusa do trenutka davanja odgovora. Glavni rezultati: U prvom eksperimentu, uspešnost prepoznavanja lica pri simultanom prikazu je 47.2%, pri sukcesivnom prikazu sa pauzom je 37.5%, a bez pauze je 15.3%. Razlika između prve i treće situacije je značajna (McNemar-ov Hi kvadrat test za zavisne uzorke, $X^2 = 11.8$, $p < .01$), kao i razlika između druge i treće situacije ($X^2 = 6.25$, $p < .05$), dok između prve i druge situacije nije značajna. U drugom eksperimentu, prepoznavanje lica na osnovu prikaza delova lica unutar konture lica uspešnije je ako su delovi na realnim pozicijama nego na nerealnim ($X^2 = 3.78$, $p = .05$). U slučaju prikaza delova na nerealnim pozicijama, prepoznavanje je uspešnije bez prisustva konture nego sa njom ($X^2 = 6.76$, $p < .01$), ali je i u prisustvu konture ipak bolje nego slučajno pogađanje ($X^2 = 14.4$, $p < .01$). U oba eksperimenta, analizom varijanse utvrđena je značajna razlika između vremena posmatranja delova lica na realnim i nerealnim pozicijama ($F(1, 71) = 173.3$, $p < .01$), ($F(1, 71) = 29.04$, $p < .01$). U zaključku, uspešnost prepoznavanja lica zavisi i od načina prezentovanja delova lica i od njihove pozicije, ali su pozicije važnije za uspešno prepoznavanje nego način prezentovanja. Oblik delova lica kao i kontura lica značajni su za uspešno prepoznavanje za realne pozicije delova lica, ali prisustvo konture smanjuje uspešnost prepoznavanja za nerealne pozicije.

Ključne reči: prepoznavanje lica, parcijalni pristup, holistički pristup, kontura lica.

POGLED KA TLU – OPAŽANJE DALJINE U FUNKCIJI AKCIJE

Oliver Tošković

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd
otoskovi@f.bg.ac.rs

Anizotropija je pojava promene opažene daljine na različitim pravcima posmatranja. U ranijim istraživanjima je pokazano da se daljina različito

opaža prema horizontu i zenitu, na takav način da se distance prema zenitu opažaju kao veće. Pokazano je i da je ova pojava posledica interakcije vizuelnih informacija sa kinestetskim i vestibularnim informacijama. Moguće objašnjenje bi bilo u tome da greška u vizuelnom opažanju, tj. anizotropija postoji zbog lakšeg izvođenja akcije. Na primer, ako pokušamo da dohvatimo nešto ispred nas, potrebno je uložiti manji napor nego ako pružimo ruke iznad nas, jer gravitacija u drugom slučaju deluje suprotno od pravca akcije i time je otežava. Zbog toga, ako vizuelno distance izgledaju veće nego što jesu, sistem ulaže veći napor i time lakše savladava dejstvo gravitacije i olakšava izvođenje akcije.

Cilj ovog istraživanja je bio da se proverí hipoteza o uticaju gravitacije na promenu opažene daljine. Naime, ukoliko je pretpostavka tačna, akcija u suprotnom smeru, tj. dohvatanje nečeg ispod nas, bi bilo olakšano dejstvom gravitacije, pa bi prema tome opažena daljina trebalo da bude kraća. U eksperimentu je učestvovalo 13 studenata prve godine psihologije, čije je zadatak bio da perceptivno izjednače daljine tri stimulusa u mračnoj prostoriji. Ispitanici su stajali uspravno ne terasi sale, a stimulusi su se nalazili na tri pravca ispred njih, horizontalnom, za 45 i za 90 stepeni nagnutom ka dole. Stimulusi su bili pravougaonog oblika, veličine 5x7cm, bili su blago osvetljeni da se mogu uočiti u mraku i nalazili su se na dve daljine, 1m i 3m. Ispitanici su nosili naočare sa horizontalnim prorezima od 1mm kako ne bi pomerili oči, tj promena pravca pogleda se odvijala samo pomeranjem glave.

Rezultati su pokazali da postoji statistički značajna razlika u proceni daljine između horizontalnog i pravca na 45 stepeni ($F(1, 12)=12.85$, $p<0.01$), između horizontalnog i pravca na 90 stepeni ($F(1, 12)=29.89$, $p<0.01$), ali da ne postoji značajna razlika između pravaca na 45 i 90 stepeni ($F(1, 12)=0.53$, $p>0.05$). Naknadnim Šefeovim testovima pokazano je da pri poređenju horizontalnog i pravca na 45 stepeni razlika postoji samo na daljini od 3m, ali ne i na daljini od 1m. Sa druge strane, Šefeovi testovi su pokazali da pri poređenju horizontalnog i pravca na 90 stepeni razlika postoji i na daljini od 3m i na daljini od 1m. Razlike su takve da ispitanici kraće procene prema horizontu izjednačavaju sa dužim procenama prema tlu, što zapravo znači da je opažena daljina prema tlu kraća. Dobijeni rezultati su potvrdili očekivanja, jer kada su pravac i smer posmatranja kolinearni sa smerom gravitacije opažena daljina se smanjuje. Dakle, ako se akcija dohvatanja odvija ka gore, direktno se suprostavlja gravitaciji pa je opažena daljina najveća. Ako se odvija ka horizontu pravac akcije je normalan na pravac gravitacije, potreban je manji napor da

bi se gravitacija savladala i opažena daljina je kraća. I na kraju, ako se akcija odvija ka tlu, njen smer se poklapa sa smerom gravitacije, potreban je manji napor i opažena daljina je najkraća.

Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za nauku i zaštitu životne sredine republike Srbije, projekat br. D-149039.

Ključne reči: anizotropija, opažena daljina, percepcija i akcija.

STRUKTURA EVALUATIVNOG ZNAČENJA AUDITIVNIH STIMULUSA

Dragan Janković, Marija Trkulja

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
djankovi@f.bg.ac.rs

Zvukovima iz sredine kojima smo izloženi pridajemo različita subjektivna, evaluativna značenja. U prethodnim istraživanjima smo ispitivali strukturu evaluativnih značenja koja pridajemo stimulusima iz različitih senzornih modaliteta. Nalazi ovih istraživanja su sugerisali da evaluativni atributi na leksičkom planu konvergiraju u manji broj evaluativnih dimenzija i da postoji značajna sličnost u strukturi tih dimenzija za vizuelni, verbalni, gustativni, olfaktorni i taktilni domen (Janković, 2000; Marković, Janković i Subotić, 2002; Žunić, 2002; Milosavljević, Janković i Marković; Vulin i Marković, 2008). U ovom istraživanju ispitujemo strukturu evaluativnih značenja koja pridajemo stimulusima iz auditivnog modaliteta. Cilj prvog istraživanja je bio prikupljanje evaluativnih atributa koje ljudi obično koriste kada opisuju svoj subjektivni doživljaj različitih zvukova. Ispitanicima (N=56) je puštano 30 zvukova koji pokrivaju širok spektar semantičkih kategorija, a zadatak ispitanika je bio da nakon svakog prikazanog zvuka produkuju attribute koji predstavljaju njihov subjektivni doživljaj datog stimulusa. Od produkovanih 1326 prideva, bilo je 635 jedinstvenih koji su potom poređani po frekvenci. Od najrelevantnijih produkovanih prideva koji imaju adekvatan opozit konstruisana je početna forma instrumenta od 40 skala u formi semantičkog diferencijala. Cilj drugog istraživanja je bio utvrđivanje latentnih dimenzija koje stoje u osnovi tih najrelevantnijih prideva koje koristimo za opis subjektivnog doživljaja zvukova. Ispitanici (N=113) su u manjim grupama procenjivali značenje 24 auditivna stimulusa (ujednačene dužine od 6 sekundi) na instrumentu od 40

bipolarnih skala. Stimulusi su selektovani iz baze The International Affective Digitized Sounds (IADS-2) (Bradley & Lang, 2007) tako da pokrivaju što širi spektar semantičkih kategorija. Rezultati analize glavnih komponenti uz korišćenje Varimax rotacije pokazali su postojanje četiri faktora koji su imenovani kao: afektivna evaluacija (skale: prijatno, privlačno), pobuđenost (skale: uzbudljivo, podsticajno), kognitivna evaluacija (skale: poznato, jasno) i regularnost (skale: pravilno, harmonično). Navedena četiri faktora objašnjavaju 62% varijanse, od čega prvi faktor 33,3%, drugi 12,3%, treći 10,9% i četvrti 5,4%. Konfirmatorna faktorska analiza (na podeljenoj bazi) pokazuje da se faktorske strukture dobijene na različitim ispitanicima i na različitim auditivnim stimulusima uz korišćenje istog instrumenta mogu smatrati identičnim, što govori u prilog robustnosti dobijene faktorske strukture i njene nezavisnosti od subjekata koji evaluiraju i stimulusa koji su evaluirani. Dobijeni rezultati su tumačeni u skladu sa nalazima sličnih istraživanja koji su koristili auditivne stimuluse, kao i stimuluse iz drugih čulnih modaliteta. Na kraju je predložena kraća forma instrumenta od 16 skala namenjena merenju subjektivnog doživljaja auditivnih stimulusa.

Ključne reči: evaluativno značenje, auditivni stimulusi, analiza glavnih komponenta

PSIHOLOGIJA UMETNOSTI

VIZUELNI FAKTORI ESTETSKE PREFERENCIJE MOBILNIH TELEFONA

Danka Purić, Vladimir Mišić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
djaguard@gmail.com

U ovom radu ispitivan je uticaj pojedinih vizuelnih atributa mobilnih telefona na estetske preferencije telefona od strane ispitanika. U neeksperimentalnom nacrtu, sistematski su varirane veličina telefona (izražena veličinom dijagonale), izduženost (odnos između visine i širine stranica) i zaobljenost kontura mobilnih telefona, izborom telefona iz Internet baze www.mobilnisvet.com. Ispitanicima su prikazane crno-bele fotografije telefona, a zatim je od njih traženo da svoje estetske

16 EMPIRIJSKA ISTRAŽIVANJA U PSIHOLOGIJI

preferencije iskažu u vidu rangova na kontinuumu lepo – ružno, uz davanje verbalnog obrazloženja za svoje izbore. Testom sačinjenim za potrebe istraživanja je registrovana upućenost ispitanika u aktuelne trendove u oblasti mobinih telefona, međutim kako se ona pokazala izuzetno niskom, smatramo da ovaj faktor nije mogao imati uticaja na estetske preferencije naših ispitanika. Kao zavisna mera korišćena je medijana rangova za svaki telefon. Dobijen je značajan efekat veličine telefona na estetske preferencije ($\chi^2 = 6.261$, $df=1$, $N = 31$, $p<.05$), i to u korist većih telefona, koje ispitanici preferiraju. Izduženost se nije pokazala značajnim kriterijumom estetske preferencije, kao ni zaobljenost. Tumačenje kategorizacije verbalnih odgovora ispitanika na pitanja zašto su određene telefone ocenili kao najlepše, odnosno najružnije, pokazalo je da podjednak broj ispitanika preferira zaobljene kao i telefone oštrijih ivica, te da u ovom pogledu individualne razlike igraju presudnu ulogu, s tim što gotovo svi ispitanici najmanje preferiraju telefone izrazito zaobljene konture. Na osnovu verbalnih odgovora ispitanika, lep telefon mogli bismo opisati kao veliki, velikog ekrana i jednostavan, dok bi ružan telefon, s druge strane, mogao biti opisan kao mali, malog ekrana, prenatlaženo zaobljen i kompleksan. Svojstva tastature i centralnog tastera su takođe igrala ulogu u estetskim preferencijama ispitanika ali ovo nije sistematski varirano ni registrovano. Presudni uticaj veličine na estetske preferencije ispitanika može se objasniti dvojako – povezanošću sa većim brojem funkcionalnih karakteristika i lakoćom upotrebe, ali i jednostavnošću, budući da se jednak broj elemenata raspoređuje na većoj površini. Verbalni iskazi ispitanika ukazuju na važnost dimenzije jednostavnosti jer je to najčešće navođena osobina telefona koji su ocenjeni kao lepi. Može se zaključiti da kada se radi o objektima koji imaju konkretnu upotrebnu vrednost, dimenzije estetike i funkcionalnosti postaju veoma blisko isprepletane, te da se ono što je praktično ujedno doživljava i kao lepo.

Ključne reči: mobilni telefoni, estetska preferencija, veličina, lepo, ružno.

ORIJENTISANOST VIZUELNE PREZENTACIJE

Bojana Škorc

Fakultet likovnih umetnosti, Beograd

bskorc@yahoo.com

Istraživanje je nastavak empirijske provere pitanja lateralne orijentacije i semantičke dimenzije vizuelnih prikaza. Zadatak vizuelnog predstavljanja se bazira na principima kanoničkog reprezentovanja značenja pojma (Solso, 1994). Prethodna istraživanja pokazuju da je način kanoničkog reprezentovanja pojmova uniforman, uprkos činjenici da predmet realno vidimo na različite načine. Prethodno istraživanje (Škorc, 2009) pokazuje da je kanonička reprezentacija konceptualno vizuelno rešenje koje je opšti predstavnik pojmovne klase i sadrži bitna svojstva onoga što predstavlja, a u mnogo manjoj meri odražava fotografsko vidjenje. Takođe se pokazalo da se vizuelne prezentacije objekata značajno okreću prema jednoj od dominantnih strana, pa je cilj ovog istraživanja da se dva aspekta posmatranja (lateralna orijentisanost i kanonička predstava) istraže odvojeno. Da bi se ispitala lateralna orijentisanost odvojeno od semantike objekta, izabrane su četiri teme: 1) spirala, 2) dve preklapljene kružnice, 3) ptica i 4) list. Prve dve teme su apstraktni pojmovi, dok su druge dve teme semantički odvojene i odnose se na vizuelne objekte neposrednog iskustva. Ispitanici su crtali vizuelne prikaze u trajanju 15 – 20 sekundi i rečeno im je da neće biti procenjivana njihova likovna vrednost. Kod spirale je beležen početni potez, a kod kružnica je beležen redosled. Posmatrani su pol, uzrast i dominantna ruka. Na ovaj način je ispitana: 1 - orijentacija spirale (u smeru kazaljke na satu, u suprotnom smeru, ambivalentno), 2 - organizacija kružnica (levo-desno, gore-dole i kombinacije), 3 – lateralizacija prikaza ptice (levi profil, desni) i 4 - lateralizacija prikaza lista (postavljanje radijalne ose u odnosu na list papira). Subjekti: 52 ispitanika, studenata Fakulteta likovnih umetnosti u Beogradu, polne strukture 63.5% devojaka i 36.5% mladića, 90.4% desnorukih. Analiza podataka: Korišćen je Hi-kvadrat u analizi veze između nizova. Rezultati: 1- Orijetacija spirale pokazuje dominantost smeru kazaljke na satu (50%), suprotnog smeru (42,3%), a u najmanjoj meri (7,7%) ambivalentnu orijentaciju. $\chi^2(51) = 15,85$, $p < 0,01$. Postoji značajna tendencija orijentacije spirale na jednu od strana, a ne kao spirala koje se okreće u oba smeru. 2 – Orijetacija kružnica pokazuje da se dominantno organizuju prema principu prva kružnica gore-levo u odnosu

na drugu koja je preklapa (40,4%), redja je levo-desna postavka (34.6%), gore – dole orijentacija (21,2%), a najredja dole-levo postavljena prva kružnica (3,8%). $\chi^2(51) = 16.46$, $p < 0,01$. 3 – Prikaz ptice pokazuje najviše stepene lateralizacije i to jasnu orijentaciju prema levoj strani (86.5%) , nešto ređe radijalno (11.5%) a najređe prema desnom profilu (1,9%). $\chi^2(51) = 66.96$, $p < 0,01$. 4 – Prikaz lista u odnosu na površinu papira pokazuje značajnu tendenciju da se postavi uspravno sa peteljkom na dole (42,3%), kao i dijagonalno sa peteljkom na dole (30.8%) i na kraju dijagonalno dole-levo sa peteljkom na gore (17.3%). Ostalih pet kombinacija se skoro uopšte ne pojavljuju. $\chi^2(51) = 43,76$, $p < 0,01$. Zaključak: Postoje statistički značajne tendencije da se vizuelni prikazi organizuju na standardne načine, lateralizovano i dijagonalno organizovano. Lateralna orijentisanost vizuelnog prikaza je naglašenija kod predstavljanja konkretnih objekata, nego kod prikaza apstraktnih objekata.

Ključne reči: kanonička reprezentacija, definicija, lateralizacija.

DEJSTVO STILSKO-TEMATSKE KONTROLE NA KREATIVNI PROCES VIZUELNIH UMETNIKA I PERCEPCIJU ESTETSKOG ISHODA

Irena Ristić

Hop.La!

hopla@hop-la.org

Kako različit stepen spoljne umetničke kontrola u kreativnom procesu umetnika deluje na estetski doživljaj publike prilikom posmatranja nove umetničke forme? Dosadašnja istraživanja u domenu izvođačkih umetnosti pokazuju da kreativna situacija pod rigidnim restrikcijama otkriva svoje semantičke granice srazmerno stepenu umetničke kontrole, ali i da potpuno liberalni uslovi, u kojima je glumcima “sve dozvoljeno”, rezultiraju nižim procenama pobuđenosti, hedoničkog tona, kreativnosti i umetničke vrednosti estetskog ishoda. Kod vizuelnih umetnika situacija je specifična. Iskazi slikara u okviru kvalitativne studije sugerišu da je stilsko-tematska kontrola, koju slikari najčešće doživljavaju kao princip nametnute narudžbine - faktor koji najsnažnije utiče na inhibiciju spontanosti tokom razvoj nove ideje. Možemo pretpostaviti da različit stepen umetničke kontrole u situaciji stvaranja deluje na latentne estetske

dimenzije i umetničku vrednost budućeg dela. Pitanje je kako i u kojoj meri. Za potrebe eksperimenta pozvano je četiri slikara da naprave niz malih crteža, dok je stepen stilsko-tematske kontrole tokom rada na crtežima variran direkcijama različitog nivoa. Nacrt je jednofaktorski, a faktor kontrole je imao četiri nivoa: **1. visok** stepen stilsko-tematske kontrole koji liči na restriktivnu narudžbinu (zadatak: zamišljeni portret); **2. umeren** stepen kontrole odnosno stilsko ograničenje koje slikarima nije blisko (realistički crtež); **3. nizak** stepen kontrole odnosno stilsko ograničenje koje je slikarima blisko (apstraktni crtež) ; i **4. odsustvo** svake kontrole (slobodna tema). Slikari su, za svaki crtež, imali po 10 minuta. Ukupno, urađeno je 16 crteža koji su podvrgnuti postupku procene. Crteže su procenjivali umetnici i poznavaoци umetnosti (N=21), koristeći instrument SDS16 koji omogućuje procenu četiri latentne dimenzije estetskog doživljaja: pobuđenosti (P - skale: snažno, upečatljivo, inspirativno, zanimljivo), hedoničkog tona (Ht - skale: lepo, prijatno, zdravo, čisto), smirenosti (S - skale: smirujuće, opušteno, toplo, blago) i regularnosti (R - skale: sređeno, pravilno, precizno, jasno). U funkciji proširenja rezultata, instrument je dopunjen sa još 7 bipolarnih skala: kreativnosti, novine, složenosti, nakićenosti, višeznačnosti, maštovitosti, i umetničke vrednosti. Na početku eksperimenta, procenjivačima je rečeno da će gledati crteže različitih slikara i da je njihov zadatak da svaki crtež procene pomoću ponuđenih skala, prateći svoj lični estetski doživljaj. U statističkoj obradi primenjena je analiza varijanse. Utvđena je statistički značajna razlika između crteža pod različitim stepenom kontrole, u procenama pobuđenosti [$F(3,78) = 9.14$; $p < .001$], smirenosti [$F(3,78) = 14.64$; $p < .001$], regularnosti [$F(3,78) = 16.47$; $p < .001$], hedoničkog tona [$F(3,78) = 5.15$; $p < .01$], kreativnosti, [$F(3,78) = 11.72$; $p < .001$] i umetničke vrednosti [$F(3,78) = 9.43$; $p < .001$], kao i na skalama maštovitosti, novine, složenosti, nakićenosti i višeznačnosti. Parcijalni testovi su pokazali da crteži koje karakteriše odsustvo kontrole imaju značajno više procene na dimenzijama pobuđenosti, kreativnosti i umetničke vrednosti, od crteža koje karakteriše umeren i nizak stepen kontrole. Takođe je potvrđeno da se posebno izdvajaju crteži koje karakteriše umeren stepen stilske kontrole: po rezultatima parcijalnih testova, realistički crteži su procenjeni niže na dimenziji pobuđenosti, kao i na skalama kreativnosti, maštovitosti, složenosti, višeznačnosti i novine, ali zato više na dimenzijama smirenosti i regularnosti u odnosu na sve ostale crteže. Nalaz koji najviše intrigira je odsustvo razlike između crteža pod visokim stepenom kontrole i crteža rađenih u odsustvu kontrole, kada

je reč o procenama pobuđenosti, složenosti, maštovitosti i umetničke vrednosti. Iako nisu skloni crtanju u uslovima visoke kontrole, nametnuti zadatak je mogao delovati kao neka vrsta kreativnog izazova, tako da su slikari crtajući portret pokazali daleko inventivniji rezultat, nego što je to slučaj sa umerenom stilskom kontrolom „suvog” realizma. Pokazano je do koje mere izazov može da razvije kreativnu igru koja amortizuje rigidnu umetničku kontrolu, ili čak potencijalno ograničenje pretvara u inspiraciju.

Ključne reči: kreativnost, spontanost, umetnička vrednost, crteži, estetski doživljaj.

FAKTOR PUBLIKE U KREATIVNOM PROCESU BUDUĆIH VIZUELNIH UMETNIKA

Irena Ristić

Hop.La!

hopla@hop-la.org

U dosadašnjim istraživanjima faktor publike je često izjednačavan sa faktorom očekivane evaluacije koji negativno utiče na kreativnost ispitanika jer povećava stepen anksioznosti i narušava intrinzičku motivaciju (Amabile, 1996). Međutim, sa umetnicima je situacija nešto drugačija, pokazuju rezultati kvalitativne studije: umetnik je uvek usmeren na procese komunikacije (Ristić, 2010b). Eksperimenti sa mladim glumcima pokazuju da oni zaista doživljavaju visok nivo stresa pred publikom, ali da to ne umanjuje, već poboljšava kvalitet njihovog izvođenja (Konijn, 1991). Postavlja se pitanje kako očekivanje susreta sa publikom deluje na kreativni proces mladih umetnika u disciplinama poput vizuelnih, koje su zasnovane na dijahronizovanoj interakciji (sa vremenskom distancom između finalizacije produkta i odjeka). Da li faktor publike može uticati na razvoj značenjskih i formalnih aspekata umetničkog dela u nastajanju? U eksperimentu su učestvovali učenici drugog razreda Škole za dizajn u Beogradu. Tokom redovnog časa slikanja, radili su dva mala crteža u trajanju od po 10 minuta. Oba crteža su rađena na slobodnu temu, s tim što se instrukcija razlikovala. Dok je prvi crtež rađen u sklopu školske vežbe, neposredno pre drugog crteža, učenicima je rečeno da će njihovi radovi biti izloženi na grupnoj izložbi kada će, prvi put, imati prilike da se predstave široj javnosti. Izabrano je pet parova crteža koji su podvrgnuti postupku procene od strane

profesionalnih umetnika i poznavalaca umetnosti (N=20). U postupku procene je korišćen instrument SDS 16, koji je predviđen za merenje četiri latentne dimenzije estetskog doživljaja (pobuđenosti, regularnosti, smirenosti i hedoničkog tona). Instrument je dopunjen skalama kreativnosti, novine, složenosti, nakićenosti, višeznačnosti i umetničke vrednosti. U statističkoj obradi primenjena je analiza varijanse. Utvrđena je značajna razlika između crteža koji su rađeni za publiku u odnosu na crteže koji su rađeni u sklopu školske vežbe, iako je tokom eksperimenta obezbeđen ujednačen i visok nivo spontanosti. Kada rade za publiku, crteži učenika se procenjuju više na dimenziji pobuđenosti [$F(1,95) = 27.84$; $p < .001$], ali značajno niže na dimenzijama smirenosti [$F(1,95) = 31.68$; $p < .001$], regularnosti [$F(1,95) = 6.44$; $p < .05$] i hedoničkog tona [$F(1,95) = 21.93$; $p < .001$]. Uz to, crteži za publiku dobijaju više ocene na skalama umetničke vrednosti [$F(1,95) = 12.29$, $p < .001$], kreativnosti [$F(1,95) = 20.04$; $p < .001$], složenosti [$F(1,95) = 14.57$; $p < .001$] i novine [$F(1,95) = 21.42$; $p < .001$]. Očekivanje susreta sa publikom deluje stimulatивно tokom kreativnog procesa. Rezultati pokazuju da umetnici doživljavaju publiku u kontekstu evaluacije sa potencijalno pozitivnim ishodom, i da u njihovom kreativnom procesu publika ima poseban „tretman”. Publika je važan saučesnik kreativnog procesa. Može biti mala i odabrana, ili pak samo zamišljena, ali uvek mora da postoji!

Ključne reči: kreativnost, umetnička vrednost, crteži, estetski doživljaj.

ISPITIVANJE LIČNOSTI UMETNIKA NEO PI-R I DELTA TESTOM

Ivan Đorđević, Tara Bulut, Ivana Bojić

Filozofski fakultet, Beograd

blessedarethesick.bg@gmail.com

U ovom istraživanju pokušali smo da specifikujemo profil ličnosti umetnika u terminima Petofaktorskog modela ličnosti, uz dodatno ispitivanje dimenzije Psihoticizma. Ranija istraživanja pokazala su da se umetnici od neumetnika razlikuju na dimenziji Otvorenosti za iskustvo, dok su nalazi o razlikama na drugim dimenzijama nekonzistentni, pa i kontradiktorni. Na primer, u pojedinim istraživanjima se dobija da su umetnici viši a u nekim da su niži na dimenziji Ekstraverzije u odnosu na uzorke neumetnika, u nekim istraživanjima umetnici pokazuju povišen

Neuroticizam, a u drugim ova tendencija nije uočena, i sl. Slična dilema postoji i u vezi sa dimenzijom Psihoticizma: pojedine studije pokazuju da indikatori ove dimenzije značajno koreliraju sa umetničkom kreativnošću, dok u drugim studijama nije dobijena značajna korelacija. Cilj ovog istraživanja bio je da doprinese razrešenju postojećih dilema u vezi sa specifičnim doprinosima dimenzija Petofaktorskog modela razlikovanju umetnika od neumetnika. Metod Ispitanici. Uzorak je sačinjavao 31 student Fakulteta primenjenih umetnosti. Variable. Nezavisna varijabla bila je pol (muški i ženski). Zavisne varijable bile su crte ličnosti, operacionalizovane preko dimenzija NEO PI-R testa ličnosti, i to: Neuroticizam, Ekstraverzija, Otvorenost, Saradljivost i Savesnost, i dimenzija Psihoticizma, koja je operacionalizovana preko Delta testa. Instrument i postupak. Za potrebe ovog istraživanja korišćene su skraćene verzije NEO PI-R i Delta testa, koje su obuhvaćene jednim zajedničkim upitnikom nazvanim NEOFFDEL. Upitnik se sastoji iz 80 pitanja i to po 12 pitanja za dimenzije Petofaktorskog modela ličnosti i 20 pitanja za dimenziju Psihoticizma. Odgovore su ispitanici obeležavali na petostepenoj Likertovoj skali. Rezultati Analiza pokazuju da uzorak umetnika ima značajno više skorove od normativnog uzorka na dimenzijama Ekstraverzije ($t=4.048$, $df=30$, $p<0.000$) i Otvorenosti ($t=7.099$, $df=30$, $p<0.000$), dok normativni uzorak pokazuje statistički značajno više skorove na dimenziji Saradljivosti od uzorka umetnika ($t=-2.286$, $df=30$, $p<0.05$). Na dimenzijama Neuroticizma i Savesnosti nije dobijena statistički značajna razlika između umetnika i normativnog uzorka. Rezultati na testu DELTA poređeni su sa uzorkom studenata psihologije koji u ovom slučaju reprezentuju prigodni neumetnički uzorak. Analiza je pokazala da uzorak studenata umetnosti ima značajno niže skorove na dimenziji Psihoticizma od studenata psihologije ($t=-5.544$, $df=30$, $p<0.000$). Diskusija Rezultati ovog istraživanja istovetni su nalazima svih studija da umetnici imaju više skorove na dimenziji Otvorenosti za iskustvo od neumetnika. Takođe, pokazano je da su umetnici viši na Ekstaverziji i niži na Saradljivosti što je saglasno nalazima nekih ranijih studija. Zanimljiv je nalaz da umetnici imaju niže skorove na Psihoticizmu. Međutim, ovde treba imati u vidu da je ulogu komparativne grupe imao uzorak studenata psihologije, tako da zaključak o sniženom Psihoticizmu kod umetnika treba uzeti sa oprezom. Naime, ovde se ne radi o nižem Psihoticizmu u odnosu na populaciju, već u odnosu na studente psihologije.

Ključne reči: Petofaktorski model, Psihoticizam, umetnici.

PREFERENCIJA LICA U ODNOSU NA OSOBINU
MASKULINOSTI I STRUKTURA SUBJEKTIVNOG
DOŽIVLJAJA LICA

Marija Milisavljević, Marija Smuđa, Marina Todorović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet u
Beogradu

millisavljevicm@hotmail.com

U prethodnim istraživanjima preferencija osobina suprotnog pola, dobijeni su različiti rezultati. Neki sugerišu da maskulinije žene preferiraju maskulinije muškarce, dok drugi govore u prilog suprotnom – maskulinije žene preferiraju femininije muškarce. Uzimajući u obzir ove oprečne nalaze, sprovedeno je istraživanje sa ciljem da se utvrdi na uzorku od 30 osoba ženskog pola, u kom smeru će se preferencije kretati u zavisnosti od njihovog nivoa maskuliniteta odnosno femininosti, procenjivanog na Gilford-Cimermanovom testu. Nacrt istraživanja je trofaktorski, sa dva ponovljena i jednim neponovljenim faktorom. Neponovljeni faktor je maskulinitet-femininitet procenjivačica, koje su podeljene po toj varijabli u dve grupe: maskuline i feminine. Drugi faktor je pol procenjivanih lica, sa dva nivoa (muška i ženska lica), i on je ponovljen. Treći faktor je takođe ponovljen, a podrazumeva stepen maskuliniteta procenjivanih lica i ima pet nivoa. Ispitanice su procenjivale po pet muških i ženskih lica, koja su se razlikovala na pet nivoa maskuliniteta, na 12 skala namenjenih merenju subjektivnog domena opažanja slikovnog materijala (Radonjić, Marković, 2005) uz dodatnu 13. skalu maskulinitet/femininitet. Urađena je analiza glavnih komponenti kako bi se utvrdila struktura osobina, koje stoje u osnovi primenjene skale. Izdvojila su se dva faktora: faktor estetske privlačnosti i faktor pobuđenosti, koji redom objašnjavaju 50.7% i 17.5% varijanse. Oni su se javili i u ranijim istraživanjima, koja su se takođe bavila opažanjem subjektivnog doživljaja lica. Prilikom analize procena slika na skalama koje su najviše zasićene prvim faktorom (faktorom estetske privlačnosti), nisu dobijene značajne razlike među grupama. Značajna je interakcija faktora pola slike i faktora maskuliniteta – femininosti procenjivačica ($F(1, 28)=7.493$, $p<0.05$), i to tako da femininije žene procenjuju muška lica kao privlačnija nego maskuline. Pored toga, značajni su i glavni efekti pola slike ($F(1, 28)=5.863$, $p<0.05$) (ženska lica se procenjuju kao estetski privlačnija) i maskuliniteta slike ($F(4, 25)=76.115$, $p<0.01$) (femininija lica se procenjuju kao estetski

privlačnija). Analizom procena na faktoru pobuđenosti nema značajnih razlika među grupama, a nezavisno od njih je značajan efekat pola ($F(1, 28)=15.835$, $p<0.01$) (slike muškaraca su više na faktoru pobuđenosti). Nisu značajne razlike među grupama pri proceni maskulinnosti/femininnosti lica. Rezultati istraživanja nisu potvrdili razlike u preferenciji lica u zavisnosti od maskulinnosti/femininnosti procenjivačica. Dato je moguće objašnjenje dobijenih rezultata iz perspektive kulturološkog uticaja na estetsku preferenciju.

Ključne reči: preferencija lica, maskulinnost/femininnost, struktura subjektivnog doživljaja.

SUBJEKTIVNA KATEGORIZACIJA APSTRAKTNIH I FIGURALNIH SLIKA

Slobodan Marković

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet u

Beogradu

smarkovi@f.bg.ac.rs

Ključna tačka razlikovanja figuralnog i apstraktnog slikarstva je njihov odnos prema predstavljanju spoljašnje vizuelne realnosti. Pri tome, figuralne slike predstavljaju prepoznatljive reprezentacije ili rekonstrukcije spoljašnjih objekata i scena, dok su apstraktne slike kompozicije obojenih površina, linija i oblika koje ne referiraju na prepoznatljive objekte i scene. Međutim, problem reprezentacije i apstrakcije prevazilazi pitanje odnosa slikovnog sadržaja i sadržaja optičke realnosti i obuhvata neka složenija pitanja, kao što su odnosi reprezentacije i ekspresije, percepcije i znanja, reprodukcije i konstrukcije i sl. Cilj ovog rada bio je da se ispita u kojoj se meri kategorizacija figuralnih i apstraktnih slika na osnovu njihovog subjektivnog doživljaja poklapa sa standardnom kategorizacijom na osnovu prepoznatosti slikovnog sadržaja. Drugim rečima, pitanje je da će apstraktne i figuralne slike imati značajno različite profile subjektivnih procena. U eksperimentu je učestvovalo 60 studenata psihologije Filozofskog fakulteta u Beogradu. Stimulusi su razvrstani u dva seta: 18 figuralnih i 18 apstraktnih slika. Slike su izdvojene u ranijim studijama i definisane su tako da budu što reprezentativnije, tj. međusobno što različitije. Ispitanici su procenjivali slike na instrumentu koji je sadržao 32 skale koje su pripadale sledećim

setovima dimenzija. (1) Perceptivne dimenzije: Forma, Boja, Prostor i Kompleksnost (tri bipolarne skale po dimenziji). (2) Semantičke dimenzije (procene tipa informacija koje slika prenosi): Konstruktivizam-Realizam (bipolarna dimenzija), Ekspresija, Ideologija i Dekoracija (dve unipolarne skale po dimenziji). (3) Afektivne dimenzije: Hedonički ton, Pobuđenost, Smirenost i Regularnost (tri bipolarne skale po dimenziji). Rezultati su pokazali da su figuralne slike značajno više na dimenzijama Forma ($t(30) = 3,28$, $p < .01$) Kompleksnost ($t(30) = 2,06$, $p < .05$), Realizam ($t(30) = 3,28$, $p < .01$) i Regularnost ($t(30) = 5,95$, $p < .01$), dok su apstraktne forme više na dimenzijama Boja ($t(30) = -2,96$, $p < .01$), Konstruktivizam ($t(30) = -7,20$, $p < .01$), Ekspresija ($t(30) = -7,17$, $p < .01$) i Pobuđenost ($t(30) = -3,78$, $p < .01$). Diskriminativna analiza je pokazala da se slike sa značajnim ili bar marginalno značajnim procentom tačnosti svrstavaju u odgovarajuće kategorije (figuralne ili apstraktne) na osnovu subjektivnih procena: (1) Perceptivne dimenzije: $.481$, $\chi^2(4) = 8,41$, $p = .078$; diskriminativna funkcija je ispravno klasifikovala 72,2% apstraktnih i 72,2% figuralnih slika. (2) Semantičke dimenzije: $.481$, $\chi^2(4) = 24,33$, $p = .000$; diskriminativna funkcija je ispravno klasifikovala 100% apstraktnih 77,8% figuralnih slika. (3) Afektivne dimenzije: $.481$, $\chi^2(4) = 15,20$, $p = .004$; diskriminativna funkcija je ispravno klasifikovala 61,1% apstraktnih i 83,3% figuralnih slika. Analiza slučajeva pogrešno klasifikovanih slika pokazuje da se figuralna ekspresionistička i nadrealistička dela na osnovu profila svojih procena često klasifikuju kao apstraktna, dok se apstraktne slike koje pripadaju geometrizmu, op-artu i sl., smeštaju u kategoriju figuralnih slika. Nalazi ovog istraživanja sugerišu da su subjektivne procene dobri prediktori klasifikacije figuralnih i apstraktnih slika, ali da se kriterijumi te klasifikacije ne iscrpljuju u sadržinskim svojstvima (prepoznatljivost sadržaja), već uključuju i formalne karakteristike slike (način prikazivanja sadržaja: ekspresionizam, geometrizam i sl.).

Ključne reči: apstraktne i figuralne slike, perceptivne, semantičke i afektivne dimenzije.

RAZLIKE U ESTETSKOJ PROCENI MODERNOG I KLASIČNOG BALETA

Ana Pflug

Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Univerzitet u Beogradu
ana.pflug@yahoo.com

Rad se bavi istraživanjem razlika u estetskoj proceni baleta i ima za cilj da utvrdi estetske dimenzije po kojima se razlikuju moderan i klasičan balet. Klasičan balet odlikuje igra koja sadrži strogo utvrđene principe i forme pokreta. Balerine igraju u špic patikama, da bi stvorile utisak “kao da lete po pozornici”. Za razliku od klasičnog, moderan balet odlikuje sloboda pokreta i improvizacija. Teme klasičnog baleta su često bajke, priče ili legende, dok je moderan balet okrenut savremenim temama ili samo nekom osećanju, npr. bola, mržnje, nemira. Dosadašnja istraživanja su pokazala da naivni ispitanici prave razlike u estetskim procenama različitih vrsta plesova (Vukadinović, 2010). Da li ove razlike prave i ispitanici koji poseduju izvesna znanja o plesu? Izvedena su dva eksperimenta. Eksperiment 1 Subjekti: 43 studenta treće godine Fakulteta sporta i fizičkog vaspitanja u Beogradu. Ispitanici su posedovali opšta znanja o plesu. Stimulusi: 6 video zapisa baletskih varijacija klasičnog i modernog baleta (po 3 od svake vrste). Varijacije su bile odlomci iz poznatih baleta. Izvođači su bili prvaci. Instrument: Bipolarna skala procene lepo-ružno (od -3 do 3). Postupak: Video zapisi su izlagani putem LCD projektor. Ispitanici su imali zadatak da procene svaki stimulus na sedmostepenoj skali lepo-ružno, neposredno nakon gledanja. Video zapisi su u proseku trajali 2 minuta. Vreme procenjivanja nije bilo ograničeno. Rezultati: Analiza varijanse pokazuje da ne postoji efekat vrste baleta na skali lepo-ružno $F(1;41)=.66$, $p=.418$. Eksperiment 2 Subjekti: Isti kao u Eksperimentu 1. Stimulusi: Isti kao u Eksperimentu 1. Instrument: Korišćena je skala procene estetskog doživljaja (Pejić, 2007), koja se sastojala od 15 sedmostepenih skala u formi semantičkog diferencijala. Skale su merile pet dimenzija: sklad (povezano, precizno, skladno), dubinu (čudno, snažno, zagonetno), evaluaciju (dopadljivo, stidljivo, nežno), aktivitet (dinamično, ritmično, lepršavo) i ukras (raskošno, raznovrsno, složeno). Procedura: Video zapisi su izlagani putem LCD projektor. Ispitanici su imali zadatak da procene svaki stimulus, neposredno nakon gledanja, na svih 15 skala. Vreme procenjivanja nije bilo ograničeno. Rezultati: Analiza varijanse pokazuje da postoji efekat vrste baleta po

dimenzijama sklada: $F(1;41)=10,74$, $p<.01$, dubine: $F(1;41)=41,49$, $p<.000$, evaluacije: $F(1;41)=62,03$, $p<.000$ i ukrasa $F(1;41)=25,31$, $p<.01$. Post hoc analiza pokazuje da se klasičan balet više procenjuje po dimenzijama sklada i evaluacije, a moderan po dimenzijama ukrasa i dubine. Zaključak: Rezultati pokazuju da ispitanici ne prave razlike u estetskoj proceni klasičnog i modernog baleta, podjednako ih visoko vrednuju, što se može objasniti znanjem koje poseduju iz oblasti plesa. Razlike su dobijene u procenama po dimenzijama: sklad, dubina, evaluacija i ukras. Klasičan balet se procenjuje više skladnim, povezanim, preciznim, nežnim, stidljivim i dopadljivim od modernog, čemu doprinosi romantičan stil igre kome teže umetnici, pri izvođenju tzv. "belog baleta". Moderan balet se procenjuje više raznovrsnim, raskošnim, složenim, dinamičnim, ritmičnim i lepršavim u odnosu na klasičan, čemu doprinosi mogućnost slobode pokreta i individualnog izražavanja osećanja. Dobijeni rezultati su u skladu sa istraživanjem Vukadinovićeve (2010).

Ključne reči: klasičan balet, moderan balet, ples, estetska procena, estetske dimenzije.

ULOGA POLA PLESAČA U ESTETSKOJ PROCENI BALETA

Ana Pflug, Biljana Pejić

Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Beograd; Laboratorija za
eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd
ana.pflug@yahoo.com

Cilj istraživanja je bio da se utvrdi da li pol plesača utiče na estetsku procenu različitih vrsta baleta. Balerine odlikuje igra na prstima, odnosno u špic patikama, ravnotežni položaji i velike amplitude pokreta, dok baletske plesače odlikuju visoki skokovi, virtuoзни okreti i manje dominantna uloga pri duetnoj igri. Metod Subjekti: 43 studenta treće godine Fakulteta sporta i fizičkog vaspitanja u Beogradu. Ispitanici su posedovali opšta znanja o plesu. Stimulusi: Korišćena su 4 video zapisa baletskih varijacija solo izvođača. Varijacije su bile odlomci iz poznatih baleta. Razlikovale su se po vrsti baleta (klasičan i moderan) i polu izvođača (balerine i baletski plesači). Svi izvođači su bili prvaci. Kategorije stimulusa su bile ujednačene po broju stimulusa. Instrument: Korišćena je skala procene estetskog doživljaja (Pejić, 2007), koja se sastojala od 15 sedmostepenih skala u formi semantičkog diferencijala. Skale su merile

pet dimenzija: sklad (povezano, precizno, skladno), dubinu (čudno, snažno, zagonetno), evaluaciju (dopadljivo, stidljivo, nežno), aktivitet (dinamično, ritmično, lepršavo) i ukras (raskošno, raznovrsno, složeno). Procedura: Video zapisi su izlagani putem LCD projektora. U proseku su trajali 2 minuta. Ispitanici su imali zadatak da procene svaki stimulus, neposredno nakon gledanja, na svih 15 skala. Vreme procenjivanja nije bilo ograničeno. Rezultati: Analiza varijanse pokazuje da postoji efekat vrste baleta po dimenzijama sklada: $F(1;41)=23,72$, $p<.000$, ukrasa: $F(1;41)=12,07$, $p<.01$, dubine: $F(1;41)=25,16$, $p<.000$ i evaluacije: $F(1;41)=26,64$, $p<.000$; efekat pola izvođača po dimenzijama sklada: $F(1;41)=18,41$, $p<.000$, ukrasa: $F(1;41)=12,07$, $p<.01$ i aktivacije: $F(1;41)=11,71$, $p<.01$ i interakcija vrste baleta i pola izvođača: sklada: $F(1;41)=9,09$, $p<.01$, ukrasa: $F(1;41)=8,69$, $p<.01$, dubine: $F(1;41)=13,26$, $p<.000$ i evaluacije: $F(1;41)=16,32$, $p<.000$. Posmatrano prema polu, parcijalna analiza varijanse pokazuje da se izvođači klasičnog baleta razlikuju po dimenzijama ukrasa: $F(1;41)=20,75$, $p<.000$, dubine: $F(1;41)=8,46$, $p<.01$ i evaluacije: $F(1;41)=7,31$, $p<.01$. Balerine klasičnog baleta se više procenjuju na dimenziji evaluacije, dok baletski plesači na dimenzijama ukrasa i dubine. Izvođači modernog baleta se razlikuju po dimenzijama sklada: $F(1;41)=20,02$, $p<.01$, dubine: $F(1;41)=4,94$, $p<.05$ i evaluacije: $F(1;41)=9,09$, $p<.01$. Balerine modernog baleta se više procenjuju na dimenziji dubine, dok plesači na dimenzijama sklada i evaluacije. Posmatrano po vrsti baleta, parcijalna analiza varijanse pokazuje da se balerine klasičnog i modernog baleta razlikuju po dimenzijama: sklada: $F(1;41)=23,39$, $p<.000$, ukrasa: $F(1;41)=18,43$, $p<.000$, dubine: $F(1;41)=37,37$, $p<.000$ i evaluacije: $F(1;41)=36,62$, $p<.000$. Balerine klasičnog baleta se procenjuju više na dimenzijama sklada i evaluacije, a balerine modernog baleta na dimenzijama ukrasa i dubine. Baletski plesači klasičnog i modernog baleta se ne razlikuju ni po jednoj dimenziji. Zaključak: Rezultati pokazuju da na procenu baleta utiču i pol izvođača i vrsta baleta. Razlike su više izražene između ženskih plesača. U klasičnom baletu, ples balerina odlikuje nežnost i dopadljivost, dok ples plesača raznovrsnost, složenost, zagonetnost i snaga. U modernom baletu je obrnuto, ples balerina odlikuje zagonetnost i snaga, dok ples plesača skladnost, preciznost, nežnost i dopadljivost. Dobijene razlike se mogu objasniti time da je klasičan balet romantičan ples, dok moderan neguje slobodan stil, pun improvizacija, što stvara utisak snažnije igre, naročito kod balerina, koje deluju grublje od plesača.

Ključne reči: klasičan balet, moderan balet, plesač, estetska procena.

ULOGA LIKOVNIH ELEMENATA U PROCENI REALISTIČKIH I APSTRAKTNIH SLIKA

Biljana Pejić, Bojana Škorc

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Beogradu; Fakultet likovnih umetnosti, Univerzitet
umetnosti u Beogradu
bilja309@ptt.rs

Rad se bavi procenom realističkih i apstraktnih slika. Ima za cilj da utvrdi likovne elemente po kojima se razlikuju realističke i apstraktne slike. Slike predstavljaju složene vizuelne stimuluse. Kako će se opažati i vrednovati zavisi od niza osobina umetničkog dela, sadržaja i likovne obrade teme. Istraživanja su pokazala da laici veću pažnju obraćaju na svetle boje, sadržaj i realističke opise, dok umetnici na kompozicijske elemente (linije, forme, boje) i odnose među njima (Child, 1965; Winston & Cupchik, 1992; Nodine, Locher & Krupinski, 1993). Takođe, laici se više oslanjaju na semantičke, a umetnici na formalne i stilske osobine slike (Hekkert & Wieringgen, 1996, Cupchik & Gebotzs, 1988; Winston, 1992). Metod Subjekti: 35 ispitanika, uzrasta 19-20 godina, oba pola. Stimulusi: 12 reprodukcija slika, poznatih slikara iz različitih epoha i pravaca. Slike su bile realističkog i apstraktnog sadržaja. Instrument: 12 sedmostepenih bipolarnih skala procene, u formi semantičkog diferencijala, koje mere četiri dimenzije: nezasićenost (svetle boje, bela boja, retka površina), pravilnost (kontinuirane linije, cele forme, prave linije), složenost (složena forma, složena kompozicija, slobodna forma) i orijentacija (vertikalne, horizontalne i ravne linije) i 6 sedmostepenih unipolarnih skala koje mere tri dimenzije: tople boje (žuta, crvena), hladne boje (plava, ljubičasta) i neutralne boje (siva, braon). Postupak: Ispitanici su procenjivali svaki stimulus na 18 skala procene. Vreme posmatranja i procene nisu bili vremenski ograničeni. Rezultati: Analiza varijanse pokazuje efekat tipa stimulusa na dimenzijama složenost: $F(1;33)=26,84$, $p<.000$ i neutralne boje: $F(1;33)=17,82$, $p<.01$. Realističke slike se više procenjuju na dimenzijama složenost i neutralne boje. Zaključak: Realističke i apstraktne slike se razlikuju po dimenzijama složenost i neutralne boje. Realističke slike odlikuje složena kompozicija, složene i slobodne forme i veće prisustvo neutralnih boja (siva i braon). Nalazi idu u prilog učenja o važnosti faktora složenosti i boja u estetskoj proceni vizuelnih stimulusa.

Ključne reči: realistično, apstraktno, likovni elementi, složenost, boja.

UTICAJ MUZIČKE PODLOGE NA EMOCIONALNI DOŽIVLJAJ FILMSKE SCENE

Ivanka Pavlović, Slobodan Marković

Filozofski fakultet, Beograd

pavlovic.ivanka@gmail.com

Na emocionalni doživljaj jedne vizuelne scene mogu uticati različite kontekstualne (npr. auditivne) informacije. Na primer, filmska scena koja prikazuje uplakanu osobu može biti različito procenjena u zavisnosti da li je praćena kongruentnom tužnom ili nekongruentnom veselom muzikom. U jednoj studiji pokušali smo da ispitamo efekte emocionalne kongruentnosti-nekongruentnosti filmsko-muzičkih kombinacija, kao i da specifikujemo relativne doprinose vizuelne i auditivne informacije na procenu emocionalnog kvaliteta scene.

U istraživanju je učestvovalo 50 studenata psihologije Filozofskog fakulteta u Beogradu.

Stimulusi su napravljeni na sledeći način. U preliminarnoj studiji izdvojene su 4 filmske scene i 4 muzičke teme koje su imale najviše procene na emocionalnim kvalitetima radost, tuga, strah i bes. Na osnovu ovoga napravljeno je 8 filmsko-muzičkih kombinacija od kojih je 4 bilo kongruentno (npr. radost-radost), a 4 nekongruentno (npr. radosna scena uz tužnu muziku).

Ispitanici su podeljeni u dve grupe. Svakoj grupi je prikazivano 8 stimulusa i to 4 kongruentne i 4 nekongruentne kombinacije. Stimulusi su procenjivani na unipolarnim sedmočlanim skalama koje su definisane emocijama radost, tuga, strah i bes.

Bilo je dva nacrti koji su definisani parovima radost-tuga i strah-bes. Prvi faktor bio je Emocionalni kvalitet filmske scene: dva nivoa, tj. dve polarne emocije (radost i tuga za prvi dizajn; strah i bes za drugi dizajn). Drugi faktor bio je Kongruentnost: dva nivoa – kongruentne i nekongruentne kombinacije (npr. za prvi nacrt - radost-radost i tuga-tuga, radost-tuga i tuga-radost). Zavisne varijable bile su procene radosti i tuge (prvi nacrt) i straha i besa (drugi nacrt).

Dobijen je značajan efekat Emocionalnog kvaliteta na procenu radosti, $F(1,49) = 91,58$, $p < .001$; radosne scene procenjuju se kao značajno radosnije od tužnih. Efekat kongruentnosti nije dobijen, ali je interakcija bila značajna, $F(1,49) = 12,93$, $p < .001$. Dobijen je značajan efekat emocionalnog kvaliteta na procenu tuge, $F(1,49) = 75,48$, $p < .001$; tužne

scene procenjuju se kao značajno tužnije od radosnih. Efekat kongruentnosti nije dobijen, ali je interakcija bila značajna, $F(1,49) = 43,27$, $p < .001$. Dobijen je značajan efekat emocionalnog kvaliteta na procenu straha, $F(1,49) = 4,62$, $p < .04$; strašne scene procenjuju se kao značajno strašnije od besnih. Efekat kongruentnosti nije dobijen, ali je interakcija bila značajna, $F(1,49) = 4,62$, $p < .04$. Dobijen je značajan efekat emocionalnog kvaliteta na procenu besa, $68,82$, $p < .001$; besne scene procenjuju se kao značajno besnije od strašnih. Kongruentnost i interakcija nisu bili značajni. Parcijalne analize pokazale su da je kod radosti i besa procena emocionalnog kvaliteta zasnovanija na vizuelnoj nego na auditivnoj informaciji, dok kod tuge i straha ove razlike nema. Pokazano je da se ovi parovi emocija kvalitativno razlikuju i u odnosu na modulaciju procena emocije. Na primer, radosna muzička pozadina značajno redukuje procenu tuge u tužnoj sceni, dok tužna muzika značajno povećava procenu tuge radosne scene. Ovakvih modulacija nema kod straha i besa: emocionalna procena ostaje ista i pored obrtanja kvaliteta emocije muzičke podloge.

Sličnosti i razlike efekata muzike na doživljaj filmske scene mogu se tumačiti biološkom funkcijom emocija: kod proaktivnih emocija (radost i bes) dominira vizuelni modalitet, dok te dominacije nema kod defanzivnih emocija (tuga i strah). Kod odbrambenih emocija (strah i bes) nema modulacionih efekata, dok ti efekti postoje kod hedonički veoma različitih emocija kao što su radost i tuga.

Ključne reči: film, muzika, kongruentnost, emocije, radost, tuga, strah, bes.

UTICAJ TIPA SLIKE I NASLOVA NA SUBJEKTIVNI DOŽIVLJAJ SLIKE

Ivan Stojilović

IAN Međunarodna mreža pomoći
istojilovic@gmail.com

Uticaj verbalne informacije o nekom vizuelnom umetničkom delu možemo pratiti na dva nivoa: kognitivnom i emotivnom. Na kognitivnom nivou naslov slike može doprineti pojašnjenju značenja slike, dati nov uvid u smisao slike. Na emotivnom nivou naslov može svojim značenjem da promeni emotivnu poruku koju slika „šalje“. Metod/Ispitanici: 46

učenika srednje škole “Đura Jakšić” u Rači Kragujevačkoj. Uzorak se sastojao od naivnih i neiskusnih poznavalaca umetnosti. Stimulusi: 18 umetničkih slika: 6 apstraktnih, 6 poluapstraktnih i 6 figurativnih radova, obuhvatajući period od XV do kraja XX veka. Instrumenti: U eksperimentu su korišćeni sledeći instrumenti: 1) opšti demografski upitnik, i 22 skale procene koje su preuzete iz instrumenata za merenje 2) subjektivnog i 3) estetskog doživljaja i 4) razumevanja i interesantnosti umetničkih slika. Nacrt: Faktori su bili prijetnost naslova sa dva nivoa: prijetan i neprijetan naslov i tip slike, koji je definisan na 3 nivoa: figuralne, poluapstraktne i apstraktne slike. Zavisne varijable su bile procene na 22 skale procene Postupak: Za svaku od slika je kreiran po jedan par lažnih naslova – pozitivan i negativan. Vodio se računa da članovi u paru budu usaglašeni po jačini emocija koje izazivaju i da naslovi budu relevantni za sliku. Svi ispitanici su posmatrali iste slike, s tim da za jednu polovinu ispitanika na polovini slika su bili pozitivni, a na drugoj polovini negativni naslovi. Druga polovina ispitanika je posmatrala iste ove slike, ali je sada promenjena pozitivnost naslova. Rezultati Kosom Promax rotacijom su dobijene 4 dimenzije: fascinacije (procenat objašnjene varijanse 53.50%), pobuđenost (12,64%), razumevanja (6,50%) i smirenost (5,64%). Analiza procene slika na 4 dobijene dimenzije i 4 pojedinačne skale (lepo, dopada, interesantno i prijetno) je rađena analizom varijanse za ponovljena merenja (ANOVA) unutar subjekata. Na dimenziju pobuđenost značajno utiče prijetnost naslova $F(1, 45) = 11.31$ ($p < .05$). Na dimenziju razumevanje jedino utiče tip slike $F(1.74, 78.20) = 206.27, p < .01$. Na dimenziju smirenost utiču i stepen realizma slike $F(2, 90) = 70.74$ ($p < .01$) i prijetnost naslov $F(1, 45) = 21.92$ ($p < .01$). Analiza varijanse pokazuje da i stepen realizma slike $F(1.79, 80.43) = 46.47$ ($p < .01$) i interakcija naslova i tipa slike utiču na procenu dimenzije fascinacija $F(1.70, 76.67) = 4.16$ ($p < .05$). Tip slike značajno utiče na procenu lepote slike $F(2, 90) = 73.40, p < .01$, prijetnosti $F(2, 90) = 74.87, p < .01$, dopadanja $F(2, 90) = 76.95, p < .01$ i interesantnost $F(2, 90) = 50.48, p < .01$, a Tip naslova značajno utiče na procenu prijetnosti slike $F(1, 45) = 19.52, p < .01$, a postoji tendencija da utiče na procenu interesantnosti $F(1, 45) = 2.96, p = .09$. Stepenn realizma slike značajno utiče na sve posmatrane dimenzije i skale i to na isti način (u istom smeru), osim na dimenziji Pobuđenost. Realne slike se ocenjuju na tri dimenzije i sve četiri skale sa najvišim skorovima, pa zatim poluapstraktne i na kraju apstraktne slike - realne slike su najlepše, najfascinantnije, najsmirenije, najrazumljivije... Tip naslova ima značajan efekat dimenzije pobuđenost (negativni naslovi pobuđuju) i smirenost

(pozitivni smiruju) i skalu prijatnost (pozitivni naslovi su prijatniji) i postoji tendencija da utiče na procenu interesantnosti. Zaključak: Rezultati pokazuju da naivni posmatrači preferiraju figurativnu naspram apstraktne umetnosti, što je u skladu sa predviđanjima Silvijine teorije procene i ranijim eksperimentalnim nalazima. Tip naslova na dimenzijama/skalama koje su osetljive na kognitivnu jasnoću stimulusa nema efekta, dok na dimenzijama/skalama koje su osetljive na emocionalni ton postoji značajan efekat.

Ključne reči: estetski doživljaj, teorija procene, kognicija, emocije, umetničke slike.

UTICAJ OBRAZOVANJA NA SUBJEKTIVNI DOŽIVLJAJ SLIKE

Ivan Stojilović, Slobodan Marković

IAN Međunarodna mreža pomoći,

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet u

Beogradu

istojilovic@ian.org.rs

Stručnjak u oblasti umetnosti i naivni posmatrač na drugačiji način doživljavaju umetnički sliku. Prema Silvijinoj teoriji procene stručnjaci preferiraju kompleksna dela, kada ih uporedimo sa naivnim posmatračima, jer mogu lakše da ih razumeju i stoga su ona interesantnija. U istraživanju ispitivan je uticaj kratkih kurseva o renesansnoj i apstraktnoj umetnosti na doživljaj umetničkih slika iz ova dva pravca u umetnosti.

Uzorak se sastojao od 48 naivnih poznavalaca umetnosti, polaznika škole računara u okviru NVO IAN Međunarodne mreže pomoći. Stimulusi: 40 umetničkih slika koje su obuhvatale renesanse slike iz perioda od XIV do XVII veka, kao i apstraktne slike XX veka.

U eksperimentu su korišćeni sledeći instrumenti: 1) opšti demografski upitnik i 22 skale procene preuzete iz instrumenata za merenje 2) subjektivnog, 3) estetskog doživljaja i 4) razumevanja i interesantnosti umetničkih slika.

Faktori su bili kurs o umetnosti sa 2 nivoa: kurs o renesansom i apstraktnom slikarstvu i tip slike na dva nivoa: figuralne i apstraktne slike. Zavisne varijable su bile procene na skalama procene.

Istraživanje je imalo 2 vremenske tačke. U prvoj svi ispitanici su procenjivali istih 10 apstraktnih i 10 renesansnih slika. Nakon najmanje 7

dana ispitanici su pohađali kurs ili o renesansnom ili o apstraktnom slikarstvu. Odmah nakon predavanja ispitanici su procenjivali novi set slika: 10 apstraktnih i 10 figuralnih. Drugi set slika je bio komplementaran prvom.

Kosom Promax rotacijom su dobijene 4 dimenzije: razumevanje, pobuđenost, fascinacija i smirenost. Analiza procena slika na dobijene 4 dimenzije i 4 pojedinačne skale (lepo, dopadljivo, interesantno i prijatno) je rađena analizom varijanse za ponovljena merenja unutar subjekata. Faktor kursa značajno deluje na procenu na dimenzijama Pobuđenost $F(1,46)=7.255$, $p<.01$ i Fascinacija $F(1,46)=3.91$, $p=0.05$, i na skalama Lepo $F(1,46)=4.411$, $p<.05$, Dopada $F(1,46)=4.600$, $p<.05$ i Interesantnost $F(1,46)=6.775$, $p<.05$, faktor Tip slike značajno utiče na sve 4 dimenzije: Pobuđenost $F(1,46)=7.943$, $p<.05$, Razumevanje $F(1, 46)=122.260$, $p<.01$, Smirenost $F(1, 46)=8.328$, $p<.01$ i Fascinaciju $F(1, 46)=14.30$, $p<.01$, kao i na skale Lepo $F(1, 46)=20.431$, $p<.01$, Interesantnost $F(1, 46)=11.821$, $p<.01$. Jedino na dimenziji Pobuđenost je zabeležena značajna interakcija Tipa slike i Tipa kursa $F(1,46)=5.996$, $p<0.05$. Rezultati pokazuju da nakon kursa o apstraktnom slikarstvu slike (i apstraktne i renesansne) se procenjuju kao više pobuđujuće, više fascinantne, lepše, dopadljivije i interesantnije. Ovi efekti kursa o apstraktnom slikarstvu su veći na apstraktnim nego na realnim slikama. Nakon kursa o renesansi ne dolazi do značajnih promena na ovim dimenzijama.

Dva kursa imaju različite efekte na doživljaj slike. Pretpostavka je da je kurs o renesansi manje naučio, a više ukazao na neznanje učesnika. Nakon kursa o renesansi oni su stekli uvid o novim elementima, ali pri tome nisu bili dovoljno uvežbani da ih primene prilikom gledanja novih slika. Kurs o apstrakciji je bio više usmeren na prirodu samog posmatranja i procene umetničkih slika i isticao je važnost slobodne imaginacije, igru svoje mašte, pružajući jedan novi uvid u posmatranje.

Predložena objašnjenja su u skladu sa teorijom Silvije koji ističe da su u proceni interesantnosti umetničkog dela bitna dva faktora: procena noviteta i potencijala za prevladavanje. Nakon kursa o apstraktnom slikarstvu se prema Silvijinoj teoriji uvećalo pouzdanje ispitanika u vlastitu sposobnost da razumeju posmatrani sadržaj, dok nakon kursa o renesansi nije došlo do promene.

Ključne reči: estetski doživljaj, teorija procene, obrazovanje, umetničke slike.

RAZLIKE U ESTETSKOM DOŽIVLJAJU PLESA KOD OSOBA KOJE BOLUJU OD PSIHOTIČNIH POREMEĆAJA I NEKLINIČKE POPULACIJE

Maja Vukadinović, Jelena Berklović, Bojana Dinić

Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad;
Udruženje lečenih od psihoze, Novi Sad; Filozofski fakultet u Novom
Sadu, Odsek za psihologiju
llubicica@gmail.com

Istraživanje je imalo za cilj da ispita kakav je estetski doživljaj plesa flamenka kod osoba koje boluju od različitih oblika psihotičnih poremećaja i nekliničke populacije. Istraživanjem su obuhvaćene grupa psihotičnih poremećaja shizofrenog i shizofreniformnog tipa i bipolarnе afektivne psihoze. Uzorak su činile tri grupe ispitanika. Eksperimentalna grupa obuhvatala je dve podgrupe ispitanika. Prvoj grupi pripadaju pacijenti sa dijagnozom psihotičnih poremećaja iz shizofrenog spektra, koji su tokom sprovođenja istraživanja bili u fazi solidne remisije, ukupno 21. U drugu grupu ušlo je 10 pacijenata sa dijagnozom bipolarnog afektivnog poremećaja koji su na hospitalnom tretmanu, većim delom tokom depresivne epizode bolesti. Kontrolnu grupu činilo je osoblje Instituta za psihijatriju i brojalo je 21 lekara i tehničara Instituta. Uzorak ispitanika u sve tri grupe obuhvatao je ispitanike oba pola, uzrasta od 20 do 60 godina. Koncert flamenka plesne grupe "La Sed Gitana", Novi Sad, održan je na Institutu za psihijatriju Kliničkog centra Vojvodine u Novom Sadu. Za merenje estetskog doživljaja plesa, korišćeno je 12 unipolarnih sedmostepenih skala procene, koje mere tri dimenzije: dinamizam (izražajno, snažno, moćno, uzbudljivo), fascinacija (neprolazno, neizrecivo, jedinstveno, izuzetno), evaluacija (prefinjeno, elegantno, zavodljivo, osećajno). Zadatak ispitanika se sastojao u tome da plesnu predstavu u celini procene na instrumentu za merenje estetskog doživljaja plesa (Vukadinović, 2010). Deo ispitanika iz kliničke grupe zadatak je izvršio uz pomoć ili podršku osoblja. Analiza varijanse pokazuje da postoje statistički značajne razlike između tri grupe ispitanika, samo u slučaju dimenzije fascinacije ($F(2, 51) = 3.239, p < .048$). Post hoc analizom (LSD) pokazalo se da grupa ispitanika sa dijagnozom bipolarnog afektivnog poremećaja procenjuje značajno višim vrednostima ($p < .050$) dimenziju fascinacije u odnosu na preostale dva grupe. Na osnovu navedenih rezultata zaključili smo da se nepostojanje statistički značajne

razlike, između grupe ispitanika sa dijagnozom shizofrenog poremećaja i kontrolne grupe, može objasniti činjenicom da su ispitanici koji pripadaju ovoj grupi u stanju dobre remisije, te se stoga njihovi doživljaji i ne razlikuju značajno od doživljaja nekliničke populacije. Procena ispitanika iz druge eksperimentalne grupe razlikuje se usled toga što jedino ovu grupu čine osobe koje su na hospitalnom lečenju usled psihotične dekompenzacije, te su njihovi odgovori u velikoj meri uslovljeni karakterom aktuelnog patološkog stanja.

Ključne reči: estetski doživljaj plesa, shizofreni poremećaj, bipolarni afektivni poremećaj.

KOGNITIVNA PSIHOLOGIJA I PSIHOLINGVISTIKA

REFERENTNA TAČKA I ODNOS PREMA RIZIKU

Bojana Stajkić, Vasilije Gvozdenović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Beogradu
bojanabozovic@yahoo.com

Referentna tačka predstavlja stepen dobrobiti koji donosilac odluke doživljava kao neutralan, kotvu sa kojom poredi vrednost svakog mogućeg ishoda. Kao rezultat ovog procesa nastaje subjektivna funkcija vrednosti koja snažno determiniše ishod procesa donošenja odluka i odnos koji donosilac odluke zauzima prema riziku. Istraživanje koje je obuhvatilo dva eksperimenta izvedeno je sa ciljem ispitivanja efekta promene položaja referentne tačke na donošenje odluka u uslovima neizvesnosti, tačnije na odnos donosioca odluke prema riziku.

Prvi deo istraživanja sproveden je na podacima iz kviza "Narod Protiv", budući da su specifične propozicije stvarale situaciju koja je omogućavala manifestovanje opisanih fenomena, te se činilo da taj kviz predstavlja prirodni eksperiment donošenja odluka u uslovima rizika. Odgovarajući na niz pitanja, učesnik u kvizu ima priliku da osvoji sigurnu sumu od 100000 rsd. Nakon davanja pogrešnog odgovora, niz pitanja se prekida, a takmičar učestvuje u "Gong igri", igri na sreću koja pruža mogućnost da se osvoji određena suma novca. U bilo kom trenutku u toku trajanja ove igre može se javiti zvučni signal koji označava njen kraj i

gubitak prilike da se osvoji novac. Svaka suma ponuđena u ovoj igri učesnika stavlja pred izbor između dve mogućnosti, jedne sa sigurnim ishodom - prihvatanje sume i druge sa neizvesnim ishodom - odbijanje sume i čekanje vrednije ponude. Pretpostavili smo da takmičari koji su u ranijem toku kviza osvojili sigurnu sumu i oni koji u tome nisu uspeali, odluku u "Gong igri" donose oslanjajući se na različite referentne tačke na skali vrednosti, te da će zbog toga na drugačiji način vrednovati ishode, a potom i ispoljiti drugačiji odnos prema riziku. Rezultati dobijeni analizom varijanse pokazali su da ne postoje značajne razlike u koeficijentu rizika između takmičara sa osvojenom sigurnom sumom i onih bez nje ($F(1)=1.72$, $p>0.05$). Vodeći se subjektivnim pristupom koji je u osnovi definicije funkcije vrednosti, pokušaj objašnjenja ovakvog rezultata nismo usmerili na potpuno odbacivanje mogućnosti efekta ranije stečene dobrobiti na sklonost riziku, već na traganje za unutrašnjom referentnom tačkom za koju smo pretpostavili da određuje način na koji će se doživeti vrednost takve dobrobiti. Očekivali smo da bi nosilac takve tačke moglo biti materijalno stanje takmičara, ali ne mereno spoljašnjim, objektivnim kriterijumom, već sasvim subjektivna vrednost koju mu takmičar pripisuje.

U cilju provere ove pretpostavke, izveden je laboratorijski eksperiment u kome je, uz težnju da se što vernije replicira situacija donošenja odluke iz kviza, uveden novi faktor: zadovoljstvo sopstvenim materijalnim stanjem. U eksperimentu je učestvovalo 160 studenata Filozofskog fakulteta, Univerziteta u Beogradu. Kako su rezultati analize varijanse pokazali, opaženo zadovoljstvo materijalnim stanjem značajno utiče na odnos ispitanika prema riziku. Povećanje stepena zadovoljstva materijalnim stanjem praćeno je sukcesivnim rastom koeficijenta rizika ($r=0.60$, $r=0.64$, $r=0.77$, $r=0.84$, $F(3)=6.00$, $p<0.01$), tj. povećanom sklonošću ka izboru rizične mogućnosti.

Rezultati istraživanja otkrivaju da prilikom procene vrednosti ishoda i formiranja odnosa prema riziku dolazi do prevage značaja unutrašnje referentne tačke u odnosu na spoljašnju, nametnutu samom situacijom donošenja odluke. Koseći se sa slikom o pasivnom donosiocu odluke, manipulisanom spolja nametnutim okvirom koju zastupa paradigma efekta okvira, dobijeni nalazi govore u prilog stabilnosti ličnog interpretativnog okvira i njegove dominacije u odnosu na uticaj situacionog konteksta.

Ključne reči: donošenje odluka, referentna tačka, odnos prema riziku.

GLAGOLSKI ASPEKT U GOVORU PREDŠKOLSKE DECE

Maja Savić, Darinka Anđelković, Maša PopovićLaboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet u
Beogradu
smaya@eunet.rs

Gramatički aspekt se može odrediti kao ne-deiktička vremenska kategorija koja ukazuje na to kako su izvesna akcija, situacija ili događaj zastupljeni u vremenu, sa fokusom na temporalnu strukturu događaja koji je označen glagolom (Peškovskij 1928/1956). Aspekatski sistem čini opozicija perfektivnog/svršenog u odnosu na imperfektivni/nesvršeni aspekt. Imperfektiv daje unutrašnju perspektivu događaja, naglašavajući sam proces, a perfektiv spoljašnju, stavljajući u fokus završetak događaja ili radnje. U slovenskim jezicima glagolski aspekt je prisutan na nivou svake glagolske lekseme, pa je i u govoru dece prisutan već sa pojavom prvih glagola. Postavlja se, međutim, pitanje da li ga deca tokom razvoja koriste na isti način kao i odrasli, te je cilj ovog rada bio je da se istraži kako predškolci upotrebljavaju perfektiv i imperfektiv u spontanom govoru, i na koji način obeležavaju aspekatske kontraste svršeno/nesvršeno.

Tražili smo od dece uzrasta 3, 4 i 5 godina (po 10 ispitanika) da opišu događaje koji su videli u kratkim crtanim filmovima prikazanim za tu priliku. Interesovalo nas je kako se u dečijem govoru distribuira glagolski aspekt u odnosu na distribuciju u govoru odraslih ispitanika na istom zadatku. Razvojnu dinamiku smo pratili kroz uzraste pomoću nekoliko indikatora: proporcija aspekatskih oblika, način tvorbe aspekatskih oblika, proporcija leksičkog aspekta, zastupljenost i obeležavanje aspekatskih kontrasta u opisu događaja.

Audio snimci celokupne govorne produkcije tokom eksperimenta transkribovani su u elektronsku formu (CHILDES, MacWhinney i Snow, 1985), a zatim su iz lematizovanih transkripata (pomoću alatke za automatsku lematizaciju Korpusa srpskog jezika, Kostić, 2001) izdvojeni glagoli i dodatno kodirani za glagolski aspekt.

Poređenje proporcija aspekatskih oblika po uzrastima pokazalo je da perfektivi dominiraju na svim uzrasnim grupama (61-71%) u odnosu na imperfektive (29-39%), ali da kod dece sa uzrastom raste broj perfektivnih lema, $F(3)=2,911$, $p<0.05$.

Poređenje proporcija leksičkog aspekta pokazalo je na dečjim uzrastima značajan pad glagola aktivnosti sa uzrastom ($F(2)=4,181$, $p<0,05$) i porast glagola dostignuća ($F(2)=3,167$, $p<0,05$).

Analiza tvorbenih kategorija aspekatskih oblika je pokazala da su na uzrastu od 3 godine dominantni prefiksacija jednostavne imperfektivne osnove i sufiksacija. Na uzrastu od 4 godine pored prefiksacije i sufiksacije prisutni su i drugi načini formiranja aspekatskih parova koje koriste i odrasli: suplecija, alternacija glagolske osnove, sekundarna imperfektivizacija, prefiksacija i sufiksacija na jednoj tvorbenoj osnovi. Kod petogodišnjaka su takođe prisutni prethodni načini tvorbe i nema uočljivih promena u odnosu na prethodni uzrast.

Takođe, utvrdili smo da postoje značajne razlike među uzrastima u prosečnom ukupnom broju aspekatskih parova koje koriste u opisu radnji svih crtanih filmova zajedno ($H(3)=19,393$ $p<0.01$), kao i u broju aspekatskih parova u okviru jedne priče ($H(3)=18,467$, $p<0.01$).

Na kraju, pokazalo se i da se kompleksnost narativa usložnjava sa uzrastom dece. Na svakom od tri praćena indikatora kompleksnosti strukture narativa dobijen je značajan efekat uzrasta: građenje narativa ($F(2)=21,771$, $p<0,001$), samostalnost u građenju narativa ($F(2)=52,124$, $p<0,001$), upotreba glagolskog aspekta u funkciji narativa ($F(2)=31,804$, $p<0,001$).

Istraživanje je pokazalo da je na uzrastima 3, 4 i 5 godina moguće pratiti razvojne promene, kako u prevalenciji pojedinih morfoloških oblika i tvorbenih kategorija, tako i u sposobnosti aspekatskog sparivanja i kontrastiranja tokom građenja narativa.

Ključne reči: razvoj govora, spontani govor, glagolski aspekt, leksički aspekt, analiza narativa.

ČITANJE REČENICA U SRPSKOM: EFEKAT ALFABETA I NAČINA ČITANJA U ZADATKU ČITANJA SOPSTVENIM TEMPOM

Tamara Jovanović, Dušan Vejnović

Prirodno-matematički fakultet, Univerzitet u Novom Sadu; Laboratorija za
eksperimentalnu psihologiju, Univerzitet u Novom Sadu; Pedagoški
fakultet u Somboru, Univerzitet u Novom Sadu
jtamara@uns.ac.rs

Cilj ove studije bio je ispitivanje uticaja faktora alfabet (latinica/ćirilica), načina čitanja (naglas/u sebi) i njihove eventualne interakcije, na proces čitanja rečenica. U eksperimentu je korišćen zadatak čitanja sopstvenim tempom. Dvadeset i četiri ispitanika čitalo je osamdeset rečenica dužine pet reči. Rečenice su bile ujednačene po sumi frekvence lema i ukupnom broju slogova. Rezultati su pokazali da alfabet i način čitanja značajno utiču na vreme čitanja rečenica, ali da efekat interakcije ova dva faktora nije statistički značajan. Čitanje latiničnih rečenica je brže od čitanja ćiriličnih ($\beta = -0.108$, $t = -2.36$, $df = 1847$, $p < 0.01$). Takođe, čitanje u sebi je značajno brže od čitanja naglas ($\beta = -0.125$, $t = -2.59$, $df = 1847$, $p < 0.001$). U dopunskoj analizi na vremenima čitanja pojedinačnih reči, samo je efekat načina čitanja dosegao statističku značajnost. Ona je bila čak i veća od one dobijene u analizi na nivou čitanja rečenica ($\beta = -0.276$; $t = -5.63$, $df = 8934$, $p < 0.001$). Nasuprot tome, u istoj analizi, efekat alfabet bio je samo marginalno značajan ($\beta = -0.086$, $t = -1.84$, $df = 8934$, $p < 0.1$), pošto je ovaj faktor bio u interakciji sa slučajnim faktorom ispitanika. Obe analize su pokazale veliku interindividualnu varijabilnost ispitanika u pogledu efekta alfabet. Međutim, u slučaju analize na pojedinačnim rečima, ova varijabilnost poništila je osnovni efekat alfabet. S obzirom da nalazi prethodnih studija o efektu alfabet nisu konzistentni, a posebno uzimajući u obzir rezultate ovog istraživanja, koji ukazuju na velike interindividualne razlike u efektu alfabet (interakcija alfabet i slučajnog efekta ispitanika), možemo zaključiti da je brzina čitanja jednog ili drugog pisma najvećim delom uslovljena time koliko je neko izložen, odnosno, koliko koristi svako od dva pisma. Kada je reč o uticaju načina čitanja, dobijeni rezultat je u skladu sa većim brojem prethodnih studija u kojima se vreme potrebno za artikulaciju uzima kao objašnjenje sporijeg čitanja naglas. Najzad, rezultati analize vremena čitanja pojedinačnih reči ukazali su i na postojanje nelinearnog efekta pozicije reči u rečenici i njegove

interakcije sa načinom čitanja. Nelinearni efekat pozicije reči u rečenici opisan je U-krivom, koja je u situaciji glasnog čitanja značajno konkavnija. Ovo istraživanje je sufinansirano od strane Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije (projekat broj: 149039D).

Ključne reči: latinica, ćirilica, čitanje naglas, čitanje u sebi, zadatak čitanja sopstvenim tempom.

ULOGA ANALOGNOG I SIMBOLIČKOG KODA U PRETRAŽIVANJU KRATKOROČNE MEMORIJE

Milica Erić, Marko Živanović, Vasilije Gvozdenović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Beogradu
milica.eric@yahoo.com

Kratkoročna memorija odnosi se na retenciju male količine informacija tokom kratkog vremenskog perioda, a u zavisnosti od vrste materijala koji se u njoj skladišti, može se podeliti na vizuelnu i verbalnu kratkoročnu memoriju. S obzirom da se vizuelno i verbalno kratkoročno skladište razlikuju po načinu kodiranja informacija, želeli smo da proverimo da li se razlikuju prema karakteristikama pretrage. Naime, u verbalnoj kratkoročnoj memoriji, informacije su pohranjene u simboličkom kodu, dok su informacije u vizuelnoj kratkoročnoj memoriji pohranjene u analognom kodu. Ranija istraživanja koja nisu pravila ovu distinkciju, primenom Sternbergovog zadatka pretrage kratkoročne memorije, dala su uvid u način na koji pretraga u kratkoročnoj memoriji funkcioniše nezavisno od načina kodovanja. Cilj našeg istraživanja bila je provera da li isti principi važe i za verbalni i za vizuelni material, što je učinjeno izvođenjem eksperimenta sa dva tipa stimulusa, onima koji se kodiraju verbalno i onima koji se kodiraju vizuelno. Pretpostavili smo da će od vrste materijala zavisiti i efikasnost pretrage kratkoročne memorije. Takođe, očekivali smo da će vreme pretraživanja zavisiti i od tipa skupa (pozitivan ili negativan), što nije konstatovano u istraživanjima u kojima je varirana razlika između vizuelnog i verbalnog materijala. U istraživanju je učestvovao 21 student prve godine psihologije. Primijenjen je Sternbergov zadatak pretrage kratkoročne memorije, sa tom razlikom da su stimulusi u okviru prve varijante zadatka bile apstraktne reči, a u okviru druge varijante zadatka apstraktne slike. U svakom od prikazanih setova,

ekspozicija stimulusa iznosila je 1200 ms, sa interstimulusnim intervalom od 50 ms. U setovima je bio variran broj prikazanih stimulusa (od 1 do 6), a nakon poslednjeg prikazanog stimulusa, sledio bi interstimulusni interval od 1000 ms i zvučni signal u trajanju od 300 ms. Poslednji element procedure predstavljalo je emitovanje stimulusa-mete, za koju je ispitanik u kritičnom vremenu od 2000 ms donosio odluku da li je isti stimulus bio u prethodno prikazanom skupu ili nije. U polovini slučajeva, stimulus-meta se nalazio u prethodno prikazanom skupu (pozitivni setovi), dok u drugoj polovini skupova to nije bio slučaj (negativni setovi). Analizom varijanse za ponovljena merenja utvrđeno je da postoji glavni efekat vrste materijala ($F=87,498$, $df=1$, $p<0.01$), dok glavni efekat vrste skupa nije bio statistički značajan. Takođe, dobijen je efekat interakcije vrste materijala i vrste skupa ($F=7,845$, $df=1$, $p<0.05$). Naknadnim testovima utvrđeno je brže vreme pretrage verbalnog materijala u odnosu na vizuelni. Pored toga, pokazano je da se u slučaju vizuelnog materijala brže pretražuju negativni skupovi, dok u slučaju verbalnog materijala ne postoji razlika između ove dve vrste skupova. Ovakvi rezultati govore u prilog pretpostavci da postoji razlika u pretrazi u pogledu vrste materijala koji se obrađuje u kratkoročnoj memoriji, dok moguće objašnjenje ovakve razlike leži u prirodi mentalnih reprezentacija u verbalnoj i vizuelnoj kratkoročnoj memoriji, odnosno u načinu na koji su informacije u ovim skladištima kodirane.

Ključne reči: analogno, simboličko, kodiranje, pretraga, kratkoročna memorija.

KRATKOROČNO VERBALNO PAMĆENJE DEPRESIVNIH PACIJENATA: POČETNE ANALIZE

Aleksandra Stanković, Dejan Lalović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet u Beogradu
tinuviel_ks@yahoo.com

Kratkoročno pamćenje (KP) jedna je od kognitivnih funkcija koja je najozbiljnije ometena različitim kategorijama depresivnih poremećaja. Cilj našeg istraživanja bio je da pribavimo osnovne podatke o učinku KP za verbalni materijal depresivnih pacijenata i da steknemo određene uvide u poreklo deficita naših pacijenata, koji bi nas vodili u daljem istraživanju.

U svrhu procene KP primenili smo sledeće zadatke: 3 subtesta Vekslerove skale inteligencije WAIS-IV – “aritmetiku”, “ponavljanje brojeva” i “slova pa brojeve”, zatim Talvingov eksperimentalni zadatak slobodnog prisećanja i zadatke semantičke fluentnosti (sa fiksnim kategorijama i sa naizmeničnom promenom kategorija).

Ovakav izbor zadataka smo sačinili sa idejom da:

- u praksi proverimo neke od nalaza dobijenih primenom subtestova iz WAIS-IV koji za cilj imaju procenu efikasnosti radne memorije (RM),
- procenimo doprinos komponente primarne i sekundarne memorije učinku u zadatku slobodnog prisećanja listi reči (Talvingov zadatak) i
- ispitamo potencijale za svesno usmeravanje pažnje od kojih posredno, ali presudno zavisi potencijal za kratkoročno pamćenje (zadaci verbalne fluentnosti).

Klinički uzorak je činilo 14 depresivnih pacijenata. Osmoro je bilo sa dijagnozom depresivne epizode, dok je dijagnozu rekurentne depresije imalo 6 pacijenata. U uzorku je bilo 9 žena i 5 muškaraca, prosečne starosti 54.6 godina, svih nivoa obrazovanja do fakultetskog. Stepen depresivnosti procenili smo pomoću Hamiltonove skale depresivnosti. Na osnovu tog skora, izdvojili smo 3 blago, 7 umereno i 4 teško depresivna pacijenta. Ispitivanje depresivnih pacijenata sprovedeno je na Odeljenju za psihijatriju Opšte bolnice u Kruševcu. Trajalo je od 30 do 80 minuta. Kontrolni uzorak sačinjen je metodom parova. Ujednačavanje je napravljeno u pogledu pola i obrazovanja. Ispitivanje kontrolnih ispitanika trajalo je prosečno 30 minuta.

Doprinos koji svaki od zadataka može dati klasifikovanju ispitanika u grupu depresivnih i nedeprativnih proverili smo logističkim regresijama. Pripadnost jednoj od dve grupe ispitanika bila je kriterijumska, a skor u svakom od 6 zadataka prediktorska varijabla. Varijable učinaka KP koje uspešno razdvajaju grupe depresivnih i nedeprativnih ispitanika su redom: “aritmetika” iz WAIS-IV ($\chi^2=5.44$, $df=1$, $p<0.05$), „slova pa brojevi“ iz WAIS-IV ($\chi^2=4.45$, $df=1$, $p<0.05$), Talvingov zadatak - skor za primarnu (kratkoročnu) memoriju ($\chi^2=6.93$, $df=1$, $p<0.01$), semantička fluentnost sa fiksnim kategorijama ($\chi^2=4.86$, $df=1$, $p<0.05$) i semantička fluentnost sa naizmeničnom promenom kategorija ($\chi^2=4.86$, $df=1$, $p<0.05$). Ponavljanje brojeva u rastućem redosledu iz WAIS-IV razlikovalo je grupe ispitanika na nivou marginalne značajnosti ($\chi^2=3.61$, $df=1$, $p<0.06$). Sve navedene varijable stoje u negativnoj korelaciji sa skorom ispitanika na Hamiltonovoj skali depresivnosti. Ishod logističkih regresija pokazuje da su se razlike u pamćenju depresivnih pacijenata i

kontrolnih ispitanika ispoljile, sa malim odstupanjima, u zadacima koji dominantno iziskuju angažovanje RM, pre nego manje aktivno kratkoročno i odloženo zapamćivanje verbalnog materijala. Od subtestova za procenu efikasnosti RM iz WAIS-IV, „opseg za brojeve“ pokazao se najmanje korisnim u razlikovanju dve grupe ispitanika. Rezultati do kojih smo došli govore o tome da deficiti verbalnog pamćenja depresivnih pacijenata postaju jasno uočljivi kada kognitivni zadaci zahtevaju istovremeno zadržavanje i manipulisanje kratkoročno zapamćenim materijalom, odnosno usmeravanje i deljenje pažnje.

Ključne reči: depresija; kratkoročno pamćenje; radna memorija.

OBLAST IMENOVANJE ĆIRILIČNIH I LATINIČNIH REČI: NOVI NALAZI

Dušan Vejnović, Strahinja Dimitrijević, Sunčica Zdravković

Pedagoški fakultet u Somboru, Univerzitet u Novom Sadu; Laboratorija za
eksperimentalnu psihologiju, Univerzitet u Novom Sadu; Univerzitet u
Banja Luci, Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Univerzitet u
Beogradu
dvejnovi@uns.ac.rs

Jedna od posebnosti srpskog jezika jeste paralelna upotreba dva pisma: ćirilice i latinice. U prethodnom istraživanju ispitali smo brzinu imenovanja reči prikazanih u dva pisma, te njihovu podložnost ometanju u situaciji maskiranog primovanja. Osnovni nalaz tog istraživanja jeste da su ispitanici latinične reči imenovali brže od ćiriličnih, uprkos činjenici da je ćirilica pismo koje su prvo usvojili. Ovaj rezultat tumačili smo većom izloženošću ispitanika latiničnom pismu. U istraživanju koje predstavljamo, ispravnost tog zaključka želeli smo proveriti variranjem relativne zastupljenosti pisama u sredini iz koje ispitanici potiču. Iz tog razloga smo prethodno istraživanje, koje je bilo sprovedeno u Novom Sadu (NS), ponovili u Banja Luci (BL). Prema sopstvenoj proceni na devetostepenoj skali (1 – isključiva izloženost latinici, 9 – isključiva izloženost ćirilici), ispitanici iz dve ispitivane sredine razlikovali su se u pogledu izloženosti pismima: $MNS = 3.7$; $MBL = 4.58$; $t(38.8) = -2.42$; $p = 0.02$. Podaci o zastupljenosti pisama na javnim natpisima na ulicama dva grada takođe svedoče o dominaciji latinice (Novi Sad - 88%, Banja Luka - 81%). U istraživanju je primenjen zadatak imenovanja reči uz maskirano

primovanje (ekspozicija prima: 57ms). Tri faktora ponovljena po ispitanicima, bila su: alfabet mete (ćirilica, latinica), vrsta prima (identitetski prim, nepovezana reč) i kongruentnost alfabeta prima i mete (kongruentan, nekongruentan). Četvrti faktor, mesto izvođenja eksperimenta (Novi Sad, Banja Luka), bio je neponovljen po ispitanicima. Zavisna varijabla bilo je (logaritmovano) vreme reakcije. Uzorak je sačinjavalo 45 ispitanika, a podaci za novosadske ispitanike preuzeti su iz prethodnog istraživanja Modelovanjem linearnih mešovityh efekata pokazani su značajni glavni efekti fiksnih faktora pisma ($t(1, 7029) = -5.52$, $p < 0.01$) i vrste prima ($t(1, 7029) = 8.24$, $p < 0.01$). Efekat kongruentnosti alfabeta prima i mete i efekti njegove interakcije sa ostalim faktorima nisu bili značajni. Glavni efekat mesta izvođenja eksperimenta takođe nije bio značajan, ali je ovaj faktor bio u značajnoj interakciji sa pismom ($t(1, 7029) = 3.64$, $p < 0.01$) i vrstom prima ($t(1, 7029) = -4.28$, $p < 0.01$). Ostale interakcije nisu bile značajne, a modelovani slučajni efekti ispitanika i stimulusa značajno su unapređivali model. Istraživanje je pokazalo da se ćirilične reči imenuju sporije od latiničnih, kako u novosadskom tako i u banjalučkom uzorku. Pri tome, ispitanici iz dva uzorka podjednako brzo su imenovali prikazane reči. Budući da je u obe sredine latinično pismo zastupljenije, brže imenovanje latinice može se tumačiti kao potvrda pretpostavke o uticaju izloženosti pismima na njihovu brzinu obrade. Međutim, ovaj nalaz komplikovan je smerom interakcije pisma i mesta izvođenja eksperimenta, budući da je on suprotan pretpostavci o izloženosti: prednost latinice bila je značajno veća u banjalučkom uzorku, iako je dominacija latinice u toj sredini manje izražena. Ovo, očigledno, pokazuje da je priroda efekata izloženosti pismima na brzinu njihove obrade složenija od prvobitno pretpostavljene. Uz to, novim rezultatima potvrđena su dva nalaza prethodnog istraživanja: a) kongruentnost pisama prima i mete sama po sebi ne može značajno ubrzati obradu i b) čitanje reči ispisanih u dva pisma podložno je - i to u jednakoj meri - ometanju kratkotrajnim primovanjem nepovezanim rečima. Efekti ovog ometanja pokazali su se izraženijim među ispitanicima iz banjalučkog uzorka. Ovo istraživanje je sufinansirano od strane Ministarstvo za nauku i tehnoloski razvoj Republike Srbije Republike Srbije (projekat broj: 149039D).

Ključne reči: čitanje, maskirano primovanje, alfabet, izgovaranje, imenovanje.

kod kojih je kondicionalna premisa u obliku „ako dolje, onda gore“ verificirani su brže od zaključaka u obliku „ako gore, onda dolje“. Što se tiče prostorne sukladnosti, zaključci koji uključuju prostorno sukladne kondicionalne premise verificirani su brže od onih koji uključuju prostorno nesukladne kondicionalne premise. Za netočne MP zaključke dobiven je značajan glavni efekt prostorne orijentacije kondicionalne premise ($F(1, 23)=11.55, p<.01$), uz isti smjer razlike kao kod točnih MP zaključaka. Efekt sukladnosti, kao ni interakcija nisu bili značajni. Kod modus tolensa, nisu dobiveni značajni efekti sukladnosti i vertikalne orijentacije. Mogući razlog izostanka tih efekata je težina MT zadataka: kod MT zadataka bilo je puno više grešaka u odnosu na MP, a i MT zaključci su verificirani sporije u odnosu na MP zaključke. Dobiveni rezultati ukazuju na moguću ulogu perceptivne simulacije prostornih odnosa u formiranju mentalnih modela kod jednostavnog deduktivnog zaključivanja o prostornim odnosima.

Ključne riječi: dedukcija, kondicionali, prostorne relacije.

TOČNOST GLOBALNIH I SPECIFIČNIH METAKOGNITIVNIH PROCJENA KOD ČITANJA EKSPOZITORNIH TEKSTOVA

Igor Bajšanski

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci
sibajsan@ffri.hr

Nadgledanje razumijevanja jedna je od komponenti metakognicije vezane za čitanje. Jedan od načina ispitivanja nadgledanja razumijevanja je putem metode kalibracije razumijevanja: ispitanici čitaju više tekstova, procjenjuju koliko su ih razumjeli, a te se procjene uspoređuju s rezultatom na zadacima razumijevanja. Rezultati dosadašnjih istraživanja pokazuju da je točnost procjena o razumijevanju uglavnom niska, a otkriveno je i više faktora koji utječu na točnost tih procjena. Jedan od faktora koji bi mogao utjecati na nisku točnost procjena je specifičnost procjena, uz pretpostavku da će specifične procjene o razumijevanju pojedinih elemenata teksta biti točnije od globalnih procjena o razumijevanju teksta kao cjeline. Cilj je ovoga istraživanja bio usporediti točnost globalnih i specifičnih metakognitivnih procjena nakon čitanja teksta i nakon ispitivanja razumijevanja. U eksperimentu je sudjelovalo 26 studenata psihologije. Oni su čitali šest ekspozitornih tekstova koji su

uključivali definicije četiri termina. Procjenjivali su globalno razumijevanje teksta, kao i specifično razumijevanje svakoga termina. Zatim se od njih tražilo da pokušaju objasniti značenje pojedinih termina iz teksta, kao i da procijene izvedbu na tome zadatku, kao i globalnu izvedbu za tekst u cjelini. Kod analize točnosti procjena, kao indeks relativne točnosti procjena korišten je gama koeficijent korelacije. Pomoću dvosmjerne analize varijance s ponovljenim mjerenjima ispitane su razlike u relativnoj točnosti procjena s obzirom na specifičnost procjene (globalne i specifične) i fazu procjenjivanja (prije rješavanja zadataka i nakon rješavanja zadataka). Dobiven je značajan glavni efekt faze procjene ($F(1, 23) = 14.53, p < .001$), s time da su točnije procjene nakon rješavanja zadataka od procjena prije rješavanja zadataka. Glavni efekt vrste procjene nije značajan, dok je interakcija između faze procjenjivanja i vrste procjena značajna ($F(1, 23) = 12.58, p < .01$). Napravljena je post-hoc analiza (Duncanov test) i utvrđene su sljedeće razlike: točnost globalnih procjena ne razlikuje se s obzirom na fazu procjenjivanja, dok je ta razlika utvrđena za specifične procjene. Specifične procjene nakon rješavanja zadataka točnije su od procjena prije rješavanja zadataka. Osim toga, suprotno očekivanjima, točnost specifičnih procjena prije rješavanja zadataka niža je od globalnih procjena u istoj fazi. Ovakvi rezultati ukazuju na to da je sposobnost diskriminacije između specifičnih informacija iz pojedinih tekstova niska, a tek nakon rješavanja zadataka postaju dostupne dodatne informacije na temelju kojih se znatno točnije može procijeniti izvedba na svakom pojedinom zadatku.

Ključne riječi: čitanje, metakognicija, točnost procjena.

EFEKAT POTKATEGORIJE POTIRE EFEKAT ŽIVOSTI

Olivera Ilić, Vanja Ković

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
oliverailic.ns@gmail.com

Bihevioralne studije pokazuju da se živi objekti obrađuju brže i tačnije od neživih, dok rezultati skorašnjih fMRI i PET studija daju kontradiktorne rezultate. Teorije organizacije semantičkog znanja, takođe se ne slažu u objašnjenju na koji način se živi i neživi objekti obrađuju i kako su reprezentovani na moždanom nivou. U ovoj studiji kontrolisali smo dva faktora koji bi mogli biti uzrok razlika u rezultatima pređašnjih

studija: proceduru i homogenost kategorije kojoj objekat pripada. U eksperimentu je učestvovalo ukupno 105 subjekata. Fotografije realnih živih i neživih objekata izlagane su subjektima u okviru tri najčešće korišćene procedure: zadatak imenovanja, zadatak kategorizacije i krosmodalna procedura. Kontrolisanje homogenosti kategorije kojoj stimulus pripada postignuto je uvođenjem po dve potkategorije unutar kategorija živih i neživih. Tako je na kraju uzorak stimulusa činilo četiri kategorije objekata: sisari, insekti, odeća i muzički instrumenti. Ispitanici su imali istu instrukciju u okviru sve tri procedure. Bilo je potrebno da pritiskom na taster miša daju odgovor „da“ ako prikazana fotografija objekta odgovara nazivu objekta, odnosno „ne“ u slučaju da je imenovan neki drugi objekat. Rezultati nisu pokazali postojanje efekta živosti, ali je dobijen značajan efekat homogenosti ($F(1,2000)=39.19$, $p<.000$), i interakcije ova dva faktora ($F(1,2000)=4.05$, $p=.044$), kao i efekat procedure ($F(2,2000)=6.76$, $p=.001$). Ovakvi nalazi sugerišu da se razlike u procesiranju i reprezentacijama između živih i neživih objekata, o kojima izveštavaju prethodna istraživanja, mogu pripisati nedostatku kontrole homogenosti kategorije kojoj odabrani stimulus pripada i/ili izboru korišćene procedure. Ovakav nalaz je pre u saglasnosti sa distribuiranim, nego modalno specifičnim teorijskim stanovištem, koji razlike u procesiranju objašnjava postojanjem strukturalnih razlika između živih i neživih objekata.

Ključne reči: mentalne reprezentacije, živost, homogenost kategorije objekta.

PROŠLO VRIJEME U ENGLESKOM JEZIKU: PRAVILNI I NEPRAVILNI ILI TEŠKI I LAKI GLAGOLI

Vanja Ković, Gert Westermann

Odsek za psihologiju, Univerzitet u Novom Sadu; Department of Psychology, Oxford Brookes University
vanja.kovic@gmail.com

Mehanizmi koji stoje u osnovi procesiranja prošlog vremena u engleskom jeziku u fokusu su interesovanja brojnih istraživača tokom poslednjih dvaju decada. Dugo vremena, dominantno i široko uvreženo mišljenje je bilo da u osnovi ovog procesiranja stoje dva mehanizma – jedan za procesiranje pravilnih, a drugi za skladištenje nepravilnih glagola.

Sa druge strane, prema teoriji distribuiranog procesiranja, samo jedan mehanizam je zadužen i za pravilne i za nepravilne glagole. Međutim, istraživači ove orijentacije ne razmatraju detaljnije faktore koji stoje u osnovi razlika u procesiranju pojedinih glagola. U ovom istraživanju pošlo se od pretpostavke da se i pravilni i nepravilni glagoli razlikuju u odnosu na lakoću procesiranja, pa smo ih, uzimajući u obzir brojne faktore (frekvencija, nastavak, doba usvajanja, fonološka sličnost, konkretnost isl), razvrstali u tri grupe: laki, srednji i teški.

U eksperimentu sa zadatkom ubrzane produkcije, nije bilo razlika u procesiranju pravilnih i nepravilnih glagolskih formi ($F(1, 795) = 0.012$; $p = .912$), ali je razlika u vremenima procesiranja lakih, srednjih i teških glagola bila značajna ($F(2, 795) = 10.202$; $p < .001$). Efekat interakcije takođe nije bio značajan ($F(2, 795) = 0.578$; $p = .561$). Rezultati ove studije pokazuju da je lakoća procesiranja, a ne regularnost, osnovni princip koji stoji u osnovi infleksije prošlog vremena engleskog jezika kod odraslih. Ovaj rezultat je u skladu sa teorijom jedinstvenog procesiranja glagolskih formi, koja razlike u procesiranju različitih glagolskih formi pripisuje interakciji različitih statističkih faktora koji određuju teškoću procesiranja svakog pojedinačnog glagola. Iz ovog slijedi da procesiranje pojedinačnih glagola ne zavisi samo od karakteristika tog glagola, već i od njegove veze sa ostalim glagolima u mentalnom leksikonu. Po teoriji dvostrukog mehanizma, način na koji procesiramo glagole je određen gramatičkom klasom, i nezavistan od pomenutih statističkih faktora, osim u novijoj i proširenoj verziji ove teorije, koja dopušta mogućnost da neki pravilni glagoli mogu biti uskladišteni sa nepravilnim, ali ne daje jasne kriterijume o tome koji bi to glagoli bili.

Rezultati jedanaestogodišnjaka u zadatku ubrzane produkcije se razlikuju od rezultata odraslih utoliko što je efekat regularnosti marginalno značajan ($F(1, 632) = 3.672$; $p = .056$), a efekat lakoće procesiranja nije ($F(2, 632) = 1.583$; $p = .206$). Nekoliko je mogućih interpretacija ovog rezultata: 1. mentalni leksikon, koji je kod djece u razvoju i njime dominiraju visoko-frekvente forme, 2. priroda samog zadatka, koja je kod djece mogla da proizvede pretjeranu i pogrešnu regularizaciju nepravilnih glagola. Međutim, dok teorija dvostrukog mehanizma predviđa da bi razlika u procesiranju pravilnih i nepravilnih glagola postala očiglednija u odraslom dobu, teorija jedinstvenog mehanizma bi prije predviđjela internalizaciju pravila i nestanak razlike u procesiranju pravilnih i nepravilnih glagola u odraslom dobu, a izraženi razlikovanje na

kontinuumu lakoće procesiranja. Stoga, rezultati i ove studije idu u prilog teoriji jedinstvenog, distribuiranog procesiranja.

Ključne reči: prošlo vrijeme, engleski jezik, inflekciona morfologija, zadatak produkcije.

EFEKAT PREDLOŠKOG KONTEKSTA NA OBRADU INFLEKTIVNIH OBLIKA IMENICE

Natalija Radivojević, Aleksandar Kostić

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,

Univerzitet u Beogradu

natalija.radivojevic@gmail.com

Budući da ima razvijenu infleksionu morfologiju, srpski jezik omogućava morfološko (gramatičko) slaganje dve reči koje se realizuje ili pomoću inflektivnih sufiksa ili gramatičkim pravilom, kao u slučaju predloga i imenica (npr. predlog „nad“ kongruentan je sa akuzativom i instrumentalom).

Raniji nalazi pokazuju da se na osnovu količine informacije može objasniti takoreći celokupno variranje vremena obrade izolovano prikazanih inflektivnih oblika imenica. Jednačina na osnovu koje je izvedena količina informacije sadrži dva člana: frekvenciju (F) inflektivnog oblika (ili padeža) i gramatički faktor. U slučaju imenica gramatički faktor je broj sintaksičkih funkcija/značenja (R) koje dati oblik sadrži.

U srpskom jeziku predlog sadrži deo funkcija i značenja (R) inflektivnog oblika imenice sa kojom je kongruentan, što je i osnova kongruencije. Postavlja se pitanje da li prethodno prikazivanje predloga dovodi do redukcije broja funkcija/značenja oblika imenica na broj koji je sadržan u predlogu, čime se redukuje količina informacije sadržana u obliku imenice.

U eksperimentu je učestvovalo 78 studenata prve godine sa Odeljenja za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu.

Kao stimulus-meta prikazano je 60 imenica ženskog roda i 60 pseudoimenica u dativu i akuzativu jednine. Prikazivanju svakog stimulusa-mete prethodilo je prikazivanje jednog od tri stimulusa-prima: predloga PRI ili UZ, ili neutralnog konteksta.

Ispitanici su bili podeljeni u šest grupa, tako da su svi videli sve imenice i pseudoimenice u oba oblika i u sva tri konteksta, ali nikada dva puta istu imenicu ili pseudoimenicu.

Ogled je bio trofaktorski. Faktor leksilanosti imao je dva nivoa (imenica, pseudoimenica), faktor konteksta tri (kongruentan, nekongruentan ili neutralan), dok je faktor oblika imao dva nivoa (kuć-i, kuć-u). Zavisna varijabla je bilo vreme reakcije ispitanika na stimulus-metu mereno od trenutka prikazivanja stimulusa do trenutka davanja odgovora.

U eksperimentu je korišćen zadatak leksičke odluke u kojem su se kontekst i meta pojavljivali sukcesivno.

Rezultati analize u kojoj su kontrastirana prosečna vremena reakcije i količina informacije u kojoj je broj sintaksičkih funkcija/značenja oblika imenice redukovan na broj funkcija/značenja kongruentnog predloga, dobijen je značajan koeficijent determinacije: $r^2=0,947$; $F(1,4)=98,815$, $p<0,01$.

Dobijeni nalazi pokazuju da se efekat facilitacije može objasniti svođenjem (redukcijom) broja funkcija/značenja imenice na broj funkcija/značenja kongruentnog predloga. Srazmerno umanjenju količine informacije za kongruentni oblik imenice, količina informacije se povećava proporcionalno broju članova paradigme za sve ostale oblike imenice, što dovodi do produžavanja njihovog vremena obrade, čime se može objasniti inhibicija. Dobijeni nalazi idu u prilog pretpostavci da se efekti facilitacije i inhibicije mogu smatrati različitim aspektima istog procesa.

Ključne reči: gramatičko (morfološko) primovanje, kongruencija, predlozi, imenice, kognitivna obrada, količina informacije.

REAKTIVNA INHIBICIJA: PREDIKTOR NEDOPADANJA

Miroslav Komlenić, Dina Joksimović

Filozofski fakultet u Nišu; Filozofski fakultet u Istočnom Sarajevu

nebo@filfak.ni.ac.rs

Reaktivna inhibicija je Halov pojam koji označava neprijatno stanje slično umoru koje nastaje izvršenjem reakcije. Zakonitost reaktivne inhibicije je univerzalna: svaka izvršena reakcija, pa i najprijatnija, stvara

ili nagomilava reaktivnu inhibiciju, s tim što je nagomilavanje sporije kod priyatnih – potkrepljujućih - reakcija ili aktivnosti.

Reaktivna inhibicija se ispoljava u težnji da se izvršena reakcija ne ponovi, odnosno u težnji da se izvrši druga (nova) reakcija. Ostvarenje te težnje je prijatno stanje, u teoriji označeno pojmom rasipanje (dissipation) reaktivne inhibicije. Rasipanje reaktivne inhibicije je neka vrsta ostvarenja težnje za novim, za novinom.

Dakle, postojanje reaktivne inhibicije je negativan faktor zadovoljstva (dopadanja), a smena izvršene reakcije drugom - pozitivan.

Osim reaktivne inhibicije (težnje da se određena aktivnost više ne izvodi), postoji, prema Halu, i uslovna inhibicija: težnja da se određena aktivnost uopšte ne vrši. Ako je prva analogna dosadi i nastaje izvršenjem reakcije, ova bi odgovarala animozitetu, averzivnosti i nastaje nepotkrepljenim ili kažnjenim izvršenjima reakcije. Uslovna inhibicija takođe negativno utiče na reakcioni potencijal..

Pozitivni faktori reakcionog potencijala, koji pojačavaju tendenciju izvršenja reakcije, jesu: nagonska motivacija, navika i insentivna motivacija. Postoji i faktor spontane oscilacije (trenutno stanje organizma, na primer raspoloženje, umor, bolest), koji nekad pozitivno, nekad negativno utiču na reakcioni potencijal...

Prema tome, da li će se određena reakcija izvršiti, zavisi od više faktora (navedeno je šest: dva negativna, tri pozitivna i jedan dvosmerni).

U ovom radu proveravana je povezanost između postojanja reaktivne inhibicije i reakcionog potencijala, odnosno između čuvenosti ili poznatosti iskaza (indikator reaktivne inhibicije) i procene dopadanja aforizma ili maksime (indikator reakcionog potencijala).

Dakle, hipoteza ovog rada je: postoji negativna korelacija između čuvenosti iskaza i dopadanja.

Istraživanje je izvršeno decembra 2010. godine na uzorku od 100 subjekata (studenti druge i treće godine) i 300 stimulusa (aforizmi, maksime). U nacrtu bivarijantne regresije, korelacionom, postojanje reaktivne inhibicije kao prediktorska varijabla bila je dihotomija (čuo iskaz i nije čuo), dok je procena dopadanja (kriterijum-varijabla) imala pet nivoa – ocene od 1 do 5.

Postupak: izlaganje subjektima liste od 300 rečenica, pri čemu se za svaku zahteva iskaz o njenoj poznatosti ili izvršenosti (čuvena-nečuvena) i ocena dopadanja. Primer: Koga svrbi, taj se češe: 1. Čuo (da – ne); 2. Ocena (1, 2, 3, 4, 5).

Po navedenoj hipotezi, očekuje se veća ocena uz kategoriju ne, jer nepoznatost iskaza znači u stvari nepostojanje reaktivne inhibicije: rečenica koja nije čuvena, nije ni mogla da nakupi reaktivnu inhibiciju.

Dobijena je niska povezanost, statistički visoko značajna ($r = -0,29$; $p < 0,01$).

Značajnost, dobijena velikim uzorkom ($100 \times 300 = 30\,000$), nužan je uslov za empirijsku proveru ovog segmenta Halove teorije, jer je potrebno znati koliki je stvarni (statistički značajni) udeo čiste reaktivne inhibicije (bez ostalih gore pomenutih faktora) u estetskom uživanju ove vrste.

Naravno, treba kreirati istraživanje sa kontrolom ili uključenjem ostalih faktora reakcionog potencijala i videti koliki je njihov udeo u varijansi reakcionog potencijala dopadanja. Udeo reaktivne inhibicije, prema ovom istraživanju, je oko 8,5% ($r^2 = 0,084$).

Ključne reči: reaktivna inhibicija, dopadanje, aforizmi, maksime.

KOMPARACIJA RJEŠAVANJA DVA IZOMORFNA NERJEŠIVA PROBLEMA S RAZLIČITIM OKOLINAMA ZADATKA

Pavle Valerjev

Odjel za psihologiju, Sveučilište u Zadru
valerjev@unizd.hr

Neka temeljna ograničenja kompjutacije mogu se prikazati kroz paradokse i nerješive probleme. Prema kompjutacijskoj hipotezi o umu i kognicija je također podložna tim ograničenjima i stoga je interesantno vidjeti kako se ljudski rješavači nose s takvim izazovima. Uspješni rješavači nerješivih problema su oni koji uspiju prepoznati uzroke nerješivosti i pokazalo se da takvi rješavači čine više tzv. metarazinskih skokova u kojima se problemu pristupa izvan pravila određenih samim pravilima problema. U seriji eksperimenata uspoređeno je rješavanje nerješive i rješive verzije MU problema kao i izomorfni verzija tog problema nazvanih Domino problem. Razlika između ove dvije verzije problema proizlazi iz specifične okoline zadatka problema. Okolina MU problema je simboličko-grafička, a Domino problema perceptivno-motorna. U dvofaktorskom eksperimentu je sudjelovalo 20 rješavača od koji su po slučaju podijeljeni u dvije nezavisne skupine od kojih je jedna rješavala MU problem, a druga Domino problem. Polovica ispitanika u svakoj od skupina je započela rješavanje s nerješivom verzijom problema,

a druga s rješivom. Tako su manipulirana dva faktora: tip problema (MU – Domino) i rješivost problema (nerješivi – rješivi). Korištena je tehnika glasnog mišljenja s retrospektivnim izvješćima. Nakon toga izvještaji rješavača su transkribirani, segmentirani i kodirani prema sustavu od 16 kodirajućih kategorija koje ujedno predstavljaju lokalne strategije. Na temelju protokola su određene dominantne i globalne strategije, a za lokalne strategije su izračunati relativni brojevi i vremenski udjeli koji su onda korišteni u statističkoj analizi. Okolina zadatka problema koja je manipulirana kroz MU i Domino verziju problema pokazuje značajan efekt u više parametara. Razlike u uspješnosti kao i u procjeni težine nisu dobivene što znači da su dvije verzije problema dobro usklađene. No dobivene su razlike u stilu rješavanja, korištenju općih heuristika i lokalnih strategija. Rješavači izloženi perceptivno-motornoj okolini problema (Domino problem) čine više koraka ($t(18) = -3,03$; $p = ,007$) koji su u prosjeku vremenski kraći ($t(18) = 2,16$; $p = ,044$), prolaze kroz veći broj stanja u problemskom prostoru ($t(18) = -3,41$; $p = ,003$) te češće prolaze kroz ista, već pređena stanja ($t(18) = -2,69$; $p = ,015$) od rješavača izloženih simboličko-grafičkoj okolini (MU problem). Efekt okoline problema izražava se i kroz frekventnost globalnih heuristika ($\chi^2(5) = 12,83$; $p < ,05$). MU rješavači češće koriste strategiju analize sredstava i ciljeva te uspona na brijeg, dok Domino rješavači učestalije koriste strategiju rada pokušajima i pogreškama. To se reflektira i u razlikama u lokalnim strategijama: Domino rješavači su više posvećeni primjeni operatora ($t(18) = -2,43$; $p = ,026$) i općenito kretanju kroz problemski prostor što uključuje vraćanje i kretanje iz početka ($t(18) = -3,44$; $p = ,003$), dok MU rješavači pristupaju više indirektno s više planiranja ($t(18) = 2,27$; $p = ,036$), evaluacije ($t(18) = 3,76$; $p = ,0014$) i analize trenutnog stanja ($t(18) = 2,1$; $p = ,05$), traženja i biranja operatora ($t(18) = 2,38$; $p = ,028$).

Ključne reči: rješavanje problema, nerješivi problem, okolina problema, metoda glasnog mišljenja.

UTICAJ TRANZITIVNOSTI GLAGOLA NA OBRADU GRAMATIČKIH OBLIKA IMENICE

Jovana Bjekić, Mina Pejić, Aleksandar Kostić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu; Departman za psihologiju,
Fakultet za medije i komunikaciju
bjekicjovana@gmail.com

U ovom istraživanju ispitan je efekat tranzitivnosti glagola na obradu inflektivnog oblika imenice. Tranzitivnost je osobina glagola da u sintaksičkoj konstrukciji bude praćen objektom radnje, odnosno imenskom rečju u akuzativu i genitivu bez predloga. S druge strane, intranzitivnost je osobina glagola da osim vršioca radnje ne uključuje pasivnog učesnika, što se na sintaksičkom planu manifestuje odsustvom direktnog objekta. Da bi se ispitaio efekat tranzitivnosti korišćena je paradigma primovanja u zadatku leksičke odluke. Metod Ispitivanja: U eksperimentu je učestvovalo 30 studenata prve godine sa Odeljenja za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu koji su bili podeljeni u tri grupe (po 10 u svakoj). Stimulusi: Ispitanicima je prikazano 60 parova stimulusa. Polovina stimulus-meta su bile imenice u akuzativu jednine, dok su polovinu činile pseudoimenice, takođe u akuzativu jednine. Imenicama i pseudominenicama prethodili su tranzitivni i intranzitivni glagoli i neutralni kontekst (**). Nacrt: Eksperiment je dvofaktorski, pri čemu je prvi faktor leksikalnost mete sa dva nivoa (imenica-pseudoimenica), dok je drugi faktor tip konteksta sa tri nivoa (tranzitivni, intranzitivni glagoli i neutralni kontekst). Eksperiment je balansiran latinskim kvadratom. Procedura: Na ekranu računara prikazana je fiksaciona tačka u trajanju od 500 ms, posle koje je prikazan kontekst (glagol) /250 ms/, nakon čega je prikazana imenica ili pseudoimenica. Zadatak ispitanika bio je da u okviru kritičnog vremena reagovanja od 1500 ms što brže i što tačnije odgovori da li je drugi stimulus u paru reč srpskog jezika ili ne. Vreme reagovanja, izraženo u milisekundama, mereno je od trenutka prikazivanja drugog stimulusa do trenutka davanja odgovora. Rezultati Analiza varijanse pokazala je značajan efekat tipa konteksta: $F(2,58)=20.690$, $p<0.01$. Značajno kraće vreme reakcije dobijeno je u situaciji kada su imenice izlagane u kontekstu tranzitivnih glagola, dok razlika između situacije u kojoj su imenicama prethodili intranzitivni glagoli i situacije u kojoj je prethodio neutralni kontekst nije dostigla statističku značajnost. Drugim rečima, dobijen je efekat facilitacije u situaciji kada imenicama prethode

tranzitivni glagoli ali nije dobijen efekat inhbicije kada im prethode intranzitivni glagoli. Dobijeni rezultati pokazuju postojanje efekata tranzitivnosti glagola na obradu gramatičkih oblika imenica. Ovaj efekat se ne može pripisati markiranosti glagola jer je tranzitivnost glagola izvedena iz njegovog značenja, a ne inflektivnog sufiksa, kao što je to slučaj sa efektima prideva i posesivnih zamenica na obradu inflektivnih oblika imenica.

Ključne reči: gramatičko primovanje, tranzitivnost glagola.

UTJECAJ GRAMATIČKOG KONTEKSTA NA VRIJEME PREPOZNAVANJA IMENICA

Tanja Gulan

Sveučilište u Zadru

tagulan@unizd.hr

Ovo istraživanje imalo je za cilj ispitati kakav je utjecaj semantičkog priminga na vrijeme procesiranja riječi i pseudoriječi (ne-riječi) u zadacima leksičke odluke. Ciljane riječi bile su deklinirane po svim padežima, dok je pseudoriječima dodan odgovarajući nastavak za svaki od padeža. Prema nekim psiholingvističkim teorijama može se očekivati za će vrijeme leksičke odluke za neke padeže biti kraće od drugih, ovisno o njihovoj ulozi u rečenici. U ovom istraživanju zanimao nas je utjecaj minimalnog gramatičkog konteksta na vrijeme leksičke odluke, i mogu li se eventualne razlike interpretirati u okvirima tradicionalnih ili suvremenih psiholingvističkih teorija. U svrhe istraživanja korištena je istraživačka paradigma leksičke odluke i metoda priminga. Ispitanici su bili zadrski studenti koji su u zadatku leksičke odluke morali odlučivati je li prezentirani niz slova riječ (tj. da ima neko značenje) ili ne-riječ (tj. da nema nikakvo značenje). Sve korištene riječi preuzete su iz čestotnog rječnika i bile su izjednačene po frekvenciji i dužini. Sve ne-riječi su također bile izjednačene po dužini s riječima. U istraživanju su sudjelovali ispitanici koji nisu imali problema s čitanjem i bili su izjednačeni po obrazovanju, te su imali normalni ili korigirani vid. Eksperimentalni nacrt je bio dvofaktorski i svi ispitanici su prošli kroz sve eksperimentalne situacije koje su bile rotirane. U kontrolnoj situaciji ispitanicima je bila prezentirana samo riječ ili ne-riječ, a u eksperimentalnoj je ciljanoj riječi prethodio prime (prijedlog koji se slagao s (ne)riječi u padežu). Rezultati

istraživanja ukazuju na statistički značajnu razliku u vremenima leksičke odluke između nekih padeža, u kontrolnoj ($F(6, 258)=8,6818$, $p<,001$) i eksperimentalnoj situaciji ($F(6, 258)=9,2997$, $p<,001$) za riječi. Za ne-riječi se nije očekivala razlika u ni jednoj situaciji, međutim rezultati ukazuju na utjecaj gramatičkog konteksta na smanjenje vremena reakcije u situaciji kada je bio prisutan minimalni kontekst ($F(6, 258)=3,2197$, $p=,05$). Nadalje, iako se očekivalo najkraće vrijeme reakcije za nominativ ono je dobiveno za akuzativ u situaciji s gramatičkim kontekstom, međutim razlika nije statistički značajna ($t=1,3$, $p>,05$). Zanimljivo je da je vrijeme leksičke odluke za vokativ bilo kao i ono za ne-riječi ($M(\text{vok})=602,9\text{ms}$, $M(\text{ne-riječi})=603,8\text{ms}$). Ovi rezultati upućuje na iznimnu važnost prijedloga prilikom procesiranja rečenica, njihovog razumijevanja, kao i razumijevanja odnosa riječi u rečenici.

Ključne reči: gramatički kontekst, leksička odluka, padeži, priming.

ZAVISNOST KAPACITETA KRATKOROČNE MEMORIJE OD ČULNOG MODALITETA I VRSTE STIMULUSA

Ivana Bojović, Oliver Tošković

Filozofski fakultet u Kosovskoj Mitrovici; Laboratorija za
eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd
ikica.b@gmail.com

Kratkoročna memorija predstavlja mesto u kome se skladište i obrađuju informacije koje su predmet naše pažnje u datom trenutku. Po Alanu Bedliju, kratkoročna memorija je sastavljena od više međusobno povezanih struktura (fonološka petlja, centralni izvršilac, vizuo-spacijalna matrica). Kada je u pitanju njen kapacitet, Džordž Miler nalazi da se količina informacija koju je moguće istovremeno obraditi kreće u opsegu od 7, plus-minus dve smisaone jedinice. Cilj našeg istraživanja je bio utvrditi da li se opseg kratkoročne memorije menja u zavisnosti od čulnog modaliteta kojim su informacije prezentovane, kao i da li dolazi do promena u kapacitetu kada se pamti različita vrsta stimulusa. Ispitivanje je sprovedeno u Medicinskoj školi u Kraljevu. Uzorak je činilo 30 ispitanika, uzrasta 17-19 godina. Ispitanici su radili zadatak slobodne, neposredne reprodukcije serija različitih vrsta stimulusa prikazanih auditivno i vizuelno. Prikazivane su serije od po 20 stimulusa nakon čega je od ispitanika traženo da reprodukuju stimuluse. Postojalo je 5 serija (slike

vizuelno, reči vizuelno, brojevi vizuelno, reči auditivno i brojevi auditivno), a njihov redosled je bio randomiziran. Reči i slike su se odnosile na isti pojam, međutim, pošto u auditivnom modalitetu nije moguća slikovna reprezentacija, korišćene su samo reči. Kao indikatori učenja korišćeni su broj tačno reprodukovanih stimulusa i broj grešaka (broj lažno reprodukovanih stimulusa). Podaci su obrađivani tako da je najpre rađena dvofaktorska analiza varijanse (modalitet (vizuelno, auditivno) i vrsta stimulusa (reči, brojke)), a zatim i jednofaktorska analiza varijanse u kojoj je upoređivano svih 5 vrsta stimulusa (uključene su i slike prikazane vizuelno). Rezultati dvofaktorske analize su pokazali da postoje razlike u pamćenju kada je u pitanju vrsta stimulusa koja se pamti ($F(1,29) = 109.337$; $p < 0.01$), kao i da uspeh u reprodukciji zavisi od čulnog modaliteta kojim se informacije prezentuju ($F(1,29) = 9.405$; $p < 0.01$), ali da nije značajna njihova interakcija. Jednofaktorskom analizom je pokazano da postoje značajne razlike u pamćenju različitih stimulusa ($F(4,116) = 42.654$; $p < 0.01$), takve da se najbolje pamte vizuelno izložene slike i reči kao i auditivno izložene reči, pa zatim nešto lošije auditivno izloženi brojevi i na kraju vizuelno izloženi brojevi. Dvofaktorska analiza varijanse je pokazala da broj grešaka u pamćenju takođe zavisi od vrste materijala koji se pamti ($F(1,29) = 42.628$; $p < 0.01$) i čulnog modaliteta ($F(1,29) = 11.239$; $p < 0.01$), ali je značajna i njihova interakcija ($F(1,29) = 5.918$; $p < 0.05$), odnosno, razlika postoji jedino pri pamćenju brojeva pri čemu se manje greši ako su brojevi prikazani vizuelno. Jednofaktorskom analizom je pokazano da postoje značajne razlike u broju grešaka pri pamćenju različitih stimulusa ($F(4,116) = 30.774$; $p < 0.01$), takve da se najveći broj grešaka pravi pri pamćenju auditivno izloženih brojeva, pa vizuelno izloženih brojeva, a manji broj grešaka pri pamćenju vizuelno izloženih slika i reči kao i auditivno izloženih reči. Ovi rezultati sugerišu da postoji blaga prednost auditivnog izlaganja stimulusa nad vizuelnim kod kratkoročne memorije. Bolje pamćenje materijala izloženih auditivno, tj. materijala koji počiva na govoru se može objasniti Bedlijevim modelom radne memorije, koji preferira manipulisanje verbalnim materijalom. Razlog boljeg pamćenja reči u odnosu na brojeve može biti u dužini stimulusa jer su korišćene jednosložne reči a dvocifreni brojevi, pa su brojke auditivno bile duže (sastavljene iz dve reči).

Ključne reči: kratkoročna memorija, kapacitet radne memorije, pamćenje raznovrsnih stimulusa, čulni modalitet.

ANALIZA MORFO-SEMANTIČKIH ODLIKA IMENICA U SRPSKOM JEZIKU

Jelena Radanović, Petar Milin

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu;
Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Beogradu
radanovicj@gmail.com

U ovom radu ispitivan je kognitivni status živosti imenica, koja je u svim slovenskim jezicima, pa i u srpskom, označena takozvanim genitiv-akuzativ sinkretizmom: akuzativ jednine imenica koje označavaju živa bića jednak je genitivu, dok je kod neživih (objekata) on jednak nominativu. Ova markiranost živosti prisutna je samo kod imenica muškog roda. Razlike u ispoljavanju živosti u različitim rodovima imenica srpskog jezika omogućavaju odgovor na pitanje da li je kognitivni sistem osjetljiv na živost kao semantičku kategoriju ili na morfološku markiranost. Da bismo odgovorili na prethodno pitanje, izveli smo eksperiment sa zadatkom leksičke odluke. Ispitanicima (50) su prikazivane imenice muškog i ženskog roda u nominativu jednine, koje označavaju živa bića i (nežive) objekte. U okviru grupa koje označavaju živa bića uključen je podjednak broj onih koji imaju para u drugom rodu (npr., drug i drugarica) i onih koje se mogu javiti samo u jednom rodu (npr., pauk i beba). Da bi se izbeglo eventualno primovanje u slučaju pomenutih imenica sa parom, stimulusi su podeljeni u dve eksperimentalne liste. Svaka lista prikazana je jednoj od dve, nasumice formirane grupe ispitanika. Kako stimulusi nisu mogli biti ujednačeni po dužini (broju karaktera) i učestalosti, ove karakteristike uključene su u obradu podataka kao kovarijable. Podaci su obrađeni analizom mešovitih modela. Rezultati su pokazali da nema razlika u obradi imenica koje označavaju živa bića i onih koje označavaju objekte, kako unutar, tako i između rodova. Istovremeno, potvrđeni su efekti kontrolnih varijabli, u očekivanom smeru: facilitacija frekvence ($t(3975) = -3.15$; $p < 0.01$) i inhibicija dužine reči ($t(3975) = 3.10$; $p < 0.01$). Dopunska analiza pokazala je da postojanje para u drugom rodu utiče na obradu imenica. Ovaj faktor je za potrebe statističke obrade formiran tako da ima tri nivoa: žive bez para, žive sa parom i nežive imenice. Rezultati su pokazali da se imenice koje označavaju žive, a nemaju para obrađuju sporije, kako od imenica koje označavaju nežive ($t(3975) = 2.42$; $p < 0.05$), tako i od onih koje označavaju žive sa parom u

drugom rodu ($t(3975) = 3.09$; $p < 0.01$). Istovremeno, razlika između neživih i živih sa parom nije dosegla statističku značajnost. Da bismo ispitali da li je uzrok brže obrade imenica sa parom njihova morfološka sličnost, izveli smo naredni eksperiment u kojem su uključene samo imenice koje označavaju živa bića i imaju para u drugom rodu, koji može biti morfološki sličan (npr., drug - drugarica) ili različit (npr., otac - majka). U statističku analizu uključen je i odnos frekvenci mete i njenog para, koji je operacionalizovan kao dominantnost para (dominantan/nedominantan), dok su frekvenca i dužina reči ponovo uključene kao kovarijable. Rezultati su pokazali da ne postoji razlika u obradi imenica s obzirom na njihovu morfološku sličnost. Dalje, postoji interakcija frekvence imenice i dominantnosti para: pre svega, frekvenca facilitira obradu ($t(3997) = -3.69$; $p < 0.01$), ali se taj efekat dodatno pojačava kada je par u drugom rodu dominantan ($t(3997) = -2.53$; $p < 0.05$). Drugim rečima, efekat frekvence mete moderiran je frekvencom njenog para: sa porastom frekvence para, podrška u obradi mete postaje sve veća. U radu nije potvrđena pretpostavka da je živost imenica kognitivno relevantan fenomen. Sa druge strane, rezultati ukazuju da faktor postojanja para u drugom rodu utiče na brzinu obrade imenica u srpskom jeziku.

Ovo istraživanje sufinansirano je od strane Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije (projekat broj: 149039D).

Ključne reči: kognitivna obrada reči; živost imenica; rod imenica; genitiv-akuzativ sinkretizam.

RAZUMEVANJE UPITNIH REČENICA KOD DECE

Maša Popović, Darinka Anđelković, Maja Savić, Heather van der Lely

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Beogradu; Department of Psychology, Harvard University,
USA
beumas@yahoo.com

Razvoj sposobnosti razumevanja jednostavnih upitnih rečenica (Ko/Koga pitanja) predstavlja važnu prekretnicu u razvoju govora. Jezičke sposobnosti koje leže u osnovi razumevanja upitnih rečenica su neke od ključnih aspekata jezičkog znanja koja su deci neophodna za uspešnu

komunikaciju, intelektualni i socijalni razvoj. Međutim, upitne rečenice predstavljaju teškoću deci sa smetnjama u razvoju govora, što je potvrđeno u izvesnom broju jezika (engleski, francuski). Eksperiment je deo međunarodnog projekta u kome se ovo pitanje istražuje u većem broju evropskih jezika, sa ciljem da se ustanovi u kojoj meri petogodišnjaci tipičnog razvoja u različitim jezicima vladaju upitnim rečenicama, i da li strukturalne razlike među jezicima utiču na razvoj ove sposobnosti. Krajnja namera je da se ustanovi da li kašnjenje u razvoju ove sposobnosti može biti indikativno za uočavanje i praćenje eventualnih razvojnih teškoća. Iznosimo rezultate eksperimenta sprovedenog na srpskom jeziku, na uzorku od 40-oro dece tipičnog razvoja, po 20-oro na uzrastima 5 i 7 god. Upoređivane su rečenice tipa Ko/Koga, a centralno pitanje je bilo da li stepen razumevanja varira zavisno od semantičkih i sintaksičkih karakteristika rečenice. Poređenje je vršeno između subjekatskih i objekatskih upitnih rečenice (Ko umiva princeze prema Koga umivaju princeze), kao i između opštih i specifičnih upitnih rečenica (Ko umiva princeze prema Koga balerina umiva princeze). Nacrt eksperimenta je tako obuhvatao 2 ukrštene varijable: sintaksa (subjekt/objekt) i tip pitanja (opšte/specifično). U eksperimentalnoj situaciji svaki ispitanik sedeo je ispred kompjuterskog ekrana gde su mu prikazivani slajdovi praćeni audio snimkom upitne rečenice (ukupno 24 slajda, po šest za svaki od četiri eksperimentalna uslova). Svaki slajd sadržao je po četiri slike od kojih samo jedna daje odgovor na postavljeno pitanje (npr. Ko umiva princeze, treba da pokaže sliku balerine koja umiva dve princeze). Ostale tri slike služe kao distraktori, i imaju sledeće funkcije: inverzija uloga subjekta i objekta (prikazuje da princeze umivaju balerinu, umesto obrnuto), semantički distraktor (balerina nosi princeze, umesto da ih umiva) i numerički distraktor (balerina umiva jednu princezu, umesto dve, što bi odgovaralo obliku množine u upitnoj rečenici). Zadatak ispitanika je da pažljivo pogleda sve slike i odabere onu koja pruža adekvatan odgovor na pitanje. Analizom varijanse na broju tačnih odgovora potvrđen je statistički značajan osnovni efekat uzrasta ($F=9.712$; $df=1$; $p<0.01$). Rezultati pokazuju da su u srpskom jeziku petogodišnjaci tipičnog razvoja relativno neuspešni u ovom zadatku. Prosečna proporcija tačnih odgovora za 4 eksperimentalne situacije na uzrastu 5 godina kreće se u rasponu od 0.57 do 0.63. Sedmogodišnjaci su uspešniji i na ovom uzrastu se prosečna proporcija tačnih odgovora kreće u rasponu od 0.73 do 0.82. Efekat subjekt/objekt, kao ni opšte/specifično nisu statistički značajni. S druge strane, analiza na greškama je otkrila da se broj netačnih odgovora koji se

odnose na inverziju uloga subjekta i objekta statistički značajno smanjuje sa uzrastom ($F=10.106$; $df=1$; $p<0.01$), kao i da je značajno manji kod subjekatskih nego kod objekatskih upitnih rečenica ($F=22.597$; $df=1$; $p=0.00$). Rezultati su pokazali efekat sintaksičke strukture samo na analizi grešaka. Deca u objekatskim upitnim rečenicama u većem broju invertuju uloge subjekta i objekta u odnosu na subjekatske upitne rečenice, a sa uzrastom se broj ovih grešaka smanjuje. Kontrast opšte/specifično nije uticao na stepen razumevanja.

Ključne reči: razvoj govora, razumevanje govora, upitne rečenice.

PRIMENA DŽEJKOBIJEVOG POSTUPKA DISOCIJACIJE PAMĆENJA NA SLIKOVNOM MATERIJALU

Teodora Đokić, Jovana Bjekić, Marko Živanović

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

teodoradjokic@post.com

Džekobijev postupak disocijacije predstavlja tehniku razlaganja memorijskih procesa na svesnu komponentu sećanja i implicitnu automatsku komponentu. Ovaj postupak pokazuje se korisnim prilikom utvrđivanja koji memorijski procesi preovladavaju u različitim zadacima zapamćivanja. On takođe omogućava merenje uticaja povećanog memorijskog opterećenja na svaku od komponenti pamćenja posebno. Osnovni nalaz do sada sprovedenih istraživanja koja se tiču tog problema je da dodatno opterećenje memorije sekundarnim zadatkom utiče na smanjivanje učešća komponente sećanja, dok učešće automatske komponente ostaje nepromenjeno. S obzirom na to da je takav rezultat zasnovan na radovima u kojima je korišćen verbalni materijal, cilj našeg istraživanja bio je proširenje nalaza na slikovne stimulse. U istraživanju je učestvovalo 14 ispitanika koji su slučajnim putem podeljeni na eksperimentalnu i kontrolnu grupu. Eksperiment se sastojao iz dva dela. Stimulse je činilo 18 geometrijskih oblika koji su se na ekranu kompjutera pojavljivali u crvenoj, plavoj i zelenoj boji. U prvom delu eksperimenta, za obe grupe, slučajnim redosledom je prikazivano svih 18 oblika. Svaki od njih se pojavljivao u samo jednoj od tri boje – dakle, u svakoj od tri boje pojavilo se po 6 stimulusa. Oni su se zadržavali na sredini ekrana 8000 ms. Zadatak kontrolne grupe bio je da pažljivo gleda svaki oblik i trudi se da upamti njegovu boju. Eksperimentalna grupa je

imala sekundarni zadatak – na ekranu su se pored raznobojnih oblika pojavljivali i skupovi sastavljeni od crnih i belih trouglova. Zadatak ispitanika je bio da prebrojavaju samo bele trouglove, pa da zatim, pritiskom na odgovarajući taster, odgovore da li ih ima paran ili neparan broj. U eksperimentalnoj grupi obojeni oblici su se uvek nalazili u središtu skupa trouglova, ali je ispitanicima rečeno da na njih ne treba da obraćaju pažnju, već da se usredsrede na prebrojavanje. Drugi deo eksperimenta činila je provera putem zadatka rekognicije koja je bila identična za obe grupe. U ovom delu, svaki od 18 oblika mogao se naći u svakoj od tri boje, što je ukupno činilo 54 stimulusa. Oni su prikazivani na ekranu slučajnim redosledom u trajanju od 3000 ms. Polovina oblika se pojavljivala na levoj strani ekrana, a polovina na desnoj. Zadatak ispitanika bio je da prepoznaju da li je prikazani oblik iste boje kao u prvom delu eksperimenta, te da u skladu sa tim daju odgovore. Pojavljivanje oblika na levoj strani bilo je vezano za instrukciju sa inkluzijom – ispitanici su trebali da pritisnu taster ako misle da je boja prikazanog oblika ista kao u prvom delu eksperimenta. Pojavljivanje oblika na desnoj strani bilo je vezano za instrukciju sa ekskluzijom – ispitanici su trebali da pritisnu taster onda kada misle da oblik nije u svojoj pravoj boji, odnosno, trebalo je da se suzdrže od reagovanja kada misle da je oblik u istoj boji kao u prvom delu eksperimenta. Rezultati istraživanja pokazali su da je prisustvo sekundarnog zadatka umanjilo učešće komponente sećanja ($t=3.672$, $df=12$, $p<0.01$), dok na automatsku komponentu nije imalo značajnog efekta. S obzirom da je dobijeni nalaz u skladu sa rezultatima ranijih studija, možemo reći da je ovim istraživanjem upotreba postupka disocijacije uspešno proširena na slikovni materijal, odnosno da povećano memorijsko opterećenje ima istovetan uticaj na komponente procesa zapamćivanja kod slikovnog i verbalnog materijala.

Ključne reči: implicitno pamćenje, Džekobijev postupak disocijacije, slikovni stimulusi.

UTICAJ KONTEKSTA NA OBRADU AFEKTIVNO OBOJENOG
MATERIJALA**Ana Orlić**

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd;
Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Univerzitet u Beogradu
anaorlic@gmail.com

Ispitivanja uticaja konteksta na obradu afektivno obojenog materijala najčešće se sprovode u okviru paradigme afektivnog primovanja. U ovom tipu istraživanja ispitanicima se jedan za drugim prikazuju po dva stimulusa (stimulus-prim i stimulus-meta) koji mogu biti iste ili različite afektivne valence. Efekat afektivnog primovanja ogleda se u facilitaciji odgovora na stimulus-metu ukoliko mu prethodi stimulus koji je sa njim afektivno kongruentan, odnosno u inhibiciji odgovora ukoliko je stimulus koji prethodi afektivno nekongruentan. Prethodna istraživanja koja su se bavila ovim problemom uglavnom su sprovedena na verbalnom materijalu i pokazala su da se afektivno pozitivni stimulusi obrađuju brže od negativnih, kao i da je efekat pozitivne facilitacije znatno jači u odnosu na efekat negativne facilitacije. Sa druge strane, postoje istraživanja koja ukazuju da obrada afektivno obojenog vizuelnog materijala ima drugačiji predznak, odnosno da se negativni stimulusi obrađuju brže od pozitivnih. U ovom radu želeli smo da proverimo prirodu efekta afektivnog primovanja kada se kao stimulusi koriste složene fotografije polarizovane po afektivnoj valenci.

Za potrebe ovog istraživanja konstruisan je poseban eksperiment kojim je ispitivano afektivno primovanje u zadatku evaluativne odluke. Kao stimulusi u ovom eksperimentu korišćene su složene fotografije različitih sadržaja izabrane iz baze IAPS (International Affective Picture System) za koje postoje procene njihove afektivne valence. Na ekranu računara najpre je prikazivana jedna fotografija (stimulus-prim) u trajanju od 200 ms, a zatim je sledila druga (stimulus-meta) koja je nestajala sa ekrana kada ispitanik da odgovor. Zadatak ispitanika je bio da donesu evaluativnu odluku na stimulus-metu, odnosno da pritiskom na jedan od tastera odgovore da li ona predstavlja nešto što je za njih pozitivno, dobro, što budi pozitivne emocije ili nešto što je loše, negativno, što budi negativne emocije. Stimulusi-primovi bili su pozitivne, neutralne i negativne afektivne valence, dok su stimulusi-mete bili pozitivne ili negativne valence. Zavisna varijabla je bila vreme reakcije.

Rezultati eksperimenta obrađeni su analizom varijanse za ponovljena merenja koja je pokazala statistički značajan osnovni efekat afektivne valence prima ($F(2,78)=5.16, p<0.01$), kao i značajnu interakciju afektivne valence prima i afektivne valence mete ($F(2, 78)=4.01, p<0.05$). Osnovni efekat afektivne valence mete nalazi se na granici statističke značajnosti ($F(1, 39)=3.99, p<0.053$). Osnovni efekat afektivne valence prima pokazuje da se stimulusi-mete obrađuju sporije ukoliko im prethodi fotografija negativne afektivne valence. Iako na granici statističke značajnosti, osnovni efekat afektivne valence mete ukazuje da se fotografije obrađuju brže ukoliko su negativne afektivne valence. Ovakvom zaključku ide u prilog i činjenica da se u situaciji kada stimulusima prethodi afektivno neutralan prim negativne fotografije obrađuju brže od pozitivnih. Statistički značajna interakcija afektivne valence prima i afektivne valence mete ukazuje na postojanje efekta afektivnog primovanja. Naknadnim analizama je utvrđeno da ova interakcija potiče iz efekta inhibicije u situaciji kada pozitivnoj meti prethodi negativan prim u odnosu na situaciju kada joj prethodi pozitivan ili neutralan prim. Negativne mete se obrađuju podjednako brzo bez obzira koji im prim prethodi. Ovakva struktura rezultata ukazuje da se, s jedne strane, afektivno negativni vizuelni sadržaji obrađuju brže od pozitivnih, a s druge strane imaju snažan inhibitorski uticaj na kasniju obradu pozitivnih informacija. Takođe, ovi rezultati mogu ukazivati da su procesi koji stoje u osnovi obrade afektivno obojenih verbalnih i vizuelnih sadržaja donekle različiti.

Ključne reči: afektivno primovanje, facilitacija, inhibicija.

PSIHOLOGIJA OBRAZOVANJA

PROCENA KVALITETA PROGRAMA OBUKE U OBLASTI GRADJANSKOG VASPITANJA

Bojana Škorc

Fakultet likovnih umetnosti, Beograd

bskorc@yahoo.com

Istraživanje se bavi evaluacijom izbornog programa obuke za zaposlene u obrazovanju u oblasti Gradjanskog vaspitanja. Alternativni

oblici obuke se izvode u okviru aktivnosti *Zdravo da ste* udruženja, uključujući 650 nastavnika iz više regija u Srbiji. Poseban program se odnosi na profesore srednjih škola, akreditovan od Ministarstva prosvete, kojim se ostvaruje kompetenca za rad u oblasti Građanskog vaspitanja. Programom se stiče osnovno metodološko znanje i praktična veština za izvođenje participativnih, divergentnih i kreativnih oblika rada u nastavi.

Cilj istraživanja je bio da se dobiju podaci o tome kako učesnici vide program u kontekstu sopstvene profesionalne prakse. Praktičan i opšti značaj rezultata leži u kvalitativnom uvidu u potrebe i položaj profesora srednjih škola, koji prevazilazi okvire partikularnog programa obuke i ukazuje na smernice prema kojima bi programi obuke univerzalno trebalo da se usmere. Dobija se odgovor na pitanje šta profesionalci vide kao bitno i potrebno u svom razvoju.

Subjekte čini 70 učesnika, obuhvatajući početnike (15 učesnika, 21% uzorka) i već zaposlene u obrazovanju (55 učesnika, 79% uzorka), polne strukture 64% žena i 36% muškaraca.

Metoda: Postupak podrazumeva davanje anonimnog odgovora u slobodnoj formi na kraju ciklusa obuke koji je trajao dan i po. Učesnici su zamoljeni da opišu svoj celovit doživljaj obuke u kontekstu sopstvene profesionalne prakse, čime će pomoći da pristup i proces obuke prate potrebe obrazovanja. Odgovori su prikupljeni tokom sukcesivnih ciklusa sa 6 grupa polaznika.

Obrada podataka podrazumeva kvalitativne postupke klasifikovanja i izvođenja frekvenci za kategorije odgovora. Izrađena je rang-lista odgovora prema frekvencama.

Rezultati: Ukupan broj odgovora (N=409) se svrstava u tri kategorije 1- pozitivna procena procesa obuke (70,7%), 2 – kritika procesa obuke (7,1%) i 3 – relevantna pitanja obrazovanja danas, opšti komentari pobudjeni obukom (22,2%).

Dominiraju pozitivni komentari: korisno (34,3%- procenat od ukupnog broja učesnika), zanimljivo (34,3%), dobra komunikacija u grupi (32,9%), naučili su (32,9%), dobili su nove ideje (28,6%), zadovoljni su (28,6%), primenjivaće direktno u svom radu (27,1%) i drugo. Negativni komentari pokazuju rasipanje odgovora: potrebno je više saveta i konkretnih smernica (8,6%), potrebno je više ličnog interaktivnog rada (4,3%) i postoji lična nedoumica da li je u stanju da tako radi (4,3%). Neizbežno, pojavljuju se komentari na opšte teme obrazovanja danas, od kojih su najčešći: važnost razvijanja odnosa među ljudima (12,9%), koristiti gotov model ili biti slobodan (10%), kritički osvrti na socijalni trenutak i

negativne aspekte ne samo u obrazovanju, nego celovitom životnom okviru (nefleksibilno obrazovanje, apatičnost aktera, neadekvatni školski programi, propadanje vrednosnih normi, progresivnost Građanskog vaspitanja i otpori, odnos obrazovanja prema slobodi i drugi).

Diskusija i zaključak: Rezultati ukazuju na to da je profesionalcima u obrazovanju najvažniji interaktivni i praktični aspekt rada (94,4% odgovora), a u mnogo manjoj meri informatički i jednosmerno edukativni (5,6%). Program kojim se pobuđuju nove ideje i dobija ohrabrenje za obogaćivanje postojećih obrazovnih aktivnosti vidi se kao relevantan u daleko većoj meri nego onaj kojim bi se dobijala gotova receptura za izvođenje programa. Ovo je od posebnog značaja za razumevanje i dalji razvoj programa Građanskog vaspitanja uopšte, jer ukazuje da su neophodni otvoreni, nedirektivni i kreativni pristupi ovoj oblasti.

Ključne reči: građansko vaspitanje, obuka profesionalaca, evaluacija.

SKALA POČETNOG RAZVOJA ČITALAČKE PISMENOSTI

Nevena Buđevac

Učiteljski fakultet u Beogradu; Laboratorija za eksperimentalnu
psihologiju, Filozofski fakultet u Beogradu
nbudevac@f.bg.ac.rs

Čitalačka pismenost smatra se jednom od ključnih kompetenci od koje zavisi, ne samo uspeh pojedinca u okviru obrazovnog sistema, već i njegovo svakodnevno funkcionisanje u savremenom društvu. Tako, pojam čitalačke pismenosti obuhvata, pored veštine dekodiranja teksta i niz drugih funkcionalnih veština poput identifikovanja osnovnih ideja teksta, povezivanja različitih podataka, izvođenja zaključaka i dr. Ovo istraživanje bavi se karakteristikama ranog razvoja ove kompetence, tokom prva četiri razreda osnovne škole, kada je ovladavanje čitalačkom pismenošću veoma intenzivno. Sam početak ovog perioda usmeren je na podučavanje veštini dekodiranja teksta, nakon čega se obrazovni proces usmerava na njegovo uvežbavanje, kako bi učenici mogli da, nakon automatizacije procesa dekodiranja, pređu iz faze „učenja da čitaju“ u fazu „čitanja radi učenja“. Upravo ovaj korak smatra se ključnim za uspešno suočavanje, kako sa školskim, tako i sa svakodnevним, izvanškolskim izazovima. S obzirom na ovako širok značaj kompetencije čitalačke pismenosti, razumevanje redosleda i sadržaja početnih nivoa njenim

ovladavanjem od ključnog je značaja za obrazovnu praksu. U istraživanju je korišćeno 77 zadataka koji su preuzeti iz zbirke zadataka Kreativnog centra: Jezičke škole 1 (34 zadatka), Jezičke škole 4 (30 zadataka) i Razumem šta čitam 5 (13 zadataka). Zadaci su blokovani tako da je svaki blok za decu 1. razreda imao po 4-6 zadataka, a za decu 4. razreda po 6-9 zadataka. Svako dete dobilo je test koji se sastojao iz dva bloka (nekompletni istraživački dizajn). Blokovi su bili ujednačeni po težini, a njihov raspored balansiran. Da bismo na osnovu rezultata bili u prilici da konstruišemo jedinstvenu skalu, bilo je neophodno da za jedan deo zadataka dobijemo podatak o uspešnosti dece oba ispitivana uzrasta. Zbog toga je 8 zadataka iz korpusa zadataka za 1. razred ušlo u blokove za decu 4. razreda, dok je 7 zadataka iz grupe zadataka za 4. razred, zadato deci 1. razreda. Uzorak je činilo ukupno 320 dece - 149 dece 1. razreda i 171 dece 4. razreda osnovne škole. Rezultati: Primenom Teorije stavskog odgovora sačinjena je skala čitalačke pismenosti. Pouzdanost procene redosleda i težine zadataka u okviru skale je veoma visoka (0.99). Rezultati su pokazali da se korišćeni zadaci prema težini dele u 6 grupa, odnosno nivoa. U cilju preciznog opisa definisanih nivoa, zadaci su analizirani prema dva kriterijuma: (1) tip zahteva koji zadatak sadrži; (2) tip teksta na kome zahtev treba ispuniti. Na taj način došli smo do zaključka da svaki naredni nivo skale, u odnosu na prethodni, sadrži, sa jedne strane usložnjavanje zahteva (bez usložnjavanja teksta na koji se složeniji zahtevi odnose) ili, sa druge strane, usložnjavanje teksta u odnosu na prethodni nivo (ali u tom slučaju nema usložnjavanja zahteva u odnosu na nivo koji prethodi). Drugim rečima, operacija na tekstu koju dete može da izvede na određenom nivou čitalačke pismenosti ista je kao operacija koju je moglo da primeni na prethodnom nivou, s tim da je sada može primeniti na složenijem tekstu. U isto vreme, dete može da koristi tekst na kvalitativno složeniji način ukoliko se složenost teksta ne povećava u odnosu na prethodni nivo.

Ključne reči: čitalačka pismenost, razvojna skala, nivoi postignuća.

„PRIHVATIĆU, ALI SLEDEĆI PUT TI MENE DA POSLUŠAŠ!“ –
ZAJEDNIČKO RAZUMEVANJE PROČITANOG TEKSTA KOD
SEDMOGODIŠNJAKA

Nevena Buđevac, Aleksander Baucal, Francesco Arcidiacono

Učiteljski fakultet u Beogradu; Laboratorija za eksperimentalnu
psihologiju, Filozofski fakultet u Beogradu; Institut de psychologie et
éducation, Université de Neuchâtel
nbudevac@f.bg.ac.rs

U savremenoj literaturi sve su brojnije studije socijalne interakcije koje za cilj imaju da, pored njenih efekata, istraže tok interaktivnog procesa. Samim tim, pitanje efekata različitih tipova interakcije sve češće zamenjuju istraživačka pitanja o dinamici interakcije, tako da su naponi istraživača pre svega usmereni na to da interakciju što detaljnije opišu. Iz perspektive razvojne psihologije, pitanje uslova pod kojima se nova znanja mogu ko-konstruisati u okviru vršnjačke interakcije, na uzrastima kada se deca još uvek suočavaju sa teškoćom da izgrade odnos saradnje (socijalna decentracija), kao i da uzmu u obzir stanovište koje je različito od njihovog (kognitivna decentracija), veoma je značajno. Sa druge strane, iz perspektive obrazovne prakse ovakva istraživanja pružaju dragocen uvid u mogućnosti korišćenja grupnog rada u okviru nastavnog procesa. Ovo istraživanje bavi se analizom simetrične vršnjačke interakcije tokom zajedničkog rada na zadacima koji ispituju čitalačku pismenost. Konkretno, cilj nam je bio da istražimo na koji način dva deteta, koja ulaze u interakciju sa različitim idejama o tome kako treba odgovoriti na zadata pitanja, kroz dijalog grade zajednički odgovor. Analiza je usmerena na proučavanje načina na koje sedmogodišnjaci uspevaju da ubede vršnjaka da prihvati njihovu ideju, čak i onda kada je ona sasvim različita od ideje koju je drugo dete iznelo na početku dijaloga. U okviru prve faze istraživanja individualno je ispitano 149 dece prvog razreda osnovne škole, zadacima iz oblasti čitalačke pismenosti. Na osnovu postignuća iz ove faze formirano je 16 parova dece, tako da su se u okviru svakog para našla deca sa istovetnim skorom na pretestu. U glavnoj fazi istraživanja deca su zamoljena da u paru odgovore na 5 pitanja koja su se, prema pretestu, nalazila u njihovoj zoni narednog razvoja. Sve interakcije su snimljene kamerom, a potom transkribovane. Za potrebe ovog istraživanja selektovane su samo sekvence iz materijala u okviru kojih su deca krenula od različitih ideja o tome kako treba odgovoriti na zadato pitanje (ukupno

45 sekvenci). Kvalitativnom analizom dijaloga sekvence su svrstane u 5 kategorija: Oba deteta navode svoja stanovišta, ali ih ne elaboriraju. U malom broju slučajeva jedno dete dovodi u pitanje drugo izneto stanovište, ali ne pokušava da potkrepi sopstveno. Jedno stanovište biva prihvaćeno nakon što jedno dete odbija da prihvati drugo stanovište („nećemo tvoje“) ili nameće sopstveno gledište kroz socijalno pozicioniranje („ja znam najbolje“) (frekvenca kategorije: 21) Jedno dete koristi argumentaciju (argument i/ili kontra-argument), nastoji da elaborira svoje stanovište (referiranjem na tekst, pozivanjem na ranija znanja i sl) (frekvenca kategorije: 10). Jedno dete predlaže odgovor (samoinicijativno ga zapisuje kao zajednički ili ga iskazuje nakon što ga je drugo dete pozvalo da to učini), a drugo dete prihvata izneti predlog, bez iskazivanja sopstvenog odgovora (čak i kada je pozvano da to učini) (frekvenca kategorije: 9). Jedno dete iskazuje svoj predlog, a drugo dete ga dovodi u pitanje, ali ne daje alternativni predlog, nakon čega deca ostaju pri iznetom stanovištu (frekvenca kategorije: 3). Jedno ili oba deteta iskazuju stanovišta, nakon čega se vraćaju na tekst kako bi proverili iznete ideje (frekvenca kategorije: 2). Detaljan uvid u dinamiku dijaloga u okviru iznetih kategorija pruža uvid u različite načine na koje se manifestuju teškoće sedmogodišnjaka da kroz zajedničku aktivnost ko-konstruišu nova znanja, kao i u mogućnosti korišćenja vršnjačke interakcije u obrazovne svrhe.

Ključne reči: simetrična vršnjačka interakcija; analiza dijaloga; čitalačka pismenost.

ŠTA DIREKTORI MISLE O ZAVRŠNOM ISPITU - ANALIZA FOKUS GRUPA

Jelena Petrović, Vidosava Grahovac

Zavod za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja, Beograd
jpetrovic@ceo.gov.rs

U okviru prve faze empirijskog istraživanja pod nazivom „Ispitivanje mišljenja, ocena i stavova učesnika i korisnika obrazovanja o završnim ispitima u obrazovanju“ sprovedene su fokus grupe sa direktorima, nastavnicima, učenicima i roditeljima. Ovo kvalitativno istraživanje je sprovedeno u cilju generisanja pitanja za upitnik u okviru kvantitativnog istraživanja i analize transkripta da bi se dobila celovita slika o mišljenju učesnika o završnom ispitu. Rezultati istraživanja bi trebalo da omoguće

pouzdanе, valjane i objektivne podatke koje bi Ministarstvo prosvete moglo da koristi pri donošenju odluka o vrsti, programu i načinu sprovođenja ispita. U ovom radu se analiziraju podaci sa četiri fokus grupe sa direktorima iz Beograda, Novog Sada, Niša i Vranja. Ukupno je bilo 50 direktora osnovnih i srednjih škola (38 iz osnovne i 12 iz srednje škole). Postojala su četiri osnovna istraživačka pitanja: šta misle o završnom ispitu koji je predviđen zakonom, kakav bi trebalo da bude, kako bi trebalo koristiti rezultate završnog ispita i kako treba pomoći učenicima, nastavnicima i školama da se što bolje pripreme za završni ispit. Analizom podataka sa ovih fokus grupa iskristalisale su se sledeće tematske celine: šta bi trebalo da čini sadržaj završnog ispita i kakav bi trebalo da bude, (ne)regularnost sprovođenja ispita, načini informisanja i kanali komunikacije i upotreba rezultata završnog ispita. Rezultati analize ukazuju da direktori iz Vranja u većini slučajeva misle da završni ispit ne treba da postoji, a sa tim se slaže i veliki broj direktora iz Beograda. Oni koji su za polaganje završnog ispita, najčešće su isticali, da zbog različitih stilova učenja dece treba uvesti i usmeno izlaganje pored izrade testa, kao i da je potrebno ispitivanje iz prirodnih i društvenih nauka, pored srpskog jezika i matematike. Direktori iz Novog Sada smatraju da je završni ispit potreban, ali da se ovako postavljen završni ispit suštinski ne razlikuje od kvalifikacionog. Većina direktora iz sve četiri fokus grupe smatra da uspeh iz škole treba da nosi mnogo više poena u odnosu na rezultat sa ispita. Kao razloge za to navode da je osam godina školovanja mnogo značajnije od dva sata testiranja, imajući u vidu sve dosadašnje neregularnosti u sprovođenju. Kao veliki problem regularnosti sprovođenja ispita javilo se prepisivanje i pomaganje učenicima od strane nastavnika. Većina ispitanika nema rešenje za ovaj problem, sem da se uvedu eksterne kontrole na polaganju. Kao važna tema tokom diskusije javila se nedovoljna informisanost svih aktera o završnom ispitu. Direktori smatraju da je direktan kontakt sa zaposlenima u Ministarstvu prosvete najbolji način dobijanja informacija o završnom ispitu. Niko od direktora iz Vranja nije bio za komunikaciju putem Interneta, dok su direktori iz Novog Sada suprotnog mišljenja. Većina direktora smatra da bi rezultati završnog ispita trebalo da se koriste za korekciju nastavnih planova i programa, a za ocenjivanje rada škole, samo u slučaju da je procedura sprovođenja ispita objektivna. Dakle, bez obzira na pitanja koja su postavljena u fokus grupama, direktori su kao najveći problem izneli neregularnost sprovođenja završnog ispita i dilemu oko njegovog postojanja u celini.

Ključne reči: direktori, fokus grupe, završni ispit, neregularnost.

VREDNOVANJE PROGRAMA OGLEDA ZA GIMNAZIJU ZA UČENIKE SA POSEBNIM SKLONOSTIMA ZA FIZIKU

Jelena Nikolić, Vidosava Grahovac

Zavod za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja, Beograd
jnikolic@ceo.gov.rs

Na osnovu zahteva Ministarstva prosvete izvršeno je vrednovanje ciljeva i ishoda programa ogleda za gimnaziju za učenike sa posebnim sklonostima za fiziku.

U ovom radu su prikazani rezultati analize koji odgovaraju na sledeće evaluativno pitanje: „Da li učenici oglednog odeljenja za fiziku postižu statistički značajno bolje rezultate na Testu znanja iz prirodnih nauka (posebno na zadacima iz fizike) u odnosu na učenike odeljenja prirodno-matematičkog smera i učenike odeljenja Matematičke gimnazije?“ Poseban izazov za evaluatore predstavljala je činjenica da prilikom uvođenja ogleda nije postojao plan evaluacije niti kontrolna grupa.

Korišćen je metod *ex post facto*, kvazi-eksperimentalni nacrt sa kontrolnim grupama. Grupe su ujednačene po varijablama relevantnim za predmet istraživanja. Eksperimentalnu grupu činili su učenici oglednog odeljenja za fiziku, prvu kontrolnu grupu učenici Matematičke gimnazije, a drugu kontrolnu grupu selekcionisani učenici prirodno-matematičkog smera. Instrument koji je korišćen je Test znanja iz prirodnih nauka, konstruisan za potrebe istraživanja. Test je pilotiran i ima odgovarajuće metrijske karakteristike. Ajtem analizom i faktorskom analizom je proverana konstruktivna valjanost testa, a Alfa koeficijentom pouzdanost testa.

Učenici oglednog odeljenja za fiziku pokazuju statistički značajno bolje rezultate na Testu znanja iz prirodnih nauka u odnosu na učenike prirodno-matematičkog smera i podjednako dobre rezultate kao učenici odeljenja Matematičke gimnazije. Postoji kontinuitet (skor pozitivne promene) u napredovanju učenika oglednog odeljenja, meren rezultatom na Testu znanja iz prirodnih nauka, od prvog do četvrtog razreda, dok kod učenika drugih smerova to nije slučaj. Analizom varijanse je utvrđeno da postoje statistički značajne razlike između učenika različitog smera u pogledu prosečnog skora na Testu znanja iz prirodnih nauka ($F(2,118)=15.381$, $p=0.000$). Naknadnom analizom za višestruka poređenja (Post hoc Scheffe test) nije dobijena statistički značajna razlika između učenika oglednog odeljenja i odeljenja Matematičke gimnazije.

Dobijeno je da učenici oglednog odeljenja za fiziku postižu statistički značajno više rezultate na Testu znanja iz prirodnih nauka od učenika prirodno-matematičkog smera. Veličina efekta (η^2) iznosi 0.21, što znači da se 21% varijanse u skoru na Testu znanja iz prirodnih nauka može objasniti pripadnošću određenom smeru.

Učenici oglednog odeljenja za fiziku postižu statistički značajno bolji rezultat na zadacima iz fizike u odnosu na učenike odeljenja Matematičke gimnazije i učenike prirodno-matematičkog smera. Veličina efekta (η^2) iznosi 0,22, što znači da se 22% varijanse u skoru na zadacima iz fizike može objasniti pripadnošću određenom smeru, odnosno, efektima primene programa Ogleda u oblasti fizike.

Rezultati analize uspeha učenika na Testu znanja iz prirodnih nauka pokazali su da učenici oglednog odeljenja za fiziku pokazuju značajno bolje rezultate u odnosu na dve kontrolne grupe i da bi primenu programa za učenike sa posebnim sklonostima za fiziku trebalo nastaviti.

Ključne reči: vrednovanje programa, prirodne nauke, fizika, test znanja

RAZVOJ LIČNIH ZNAČENJA I INTERPRETACIJA SREDNJOŠKOLACA NA ČASOVIMA SRPSKOG JEZIKA I KNJIŽEVNOSTI

Jelena Radišić
Filozofski fakultet
beoralex@eunet.rs

Istraživanje ima za cilj da ispita kako uvjerenja o nastavi/učenju različitih tipova nastavnika (“laissez faire”, “tradicionalni” i “moderni”) utiču na aktivnosti u učionici i kreiranju prilika za učenje. Analizirani su časovi nastavnika srpskog jezika i književnosti iz sve tri grupe. Predmet analize je način na koji učenici formiraju interpretacije i lična značenja tokom analize literarnih djela, tj. kako različite vrste nastavnika koriste različite obrasce komunikacije koji kreiraju različite mogućnosti za razvoj ličnih interpretacija. Prikazani nalazi su dio studije u kojoj je učestvovalo 96 nastavnika srednjih škola iz Beograda (nastavnici srpskog jezika i matematike). Različiti tipovi nastavnika su izdvojeni na osnovu sledećih instrumenata: lista uvjerenja nastavnika, Teachers’ Sense of Efficacy Scale (kratka forma) i lista praksi nastavnika. Na prvom instrumentu su izdvojene dvije značajne dimenzije „moderan“ i „tradicionalan“ nastavnik,

zadovoljavajućih pouzdanosti (0.866 i 0.820). Na skali samoeфикаsnosti izdvojene su dimenzije doživljaj nastavnika koliko uspješno motiviše i podstiče učenike i koliko uspješno ostvaruje disciplinu na času; pouzdanost 0.836 i 0.747. Skalom praksi je izdvojeno tri seta praksi prisutnih u radu tokom školske godine usmjerene na: participaciju učenika, strukturu aktivnosti na času i stvaranje dobre atmosfere (pouzdanost od 0.743 do 0.812). Klaster analizom je na osnovu pomenutih dimenzija izdvojeno četiri tipa nastavnika; (1) "laissez faire" (eklektičan pristup nastavi, odsustvo praksi usmjerenih na struktuiranje aktivnosti i stvaranje atmosfere uz nizak doživljaj sposobnosti ostvarivanja discipline), (2) "tradicionalni" (odsustvo praksi usmjerenih na participaciju učenika i stvaranje atmosfere, uvjerenje da je nastavnik taj koji prenosi znanje i tradicionalniji pristup nastavi), (3) "tradicionalni sa dobrom atmosferom" (struktuiranje aktivnosti na času, ulaže u atmosferu, visok doživljaj samoeфикаsnosti u vezi sa disciplinom) i (4) "moderni" (kreira atmosferu, važna mu je participacija učenika, moderniji pristup i shvaćanje nastave). Tipični predstavnici svakog od tipova su izabrani, a zatim su snimljena dva časa svakog izabranog nastavnika. Časovi su potom transkribovani radi kasnije kvalitativne analize. S obzirom na sadržinu zabilježenih časova srpskog jezika (obrada literarnih djela) usmjerili smo se na tri od četiri utvrđena tipa nastavnika - "laissez faire", "tradicionalni" i "moderni" tip. Dalja analiza je bila usmjerena na prirodu konverzionih činova na samim časovima, a preliminarni rezultati ukazuju na razlike između tipova nastavnika u pogledu istih. „Tradicionalni“ nastavnik ima tendenciju da koristi nešto formalniji i apstraktniji jezik u dijalogu sa učenicima, učestalije je prisutvo tzv. „pitanja na koje je već poznat odgovor“, a u procesu interpretacije teži se ka jednom „tačnom objašnjenju“. Jezik „laissez faire“ tipa je bliži onom koji koriste sami učenici, ali je kao i kod prethodnog tipa nastavnika prisutna tendencija jednog tačnog odgovora i situacija u kojima nastavnik inicira pitanje, učenik daje odgovor, koji nastavnik evaluira kao tačan ili ne. „Moderan“ tip nastavnika također koristi jezik koji je bliži svakodnevnom govoru učenika, uz učestalije prisustvo tzv. „pitanja kojima se traži informacija. I ovaj tip nastavnika evaluira i elaborira odgovore učenika, ali je tendencija da do elaboracije dođe onda kada su učenici sami došli do nekog novog značenja, čime je ostavljeno više prostora za lične interpretacije, ali i razvoj dijaloga tokom samog časa.

Ključne reči: koncepcije nastavnika, konstrukcija značenja, konverzionih činovi.

PROBLEMI IDENTIFIKACIJE KREATIVNOSTI UČENIKA U
ŠKOLI**Slavica Maksić, Slavica Ševkušić**Institut za pedagoška istraživanja, Beograd
smaksic@ipisr.org.rs

Uočavanje i procenjivanje kreativnih kapaciteta učenika predstavlja jedan od uslova za oblikovanje i pružanje adekvatne podrške kreativnom izražavanju učenika u školi. Proces identifikacije kreativnih učenika najčešće se oslanja na procenjivanje učeničkih produkata od strane nastavnika. Pošto nastavnici izdvoje učenike, zbog toga što neka njihova postignuća u određenoj oblasti vide kao kreativna, postavlja se pitanje šta te učenike odlikuje i da li se na osnovu njihovih specifičnih karakteristika može konstruisati profil kreativnog učenika koji bi imao praktičnu vrednost u školskom radu.

Predmet našeg interesovanja su karakteristike učenika koje su nastavnici procenili kao kreativne na osnovu njihovih pismenih sastava. Kao relevantni pokazatelji koji bi mogli činiti profil pisca kreativnog sastava u ispitivanje su uključene sledeće karakteristike učenika: kreativni potencijal meren verbalnim i grafičkim testom, školske ocene (opšti školski uspeh i ocena iz srpskog jezika), znanja iz srpskog jezika (primena znanja iz pravopisa i gramatike) i interesovanja (širina interesovanja i intenzitet interesovanja u oblasti jezika i društvenih nauka). Verbalna fluentnost merena je Testom navođenja reči –TNR, čiji je autor B. Dorđević. Grafička divergentna produkcija merena je testom crtanja TCT-DP (Test of Creative Thinking-Drawing Production), čiji su autori Urban i Jellen. Pismeni sastav, koji su nastavnici procenjivali, predstavlja učenikov opis crteža koji je bio njegov odgovor na TCT-DP.

Na osnovu procena tri nastavnika o kreativnosti pismenih sastava 142 učenika VI i VII razreda osnovne škole formirane su dve grupe učenika koje su međusobno poredene. Prvu grupu čine učenici čiji su sastavi ocenjeni kao najviše kreativni (17), a drugu grupu učenici čiji su sastavi ocenjeni kao najmanje kreativni (19). Za ispitivanje značajnosti razlika između dve ekstremne grupe korišćen je Mann-Whitney Z. Zatim su, iz grupe učenika čiji su sastavi ocenjeni kao najviše kreativni, izdvojeni autori sastava (4) koji se mogu smatrati najkreativnijima od najkreativnijih, jer su ih sva tri nastavnika ocenila najvišom ocenom.

Karakteristike ovih učenika analizirane su u odnosu na ceo uzorak (petobrojni sažetak).

Rezultati ukazuju da grupu učenika koja je napisala najkreativnije sastave u odnosu na grupu čiji su sastavi procenjeni kao najmanje kreativni odlikuju: značajno viši skorovi na testovima kreativnog potencijala u verbalnom i grafičkom domenu (TNR: $Z=-3.31$, $p<.01$; TCT-DP: $Z=-3.20$, $p<.01$); bolji školski uspeh ($Z=-2.31$, $p<.05$); viša ocena iz srpskog jezika ($Z=-3.07$, $p<.05$); veća znanja iz pravopisa srpskog jezika ($Z=-3.24$, $p<.01$); šira interesovanja ($Z=-2.38$, $p<.05$) i izraženija društveno-jezička interesovanja ($Z=-2.46$, $p<.05$). Analiza karakteristika učenika, koji su napisali najkreativnije od sastava koji su procenjeni kao najkreativniji, otkriva da samo jedan od četiri učenika postiže rezultate koji spadaju u 25% najboljih na četiri od osam merenih varijabli (dve mere kreativnog potencijala i dve mere interesovanja).

U celini, utvrđene su značajne razlike u posmatranim karakteristikama učenika na nivou grupa, ali se nijedna od njih ne može smatrati kritičnom na individualnom nivou. Grupne mere, koje čine profil kreativnog učenika, mogu biti od koristi prilikom planiranja i organizacije podrške u školi. Ali, u cilju oblikovanja individualnog vaspitno-obrazovnog tretmana neophodno je ispitivanje specifičnih karakteristika određenog učenika.

Ključne reči: kreativnost, identifikacija, verbalni domen, profil, grupne mere, individualne mere.

PROCENA INDIVIDUALNIH KVALITETA REZILIJENTNOSTI ADOLESCENATA

**Vesna Žunić-Pavlović, Marina Kovačević-Lepojević, Miroslav
Pavlović**

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju; Zavod za unapređivanje
obrazovanja i vaspitanja
zuniceva@eunet.rs

Proučavanje rezilijentnosti ima relativno dugu tradiciju, pa su se tokom proteklih decenija razvili različiti pravci u konceptualizaciji i istraživanju ovog fenomena. U savremenoj literaturi rezilijentnost se opisuje i meri kao karakteristika, proces ili razvojni ishod, a neki autori zagovaraju primenu šireg organizacionog okvira koji bi omogućio integraciju različitih istraživačkih pravaca. Ipak, najveći broj istraživača pokazuje interesovanje

za proučavanje individualnih kvaliteta koje mogu doprineti uspešnom prevazilaženju životnih nedaća. Sudeći prema dosadašnjim istraživanjima, najvažniji psihološki faktori rezilijentnosti su: kognitivne sposobnosti, socijalna kompetencija, pozitivna socijalna orijentacija, motivacija, samoeфикаsnost, samopoštovanje, emocionalna stabilnost i upravljanje emocijama. Cilj istraživanja je utvrđivanje prisustva i distribucije individualnih kvaliteta rezilijentnosti u velikom reprezentativnom uzorku adolescenata. Uzorak čini 800 učenika srednjih škola, oba pola (362 devojke i 438 momaka), uzrasta 15-18 godina. Za potrebe prikupljanja podataka primenjena je Skala rezilijentnosti za decu i adolescente koja sadrži tri skale: Skalu osećanja upravljanja i kontrole nad životnim događajima (MAS) koja meri optimizam, samoeфикаsnost i adaptibilnost; Skalu osećanja povezanosti (REL) koja meri poverenje u druge, opaženu socijalnu podršku, zadovoljstvo u društvu drugih i toleranciju na različitost; Skalu emocionalne reaktivnosti (REA) koja meri senzitivnost i rezultate regulatorinih procesa – oporavak i oštećenje. Instrument je normiran za uzrast 9-18 godina. Srednja vrednost indeksa vulnerabilnosti ispitanika, koji sumira rezultate na svim skalama i pokazuje uravnoteženost između percepcije individualnih resursa i emocionalne reaktivnosti, nalazi se na granici proseka ($AS=53,88$). Na osnovu vrednosti aritmetičkih sredina ukupnih skorova ispitanika na Skali MAS ($AS=48,62$), Skali REL ($AS=50,12$) i Skali REA ($AS=55,70$), profil rezilijentnosti ispitanika može se opisati na sledeći način: adolescenti raspolažu adekvatnim resursima u pogledu osećanja upravljanja i kontrole nad životnim događajima i osećanja povezanosti, uz tendenciju ka povišenoj emocionalnoj reaktivnosti, što se posebno odnosi na niži prag i veći intenzitet emocionalne reakcije. Otkrivene statistički značajne razlike između ispitanika muškog i ženskog pola u pogledu skorova na Skali MAS ($t=-4,741$; $df=798$; $p<0,001$) i Skali REL ($t=-5,229$; $df=798$; $p<0,001$) idu u pravcu povoljnijih (većih) skorova devojaka. Nisu otkrivene statistički značajne razlike između učenika različitog školskog uzrasta. Rezultati istraživanja ukazuju na potrebu za unapređivanjem rezilijentnosti učenika srednjih škola. Na osnovu generalnog profila adolescenata iz uzorka može se preporučiti primena intervencija koje imaju za cilj ovladavanje efektivnim tehnikama regulacije emocija u stresnim situacijama i regulisanje praga emocionalne reakcije (npr. prepoznavanje okidača, relaksacija, odlaganje odgovora i sl.). Sa druge strane, pozitivna relaciona iskustva adolescenata, kao i njihova motivacija, radoznalost, odnos prema zadacima i sposobnosti rešavanja problema,

predstavljaju potencijale koje treba iskoristiti u postizanju pozitivnih promena. Treba se osloniti na odgovarajuće oblike grupnog rada koji bi omogućili adolescentima da učestvuju u različitim aktivnostima i interakcijama, steknu iskustvo i unaprede svoja znanja i veštine.

Ključne reči: rezilijentnost, adolescenti, procena.

STIL UPRAVLJANJA RAZREDOM I STAV NASTAVNIKA PREMA INKLUZIVNOM OBRAZOVANJU

Gordana Đigić, Snežana Stojiljković

Filozofski fakultet, Niš

djigic@filfak.ni.ac.rs

Inkluzivno obrazovanje je obrazovanje koje uključuje svu decu i obezbeđuje im uslove da ostvare najbolja postignuća u skladu sa svojim mogućnostima. U ostvarivanju ovog opšteg cilja u praksi najvažniju ulogu imaju nastavnici. Oni svojim stilom upravljanja razredom doprinose stvaranju razredne klime koja je manje ili više podsticajna za svu decu.

Istraživanje ima za cilj da ispita povezanost pojedinih stilova upravljanja razredom i stavova nastavnika prema inkluzivnom obrazovanju. Uzorak ispitanika čini 96 nastavnika razredne i predmetne nastave iz redovnih osnovnih škola sa područja Nišavskog, Pirotskog i Topličkog okruga. Za samoprocenu stilova upravljanja razredom korišćen je *Inventory of Classroom Management Styles* (autorki Martin i Boldvin). Njime se ispituje zastupljenost intervenišućeg, neintervenišućeg i interakcionističkog stila, na osnovu tri dimenzije upravljanja razredom (svaku dimenziju ispituje jedna subskala): *ličnost učenika* (verovanja nastavnika o ličnosti učenika i njegovi postupci koji doprinose individualnom razvoju učenika i ukupnoj psihološkoj klimi); *nastava* (ono što nastavnik čini da bi uspostavio i održao aktivnosti na času, fizičko uređenje prostora i korišćenje vremena); i *disciplina* (postupci nastavnika usmereni na uspostavljanje odgovarajućih standarda ponašanja). *Intervenišući stil* ogleda se u nastojanju nastavnika da ostvari potpunu kontrolu nad situacijom u odeljenju (visoki skorovi na inventaru); nastavnik koji upražnjava *neintervenišući stil* ostvaruje minimalnu kontrolu (niski skorovi); a *interakcionistički stil* karakteriše to što je kontrola i u rukama nastavnika i u rukama učenika (srednje visoki skorovi). Za potrebe istraživanja sačinjena je *Skala stavova prema*

inkluzivnom obrazovanju (ispituje stavove prema obrazovanju dece sa različitim vrstama teškoća i smetnji u razvoju u redovnim školama, odgovornosti škole i sopstvenim kapacitetima za usklađivanje rada sa obrazovnim potrebama sve dece u odeljenju). Prikupljeni su i podaci o starosti, polu, radnom iskustvu, vrsti obrazovanja i učešću nastavnika u programima stručnog usavršavanja.

Rezultati pokazuju da postoji povezanost između ukupnog skora na inventaru za procenu stila upravljanja razredom (sve tri dimenzije) i stavova nastavnika prema inkluzivnom obrazovanju ($r = -0,296$, $p < 0,01$); povezanost sličnog intenziteta održava se i kad posmatramo posebno dimenzije *ličnost* ($r = -0,294$, $p < 0,01$) i *nastava* ($r = -0,284$, $p < 0,01$), ali ne i kad je reč o subskali *disciplina*. Negativna korelacija ukazuje na to da nastavnici koji imaju izraženiji intervenišući stil upravljanja razredom imaju manje prihvatajući stav prema inkluzivnom obrazovanju. Povoljnije stavove prema inkluzivnom obrazovanju imaju nastavnici koji su pohađali odgovarajuće programe stručnog usavršavanja ($r = 0,183$, $p < 0,05$). Što se tiče stavova o školovanju dece sa određenim vrstama teškoća i smetnji u redovnim školama, nastavnici najmanje prihvataju decu koja zaostaju u mentalnom razvoju ($AS = 3,37$), imaju oštećenje sluha ($AS = 3,51$) i vida ($AS = 3,87$), i decu koja zbog motoričkih smetnji ne mogu samostalno da pišu i obavljaju druge radnje ($AS = 3,84$).

Nalazi potkrepljuju uverenje da su za spremnost nastavnika za rad u inkluzivnom odeljenju važni njihovi opšti kapaciteti za kvalitetno upravljanje razredom. Stoga bi bilo korisno obezbediti nastavnicima podršku, usmerenu na jačanje njihovih kapaciteta za efektivno upravljanje razredom, na unapređivanje znanja o karakteristikama ličnosti učenika koje su od značaja za obrazovanje, kao i na strategije prilagođavanja nastave deci koja imaju određene vrste teškoća.

Ključne reči: stilovi upravljanja razredom, inkluzivno obrazovanje, stavovi nastavnika.

OSNOVNI NIVO OBRAZOVNIH POSTIGNUĆA IZ PREDMETA PRIRODA I DRUŠTVO

Jelena Pešić, Vesna Kartal, Sanja Blagdanić

Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu; Zavod za
vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja u Beogradu; Učiteljski
fakultet u Beogradu
kostamat@eunet.rs

U radu se analiziraju rezultati sa glavnog testiranja obrazovnih postignuća iz predmeta Priroda i društvo na kraju prvog obrazovnog ciklusa. Predmet analize su kompetencije koje, po mišljenju ekspertskeg tima zaduženog za definisanje obrazovnih standarda, čine bazičnu naučnu pismenost i kojima bi na kraju četvrtog razreda trebalo da ovlada najmanje 80% učenika (osnovni nivo postignuća). Zanimalo nas je da li su učenici zaista ovladali ovim kompetencijama na očekivanom nivou postignuća i da li u tom pogledu postoje razlike u zavisnosti od prirode sadržaja (tematske oblasti) i vrste kompetencija (prema Blumovoj taksonomiji obrazovnih ishoda). U skladu sa uobičajenim određenjem koncepta naučne pismenosti, kompetencije sa osnovnog nivoa obuhvatile su ne samo reproduktivna znanja, već i elementarno razumevanje naučnih pojmova i principa (uočavanje očiglednih veza i implikacija), primenu znanja na jednostavnijim, tipičnim primerima, bazična umenja i funkcionalna znanja relevantna za svakodnevni život (poznavanje izvora opasnosti u okruženju i osnovnih mera zaštite). Glavno testiranje, na kome je svaka kompetencija ispitivana preko pet zadataka, sprovedeno je juna 2009. godine, na uzorku od 2523 učenika, reprezentativnom za Republiku Srbiju i stratifikovanom prema distribuciji unutar školskih uprava i veličini škola. Rezultati pokazuju da su prosečna postignuća učenika niža od očekivanih u svih šest tematskih oblasti: „živa i neživa priroda“ (60.2%, u odnosu na očekivanih 80% i više), „ekologija“ (65%), „materijali“ (70.5%), „kretanje i orijentacija u prostoru“ (73.8%), „društvo“ (59.5%) i „država Srbija i njena prošlost“ (63.5%). Učenici su nešto bolje ovladali kompetencijama iz oblasti prirodnih nego društvenih nauka (67.4% prema 59.5%). Od ukupno 27 kompetencija, na osnovnom nivou savladane su samo dve: „zna jedinice za merenje vremena“ (83%), što je bazično znanje ne samo iz ovog predmeta već i iz matematike, i „ume da prepozna kretanje tela u različitim pojavama“ (81%), što je minimalna ovladanost pojmom kretanja, bez značajnijeg udaljavanja od njegovog svakodnevnog,

intuitivnog značenja. Analiza prema blažem kriterijumu postignuća (najmanje dve trećine učenika) pokazuje da većina četvrtaka ima elementarno znanje o građi živih bića (67%), osnovnim prirodnim resursima (75%), čulima dostupnim svojstvima vode i vazduha (70%), kao i materijala (69%). Takođe, većina četvrtaka razume kako osnovna svojstva materijala određuju njihovu primenu (75%), primenjuje znanje o promenama materijala na jednostavnijim primerima (68%), ume da odredi strane sveta pomoću položaja Sunca (79%) i da pročita tražene informacije sa časovnika i kalendara (67%). U kategoriju kompetencija sa najnižim prosečnim postignućem (nešto više od polovine učenika) spada poznavanje elementarnih pojmova iz društvenih nauka: „društvene grupe“ (52%) i „ljudska delatnost“ (51%), kao i razumevanje pojma „priroda“ (54%). Mogli bismo zaključiti da su učenička postignuća u domenu bazične naučne pismenosti značajno ispod očekivanih. Priroda kompetencija kojima je, prema blažem kriterijumu, ovladala većina četvrtaka pokazuje da to nisu samo reproduktivna znanja, već i neka bazična umenja, elementarno razumevanje i primena znanja. S druge strane, na osnovnom nivou nisu savladani neki od bazičnih pojmova (pogotovo iz oblasti društvenih nauka), elementarna ekološka pismenost niti funkcionalna znanja važna za svakodnevni život.

Ključne reči: obrazovni ishodi, bazična naučna pismenost, Priroda i društvo.

POVEZANOST KOMPJUTERSKE EDUKACIJE SA PROMENAMA U PONAŠANJU I STAVOVIMA PREMA UPOTREBI RAČUNARA, PROCENI SAMOEFIKASNOSTI I OPŠTEM MENTALNOM ZDRAVLJU

Ivana Vidaković, Ivan Stojilović

Međunarodna mreža pomoći, IAN

ividakovic@ian.org.rs

Strana istraživanja pokazala su da upotreba računara poboljšava samopoštovanje, smanjuje depresivna osećanja i ima izuzetno pozitivne efekte kod ljudi koji su pod većim rizikom od socijalne izolacije. Kompjuterska anksioznost i negativni stavovi prema računarima mogu da inhibiraju zainteresovanost za kompjuterske obuke i sposobnost učenja. Kompjuterska anksioznost i negativni stavovi prema računarima

povezivani su sa ženskim polom i godinama starosti. Istraživanja o efektima kompjuterskih obuka sprovedena su u zemljama Zapadne Evrope; ovo je prva upotreba skale za procenu kompjuterske anksioznosti i prva procena povezanosti obuke sa unapređenjem nekih aspekata mentalnog zdravlja na našoj populaciji.

Pedeset osam nezaposlenih osoba, polaznika kompjuterskih obuka testirano je na početku i nakon završene kompjuterske obuke. Uzorak je usklađen po starosti (do 35god 20 (34,5%), 35-50god 20 (34,5%) i preko 50god 18 polaznika (31%), i u njemu je bilo više žena (37 ili 63,8%) nego muškaraca (21 ili 36,2%).

Cilj istraživanja je procena povezanosti kompjuterske edukacije sa promenama u stavovima prema računarima (Skala stavova o računarima, Nickell i Pinto), kompjuterskoj anksioznosti (Skala anksioznosti od računara, Durndell), kliničkim simptomima depresije (Inventar depresivnosti BDI II, Beck, Steer i Brown), kliničkim simptomima anksioznosti (Inventar anksioznosti BAI, Beck i Steer), samoprocenom efikasnosti upotrebe računara u aktivnom traženju posla (skala autora), samoprocenom socijalne integracije (skala autora).

T test za uparene uzorke pokazao je statistički značajne promene u dve vremenske tačke za većinu analiziranih varijabli:

kompjuterskoj anksioznosti ($t = 4.66$, $df=57$, $p<0.001$), stavovima prema računarima ($t = -3.33$, $df=57$, $p<0.01$), samoproceni efikasnosti u upotrebi računara u aktivnom traženju posla ($t = -7.782$, $df=57$, $p<0.001$), socijalnoj integraciji ($t = -2.28$, $df=57$, $p<0.05$), kao i u kliničkim simptomima depresivnosti ($t = 3.45$, $df=57$, $p<0.001$).

Iako postoji tendencija smanjenja simptoma kliničke anksioznosti nema statistički značajne razlike u dve vremenske tačke ($t = 0.86$, $df=57$, $p=0.393$).

Analiza varijanse za ponovljena merenja pokazala je da nema statistički značajnih razlika po polu i godinama u razmatranim varijablama:

Stavovi prema računarima: faktor pola $F(1,56)=0.272$, $p=0.606$ i faktor starosti $F(2,55)=0.518$, $p=0.601$

Kompjuterska anksioznost: faktor pola $F(1,56)=0.052$, $p=0.822$, i faktor starosti $F(2,55)=0.277$, $p=0.760$

Inventar depresivnosti BDI II: faktor pola $F(1,56)=0.208$, $p=0.505$ i faktor starosti $F(2,55)=0.966$, $p=0.387$

Inventar anksioznosti BAI: faktor pola $F(1,56)=2.574$, $p=1.115$ i starosti $F(2,55)=0.956$, $p=0.391$

Samoprocenom efikasnosti upotrebe računara u aktivnom traženju posla: faktor pola $F(1,56)=0.969$, $p=0.329$ i faktor starosti $F(2,55)=4.986$, $p=0.110$

Samoprocenom socijalne integracije: faktor pola $F(1,56)=1.321$, $p=0.255$ i faktor starosti $F(2,55)=1.178$, $p=0.622$

Kompjuterska edukacija povezana je sa promenama u ponašanju i stavovima prema upotrebi računara (sa smanjenjem kompjuterske anksioznosti i negativnih stavova prema računarima, kao i povećanjem doživljaja samoefikasnosti u upotrebi računara), ali i sa doživljajem veće efikasnosti u aktivnostima traženja posla, veće socijalizacije i smanjenja depresivne simptomatologije. Zabeležene promene ne zavise od pola i starosti polaznika.

Ključne reči: računari, stavovi, samoefikasnost, anksioznost, depresivnost.

PROVJERA UTICAJA BROJA STAVKI NA PRIRODU DIMENZIJA INTRINSIČKE I EKSTRINSIČKE MOTIVACIJE

Milena Pašić, Đorđe Čekrlija

Filozofski fakultet Banja Luka, Odsjek za psihologiju
milenapasic@gmail.com

Rad se bavi pitanjem intrinzičke/ekstrinzičke motivacije i mogućnošću da se ovaj koncept psihometrijski operacionalizuje. Osnovna pitanja jesu da li se motivacija može posmatrati kao konstrukt koji je određen sa dvije dimenzije (intrinzičkom i ekstrinzičkom) ili u njenom domenu postoji veći broj faktora koji su specifičniji i koji udruženi u nadstrukturu konstituišu intrinzičku motivaciju sa jedne, odnosno ekstrinzičku motivaciju sa druge strane. Pored toga, postavlja se i pitanje da li se o motivaciji, kao dvokomponentnom konstrukt, može govoriti na osnovu malog broja čestica (deset do petnaest) ili je nužno krenuti od velikog broja situacija/indikatora čija je šarolikost nužna da bi se opisao prostor motivacije. Stoga će se u radu provjeriti da li faktorizacija čestica koje predstavljaju indikatore motivacije (intrinzičke i ekstrinzičke) pokazuje mogućnost da se o ovom konstrukt raspravlja samo na osnovu dvije dimenzije (opšta intrinzička i opšta ekstrinzička) ili se identifikuje veći broj substrukture čije je postojanje nužno da bi se motivacija mogla sagledati u potpunosti. Takođe, primijeniti će se veći broj faktorsko-

analitičkih postupaka na čestice namijenjene mjerenju motivacije. Prvo će se analizirati faktorizacije pojedinačnih skupina stavki upitnika IM/EM, zatim grupa od 70 čestica koje se takođe odnose na motivaciju, pa kvalitativno drugačija skupina od 10 stavki koje se odnose na motivaciju, skup svih varijabli koje su u ovom istraživanju korištene za rasvjetljavanje prirode motivacije i konačno skupina stavki koja je nastala zajedničkom redukcijom svih navedenih varijabli. Od metoda je korištena faktorska analiza (njena različita rješenja). Svaki put je kriterij izbora značajnog broja faktora bio Cattellov scree test. Svaka od skala ili serija stavki koje su primijenjivane imaju pouzdanost na zadovoljavajućem nivou (sve su veće od .80). To vazi za skalu IM/EM, skup od 79 stavki namijenjenih mjerenju intrinzičke i ekstrinzičke motivacije, poslednju skalu (koja je na kraju upitnicke baterije od 10 stavki) kao i konacnu verziju skale intrinzičke/ekstrinzičke motivacije (i u cjelini i na nivou subskala koje broje po 8 stavki intrinzičke i ekstrinzičke motivacije). Uz to svaka faktorizacija navedenih prostora u krajnjem rješenju daje dvije dimenzije koje su po svom sastavu vrlo čiste i koje se mogu oznaciti dimenzijama intrinzičke ili ekstrinzičke motivacije. Dobijeni rezultati sugerišu da se koncept motivacije može sagledati na osnovu dvije glavne dimenzije: intrinzičke i ekstrinzičke motivacije, te da nema potrebe komplikovati stvar sa uvođenjem većeg broja usitnjenih dimenzija. Glavni faktori sistema koji se identifikuju su više nego srodni i kada se ekstrahuju iz velikog broja manifestnih varijabli i kada se dobiju iz malog broja polaznih čestica. Pored toga pokazuje se takođe i da je koncept intrinzičke/ekstrinzičke motivacije moguće opisati sa značajno manjim brojem čestica (deset do petnaest za obe dimenzije) nego što je to običaj u upitnicima.

Ključne reči: Intrinzička/Ekstrinzička motivacija, upitnik, faktorska analiza.

INFORMACIONA VREDNOST ZADATAKA SA VIŠE
ISPRAVNIH ODGOVORA**Srđan Verbić**Zavod za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja
sverbic@ceo.edu.rs

U ovom radu su predstavljeni rezultati meta-analize računarskih testova znanja iz predmeta Fizika 2007. i 2008. godine i Priroda i društvo 2007. i 2009. godine. Sva četiri testiranja su realizovana u okviru projekata Zavoda za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja. U ta četiri ispitivanja korišćeno je 142 zadatka različitih tipova. Ovim radom je analizirana informaciona vrednost zadataka zatvorenog tipa u kojima ima više ispravnih odgovora, tj. zadataka tipa „višestruki odgovor“ i „povezivanje“. Zadaci sa više tačnih odgovora imaju nekoliko opcija ili zahteva (npr. da učenik obeleži koji je od ponuđenih iskaza tačan) i jedan zajednički nalog. Uobičajena praksa kod bodovanja odgovora na ovakve zadatke je da se jedan bod (pun kredit) dodeli samo za sve ispravno obeležene opcije dok se svim ostalim odgovorima dodeljuje nula bodova (klaster bodovanje). Ovakvim načinom bodovanja gube se informacije o tome koje je opcije ispitanik ispravno obeležio a koje nije, što dovodi do smanjenja informacione vrednosti zadataka i testa u celini. Alternativa je da se svaka opcija posebno boduje (primarno bodovanje). U ovom radu je analizirana razlika u informacionoj vrednosti ova dva način bodovanja. Teorija ajtemskog odgovora (IRT) može se primeniti na oba načina bodovanja, zavisno od toga da li za ajtem uzimamo ceo zadatak ili sve njegove pojedinačne opcije. Za meru informacione vrednosti zadatka uzeta je Fišerova informaciona funkcija čiji su parametri dobijani primenom različitih IRT modela. Rezultati analize pokazuju da Fišerova informacija, kada je bodovanje primarno, uvek ima više vrednosti nego u slučaju klaster bodovanja. Sa druge strane, ispostavlja se da pretpostavka lokalne nezavisnosti opcija, koja je uslov za primenu IRT analize, kod primarnog bodovanja nije uvek ispunjena. Interkorelacije opcija zadataka sa više ispravnih odgovora su često, po apsolutnoj vrednosti, 2-3 puta veće nego kod zadataka tipa „višestruki izbor“ u istom testu. Kod zadataka tipa „višestruki odgovor“ kao poseban nedostatak se pojavljuje velika verovatnoća pogađanja koja otežava precizno određivanje IRT parametara. Ukoliko instrukcija za rešavanje zadatka nije dovoljno jasna, moguće su i negativne interkorelacije opcija kao posledica činjenice da učenici previše

često odgovaraju samo na jednu opciju zadatka. Konačno, analizirano je i vreme odgovora na zadatke sa više ispravnih odgovora. Rezultati ove analize pokazuju da je učenicima za odgovor na pitanja tipa „povezivanje“ i „višestruki odgovor“, u proseku, potrebno više vremena nego za „višestruki izbor“ što, u varijanti sa klaster bodovanjem, zadatke sa više ispravnih odgovora čini manje efikasnim. U slučaju primarnog bodovanja, efikasnost zadataka ovih tipova je bitno veća i uporediva sa efikasnošću zadataka tipa „višestruki izbor“.

Ključne reči: testovi znanja, informaciona vrednost zadatka, zadaci sa više ispravnih odgovora, teorija ajtemskog odgovora, vreme odgovora na zadatak.

RELACIJE IZMEĐU OPŠTE SAMOEFIKASNOSTI UČENIKA I PERCEPCIJE RADNE EFIKASNOSTI NASTAVNIKA

Ljiljana Krneta

Samostalni istraživač, Banja Luka
krnetaljliljana@yahoo.com

U radu se bavimo analizom relacija između opšte samoefikasnosti učenika i percepcije radne efikasnosti nastavnika. Analizirane su relacije između opšte samoefikasnosti, s jedne strane, i percepcije radne efikasnosti nastavnika kakav „treba“ da bude u školi budućnosti, s druge strane. Izvjesno je, naime, da nivo samoefikasnosti pojedinca, definisan kao procjena vlastite efikasnosti, može da ima uticaja ne samo na anticipaciju važnosti pojedinih događaja u njegovom okruženju, nego i na poduzimanje različitih aktivnosti. U tom smislu se može očekivati da postoje i razlike u percepciji efikasnosti nastavnika među učenicima koji imaju različit nivo procijenjene samoefikasnosti. U centru istraživanja je kako učenici percipiraju radnu efikasnost nastavnika, kakav nastavnik treba da bude u savremenoj školi, školi budućnosti.

Istraživanje je realizovano kao empirijsko-neeksperimentalno, i u empirijskom dijelu je korišten server metod, a u analizi sekundarne građe i komparaciji rezultata istraživanja teorijsko-komparativni metod.

Uzorak je obuhvatio 1150 učenika u završnim razredima osnovnih i srednjih škola Bosne i Hercegovine (Republika Srpska i Federacija BiH). U takvoj strukturi uzorka je obuhvaćeno 676 ili 58,78% učenika završnih razreda osnovnih škola i 474, ili 41,22% učenika završnih razreda srednjih

škola. U uzorku je obuhvaćeno 593 ili 51,56% ženskih ispitanika, a 557 ili 48.43% muških ispitanika, naseljenih u različitim mjestima življenja (selo i prigradsko naselje, manji i veći grad). Obuhvaćeni su učenici od 14 do 19 godina starosti.

Za potrebe ovog dijela rada, korištena je skala opšte samoefikasnosti, adaptirana od Lozene Ivanov i Zvezdana Penezića, na osnovu Bandurinog određenja samoefikasnosti. Skala sadrži 10 tvrdnji Likertovog tipa. Ispitanici na tvrdnje odgovaraju tako što procjenjuju koliko se pojedina tvrdnja odnosi na njihov doživljaj sebe. Za ispitivanje percepcije radne efikasnosti nastavnika u istraživanju je korištena skala vlastite konstrukcije (Cronbach Alfa .88154).

Dobijeni rezultati pokazuju da se ispitanici sa niskim nivoom samoefikasnosti značajno razlikuju od ispitanika sa visokim nivoom samoefikasnosti u percepciji radne efikasnosti nastavnika. Evidentno je da su tri radne karakteristike odgovorne za razdvajanje grupa: "Uspješno realizuje nastavni program"; "Objektivno ocjenjuje znanja učenika" i "Razvija kod učenika pozitivne osobine ličnosti", a da ostale radne karakteristike imaju malu diskriminativnu vrijednost, dok većina ajtema nema diskriminativnu vrijednost.

Za grupu učenika koji imaju visok nivo samoefikasnosti centroid je pozitivan (0,794), a za grupu učenika koji imaju nizak nivo samoefikasnosti centroid je negativan (- 0,130), što pokazuje da su utvrđene statistički značajne razlike u percepciji radne efikasnosti nastavnika.

Osim toga, utvrđene su statistički značajne razlike u percepciji radne efikasnosti nastavnika kakav "treba" da bude u savremenoj školi između učenika sa visokim i niskim nivoom samoefikasnosti. Dobijeni H-kvadrat=179.568, je, uz 30 stepeni slobode, statistički značajan na nivou 0,01 ($p=.000000$). Naime, 37,55% učenika sa niskim nivoom samoefikasnosti percipira da je najvažnija radna karakteristika savremenog nastavnika da "Uspješno prenosi znanja", dok tu istu radnu karakteristiku kao bitnu opaža 23,98% učenika sa visokim nivoom samoefikasnosti. Tako učenici sa niskim nivoom samoefikasnosti opažaju kao bitne više nego učenici sa visokim nivoom samoefikasnosti: "Dobro poznaje svoju struku" (9,20% prema 1,53%), "Održava radnu disciplinu" (6,51% prema 0,00%), "Pomaže učenicima" (3,45% prema 0,00%), i slično. S druge strane neke radne karakteristike u većem procentu kao bitne percipiraju učenici sa visokim nivoom opšte samoefikasnosti nego učenici sa niskim nivoom samoefikasnosti: "Služi učenicima kao uzor" (7,65% prema

2,30%), "Objektivno ocjenjuje znanja" (8,16% prema 3,07%), "Koristi interesantne metode" (6,12% prema 2,30%), te "Cijeni rad, a ne toleriše nerad" (7,65% prema 1,15%) i tako dalje.

Na osnovu toga je konstatovano da od percepcije opšte samoefikasnosti učenika na uzrastu završnih razreda osnovne i srednje škole značajno zavisi i percepcija radne efikasnosti nastavnika.

Ključne riječi: opšta saoeffikasnost učenika, percepcija radne efikasnosti nastavnika.

EDUCATION AND PRACTICAL WORK WITH STUDENTS FROM HELPING PROFESSION

**Sofija Arnaudova, Frosina Denkova, Natasa Stanojkovska
Trajkovska**

Filozofski fakultet, Skopje
sofijaarnaudova@yahoo.com

The lack of information concerning the social skills at students from helping professions (psychologists and social workers) is a very big problem. Students, as future experts in the helping professions, have to communicate appropriately with the people, community and social services and institutions for being successful in their job and relations with their clients.

In this research were used qualitative and quantitative methods in getting the measurements of empathy, altruism and assertiveness in students that have participated in educations out of the classes. The sample was consisted from 95 psychology students and 154 social work students.

The *questionnaires* that were used for measuring the competences were the following:

- The Interpersonal Reactivity Index contains four seven-item subscales, each tapping a separate facet of empathy. The *perspective taking* (PT) scale measures the reported tendency to spontaneously adopt the psychological point of view of others in everyday life. The *empathic concern* (EC) scale assesses the tendency to experience feelings of sympathy and compassion for unfortunate others. The *personal distress* (PD) scale taps the tendency to experience distress and discomfort in response to extreme distress in others. The *fantasy* (FS) scale measures the tendency to imaginatively transpose oneself into fictional situations;

- The Scale for Altruism for measuring the altruistic behavior is consisted of 17 questions on a Likert Scale;
- The Scale for Assertiveness for measuring assertive behavior is consisted of 20 questions on Likert Scale.

The results are showing that there is a positive connection between the quantity of educations and altruism $p < .01$ ($r = .16$) and positive connection between quantity of educations and assertiveness $p < .05$ ($r = .10$). Also, there are significant differences in the level of altruism between the student according to the quality of the educations ($t(247) = 8.28$ $p < .01$).

From the sample only 41.84% of the students participated in educations out of the classes (most of them are social workers) and from the results from the focus groups they have proclaimed that they have worked voluntarily in civil sector, especially in NGO where they have given psychosocial support on vulnerable groups.

The obtained results can't be generalized to all helping professions because of the sample limitation, but they are significant for seeing the current state in regards of the researched characteristics and building a strategy for their improvement in the future experts in helping professions. At the same time, the results present a significant indicator that confirms the idea of redesigning the current study programs that would provide opportunities for the present students to get the needed competencies for providing their professional success.

ŠTA RAZLIKUJE MOTIVISANE OD NEMOTIVISANIH UČENIKA?

Vitomir Jovanović, Danijela Petrović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd
vitomirj@gmail.com

Motiv za postignućem se u okviru atribucionih teorija i teorija očekivanja uglavnom operacionalizuje preko privlačnosti cilja i verovatnosti uspeha ili preko atribucionog stila u objašnjavanju uzroka uspeha i neuspeha, dok širi kontekstualni i ličnosni faktori koji mogu posredno uticati na ove dimenzije nisu neposredno posmatrani. Osnovni istraživački cilj prikazane analize stoga jeste da ispita da li se može koncipirati profil ekstremno motivisanog i ekstremno nemotivisanog učenika na osnovu koga će biti moguće izvršiti uspešnu klasifikaciju u

jednu od te dve kategorije na osnovu niza dimenzija koje su, prema pretpostavci, osetljivije na školski kontekst.

U prvoj fazi istraživanja 403 učenika i učenica prvog i drugog razreda beogradskih srednjih škola je popunilo SAAS-R inventar Mekkoča i Sigela. Inventar se sastoji iz pet-subskala kojima se ispituju stavovi prema školi, stavovi prema nastavnicima, obrazovni ciljevi, motivacija i akademska samopercepcija. Učenici su zatim na osnovu postignuća na sub-skali motivacije iz SAAS-R inventara selekcionisani u dve grupe: ekstremno motivisane (ako je njihov skor na ovoj sub-skali iznosio više od jedne standardne devijacije) i ekstremno nemotivisane (ako je njihov skor bio manji od minus jedne standardne devijacije). Na ovaj način izdvojen je poduzorak od 127 ekstremno motivisanih/nemotivisanih učenika. Nakon toga primenjena je kanonička diskriminaciona analiza sa ciljem da se utvrdi da li se na osnovu dimenzija akademskog self-koncepta, socijalnog self-koncepta, generalizovanijeg samopredstavljanja, stavova prema nastavnicima i faktorskog skora izvedenog iz tri testa inteligencije (Test kombinovanih rešenja i Analogije i Ispremetane rečenice iz *Verbalne serije Borislava Stevanovića*), može izvršiti razlikovanje između ove dve grupe učenika.

Rezultati kanoničke diskriminacione analize pokazali su da se izdvaja jedna statistički značajna diskriminativna funkcija ($\lambda = 0.539$; $\chi^2_{(5)} = 75,67$; $p = 0.00$; uspešnost klasifikacije 82.7%), a ključna dimenzija koja joj najviše doprinosi, odnosno, dimenzija koja najbolje razlikuje grupu motivisanih od nemotivisanih učenika jeste dimenzija stavova prema nastavnicima, gde grupa motivisanih učenika ima znatno pozitivnije stavove prema nastavnicima nego grupa nemotivisanih. Dimenzija akademskog self-koncepta, socijalnog-self-koncepta i samopredstavljanja su takođe značajne za razlikovanje motivisanih od nemotivisanih ispitanika, ali su njihovi kanonički koeficijenti znatno manji, dok faktorski skor postignuća na testovima sposobnosti najmanje doprinosi razlikovanju ove dve kategorije ispitanika. Takođe, motivisani učenici za razliku od nemotivisanih učenika pored najizraženije razlike u stavovima prema nastavnicima imaju i pozitivniji pojam o sebi, bilo da se on odnosi na školu ili generalizovanije samopredstavljanje.

Nalaz da stav prema nastavnicima najbolje razlikuje motivisane od nemotivisanih učenika ukazuje na to da su ključan faktor za razvoj motivacije za školskim postignućem upravo nastavnici i kvalitet njihovog odnosa prema učenicima. Da bi nastavnici bili u stanju da kreiraju podsticajno okruženje za učenje i uspostave kvalitetan odnos sa učenicima,

pored usko stručnih, programskih kompetencija potrebne su im pedagoške i komunikacijske kompetencija. Zbog toga je neophodno da u inicijalno obrazovanje nastavnika budu uključeni odgovarajući psihološki, pedagoški i metodički predmeti i sadržaji.

Ključne reči: motivacija za školskim postignućem, podsticanje motivacije, stavovi prema nastavnicima, kompetencije nastavnika, obrazovanje nastavnika.

ASPEKTI ODNOSA PREMA ŠKOLSKIM PREDMETIMA KOD UČENIKA OSNOVNE I SREDNJE ŠKOLE

Teodora Đokić, Olivera Novaković, Milica Erić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

teodoradjokic@post.com

Na odnos učenika prema školi u celini značajno utiču odnosi prema pojedinačnim predmetima, u okviru kojih je moguće izdvojiti različite aspekte. Cilj ovog istraživanja bio je da se utvrdi da li se priroda povezanosti različitih aspekata odnosa prema predmetima razlikuje kod osnovaca i srednjoškolaca. Naša osnovna pretpostavka bila je da će različiti aspekti odnosa učenika prema školskim predmetima imati homogeniju strukturu na mlađem nego na starijem uzrastu, odnosno da će slika predmeta na mlađem uzrastu biti manje izdiferencirana, usled nemogućnosti dece da u dovoljnoj meri razlikuju različite karakteristike predmeta. Takođe, želeli smo da proverimo u kakvom su odnosu različiti aspekti koji čine sliku o predmetu, odnosno da li je moguće vršiti predikciju jednog aspekta na osnovu ostalih. Karakteristike školskih predmeta korišćene u ovom istraživanju bile su zainteresovanost za određeni predmet, zalaganje u učenju tog predmeta, zadovoljstvo predmetnim nastavnikom, procena važnosti predmeta i zadovoljstvo gradivom predmeta. U istraživanju je učestvovao 221 učenik, od čega 112 učenika osnovne i 109 srednje škole. Ispitanicima je na popunjavanje dat upitnik u kome je njihov zadatak bio da na skali Likertovog tipa procene različite aspekte odnosa za svaki od 7 ispitivanih predmeta. Takođe, prikupljeni su podaci o ocenama iz svakog od predmeta. Kanoničkom diskriminacionom analizom podataka dobijena je razlika u pogledu homogenosti procene različitih aspekata odnosa prema predmetima za dve ispitivane grupe ($F=1.859$, $df=1$, $p<0.01$). Testom jednakosti kovarijansi

utvrđena je veća homogenost u pogledu procene različitih aspekata odnosa prema predmetima kod učenika osnovne škole u odnosu na učenike srednje škole. Ovakvi rezultati govore u prilog početnoj hipotezi o boljem diferenciranju različitih karakteristika predmeta, na starijem u odnosu na mlađi uzrast. Analiza povezanosti različitih aspekata odnosa prema predmetu vršena je na prosečnim skorovima ovih aspekata bez obzira na predmet. Rezultati te analize pokazali su da je ukupno zalaganje učenika moguće predvideti na osnovu proseka školskih ocena na ispitivanim predmetima, na oba uzrasta ($t=7.462$ $p<0.01$; $t=2.277$ $p<0.05$) i na osnovu prosečne ocene zainteresovanosti za predmete na osnovnoškolskom uzrastu ($t=4.185$ $p<0.01$). Kao značajan prediktor prosečne ocene javlja se zainteresovanost na oba uzrasta ($t=4.445$ $p<0.01$; $t=2.292$ $p<0.01$). Ovakvi rezultati govore o relativnoj važnosti dečijeg interesovanja za zalaganje u učenju, koje, iako postoji na mlađem, ne opstaje na starijem uzrastu. Značajnost ocene, kao prediktora zalaganja na oba uzrasta, ukazuje na visoku instrumentalnu motivisanost učenika, a činjenica da ocenu najbolje predviđa zainteresovanost govori o značaju intrinzičke motivacije za školski uspeh. Dobijeni rezultati pružaju uvid u strukturu međuzavisnosti različitih karakteristika školskih predmeta i u razlike u toj strukturi u zavisnosti od uzrasta učenika.

Ključne reči: procena školskih predmeta, osnovna škola, srednja škola, interesovanje za školske predmete, spremnost na zalaganje.

VRŠNJAČKA DISKRIMINACIJA U OSNOVNOJ ŠKOLI

Branislava Popović-Čitić, Slađana Đurić, Marija Marković

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju u Beogradu; Fakultet
bezbednosti u Beogradu
popovb@eunet.rs

Pitanje diskriminacije u obrazovno-vaspitnom sistemu je tokom poslednje decenije značajno tematizovano u naučnim i stručnim krugovima. Kao posebno značajan oblik diskriminacije u školskoj sredini ističe se diskriminatorско ponašanje među vršnjacima koje se ogleda u neopravdanom pravljenju razlika, što najčešće rezultira ispoljavanjem različitih oblika vršnjačkog nasilja. Polazeći od postavke da vršnjačka diskriminacija može biti jedan od faktora nepovoljne socijalne klime koja se odražava na ukupno funkcionisanje učenika u školskom okruženju,

postavljeno je istraživanje sa ciljem deskripcije problema diskriminacije među vršnjacima. Za potrebe prikupljanja podataka o vršnjačkoj diskriminaciji, na uzorku od 91 učenika sedmog razreda iz četiri beogradske osnovne škole, korišćena je metoda fokus-grupnog intervjuja. U svakoj školi, tokom meseca maja 2010. godine, održane su po dve polno homogene fokus grupe, pri čemu je svaku grupu u proseku činilo 11 učenika, uzrasta od 13 do 14 godina starosti. Serija interaktivnih diskusija je usmeravana prema strukturi posebno kreiranog vodiča koji se sastojao od pet vežbi tematski usmerenih na opisivanje razloga, posledica i oblika ispoljavanja diskriminacije među vršnjacima. Rezultati analize kvalitativnih izjava ukazuju da učenici, nezavisno od rodne pripadnosti, međusobne razlike vide u fizičkom izgledu, stilu odevanja, ponašanju, školskom uspehu, materijalnom statusu, zdravstvenom stanju, veroispovesti i nacionalnoj pripadnosti. Dodatno, dečaci navode razlike u održavanju lične higijene, dok devojčice ističu različitosti u pogledu interesovanja i mišljenja. Kada su u pitanju interpersonalni odnosi sa vršnjacima koji se po nečemu razlikuju, učenici navode ponašanja koja se u osnovi smatraju verbalnim i relacionim oblicima vršnjačkog nasilja. Odgovori učenika ukazuju da se verbalno nasilje uglavnom ispoljava prema vršnjacima koji imaju slabiji školski uspeh, niži materijalni status ili se izdvajaju po fizičkim karakteristikama i stilu odevanja, dok su relacioni oblici nasilja primarno usmereni ka vršnjacima koji ispoljavaju različite vidove problema u ponašanju ili koji se percipiraju kao osobe koje ne održavaju ličnu higijenu. U samo jednoj školi, u obe grupe ispitanika, dobijeni su odgovori da se relaciono nasilje ispoljava prema vršnjacima koji imaju vidan hendikep. Nisu zabeleženi iskazi da se ponašanje prema vršnjacima ogleda u ispoljavanju fizičkih oblika nasilja niti da je diskriminatorsko ponašanje prisutno u odnosu prema vršnjacima koji su drugačije verske ili nacionalne pripadnosti. Posledice koje se mogu javiti kod diskriminiranih vršnjaka se prepoznaju od strane učenika i prevashodno se vezuju za osećanja tuge, straha, poniženosti, besa i ljutnje ili emocionalna stanja usamljenosti, odbačenosti i povlačenja u sebe. Sadržaj o kojem se govorilo tokom intervjuja učenici, ni u jednoj školi, nisu znali terminološki da označe, a sam termin diskriminacija, iako im je poznat, nisu umeli bliže da pojasne. Na osnovu iznetih rezultata može se zaključiti da su dominantni razlozi vršnjačke diskriminacije u bliskoj vezi sa statusom i faktorima popularnosti u vršnjačkoj grupi, te da se način ispoljavanja diskriminacije među vršnjacima ogleda u ponašanjima verbalnog i relacionog nasilja. Stoga se opravdanim pokazuje primena

edukativnih programa usmerenih na razvijanje svesti i potrebe učenika za uvažavanjem različitosti među vršnjacima, kao i na unapređivanje znanja i informisanosti učenika o oblicima i načinima diskriminacije, ali i povezanosti diskriminacije sa vršnjačkim nasiljem.

Ključne reči: diskriminacija, vršnjačka grupa, vršnjačko nasilje, škola

INFORMISANOST UČENIKA OSNOVNIH ŠKOLA O INTERNETU

Branislava Popović-Čitić, Marija Marković

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju u Beogradu

popovb@eunet.rs

Kontinuiranim i intenzivnim razvojem informaciono-komunikacionih tehnologija unapređene su gotovo sve sfere socijalnog života, ali je otvoren prostor i za brojne zloupotrebe i opasnosti koje mogu imati ozbiljne posledice na razvoj i ponašanje mlade generacije. Polazeći od istraživačkih podataka o značajnom porastu dostupnosti i upotrebe elektronskih tehnologija od strane dece i omladine, realizovano je kvalitativno istraživanje sa ciljem da se ispita nivo i kvalitet informisanosti učenika osnovnih škola o Internetu kao interaktivnom elektronskom mediju. Za potrebe prikupljanja podataka kreiran je poseban vodič za fokus-grupne intervjuje koji je, u okviru projekta „Program prevencije problema u ponašanju učenika“, primenjen na uzorku od 195 učenika starijih razreda iz 10 beogradskih osnovnih škola. Tokom meseca novembra 2010. godine, održano je 20 polno homogenih učesničkih fokus grupa koje su u proseku brojale po 10 učenika, uzrasta od 11 do 13 godina. Intervjui su sprovedeni kroz četiri vežbe u kojima je od učenika traženo da navedu sadržaje koje posećuju na Internetu, opišu pozitivne i negativne strane Interneta, izjasne se o učestalosti korišćenja i ponude savete za bezbednu upotrebu Interneta. Istraživački rezultati, izvedeni na osnovu sumiranja i analize kvalitativnih izjava, ukazuju da učenici, pored korišćenja posebnih programa za virtuelnu komunikaciju, primarno posećuju internet stranice za socijalno umrežavanje, za početno pretraživanje, za slušanje i preuzimanje muzike, za gledanje i preuzimanje filmova i stranice za preuzimanje i igranje kompjuterskih igrica. Dodatno, devojčice posećuju stranice za oblikovanje fotografija, dok je u odgovorima dečaka zabeleženo posećivanje internet stranica sa sportskim

sadržajima. Pozitivne strane Interneta učenici vide u mogućnosti jednostavnog ostvarivanja komunikacije i druženja sa drugima, lakšoj dostupnosti informacijama različite sadržine i mogućnostima zabave i razonode, dok se opasnosti Interneta primarno prepoznaju u riziku viktimizacije pojedinim oblicima elektronskog nasilja i kriminala, razvijanju zavisnosti od Interneta i virtuelnog sveta komunikacije, kao i pogrešnom informisanju. Saveti koje učenici predlažu za bezbedno korišćenje Interneta prevashodno se odnose na zaštitu računara i internet profila, ograničenje vremena koje se provodi na Internetu i oprez prilikom uspostavljanja komunikacije na stranicama za socijalno umrežavanje. Vreme koje učenici provode na Internetu, sudeći prema njihovih izjavama, kreće se od tri do osam sati dnevno, posebno petkom, vikendom i u večernjim satima, dok se radnim danima učestalost korišćenja Interneta, prevashodno zbog obaveza u školi i angažovanja u vanškolskim aktivnostima, kreće u vremenskom rasponu od jednog do dva sata. Dobijeni nalazi upućuju na zaključak da učenici osnovnih škola primarno koriste Internet zarad zabave i komunikacije sa prijateljima, da su dobro obavešteni o karakteristikama Interneta i načinima zaštite u virtuelnom svetu komunikacije, ali da, uprkos raspoloživim znanjima, posvećuju ovom mediju daleko više slobodnog vremena nego što bi trebalo. Stoga bi, u cilju prevencije potencijalnih problema zavisnosti od Interneta i rizika elektronske viktimizacije, bilo potrebno osmisliti i primeniti edukativne programe usmerene na razvijanje veština kritičkog mišljenja, kvalitetnog odabira i korišćenja informacija dostupnih u elektronskim medijima, kao i na informisanje o karakteristikama, oblicima i toku razvoja internet zavisnosti.

Ključne reči: Internet, elektronski mediji, učenici, škola.

INTERAKCIJA U KOLABORATIVNIM GRUPAMA UČENIKA U ŠKOLSKOM KONTEKSTU

Vesna M. Petrović

Pedagoški fakultet u Jagodini, Univerzitet u Kragujevcu
vesnapet@yahoo.com

U ovom radu predstavljene analize i rezultati deo su šireg, eksperimentalno postavljenog istraživanja socijalnih i interakcionih korelata individualnog saznavnog razvoja učenika. Ovo istraživanje je

izvedeno u realnom školskom kontekstu, u uslovima autentične učionice, i u okviru sadržaja propisanih nastavnim programom za naučnu disciplinu (fizika, 7. razred OŠ). Eksperimentalni program za usvajanje fizikalnih pojmova ostvaren je kroz nastavni model rešavanja socio-kognitivnog konflikta u malim grupama učenika. U radu se analiziraju interakcijski procesi unutar kolaborativnih grupa učenika tokom zajedničkog rešavanja fizikalnih problema (u oblasti mehaničkog kretanja). Osnovna pitanja na koje rad treba da odgovori jesu - da li se tokom kolaborativnih sesija, između učenika uspostavlja interakcija, odnosno relacije uzajamne razmene i uticanja koje imaju za cilj učenje, na koji način se ove relacije ispoljavaju, te da li u odnosu na njih postoje razlike između pojedinih kolaborativnih grupa. Odeljenja su snimana kamerom, a unutargrupni razgovori, za svaku grupu učenika, diktafonima. U analizi su korišteni uzorci od 25 do 30 minuta audio i video snimaka za svaku od tri sesije u grupama učenika. Kolaborativne grupe su bile sastavljene od 3 ili 4 učenika koji su prvenstveno odabirani u odnosu na zahtev za kognitivno heterogenim sastavom grupa. Postupak analize zasnovan je na traganju za dinamičkim, socijalnim i kognitivnim elementima i njihovom identifikovanju unutar sesija grupnih razgovora učenika: definisanje problema, postavljanje pitanja drugim članovima grupe, odnos ostalih članova grupe prema ideji jednog člana, kruženje i reformulisanje ideje, argumentovanje. Na osnovu izvedenih analiza, bilo je moguće kolaborativne grupe podeliti na dve osnovne kategorije, na one unutar kojih se ne pojavljuju procesi interakcije (na problemu radi jedan učenik, ukoliko se interakcija i započne od nje se brzo odustaje) i na one u kojima se interakcija između učenika uspostavlja i razvija tokom zajedničkog rada. U drugom slučaju, dinamika grupnog rada na problemu pokazuje tri osnovne karakteristike: Gotovo svaki iskaz ili komentar izaziva reakciju od strane drugih učenika u grupi. Učenici pokazuju napredovanje u zajedničkom zaključivanju ("co-development"). Napredovanje se ostvaruje najčešće kroz dve forme interakcije: (a) uzajamno i sukcesivno reformulisanje iskaza između učenika od početnog iskaza do zaključka na kraju sesije, i (b) konfrontiranje i razmatranje više ponuđenih rešenja. Primeri pitanja i iskaza koje učenici jedni drugima saopštavaju da bi razvili zajedničko rešenje: Ajde, po čemu misliš?; Gledaj, daj da ti demonstriram, daj mi ruku...; Treba da objasnimo zašto je...; Pa, ne može, to nije logično uopšte; Ne može, moraš za jedan odgovor da se odlučiš...; Isto sam ja tako razmišljao, ali nemam..., mislim nisam siguran, baš, da li tim rečima da kažem.... ? Neko od učenika preuzima ulogu kognitivnog

lidera (onog koji daje predloge za rešenje ili organizuje relacije unutar grupe i sluša šta drugi imaju da kažu). Dobijeni rezultati u ovom radu pokazuju da je, u realnom školskom kontekstu, moguće ostvariti uslove za kolaborativno učenje između učenika koje ima kvalitet intersubjektivnosti u Vigotskovom značenju te reči. U praktičnom smislu, ovi rezultati bi trebalo da podstaknu na iznalaženje nastavnih, programskih rešenja kako bi kolaborativno učenje u našoj školskoj praksi istinski zaživelo.

Ključne reči: kolaborativno učenje, interakcija, intersubjektivnost, ko-razvoj, kognitivni lider.

ČITALAČKA PISMENOST: ODREĐENJE KONCEPTA, NAČIN MERENJA I POSTIGNUĆA UČENIKA IZ SRBIJE

Dragica Pavlović Babić, Aleksander Baucal

Filozofski fakultet, Beograd

dpavlovi@f.bg.ac.rs

Čitalačka pismenost je obrazovna kompetencija od prvorazrednog značaja za uspeh u školovanju i za profesionalno napredovanje u savremenom društvu. Oko značaja ove kompetencije postoji konsenzus na međunarodnom nivou iskazan kroz dokumenta Evropske unije, među kojima je najoperativniji dokument Lisabonska agenda koja definiše kriterijume i dinamiku razvoja evropskih ekonomija do 2020. godine. U ovom radu korišćen je koncept čitalačke pismenosti razvijen u okviru OECD-ove studije PISA (Programme for International Student Assessment). Ovim konceptom obuhvaćene su različite situacije u kojima ljudi čitaju, različite formate u kojima tekst može da bude napisan, kao i razlike u načinima na koje ljudi pristupaju tekstu: od krajnje funkcionalnih (na primer, traženje potrebne informacije u tekstu), do ekspanzivnijih, kao što je čitanje da bi se naučilo i da bi se razumeli različiti načini razmišljanja. Koncept čitalačke pismenosti na kome je zasnovan program PISA oslanja se na teorijska shvatanja čitanja koja ističu interaktivnu prirodu procesa čitanja i konstruktivističku, stvaralačku prirodu procesa razumevanja pročitaneog teksta. Čitalačka pismenost uključuje širok set kognitivnih kompetencija, od bazičnog dekodiranja, poznavanja reči, gramatike, do poznavanja strukture teksta i lingvističkih karakteristika. Čitalačka pismenost uključuje i metakognitivne kompetencije: svest o raznovrsnim strategijama čitanja, njihovoj primerenosti tipu teksta i

nameri s kojom se čita, kao i sposobnost da se procenjuje efikasnost primenjenih strategija. Podaci o postignuću saopštavaju se na standardizovanoj skali čiji je prosek 500, a standardna devijacija 100. Skala je podeljena i na 7 nivoa postignuća koji opisuju kojim nivoom i tipom znanja i kognitivnih veština su učenici ovladali. Smatra se da su funkcionalno pismeni oni učenici čija su postignuća na drugom i višim nivoima. U istraživanju sprovedenom tokom aprila i maja 2009. godine učestvovalo je 178 srednjih škola iz Srbije. Pri uzorkovanju, vodilo se računa da proporcionalno budu zastupljeni svi regioni i svi tipovi škola. U okviru svake škole slučajnim izborom određeno je po 35 učenika koji učestvuju u testiranju, ukupno gotovo 5000 učenika. Prosečno postignuće mladih petnaestogodišnjaka iz Srbije na PISA 2009 skali čitalačke pismenosti je 442 poena. Ovo postignuće je daleko ispod prosečnog (51 poen) i govori o obrazovnom sistemu koji je orijentisan na nizak nivo kvaliteta čitalačke veštine koju bismo mogli da opišemo kao pretežno reproduktivnu, orijentisanu na snalaženje u jednostavnim tekstovima i doslovno interpretiranje pročitano. Pored prosečnog postignuća treba obratiti pažnju i na značajne razlike koje postoje između učenika. Četvrtina učenika u Srbiji ima postignuća niža od 388 poena, što spada u veoma niska postignuća, dok samo četvrtina najuspešnijih učenika ima postignuća iznad 500 poena. Sa prosečnim postignućem od 442 poena, učenici iz Srbije su ostvarili veoma veliki napredak u odnosu na dva prethodna testiranja. U prvom testiranju u kojem su učestvovali, 2003. godine, učenici iz Srbije su u proseku ostvarili 412 poena. U narednom ciklusu, 2006. godine, čitalačka pismenost učenika iz Srbije je pala za 11 poena. Prosečno postignuće učenika iz Srbije 2009. godine je za 41 poen više nego tri godine ranije, što odgovara efektu jedne godine školovanja u OECD zemljama i predstavlja jedan od najvećih napredaka koji je zabeležen u dosadašnjim PISA ciklusima. Pored podatka o prosečnom postignuću, i podatak o napredovanju može da ima značajne implikacije na obrazovnu politiku ukoliko se utvrdi koji set faktora je pogodio razvijanju čitalačke pismenosti.

Ključne reči: čitalačka pismenost, funkcionalna pismenost, obrazovni sistem, obrazovna politika.

ČITALAČKA PISMENOST I OBRAZOVANJE: RAZLIKE U POSTIGNUĆIMA DEVOJČICA I DEČAKA IZ MEĐUNARODNE PERSPEKTIVE

Aleksander Baucal, Dragica Pavlović Babić

Filozofski fakultet, Beograd

abaucal@f.bg.ac.rs

Od obrazovnog sistema se očekuje da postojeći kvalitet obrazovanja učini dostupnim svim učenicima bez obzira na razlike koje postoje među učenicima (npr. u pogledu pola, socijalnog statusa, ekonomskog statusa, regiona u kojem žive...). Obim razlika između određenih, osetljivih grupa mera je pravednosti obrazovnog sistema. U ovom radu saopštavaju se podaci o razlikama između dečaka i devojčica na skali čitalačke pismenosti na osnovu međunarodne evaluacije obrazovnih postignuća OECD/PISA 2009. Istraživanje je sprovedeno u 74 zemlje tokom proleća 2009. godine, a ukupno je testirano oko 520 000 učenika. Podaci o postignuću saopštavaju se na standardizovanoj skali čiji je prosek 500, a standardna devijacija 100. U istraživanju u Srbiji učestvovalo 178 srednjih škola iz Srbije. Pri uzorkovanju, vodilo se računa da proporcionalno budu zastupljeni svi region i svi tipovi škola. U okviru svake škole slučajnim izborom određeno je po 35 učenika koji učestvuju u testiranju. Ukupno je testirano gotovo 5000 učenika. U svim zemljama čitalačka pismenost dečaka niža je od čitalačke pismenosti devojčica, a prosečna razlika je oko 40 poena u korist devojčica. Ova razlika odgovara razlici koju pravi jedna godina školovanja u zemljama OECD-a. Najveće razlike između čitalačke pismenosti devojčica i dečaka su zabeležene u Albaniji gde dostižu 60 poena, dok su najmanje razlike od svega 9 poena zabeležene u Kolumbiji. Od evropskih zemalja najmanje, iako i dalje značajne, razlike (manje od 30 poena) su registrovane u Holandiji, Velikoj Britaniji, Belgiji, Danskoj i Španiji, dok su najveće razlike između dečaka i devojčica (više od 50 poena) registrovane u Albaniji, Bugarskoj, Litvaniji, Finskoj, Sloveniji, Crnoj Gori, Slovačkoj i Hrvatskoj. Razlika u čitalačkoj pismenosti između dečaka i devojčica u Srbiji je slična onoj koja postoji u OECD zemljama i iznosi 39 poena u korist devojčica. U odnosu na region, najmanje razlike postoje upravo u Srbiji, a najveće u Bugarskoj i Albaniji (više od 60 poena). U poređenju sa 2006. godinom vidi se da nije došlo do značajnog napretka u pogledu smanjenja razlike u čitalačkoj pismenosti dečaka i devojčica. To je slučaj čak i u onim zemljama u kojima je zabeležen

značajno poboljšanje čitalačke pismenosti. Podaci pokazuju da je 2009. značajno smanjen procenat učenika koji nisu dostigli nivo funkcionalne pismenosti u domenu čitanja. U 2006. godini u Srbiji 61% učenika i 43% učenica su bili funkcionalno nedovoljno pismeni, dok je 2009. godine taj procenat snižen za oko 18-19 procentnih poena. Ostvareni napredak je vrlo sličan za dečake i za devojčice. Ipak, uprkos ovom veoma značajnom poboljšanju, još uvek veliki procenat učenika i učenica do svoje petaneste godine ne uspeva da dostigne nivo funkcionalne pismenosti u domenu čitanja (43% dečaka i 23% devojčica). S druge strane, procenat učenika koji dostiže najviše nivoe čitalačke pismenosti ostao je vrlo mali. Ukupno gledano, ovi podaci pokazuju da obrazovni sistem u Srbiji uspeva u većoj meri nego obrazovni sistemi u drugim zemljama iz regiona da podrži razvoj čitalačke pismenosti kod dečaka. Ipak, nalazi za neke druge evropske zemlje pokazuju da je moguće da postojeća razlika bude dodatno smanjena. Dakle, praktično gledano, način na koji se u okviru obrazovnog sistema u Srbiji podstiče i podržava razvoj čitalačke pismenosti (u okviru različitih predmeta) treba u većoj meri prilagoditi interesovanjima i obrazovnim potrebama dečaka da bi se smanjio jaz koji postoji u odnosu na devojčice.

Ključne reči: čitalačka pismenost, rodne razlike, pravednost obrazovanja, komparativni nalazi.

UVERENJA NASTAVNIKA O UZROCIMA NASILNOG PONAŠANJA UČENIKA I EFIKASNOSTI MERA ZA SUZBIJANJE NASILJA

Dobrinka Kuzmanović, Marina Videnović

Institut za psihologiju
dkuzmano@f.bg.ac.rs

Problem: Većina faktora koji čine školsku klimu, a za koje se pokazalo da imaju uticaja na nasilje u školi pod kontrolom su nastavnika. Prema rezultatima brojnih istraživanja, uverenja nastavnika o uzrocima nasilnog ponašanja učenika i njihovo viđenje metoda suzbijanja, jeste važno jer je u korelaciji sa postupanjem nastavnika u konkretnim situacijama koje se tiču nasilja. **Metod:** U istraživanju realizovanom tokom oktobra 2010. godine u okviru projekta „Obezbeđivanje zdravog i bezbednog okruženja za decu i mlade u Srbiji“ koje sprovodi Ministarstvo prosvete Republike Srbije

ispitano je 499 učitelja i nastavnika iz 19 osnovnih škola. Kako bismo ispitala nastavnička verovanja o uzrocima nasilnog ponašanja i efikasnosti pojedinih mera, konstruisale smo skalu procene Likertovog tipa. Nastavnici su procenjivali, na skali od 1 do 4, u kojoj meri pojedini uzroci doprinose nasilnom ponašanju učenika, odnosno, koliko su navedene mere efikasne. Rezultati: Na osnovu aritmetičkih sredina nastavničkih procena, može se zaključiti da nastavnici veruju da su uzroci nasilnog ponašanja pre svega problematična porodica ($M=3.59$) i sistem vrednosti i opšta situacija u društvu ($M=3.55$). S druge strane, najslabije je ocenjen značaj preobimnih nastavnih programa ($M=2.27$) i nedovoljne motivacije nastavnika za pedagoški rad ($M=2.53$). Nastavnici procenjuju da škola može da suzbije nasilje samo ukoliko ima podršku spolja (57% nastavnika). Pored toga, jedna petina nastavnika (27%) procenjuje da je škola nemoćna, odnosno da malo toga može da uradi u rešavanju ovog pitanja. Ocene efikasnosti pojedinih mera suzbijanja nasilja pokazuju da nastavnici najviše veruju da bi postojanje jasnih pravila ($M=3.51$), veća uključenost roditelja ($M=3.50$), angažovanje psihologa i pedagoga ($M=3.47$) i saradnja između učenika i nastavnika ($M=3.46$) doprineli smanjenju nasilja. S druge strane, mere koje su ocenjene kao najmanje efikasne jesu: postojanje strogih nastavnika ($M=2.51$), insistiranje na razumevanju gradiva ($M=2.75$) i organizovanje seminara o prevenciji nasilja u školama ($M=2.84$). Koristile smo klaster analizu (Ward metod) kako bismo ispitala da li postoje grupe nastavnika koje se razlikuju po tome koje metode smatraju efikasnim. Rezultati ukazuju da je moguće razlikovati tri grupe nastavnika. Diskriminacionom analizom su izdvojene dve statistički značajne funkcije ($\text{Chi Square}=575.72$ $df=52$ $r=0.82$ $p=0.00$ i $\text{Chi Square}=152.91$ $df=25$ $r=0.57$ $p=0.00$) na osnovu kojih 87% nastavnika jeste tačno grupisano. Matrica strukture i vrednosti centroida pokazuju da: nastavnici iz prve grupe ne prave kvalitativne razlike među metodama; nastavnici iz druge grupe metode koje uključuju angažovanje još nekih aktera sem nastavnika i učenika smatraju efikasnijim (razmena iskustava sa drugim školama, uključivanje roditelja, psihologa, pedagoga...), i na kraju, nastavnici koji pripadaju trećoj grupi efikasnijim smatraju metode koje podrazumevaju uključivanje samo nastavnika i učenika. Zaključak: Nastavnici ne veruju da je uloga škole u nastanku i suzbijanju školskog nasilja velika. Ne zaboravimo, verovanje u moći škole predstavlja nužan preduslov da se bilo šta preduzme u vezi sa nasiljem. Kao glavne uzroke nasilja nastavnici izdvajaju porodicu i šire društvene faktore. U skladu sa ovim nalazom jeste i verovanje nastavnika da

poboljšanje kvaliteta nastave i vannastavnih aktivnosti ne utiče značajno na smanjenje školskog nasilja.

Ključne reči: verovanja nastavnika, uzroci nasilnog ponašanja učenika, mere za suzbijanje nasilja.

NAPREDOVANJE U MATEMATIČKIM POSTIGNUĆIMA TOKOM GIMNAZIJSKOG ŠKOLOVANJA

Ivan Anić, Dragica Pavlović Babić, Andrija Kostić

Matematički fakultet, Beograd; Institut za psihologiju, Beograd;

Dvanaesta beogradska gimnazija, Beograd

ianic@matf.bg.ac.rs

Tokom školske 2009/10. godine sprovedeno je istraživanje u 32 gimnazije u Srbiji čiji je cilj bio da se proceni kvalitet nastave matematike preko postignća učenika. Preciznije, tragali smo za odgovorima na sledeća pitanja: prvo) u kojoj meri gimnazijsko školovanje unapđuje matematička postignuća učenika, i, drugo) u kojoj meri školovanje u gimnaziji redukuje anksioznost učenika vezanu za nastavu matematike. Za procenu kvaliteta nastave, korišćeni su sledeći faktori: 1. Uspeh učenika u rešavanju matematičkih problema smeštenih u realan kontekst, na osnovu rezultata na izabranim PISA zadacima; 2. Uspeh učenika u rešavanju relevantnih, klasičnih matematičkih zadataka, na osnovu rezultata na izabranim TIMSS zadacima; 3. Odnos učenika prema matematici, na osnovu samoprocena na skali kojom se meri odnos učenika prema nastavi matematike; 4. Anksioznost, na osnovu samoprocena na skali anksioznosti. Testiranjem je obuhvaćeno 1165 učenika 1. razreda i 1033 učenika 4. razreda iz 32 gimnazije u Srbiji. Istraživanjem je obuhvaćeno više od 30% gimnazija u Srbiji. Na nivou svake škole, testirana su po dva, slučajno izabrana odeljenja, iz svakog razreda. Da bi se kvalitet nastave matematike testirao u odnosu na navedene faktore osmišljen je test za učenike sa pratećim upitnikom. Test sadrži šest zadataka iz PISA testova različitih nivoa (faktor 1) i šest zadataka iz TIMSS testova (faktor 2). Upitnik se sastoji od 13 pitanja od kojih se prvih 8 odnosi na odnos učenika prema nastavi matematike i prema matematici uopšte (faktor 3), a poslednjih pet ima za cilj da utvrdi meru anksioznosti učenika prema matematici (faktor 4). Svi učenici, bez obzira na obrazovni uzrast, radili su iste testove sa identičnim upitnikom. Podaci sa testova i iz upitnika su obrađeni u okviru SPSS

paketa primenom Studentovog t-testa. Kvalitet nastave matematike ocenjen je po 8 kriterijuma – za svaki faktor po dva. Prvi kriterijum za svaki faktor je: u kojoj meri su učenici četvrtog razreda napredniji od učenika prvog razreda, dok je drugi kriterijum za svaki od faktora: kako se kotira škola u odnosu na prosek koji su učenici iz uzorka ostvarili. Skala ocena za svaki od 8 kriterijuma kreće se u rasponu od 1 do 5. Za donošenje odluke o tome koje su gimnazije najefikasnije, kada je reč o nastavi matematike, korišćena je jedna modifikacija metode ELECTRE 1 za višekriterijumsko donošenje odluka sa pragom saglasnosti 0.6 i pragom nesaglasnosti 0.4. Kao rezultat je dobijen graf relacije nadmoćnosti, na osnovu koga su se izdvojile škole koje imaju najpovoljniju (od prvog do četvrtog razreda rastu postignuća, a anksioznost se redukuje) i najnepovoljniju (od prvog do četvrtog razreda raste anksioznost, a postignuća ostaju na istom nivou ili se redukuju) strukturu nalaza po izdvojenim faktorima.

Ključne reči: Matematička postignuća, odnos učenika prema nastavi matematike, anksioznost.

PRITISAK VRŠNJAKA U ADOLESCENCIJI – RAZLIKE IZMEĐU UČENIKA OSNOVNIH ŠKOLA I ADOLESCENATA IZ USTANOVA SOCIJALNE ZAŠTITE

Vesna Popović, Branislava Popović-Ćitić, Zoran Ilić
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju u Beogradu
vecoje@yahoo.com

Pritisak vršnjaka, koji se prevashodno vezuje za period adolescencije, ogleda se kroz direktni ili indirektni zahtev da se prihvate vrednosti, uverenja i ciljevi vršnjačke grupe, te ponaša u skladu sa njima. Pored pozitivnog uticaja u vidu ohrabriavanja, savetovanja i podsticanja da se učini nešto pozitivno za sebe ili druge, adolescenti su često izloženi pritisku vršnjaka koji može doprineti ispoljavanju različitih oblika problema u ponašanju. Polazeći od činjenice da priroda i efekti pritiska vršnjaka zavise od socijalnih uslova odrastanja i karakteristika vršnjačke grupe, sprovedeno je kvalitativno istraživanje koje je imalo za cilj da se ispita postojanje razlika u percepciji pritiska vršnjaka između adolescenata koji žive u porodičnom okruženju i onih čiji se razvoj odvija u institucijama sistema socijalne zaštite. Za potrebe formiranja istraživačkog

uzorka odabrani su adolescenti uzrasta od 12 do 14 godina, pri čemu su grupe za poređenje činili učenici dve beogradske osnovne škole i adolescenti koji se nalaze na smeštaju u Prihvatilištu za decu i omladinu pri Zavodu za vaspitanje dece i omladine u Beogradu. U obe ustanove, tokom meseca aprila 2010. godine, održana su po dva fokus-grupna intervjua, kojima se, kroz realizaciju tri tematske vežbe, ispitivao nivo znanja i obaveštenosti ispitanika o pojmu, oblicima i načinima reagovanja u situacijama pritiska vršnjaka. Fokus grupe su bile polno heterogene i brojale su po 6 učesnika. Najopštiji istraživački rezultati, izvedeni na osnovu komparacije iskaza učesnika, pokazuju da ispitanici obe grupe poseduju nejasna, površna i nedovoljna znanja o pojmu i karakteristikama pritiska vršnjaka. Međutim, u pogledu prepoznavanja oblika i ispravnih načina reagovanja, zabeležene su izvesne razlike u odgovorima. Ispitanici iz osnovne škole prepoznaju isključivo tehnike direktnog pritiska (pretnja, ponižavanje, argumentovanje), dok su ispitanici iz Prihvatilišta veoma dobro upoznati sa tehnikama kako direktnog tako i indirektnog (odmeravanje, izbegavanje) pritiska vršnjačke grupe. U pogledu mogućih načina reagovanja u situacijama pritiska vršnjaka, ispitanici iz osnovne škole u prvi plan ističu asertivne tehnika reagovanja, dok ispitanici iz Prihvatilišta navode isključivo primenu agresivnih tehnika. Dobijeni rezultati u osnovi potvrđuju postavku o postojanju razlika u percepciji pritiska vršnjaka zavisno od socijalnih uslova odrastanja i dominantnih karakteristika vršnjačke grupe. U skladu sa tim, praktične implikacije, u domenu prevencije negativnih uticaja vršnjačke grupe, trebalo bi da budu usmerene na kreiranje edukativnih programa kojima bi se razvijale i usavršavale veštine prepoznavanja različitih oblika i tehnika pritiska vršnjaka, dok bi sa korisnicima smeštenim u ustanove socijalne zaštite potrebno bilo raditi na uvežbavanju veština pružanja otpora i pravilnog reagovanja na pritiske vršnjačke grupe.

Ključne reči: pritisak vršnjaka, vršnjačka grupa, škola, ustanove socijalne zaštite.

PREDVIĐANJE ŠKOLSKOG USPEHA IZ SRPSKOG JEZIKA I MATEMATIKE NA OSNOVU PODATAKA S UPISA PRVAKA

Ivana Baucal, Vedrana Radosavljevic

Filozofski fakultet, Beograd

ivanabaucal@gmail.com

Cilj ovog istraživanja je da se ustanovi koji od upisnih podataka najbolje predviđaju postignuće učenika iz srpskog jezika i matematike. Pretpostavljeno je da će udeo pojedinih varijabli u objašnjavanju uspeha iz ova dva predmeta biti različiti. Neka istraživanja su pokazala da što je obrazovni nivo roditelja veći, to oni više razgovaraju sa svojom decom na ranom uzrastu i pritom koriste širi dijapazon reči. Zbog toga je pretpostavljeno da obrazovni nivo roditelja više utiče na uspeh iz srpskog jezika, nego ostali prediktori, a da to nije slučaj kad je u pitanju uspeh iz matematike. Uzorak je činio 151 učenik iz dve generacije upisane školske 2002/03. i 2003/04. godine u osnovnu školu "P. P. Njegoš" u Vrbasu. Uzorak je ujednačen po polu. Korišćene su ocene iz srpskog jezika i matematike na kraju godine, iz petog, šestog i sedmog razreda, koje su uprosečene, posebno za srpski jezik i posebno za matematiku. Takođe, korišćeni su i podaci prikupljeni prilikom upisa ovih učenika u prvi razred: pol, postignuće na TIP 1, obrazovni nivo roditelja (dobijen kombinovanjem obrazovnog nivoa oba roditelja), stambeni uslovi i novčana primanja po članu domaćinstva. Podaci su dobijeni iz dokumentacije pedagoga škole, kao i iz odeljenskih matičnih knjiga. U obradi podataka korišćena je multipla regresiona analiza za utvrđivanje značajnosti prediktora (podataka s upisa) u predviđanju ocena iz srpskog jezika, u jednom slučaju, i matematike, u drugom. Rezultati pokazuju da prediktori, uzeti zajedno, objašnjavaju 41% varijanse uspeha iz srpskog jezika ($R=.657$, $\text{adj.}R^2=.411$, $F(5, 145)=21.968$, $p<.01$). Kao značajni prediktori pokazali su se obrazovni nivo roditelja ($\text{Beta}=.360$, $p<.01$), pol ($\text{Beta}=.309$, $p<.01$) i postignuće na TIP 1 ($\text{Beta}=.307$, $p<.01$). Najveći uticaj ima obrazovni nivo roditelja koji, kada se ostali prediktori drže konstantnim, objašnjava 17% varijanse. Što se tiče uspeha iz matematike, prediktori objašnjavaju 33% varijanse ($R=.594$, $\text{adj.}R^2=.331$, $F(5, 145)=15.833$, $p<.01$). Ovde se kao značajni prediktori izdvajaju postignuće na TIP 1 ($\text{Beta}=.381$, $p<.01$) i obrazovni nivo roditelja ($\text{Beta}=.333$, $p<.01$). Najveći uticaj ima postignuće na TIP 1 koji, kada se ostali prediktori drže konstantnim, objašnjava skoro 18% varijanse uspeha iz matematike.

Takođe, pol je značajan prediktor uspeha iz srpskog jezika, odnosno prosečan uspeh iz srpskog jezika je, na ovom uzorku, značajno veći kod devojčica nego kod dečaka ($t=-4.720$, $df=149$, $p<.01$), dok za matematiku razlika ne postoji. Na osnovu rezultata, moglo bi se zaključiti da su deca, čiji su roditelji višeg obrazovnog nivoa, uglavnom uspešnija iz srpskog jezika, dok su iz matematike bolji oni čije je postignuće na TIP 1 veće. Može se pretpostaviti da viši obrazovni nivo roditelja nosi sa sobom i druge faktore koji na kasnijem uzrastu deteta mogu uticati na uspeh iz srpskog jezika, na primer, veći broj knjiga u kući i samim tim veću načitanoost i dece i roditelja, kao i već spomenuti veći fond reči. Sa druge strane, čini se da opšte sposobnosti deteta imaju veću ulogu u postignuću iz matematike. Takođe, u uspehu iz srpskog jezika značajnu ulogu ima i pol, u korist devojčica. Imajući sve ovo u vidu, smatramo da bi bilo korisno detaljnije istražiti ovu temu kako bi se ustanovilo da li je situacija slična i u drugim školama i kako bi se našli načini da se ove razlike tokom školovanja prevaziđu.

Ključne reči: Obrazovni nivo roditelja, TIP 1, predviđanje školskog uspeha, srpski jezik, matematika.

NASTAVNICI MENJAJU STAV PREMA INKLUZIJU ILI...?

Vera Rajović, Nataša Cvijan

Filozofski fakultet u Beogradu

vrajovic@f.bg.ac.rs

U ovom radu se analiziraju intervjui koje su obavili studenti Ff u okviru kursa Psihologija za nastavnike kao deo svojih predispozitivnih obaveza. Zadatak podrazumeva intervjue sa iskusnim učiteljem ili nastavnikom na temu individualnih razlika. Ovom prilikom najviše nas je zanimalo da utvrdimo kako studenti i nastavnici koje su studenti intervjuisali razumeju značaj inkluzije koja stupa na snagu Zakonom o osnovama obrazovanja i vaspitanja 2009. Pošle smo od pretpostavke da je za njihovo razumevanje inkluzivnog obrazovanja ključno razumevanje značenja individualnih razlika, odnosno nekoliko principa inkluzije: 1) normalizacije okruženja za razvoj i učenje, nasuprot “normalizaciji” individue; 2) jednakost kao jednakost prilika za razvoj i učenje, nasuprot jednakosti postignuća, 3) uvažavanje raznovrsnosti u razredu, nasuprot nastavi prema idealnom tipu “prosečnog učenika”, zajedno sa 4)

uvažavanjem univerzalnosti sistema ljudskih potreba, nasuprot tezi o “posebnim potrebama”.

Kao metod korišćena je analiza narativa. Analzirani su intervjui studenata sa 7 studijskih grupa generacije 2010/11 i od njih 110, 36 se bavilo, između ostalog, stavovima nastavnika o inkluziji i iskustvima u radu s decom sa potrebom za posebnom podrškom. Od 36 intervjua, u 8 je bio prisutan izrazito pozitivan stav prema inkluziji, koji se bazira na vrednostima pravde, razumevanja i tolerancije. Ti nastavnici sebe doživljavaju ne samo kao predavače, već i kao pedagoge, kojima je emocionalni i socijalni razvoj u školi podjednako bitan koliko i akademsko postignuće. Njih karakteriše upornost i visoka samoeфикаsnost. Aktivno traže podršku roditelja i stručnih službi i raznovrsnost tretiraju kao resurs (od lateralne dominantnosti, preko stilova učenja, do kapaciteta za učenje kao izazova, umesto kao konstante). S druge strane, u 7 intervjua prisutan je izrazito negativan stav prema inkluziji, koji se može najbolje sažeti sledećim rečima – „inkluzija je iluzija“ i „svi su na gubitku“. Ovi nastavnici doživljavaju nastavu kao dominantno „oralnu“ i receptivnu aktivnost i svoju ulogu nastavnika svode na prenošenje znanja. U ostalim intervjuima prisutan je ambivalentan stav, a odgovore možemo razvrstati u tri kategorije: 1. Oni koji smatraju da je inkluzija dobra, ali da nisu dovoljno obučeni; 2. Oni koji smatraju da je dobra, ali da škole treba da zapošljavaju defektologe i 3. Oni koji smatraju da treba uključivati neku, ali ne svu decu u redovnu nastavu.

Očigledno je da često nedostatak iskustva sa decom sa specifičnim oštećenjima zastrašuje i stavlja u prvi plan oštećenje u odnosu na činjenicu da je svako dete, pa i dete sa posebnim potrebama, pre svega, dete (UN konvencija o pravima deteta). Ovo može biti posledica nedovoljne razvojno-psihološke orijentacije nastavnika, kao rezultat njihovog nedovoljnog poznavanja razvoja ili doživljaja svoje uloge zasnovanog na ulozi predavača i „prenosilaca“ znanja.

Ostaju otvorena pitanja metodologije korišćene u istraživanju kao i mogućnosti korišćenja dobijenih rezultata za artikulisanje potreba učenja budućih nastavnika kao sticanja stava otvorenosti za učenje o inkluzivnom obrazovanju.

Ključne reči: nastavnici, inkluzija, intervju.

PREDVIĐANJE ŠKOLSKOG USPEHA NA OSNOVU
PODATAKA S UPISA PRVAKA**Vedrana Radosavljevic, Ivana Baucal**

Filozofski fakultet, Beograd

vedrana88@gmail.com

Podaci koji se uzimaju pri upisu deteta u osnovnu školu podrazumevaju procenu zrelosti deteta, kao i indikatore socio-ekonomskog statusa porodice. U ovom istraživanju ispitivano je u kojoj meri upisni podaci mogu predviđati kasniji školski uspeh učenika. Takođe, ispitivano je da li su predviđanja različita u zavisnosti od pola učenika, kao i od generacije kojoj pripadaju. Uzorak je činio 151 učenik iz dve generacije upisane školske 2002/03. i 2003/04. godine u osnovnu školu "P. P. Njegoš" u Vrbasu. Uzorak je ujednačen po polu. Korišćen je opšti uspeh učenika sa kraja godine u petom, šestom i sedmom razredu, odnosno njihov prosek. Takođe, korišćeni su i podaci prikupljeni prilikom upisa učenika u prvi razred: pol, postignuće na Testu za ispitivanje prvaka (TIP 1), obrazovni nivo roditelja (ONR – dobijen kombinovanjem obrazovnog nivoa oba roditelja), stambeni uslovi i novčana primanja. Podaci su dobijeni iz dokumentacije pedagoga škole i iz odeljenskih matičnih knjiga. Multipla regresiona analiza pokazala je da prediktori (ONR, TIP 1, stambeni uslovi i novčana primanja) objašnjavaju 32.7% varijanse školskog uspeha učenika ($R=.587$, $F(4,146)=19.228$, $p<.01$). Značajni prediktori su ONR ($Beta=.428$, $p<.01$) i TIP 1 ($Beta=.275$, $p<.01$). Kada se ostali prediktori drže konstantnim, ONR objašnjava 20,5% varijanse, a TIP 1 objašnjava 10%. Isti postupak ponovljen je odvojeno za obe generacije, kao i za devojčice i dečake. Pri podeli na generacije, prediktori objašnjavaju 34% uspeha u starijoj generaciji, a 30% u mlađoj (generacija 2002/03: $R=.615$, $F(4,64)=9.756$, $p<.01$, generacija 2003/04: $R=.583$, $F(4,77)=9.928$, $p<.01$). U oba slučaja, značajni prediktori su ONR i TIP 1, i to tim redom. Pri podeli na pol, prediktori objašnjavaju 43.3% varijanse uspeha dečaka ($R=.683$, $adj.R^2=.433$, $F(4,65)=14.179$, $p<.01$), a 27.2% varijanse uspeha devojčica ($R=.555$, $F(4,76)=8.455$, $p<.01$). Kod dečaka, značajni prediktori su TIP 1 ($Beta=.479$, $p<.01$) i ONR ($Beta=.369$, $p<.01$), pri čemu TIP 1 objašnjava veći deo varijanse kada se ostali prediktori drže konstantnim (29.6%), dok ONR objašnjava 19% varijanse. Kod devojčica, jedini značajan prediktor je ONR ($Beta=.425$, $p<.01$) i objašnjava 18% varijanse uspeha kada se ostali prediktori drže konstantnim. Između

dečaka i devojčica ne postoje značajne razlike u postignuću na TIP 1, kao ni po ONR, a razlike nisu nađene ni u poređenju generacija. Postoji značajna razlika u uspehu u korist devojčica ($t=-3.734$, $df=149$, $p<.01$), kao i u korist starije generacije ($t=2.295$, $df=149$, $p<.05$). Uzimajući u obzir ove rezultate, smatramo da deo varijanse školskog uspeha koji je objašnjen upisnim podacima nije zanemarljiv, iako bi obrazovni sistem trebalo da pruži uslove da se ti uticaji prevaziđu. Trebalo bi imati u vidu da je 2003. godine u Srbiji sprovedena reforma osnovnog obrazovanja, te da je mlađa generacija iz uzorka prva koja je radila po novom programu. Ovo bi moglo objasniti lošiji uspeh te generacije, jer je moguće da je trpela prilagođavanja, što se odrazilo na školski uspeh. Upisni podaci bolje predviđaju uspeh dečaka, a kod devojčica ostavljaju više mesta za druge činioce koji bi mogli da objasne njihov bolji uspeh. Iako se ONR i TIP 1 pokazuju kao značajni prediktori na celom uzorku, TIP 1 ima veću ulogu od ONR kod dečaka, dok je za devojčice jedini značajan ONR. Smatramo da bi ove podatke trebalo dalje ispitati i proveriti da li se ovi prediktori razlikuju u predviđanju uspeha iz pojedinih predmeta, jer je moguće da je do razlika u polu došlo zbog različite uspešnosti dečaka i devojčica iz različitih predmeta.

Ključne reči: Predviđanje školskog uspeha, obrazovni nivo roditelja, TIP 1, pol, generacija.

„MEKI“ PRISTUP U EVALUACIJI OBRAZOVNOG PROGRAMA

Ljiljana Levkov

Odeljenje za pedagogiju i andragogiju, Filozofski fakultet

ljlevkov@gmail.com

Obrazovni program za obavezno osnovno obrazovanje po pravilu predstavlja kompleksnu tvorevinu u kojoj se na različite načine ukrštaju i ogledaju raznovrsni elementi obrazovne tradicije, obrazovne politike, ali i raznovrsni eksplicitni ili implicitni interesi povezani sa obrazovanjem. Otuda je i evaluacija obrazovnog programa svojevrsan izazov i u konceptualnom i u metodološkom pogledu. Razlozi zbog kojih se preduzima i svrha kojoj služi, u najvećoj meri odredjuju i način i format evaluacije obrazovnog programa.

U ovom radu je prikazan jedan pristup evaluaciji obrazovnog programa. Cilj evaluacije je procena razvojno-psihološke adekvatnosti

programa, kao jednog od elemenata kvaliteta programa koji je moguće povezati i sa rezultatima koji se postižu u njegovoj praktičnoj primeni.

Pristup je označen kao „meki“ zato što se sastoji u ekspertskoj proceni programa kao pisanog dokumenta. U ovom pristupu, dakle, predmet istraživanja nisu efekti realizacije programa u obrazovnom procesu, kojima se evaluacije obrazovnih programa najčešće bave. Kao indikatori ovih efekata iskorišćeni su rezultati obrazovnih postignuća dobijeni kroz istraživački serijal PISA, koji na posredan način govore i o kvalitetu obrazovnog programa. Na osnovu ovih pokazatelja su za procenu izabrana dva programa, jedan plasiran veoma visoko, a drugi veoma nisko na skali postignuća, a uzajamno načelno uporedivi s obzirom na druge sistemske pokazatelje (npr. pravednost obrazovnog sistema i sl).

Programe su, instrumentom za procenu posebno konstruisanim za ovu namenu, procenjivala četiri kompetentna procenjivača: tri procenjivača sa doktoratom i jedan na doktorskim studijama iz oblasti povezanih sa razvojem, obrazovanjem ili obrazovnim programom, kao i višegodišnjim profesionalnim i istraživačkim iskustvom u relevantnim oblastima.

Pouzdanost procenjivača procenjena je preko koeficijenta intraklasne korelacije (ICC), a prema modelu koji su predložili Shrout i Fleiss. Dobijeni koeficijent intraklasne korelacije, $ICC = 0.85$, pokazuje da između procenjivača postoji visoka saglasnost, dakle da dobijene ocene imaju zadovoljavajuću pouzdanost. Poređenje prosečnih ocena pokazalo je da postoji razlika između procenjivanih programa na nivou značajnosti $p < 0.001$.

Ohrabrujući rezultati ovog pokušaja nagoveštavaju mogućnost da se potencijalne manjkavosti ili ograničenja obrazovnih programa za osnovnu školu, bar u domenu njihove razvojno-psihološke adekvatnosti, umanje ili eliminišu i pre njihove praktične primene.

Ključne reči: obrazovni program, evaluacija programa, ekspertska procena, razvojno-psihološka adekvatnost.

VEROVANJA UNIVERZITETSKIH NASTAVNIKA O PRIRODI PROCESA UČENJA/NASTAVE I MOŽE LI SE UTICATI NA NJIH

Ana Pešikan, Slobodanka Antić

Filozofski fakultet Beograd, FASPER, Beograd

apesikan@gmail.com

Nastavnici na univerzitetu po pravilu nisu obučavani za nastavničku ulogu, pa će njihov način rada a posledično ishodi učenja studenata biti zasnovani na njihovim ličnim verovanjima o prirodi procesa podučavanja i učenja.

U ovom radu smo upoređivali implicitna verovanja o prirodi nastave/učenja dve grupe nastavnika na fakultetu: onih koji su završili obuku programa Aktivno učenje (AUN) i koji nisu prošli nikakav vid obuke za nastavničke kompetencije.

Implicitna verovanja o procesu nastave/učenja definisane su preko dve dimenzije: shvatanja uloge nastavnika (kako vide svoju ulogu i svoju odgovornost za kvalitet nastavnog procesa) i osetljivost nastavnika za položaj studenta u nastavnom procesu. U okviru obe dimenzije, nastavnik može biti usmeren na sebe ili sadržaj predmeta (*nastava-orijentisana-na-nastavnika*, NUN), ili na studente i njihovo učenje (*nastava-orijentisana-studente* NUS). NUN su fokusirani na vlastito sticanje znanja i profesionalnu promociju i za njih je nastava pretežno isporuka ili transfer znanja i veština. NUS tretiraju sebe kao nekoga ko je odgovoran da stvori ambijent za učenje, da stvori situacije koje će izazvati i olakšati učenje i omogućiti realizaciju ishoda. Osetljivost nastavnika za položaj studenta ukazuje da li nastavnik primećuje i prati reakcije studenata i da li prilagođava nastavu tim reakcijama.

Uzorak je činilo 35 nastavnika (U uzorku nisu asistenti niti početnici, već docenti, vanredni i redovni profesori sa predavačkim iskustvom.) sa Poljoprivrednog i Biološkog fakulteta (21 prošao AUN obuku, 14 nije). Za ispitivanje je namenski konstruisan upitnik.

Rezultati pokazuju da što se tiče dimenzije- shvatanje uloge nastavnika - postoji statistički značajna razlika između nastavnika koji su AUN obučavani i koji nisu na nivou 0,002 (Chi-Square 9,800 df = 1, $p < 0.002$) bez obzira na kojem fakultetu rade i koliko je vremena prošlo od obuke. Obučeni nastavnici su mnogo češće davali odgovore koji su NUS, a nastavnici koji nisu obučeni češće su davali NUN odgovore.

I po drugoj dimenziji, osetljivosti za položaj studenata, dobijena je statistički značajna razlika između AUN obučavanih i neobučavanih nastavnika na nivou .001 (Chi-Square 14,726, df=1, $p<.001$), bez obzira na kojem fakultetu rade i kada su prošli obuku.

Kvalitativna analiza rezultata osvetlila je važne aspekte menjanja ličnih uverenja o nastavi/učenju koje imaju nastavnici: da je reč o procesu, a ne trenutku uvida, da je proces individualan, vremenski zahtevan, da uključuje i povremene momente vraćanja na stara uverenja, da je zavisn od podrške sistema i mora biti uzidan u proces regrutovanja i napredovanja nastavnika na univerzitetu.

Usavršavanjem psiholoških i pedagoških kompetencija nastavnika, poznavanjem i razumevanjem prirode procesa nastave/učenja može se uticati na promenu nastavničkih implicitnih verovanja o učenju/nastavi. Te promene doprinose popravljaju nastavne prakse, a time i kvalitetu znanja i umenja koje studenti mogu steći na studijama.

Ključne reči: visoko obrazovanje, aktivno učenje/nastava, nastavničke kompetencije, implicitne teorije, verovanja.

UČENIČKO VIĐENJE ULOGE ŠKOLSKOG PSIHOLOGA U OSNOVNOJ ŠKOLI

Danijela Petrović, Milka Subotić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd
dspetrov@f.bg.ac.rs

Dosadašnja istraživanja su pokazala da laici imaju donekle netačnu i nepotpunu sliku o tome šta sve čini profesiju psihologa i da predstave koje imaju o psiholozima direktno utiču na njihovu odluku o korišćenju psiholoških usluga. S druge strane, poznavanje predstava i očekivanja sa kojima korisnik dolazi kod psihologa značajno je za uspešno ostvarivanje profesionalnih zadataka. U školskom kontekstu učenici su najbrojniji potencijalni korisnici psiholoških usluga.

Ciljevi ovog istraživanja su bili da utvrdimo u kojoj meri su učenici osnovnih škola upoznati sa profesijom školskog psihologa, odnosno, kako opažaju ulogu, radne zadatke i aktivnosti školskog psihologa u osnovnoj školi i da na osnovu dobijenih podataka, predložimo moguće pravce i korake u redefinisaju, korekciji i uobličavanju sadržaja i načina rada školskih psihologa.

Istraživanje je sprovedeno na kraju školske godine u tri osnovne škole iz Mladenovca. Ispitivani su učenici osmog razreda jer smo želeli da registrujemo viđenje uloge školskog psihologa koje učenici imaju na kraju svog osnovnog školovanja. Ukupan uzrak iznosio je 130 učenika.

Za prikupljanje podataka korišćen je namenski konstruisan upitnik u kojem je većina pitanja bila otvorenog tipa. Sistem za kategorizaciju odgovora razvijen je na osnovu analize uzorka upitnika (10% nasumično odabranih upitnika), a u kodiranju odgovora je učestovalo dva procenjivača. Odgovore ispitanika poredili smo po polu i školskom uspehu na polugodištu osmog razreda.

Većina ispitanika pozitivno vrednuje ulogu psihologa – 94.6% učenika smatra da je dobro da osnovna škola ima psihologa i isto toliko učenika misli da je psiholog važan za dobro funkcionisanje škole. S druge strane, rezultati pokazuju generalno nizak stepen upoznatosti ispitanika sa poslovima školskog psihologa – 54.6% ispitanika smatra da učenici nisu u dovoljnoj meri upoznati sa poslom psihologa, a 5.4% da uopšte nisu upoznati. Pored toga, 36.9% učenika ne zna u čemu se posao psihologa razlikuje od posla pedagoga u osnovnoj školi, a 9.2% učenika smatra da se ove dve profesije ne razlikuju. Učenici ističu sledeće aktivnosti kao sastavni deo posla psihologa u osnovnoj školi: pružanje psihološke pomoći (89.2%), vaspitno-obrazovna funkcija (18.5%), testiranje i procenjivanje učenika (8.5%) i organizaciona funkcija (3.8%), dok su ostale oblasti rada ostale neprepoznate.

Mada se pružanje psihološke pomoći opaža kao glavna delatnost školskog psihologa, učenici se u maloj meri obraćaju psihologu za pomoć (63.1% ispitanika smatra da učenici retko traže pomoć, a 10% ispitanika da uopšte ne traže pomoć). Kada učenici traže pomoć, to čine najčešće zbog školskih problema (65.4%) i problema nasilja u školi (26.2%). Učenici sa lošijim školskim uspehom u većoj meri traže pomoć psihologa, kao i učenici koji imaju pozitivno lično iskustvo sa psihologom. Devojke detektuju veći broj načina i problema oko kojih psiholog može pomoćne učenicima, dok mladići u većoj meri smatraju da je psiholog tu kada imaju probleme sa drugim učenicima i kada su po sredi krupniji problemi.

Da bi se učenici bolje upoznali sa ulogom školskog psihologa i da bi bili spremniji da sarađuju i traže pomoć od školskog psihologa, neophodno je da školski psiholozi tokom čitavog osnovnoškolskog perioda rade na promovisanju svoje profesije. Pored informisanja učenika o različitim aktivnostima i zadacima koje obavlja, svoju ulogu školski psiholog treba da promoviše kroz stalno ostvarivanje direktnog kontakta

sa učenicima, individualizovan pristup i stvaranje raznovrsnih mogućnosti za sticanje pozitivnih iskustava.

Ključne reči: uloga školskog psihologa, učenici, laičke predstave, osnovna škola.

KONFLIKTI SA PRIJATELJEM ISTOG I SUPROTNOG POLA – STRATEGIJE REŠAVANJA I ISHODI SUKOB

Danijela Petrović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd
dspetrov@f.bg.ac.rs

Mada su važni u svim životnim dobima, prijateljski odnosi poseban značaj imaju u periodu adolescencije. Kvalitet prijateljskih odnosa u adolescenciji, pored drugih činilaca, u velikoj meri određuje i način na koji se konflikti sa prijateljima rešavaju. Neadekvatne strategije rešavanja sukoba mogu da dovedu u pitanje uspostavljanje i očuvanje prijateljskog odnosa.

Zbog toga smo u ovom radu nastojali da utvrdimo koje strategije rešavanja konflikata adolescenti preferiraju kada se sukobe sa prijateljima istog ili suprotnog pola i do kakvog ishoda primenjene strategije dovode. U fokusu istraživanja su bili aktuelni konflikti adolescenata, a podaci su prikupljeni pomoću metode retrospekcije konfliktnih epizoda.

U istraživanju je učestovalo 227 ispitanika (44.5% učenika šestog razreda osnovne škole i 55.5% učenika drugog razreda srednje škole). Uzorak je bio prigodan i obuhvatio je veći broj devojaka, nego mladića (68.7% devojaka i 31.3% mladića). Ukupno je analizirana 681 konfliktna epizoda.

Rezultati istraživanja pokazuju da je rešavanje problema strategija koja se najviše koristi u konfliktima sa prijateljima oba pola (48.1%), zatim sledi nadmetanje (31.9%) i izbegavanje (16%), dok je popuštanje najmanje zastupljena strategija (4%). U primeni pojedinih strategija u konfliktima sa prijateljem nisu utvrđene uzrasne razlike, dok u konfliktima sa prijateljicom srednjoškolci češće koriste rešavanje problema, a osnovci izbegavanje ($\chi^2(3) = 10.49$, $p < 0.05$). Devojke, češće nego mladići, koriste rešavanje problema, kako u konfliktima sa prijateljem ($\chi^2(3) = 15.3$, $p < 0.01$), tako i u konfliktima sa prijateljicom ($\chi^2(3) = 16.57$, $p < 0.01$).

Konflikti sa prijateljima oba pola se najčešće završavaju postizanjem kompromisa (29.1%) ili obostranim dobitkom (23.3%). U manjem broju konflikti se završavaju pobedom adolescenata (14.1%), obostranim gubitkom (12.6%) ili ostaju nezavršeni (14.5%). Pobjeda prijatelja, bez obzira na njegov pol, najređi je ishod konflikata (6.3%). Učenici različitog uzrasta se ne razlikuju u percepciji ishoda kada je reč o konfliktima sa prijateljem, a u konfliktima sa prijateljicom srednjoškolci čeće postižu kompromis, dok kod osnovaca prijateljica češće iz sukoba izlazi sa ostvarenim dobitkom ($\chi^2(5) = 19.59, p < 0.01$). U konfliktima sa prijateljem devojke imaju veći broj nedovršenih sukoba u odnosu na mladiće ($\chi^2(5) = 16.94, p < 0.01$), a u konfliktima sa prijateljicom nisu utvrđene polne razlike u pogledu ishoda.

Dobijeni rezultati pokazuju da, za razliku od konflikata sa vršnjacima gde je nadmetanje najviše zastupljena strategija rešavanja sukoba i iz kojih adolescenti najčeće izlaze sa ostvarenim dobitkom, u konfliktima sa prijateljima adolescenti najčešće koriste rešavanje problema što omogućava postizanje kompromisa ili obostranog dobitka. Upotreba različitih strategija u prijateljskim i vršnjačkim konfliktima potvrđuje tezu da konflikti u ova dva tipa interpersonalnih odnosa imaju različite razvojne funkcije. Dok su sukobi sa vršnjacima arena u kojoj adolescenti „u dvoboju“ sa ravnopravnim protivnicima vežbaju kako da se izборе za ono što žele i kako da ne pristranu na ono što ne žele, u sukobima sa prijateljima adolescenti zapravo uče kako da koriste konstruktivne strategije rešavanja sukoba da bi očuvali postojeći prijateljski odnos. Međutim, da bi se u potpunosti sagledala razvojna funkcija konflikata u prijateljskim odnosima neophodno je u obzir uzeti i pol prijatelja.

Ključne reči: konflikti, prijateljski odnosi, strategije rešavanja sukoba, ishodi sukoba, adolescencija.

MOTIV POSTIGNUĆA I SAMOOCENA SPOSOBNOSTI ZA NASTAVNI I NAUČNI RAD ASISTENATA U NASTAVI

Blagoje Nešić

Filozofski fakultet u Kosovskoj Mitrovici

blagojenesic@yahoo.com

Saopštenje je eksplorativnog karaktera, nastalo je u okviru Projekta o svojstvima univerzitetskog nastavnika i bavi se sledećim pitanjima:

1) kakva je distribucija opšteg motiva postignuća i samoocene sposobnosti za nastavni i naučni rad na uzorku asistenata u nastavi i

2) kakva je povezanost između motiva postignuća i samoocene sposobnosti za nastavni i naučni rad kod asistenata u nastavi.

Za procenu (merenje) motiva postignuća (MOP) korišćena je prilagođena skala koju su konstruisali N.Havelka i Lj.Lazarević revizijom Hermansovog instrumenta. Skala daje podatke o a) izraženosti motiva opšteg postignuća, b) emocionalnoj samokontroli i c) emocionalnim inhibicijama. Verzija koju smo koristili u ovom istraživanju konstruisana je po uzoru na skalu izraženosti motiva opšteg postignuća i sadrži 24 pitanja. Uspeh svakog ispitanika na ovoj skali iskazan je u vidu jednog skora. Skala motivacije postignuća asistenata ima zadovoljavajuće metrijske karakteristike: koeficijent pouzdanosti je 0,67, koeficijent reprezentativnosti je 0,90 i koeficijent homogenosti je 0,70.

Za procenu samoocene sposobnosti za nastavni i naučni rad u istraživanju je korišćena prilagođena verzija testa samoocene sposobnosti za školu Brokovera (Brookover). Test sadrži 12 ajtema na kojima subjekt poredi sebe, svoje sposobnosti za školu, u odnosu na druge subjekte. U ovom istraživanju korišćen je test koji sadrži 14 pitanja. Dva pitanja su dodata a odnose se na samocenu asistenata za nastavni i posebno naučni rad. Promena pitanja se sastojala u prilagođavanju istih u odnosu na nastavni i naučni rad asistenata. Takođe, uspeh ispitanika na testu je iskazan u vidu jednog skora. Test samoocjene sposobnosti za nastavni i naučni rad ima, takođe, prihvatljive metrijske karakteristike: koeficijent pouzdanosti iznosi 0,78, koeficijent reprezentativnosti je 0,88 i koeficijent homogenosti 0,69.

Prema tome, oba instrumenta u celini imaju prihvatljive metrijske karakteristike za ova-kvu vrstu ispitivanja.

Istraživanje je provedeno na uzorku od 51-og asistenta u nastavi sa Niškog univerziteta. Ispitivanje je izvedeno u malim grupama. Za obradu podataka korišćen je korelacioni metod (Pirsonov koeficijent korelacije).

Preliminarna analiza rezultata pokazala je sledeće:

Motivacija postignuća univerzitetskog saradnika se distribuirala u granicama modela normalne gustine raspodele, na šta ukazuju vrednosti kurtozisa ($Ku = -0,52$) i skjunisa ($Sk = -0,15$). Normalnost distribucija je testirana Kolmogorov-Smirnov testom i iznosi: 0,094, $df=47$, $p>0,05$.

Distribucija rezultata na skali kojom je procenjena samoocena sposobnosti za školu značajno odstupa od normalne raspodele što je i za očekivati, jer se radi o asistentima u nastavi na univerzitetu koji su

specifičan uzorak populacije. Na ovo ukazuju vrednosti kurtozisa ($Ku = -0,88$) i skjunisa ($Sk = -0,05$). Normalnost distribucija je testirana Kolmogorov-Smirnof testom i iznosi: $0,131$, $df=48$, $p<0.05$.

Rezultati motiva opšteg postignuća značajno koreliraju sa rezultatima koje su asistenti postigli na testu samoocene sposobnosti za nastavni i naučni rad. Pirsonov koeficijent korelacije iznosi $r = -0,397$, $p<0.05$. Ovaj koeficijent ukazuje na osrednju povezanost ovih varijabli a negativni predznak sugeriša da visoka samoocena korespondira sa niskim motivom postignuća i obratno.

Ključne reči: asistenti u nastavi, motiv postignuća, samoocena sposobnosti za nastavni i naučni rad.

UTICAJ PROGRAMA LIKOVNOG VASPITANJA NA KREATIVNOST PREDŠKOLSKE DECE

Sanja Filipović

Fakultet likovnih umetnosti, Beograd
argus4@open.telekom.rs

Shvatanja o dečjem likovnom stvaralaštvu razvijala su se u skladu sa pedagoškim idejama svoga vremena. Programi vaspitno-obrazovnog rada, utemeljeni na njima, mogu se svrstati u tri kategorije: akademske (u kojima vaspitači „uče“ decu crtanju imitirajući njihove uzore), socijalizacijsko-maturacijske (u kojima se vaspitači uzdržavaju od svakog uticaja i samo uklanjaju prepreke „prirodnom“ razvoju) i kognitivno-razvojne (u kojima vaspitač uvažava karakteristike dečjeg razvoja, ali i utiče na njega na partnerski način). Ovo istraživanje je pokazalo superiornost kognitivno – razvojnog programa likovnog vaspitanja (B model) nad maturacijsko-socijalizacijskim programom (A model) koji se više od jedne decenije primenjuje u Republici Srbiji. Superiornost B modela objašnjava se njegovom teoretskom i praktičnom zasnovanošću na iskustvima stečenim kod nas dugogodišnjom primenom Karlavarisove Nove koncepcije likovnog vaspitanja, razrađenim ciljevima i sadržajima programa, jasnim uputstvima koja vaspitačima sugeriraju sistematičnost i postupnost u radu, kao i programskom koncepcijom koja im omogućava da budu kreativni u procesu likovnog vaspitanja dece. Osnovni cilj je sagledavanje uticaja predškolskog programa likovnog vaspitanja na kreativnost dece, a hipoteza, formulisana u nultom obliku glasi da nema

razlike između kreativnih sposobnosti dece sa kojom vaspitači ostvaruju A model ili B model. Nezavisna varijabla je pedagoška koncepcija programa likovnog vaspitanja koji se sagledava kroz A model i B model Osnova programa, a zavisne varijable se javljaju kroz kreativnost dece po komponentama: produktivnost, fleksibilnost, originalnost, asimetrija - simetrija i naslov (verbalni komentar). Uzorak istraživanja čini 468-ro dece koja su pohađala predškolsku ustanovu 2007/08. god. U istraživačkom postupku testiranja, korišćen je instrument Vilijams test kreativnosti, kojim se sagledava nivo kreativnog - divergentnog mišljenja deteta, uključuje dečji crtež i lako se zadaje i mlađoj deci. Rezultati istraživanja - uočena je razlika između aritmetičkih sredina, prosečan skor dece u B modelu $M=74,782$ veći od prosečnog skora dece u A modelu $M=69,358$, u korist B modela. Standardna devijacija kod B modela je $SD=7,55$, a u A modelu je $SD=9,242$, pri čemu skorovi dece iz B modela manje odstupaju od aritmetičke sredine u odnosu na skorove dece iz A modela. Izračunata vrednost t statistike je veća od tablične: $t=6.947$, $df=3.291$, $p<0.0001$, pa se može zaključiti da je razlika aritmetičkih sredina statistički značajna na nivou 0,001 između ova dva uzorka, u korist B modela. Relizovana vrednost F statistike veća od granične vrednosti: $F=48.19$, $df=1$, $p<0.001$, pa se zaključuje da je razlika statistički značajna na nivou 0,01 i da kontrolisani faktor programski model sistematski utiče na razvoj dečje kreativnosti, a u korist B modela. Zaključci, do kojih se došlo u ovom istraživanju značajni su za pedagogiju kao nauku, dečju psihologiju i metodiku likovnog vaspitanja, koja je poslednjih godina počela da gubi na kvalitetu i uticaju na prilike u sistemu obrazovanja i vaspitanja, o čemu svedoči marginalizacija likovnog vaspitanja predškolske i školske dece, nedostatak novije i savremenije literature koja bi se bavila problematikom razvoja dečjeg likovnog stvaralaštva i katkada potcenjivački stavovi prema metodici likovnog vaspitanja i likovne kulture, čak i među likovnim stvaraocima. Zaboravlja se da je likovna kultura sastavni deo opšte kulture bez koje nema napretka u stvaralaštvu, kao ni u drugim domenima ljudskog rada.

Ključne reči: programi likovnog vaspitanja, kreativnost, predškolska deca.

RAZVOJNA PSIHOLOGIJA

**ULOGA ASIMETRIČNE VRŠNJAČKE INTERAKCIJE U
RAZVOJU FORMALNIH OPERACIJA: KVANTITATIVNI
EFEKTI****Ivana Stepanović**

Institut za psihologiju, Filozofski fakultet u Beogradu; Odeljenje za
psihologiju, Filozofski fakultet u Beogradu
istepano@f.bg.ac.rs

Rad se bavi ulogom asimetrične vršnjačke interakcije u razvoju formalnih operacija. U fokusu su ispitanici nižih kompetencija koji su u paru sa kompetentnijim vršnjakom rešavali zadatke. Teorijsku osnovu čine radovi Pijažea i Vigotskog, razrade relevantnih koncepata od strane njihovih sledbenika, i empirijska građa prikupljena u brojnim istraživanjima. Iako su autori dva pristupa na različit način tretirali ulogu vršnjaka u kognitivnom razvoju, vremenom dolazi do približavanja. Istraživanja u okviru Pijažeovog pristupa ukazuju na važnost ispitivanja vršnjačke interakcije, dok autori socio-kulturnog pristupa naglašavaju značaj razlike u kompetencijama partnera i ispitivanja dijaloga. Ispitivanje je obuhvatilo tri faze: pre-test, intervenciju i post-test. Nakon pre-testa formirani su parovi vršnjaka koje su činili ispitanik nižih i viših kompetencija. Tokom intervencije parovi su zajednički rešavali 5 zadataka odabranih tako da ih je u fazi pre-testa rešio kompetentniji član para, ali ne i njegov partner. Ispitanici prve kontrolne grupe su ujednačeni po sposobnostima sa članovima parova sa nižim kompetencijama. Oni su samostalno rešavali 5 zadataka koje nisu uspešno rešili na pre-testu. Druga kontrolna grupa nije radila ništa tokom intervencije i formirana je sa ciljem preciznog poređenja efekata interakcije i samostalne konstrukcije. Ispitanici ove grupe su po sposobnostima ujednačeni sa ispitanicima nižih kompetencija iz parova. Za ispitivanje formalnih operacija korišćen je Bondov test logičkih operacija. Rezultati pokazuju da postoji statistički značajna interakcija između ispitanika različitih grupa (članovi para viših kompetencija, članovi para nižih kompetencija, prva kontrolna grupa, druga kontrolna grupa) u pogledu napredovanja na post-testu ($(F(311,4) = 3.83, p < 0.01, \text{Vilksova } \lambda = 0.955)$). Poređenjem učenika nižih kompetencija (iz parova) sa članovima dve kontrolne grupe ($F(2,125) =$

4.109, $p < 0.01$, Vilksova $\lambda = 0.938$) ustanovljeno je da oni na post-testu napreduju, i to u istoj meri, kao i oni koji su samostalno rešavali zadatke, dok članovi druge kontrolne grupe nisu napredovali. Prosečan napredak ispitanika koji su zadatke reševali u interakciji iznosi 0.8 logit jedinica, a onih koji su to samostalno činili 0.7 jedinica. Analize ukazuju da su ustanovljeni efekti posledica napretka starijih ispitanika koji su radili u paru sa kompetentnijim vršnjakom ili samostalno. Podsticajno dejstvo interakcije sa kompetentnijim vršnjakom, kao i samostalne konstrukcije, u zoni narednog razvoja ograničeno je na zadatke koji su vežbani tokom intervencije. Nalazi o podjednakom učinku asimetrične interakcije i samostalne konstrukcije su u skladu sa nalazima nekih istraživača i očekivanjima koja proizlaze iz Pijažeeve teorije, a delimično i sa predikcijama na osnovu teorije Vigotskog. Pedagoške implikacije rezultata odnose se na mogućnost korišćenja različitih oblika rada u odeljenju u cilju razvijanja određenih sposobnosti i veština. Podsticajno delovanje vršnjačke interakcije ograničeno na stariji uzrast potvrđuje nalaze nekih prethodnih istraživanja, i ukazuje da je neophodna izvesna konsolidacija strukture formalnih operacija da bi asimetrična interakcija bila podsticajna. Delovanje asimetrične interakcije u zoni narednog razvoja koje se zadržava u domenu zadataka vežbanih tokom interakcije sugerše njeno kratkoročno dejstvo, ali može biti posledica i ograničene širine same zone narednog razvoja.

Ključne reči: asimetrična vršnjačka interakcija, formalne operacije, Pijažeev pristup, socio-kulturni pristup.

ULOGA ASIMETRIČNE VRŠNJAČKE INTERAKCIJE U RAZVOJU FORMALNIH OPERACIJA: KARAKTERISTIKE VRŠNJAČKIH DIJALOGA I NJIHOVA VEZA SA POSTIGNUĆEM NA POST-TESTU

Ivana Stepanović

Institut za psihologiju, Filozofski fakultet u Beogradu
istepano@f.bg.ac.rs

Rad se bavi ulogom asimetrične vršnjačke interakcije u razvoju formalnih operacija. Istraživanja vršnjačke interakcije u okviru Pijažeevog pristupa su u početku bila fokusirana na efekte interakcije ali kasnije sve više počinju da se bave karakteristikama samog dijaloga, tokom interakcije

i kontekstom u kome se ona odvija. Za razliku od njih vigotskijanska istraživanja su primarno orijentisana na interakciju odrasli-dete, i tek kasnije se okreću ispitivanju vršnjačke interakcije, ali su posvećena analizi dijaloga s obzirom na to da je jezik u teoriji Vigotskog ključno medijaciono sredstvo kognitivnog razvoja. Ispitivanje je obuhvatilo tri faze: pre-test, intervenciju i post-test. Nakon pre-testa formirano je 47 parova vršnjaka koje su činili ispitanik nižih i viših kompetencija. Tokom intervencije parovi su zajednički rešavali 5 zadataka odabranih tako da ih je u fazi pre-testa rešio kompetentniji član para, ali ne i njegov partner. Za ispitivanje formalnih operacija korišćen je Bondov test logičkih operacija. Za kodiranje interakcije sačinjen je instrument od 14 dimenzija koje su osmišljene na osnovu teorijskih predviđanja Pijažeeve teorije i teorije Vigotskog, nalaza istraživanja, ali i nekih osobenosti interakcije uočenih u samom istraživanju. Cilj je bio da se pomenute dimenzije dovedu u vezu sa efektima interakcije. Pored toga, odabrane su 4 najuspešnije (članovi nižih kompetencija ovih dijada su najviše napredovali na post-testu) i 4 najneuspešnije dijade (članovi nižih kompetencija ovih dijada su u najvećoj meri nazadovali na post-testu) čiji su dijalozi kvalitativno analizirani. Rezultati su pokazali da na celom uzorku ni jedna od 14 dimenzija nije povezana sa efektima interakcije. Na mlađem uzrastu sa napredovanjem ispitanika nižih kompetencija na post-testu povezana je dimenzija koja ukazuje na razmenu argumenata među članovima dijade ($r=0.461$, $p<0.05$). Na starijem uzrastu ova dimenzija je povezana sa napredovanjem ispitanika nižih kompetencija u zoni narednog razvoja ($r=0.551$, $p<0.01$). Kvalitativna analiza pokazala je da su interakcije neuspešnih dijada međusobno slične. Njih odlikuje siromašna komunikacija i izostanak elemenata koje autori u ovoj oblasti označavaju kao podsticajne: argumentacija odgovora od strane kompetentnijeg partnera, razmena argumenata, uspostavljanje zajedničkih značenja, recirpočan odnos partnera. Dijalozi uspešnih dijada su mnogo manje homogeni. Neki od njih sadrže pomenute podsticajne elemente, dok drugi, po svojim karakteristikama, više liče na dijaloge koji su doveli do nazadovanja. Ipak, ono što razdvaja podsticajne od nepodsticajnih dijaloga je veći angažman ispitanika sa nižim kompetencijama u podsticajnim dijalozima. Izostanak veze frekventnosti dimenzija dijaloga sa postignućem ispitanika nižih kompetencija na post-testu može ukazivati na to da pomenutim dimenzijama nisu bile obuhvaćene sve relevantne karakteristike dijaloga koje se mogu odraziti na postignuće na post-testu, ali možda može biti posledica i ograničenog broja dijada u ovom istraživanju.

Kvalitativna analiza dijaloga najuspješnijih i najneuspješnijih dijada (sa stanovišta razvoja formalno-operacionalnog mišljenja ispitanika nižih kompetencija) dala je mnogo bogatiju sliku o karakteristikama dijaloga i njihovom efektu na postignuće ispitanika nižih kompetencija na post-testu.

Ključne reči: asimetrična vršnjačka interakcija, formalne operacije, dimenzije dijaloga, kvalitativna analiza dijaloga.

TEMATIKA CRTEŽA DJECE U GODINI PRED POLAZAK U ŠKOLU

Anton Kovačević

Filozofski fakultet u Splitu

anton@ffst.hr

Da je dječji crtež rezultat odnosa dobi djeteta i njegova općeg razvoja, svi istraživači se slažu. Uz to neki, npr. A. Flerina, dodaju, kako su karakteristike dječjeg crteža tijekom razvojnog stadija određene i materijalom kojim se dijete služi, sadržajima koje pokušava prikazati kao i vođenjem djeteta od strane odraslih.

Polazeći od tih spoznaja, željeli smo utvrditi što djeca u godini pred polazak u školu najčešće biraju kao tematiku svojih crteža te postoji li razlika u odabiru tematike između djevojčica i dječaka.

Uzorak ispitanika činilo je 167 djece iz dječjih vrtića iz Splita (77 dječaka i 90 djevojčica) čija je dominantna dob 5;10 godina. Od svakog djeteta se tražilo da na već pripremljenom listu papira (s relevantnim podacima za istraživanje na poledini) nacрта nešto po svom izboru, dakle tematski slobodan crtež.

Da bi se izbjegla izdvajanja iz odgojne grupe sva djeca, bez obzira na dob, su uključena u aktivnost. Djeci su na raspolaganju bile drvene bojice, flomasteri, paste i obična olovka. Nakon završetka crtanja, na osnovu izjave djeteta upisan je naziv teme i interpretacija ako ju je dijete dalo. Za istraživanje smo izdvojili radove djece u dobi od pet godina i jedan mjesec do dobi od šest godina i sedam mjeseci.

Za obradu rezultata koristili smo jednostavne statističke postupke (izračunavanje postotaka te njihovu značajnost razlika kada su uzorci nezavisni).

Rezultati pokazuju da djeca u godini pred polazak u školu najčešće crtaju kuću (24,6%), ljudsku figuru (19,8%), cvijeće i automobil (8,4%).

Preferencija tematike dječjih crteža je spolno determinirana – u odnosu na djevojčice dječaci daleko češće crtaju automobil ($t = 4,89$, $df = 165$, $p < 0.01$), brod ($t = 2.99$, $df = 165$, $p < 0.01$), borbene prizore ($t = 2.04$, $df = 165$, $p < 0.05$), dok djevojčice: srce ($t = 3,66$, $df = 165$, $p < 0.01$), cvijeće ($t = 2,14$, $df = 165$, $p < 0.05$) ili leptira ($t = 2.10$, $df = 165$, $p < 0.05$). Dobiveni rezultati sukladni su s nalazima sličnih ranijih istraživanja.

Promatrajući dobivene crteže, nemoguće je ne uočiti veliku sličnost pojedinih likovnih rješenja djece. Na primjer, srce, vrlo čest motiv na crtežima djevojčica, gotovo kod svih je nacrtano na isti način - pojavljuje se ista ornamentika i sl. Leptire i cvijeće gotovo sve djevojčice crtaju na isti ili vrlo sličan način, što također upućuje na ponuđene sheme od strane odraslih – prvenstveno odgajatelja. Iz svega toga da se zaključiti da odrasli (prije svega odgajatelji) ponekad nude djeci određena likovna rješenja, koja djeca prihvataju, bivaju pozitivno potkrepljivana i međusobno usvajaju kao sheme.

Ključne riječi: dječji crtež, tematika, dob.

PRIVATNI GOVOR STARICA NA SELU: POČETNA SLIKA

Jovan Mirić

Filozofski fakultet, Beograd

jovmiric@gmail.com

Pojava privatnog govora (tj. glasnog govora koji nije upućen drugome) najpre je bila predmet značajnih istraživanja Pijažea i Vigotskog. Od 60-tih godina prošlog veka ta istraživanja se šire, pokazujući da privatni govor postoji na svim uzrastima, da ima razne oblike i razne funkcije. Povod za ovo istraživanje došao je iz svakodnevnog iskustva, koje ukazuje na posebnu vrstu privatnog govora kod starih žena na selu. Ostavljajući sve druge aktivnosti, starice se osamljuju i 'razgovaraju' glasno sa nekim; prekidaju taj govor čim neko naiđe; ne dopuštaju razgovor na tu temu i čak poriču da supričale 'same sa sobom'. Pošto, dakle, nije bio moguć direktan pristup, bili smo prinuđeni da se u prikupljanju podataka oslonimo na sekundarne izvore, na ono što su nam mogli reći srodnici tih žena koji su nailazili na tu pojavu. Od 45 odraslih osoba raznih uzrasta (sinovi, kćeri, muževi, snahe, unuci) dobili smo početne podatke o privatnom govoru 46 starica: o mestu življenja, uzrastu, obrazovanju, bračnom i porodičnom statusu, 'sagovorniku' i temi 'razgovora'. Podaci pokazuju da je ovaj oblik

privatnog govora potpuno pravilan, da ga upražnjavaju osobe mahom niskog obrazovanja, starije od 60 godina koje pretežno žive na selu, da im je 'sagovornik' znatno češće mrtav (30) nego živ (12) i znatno češće muškog (34) nego ženskog roda (6), te da im je tema 'razgovora' pretežno emotivna (ponekad praćena plaćem), ali neretko i informativna. Podaci podržavaju zaključak da se osnovna funkcija privatnog govora starih žena sastoji u (ponovnom) uspostavljanju bliskosti.

Ključne reči: privatni (egocentrični) govor, starost, vezanost.

PISA U SIMETRIČNOJ VRŠNJAČKOJ INTERAKCIJI: ANALIZA KOMUNIKACIONIH OBRAZACA I NAČINA RAZUMEVANJA ZADATAKA

Bojana Dimitrijević

Odeljenje za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu

bojana.dim@gmail.com

Način komunikacije u papir-olovka testovima kakvi su oni u sklopu PISA projekta zahteva od učenika poznavanje konceptualnog okvira iz kog se postavlja pitanje i otežava im razumevanje zadataka i davanje odgovora, dok istraživanja ukazuju da razjašnjenja nejasnoća u razgovoru sa odraslim dovode do uspeha u rešavanju. Nalazi, takođe, ukazuju da dva deteta na istom nivou kompetencije, u interakciji mogu da urade zadatak koji prethodno samostalno nisu mogla («Two wrongs make a right» fenomen), kao i da napredak u radu zavisi od toga kako učesnici diskutuju o problemu. Jedan od potencijalno produktivnih vidova komunikacije je eksplorativni govor. Sagovornici se odnose kritički, ali konstruktivno, iznoseći različite predloge, argumente i alternative, a u pojedinim istraživanjima je dobijeno da oni koji ga koriste poboljšavaju svoje sposobnosti za grupno i individualno rešavanje problema kakve su Ravenove matrice. Ovo istraživanje je imalo za cilj: 1. Da se upozna način na koji učenici razumeju PISA zadatke iz matematike i kako im pristupaju; 2. Da se analiziraju komunikacioni obrasci u simetričnoj vršnjačkoj interakciji sa stanovišta dimenzija prisustva/odsustva zajedničke aktivnosti i stepena argumentacije; 3. Da se ispituju efekti različitih tipova interakcije na uspeh u rešavanju zadataka. Istraživanje je izvedeno u dve faze: grupni pretest na kome 116 učenika osmog razreda osnovne škole radilo izabranih 15 PISA ajtema i fazu interakcije u kojoj je učestvovalo 6 parova izabranih

na osnovu postignuća na pretestu. Deca u parovima su rešavala po tri modifikovana PISA ajtema koje nisu rešili u prethodnoj fazi, najpre u simetričnoj vršnjačkoj interakciji, a potom u asimetričnoj interakciji oba deteta sa ispitivačicom. Rezultati su pokazali da postignuće na pretestu pozitivno korelira sa opštim uspehom na kraju prethodne školske godine ($r: 0.394$ $p < 0.01$), kao i sa ocenom iz matematike ($r: 0.416$ $p < 0.01$) na celom uzorku. Ove vrednosti korelacije ukazuju na to da se za školski uspeh, pa ni za ocenu iz matematike, ne može reći da meri isto što i PISA test. Kvalitativna analiza transkripata interakcije, pokazala je da ispitanici imaju teškoća sa razumevanjem smisla zadataka, pojmova iz naučnog diskursa, povezivanjem podataka iz različitih izvora, nesistematični su, oslanjaju se na svakodnevno iskustvo sa pojavom, ne iznose zasnovane pretpostavke, nevoljno se upuštaju u rad kada im je nešto nejasno ili složeno. Malo je zastupljena zajednička aktivnost, a argumentacija je najčešće nepotpuna jer izostaje komponenta preispitivanja, kao i prilagođavanje argumenata poziciji drugog. Parove devojčica karakteriše stabilna dominacija jedne strane i povlačenje druge, dok su mešoviti skloni konfliktu, ali je češća i zajednička aktivnost kada konflikt izostane. U slučajevima kada je akademsko postignuće dece u paru neujednačeno uspešniji učesnik dominira, a kada to nije slučaj interakcija je balansiranija. Pokazalo se da se u slučaju uspešno rešenih zadataka u fazi simetrične interakcije, uspeh ne može pripisati odlikama same interakcije, već u sva tri zadatka individualnom postignuću jednog od ispitanika. S obzirom da nije bilo pravog primera zajedničke aktivnosti u paru i izražene argumentacije, ne može se doneti zaključak o odlikama interakcije koje bi doprinele napretku. Ispitanici se ponašaju u skladu sa ulogama koje u interakciji imaju i to onemogućava preispitivanje pogrešnih direkcija i građenje novih.

Ključne reči: PISA, simetrična vršnjačka interakcija, zajednička aktivnost, operacije argumentacije, kvalitativna analiza.

RAZVOJ KLASIFIKACIJE KONKRETNIH POJMOVA KOD
DECE OŠTEĆENOG I NEOŠTEĆENOG VIDA**Marko Živanović, Teodora Đokić, Olivera Novaković**

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

markozivanovic13@gmail.com

Javljanje sposobnosti klasifikacije pojmova prvenstveno je razvojno determinisano. Prema Pijažeovoj teoriji ova sposobnost predstavlja jedan od indikatora razvijenosti konkretnih operacija. Između ostalog, značajan uticaj na to kada će se ova sposobnost javiti ima iskustvo koje dete stiče u interakciji sa sredinom. Cilj istraživanja bio je da se utvrdi da li postoji razlika u uzrastu na kome se javlja sposobnost klasifikacije kod dece oštećenog i neoštećenog vida. Polazeći od Pijažeoove teorije kognitivnog razvoja pretpostavili smo da će se javiti razlika u pogledu sposobnosti klasifikacije između dece oštećenog i neoštećenog vida, u korist dece neoštećenog vida, a da će veličina ove razlike zavisiti od uzrasta ispitivane dece. Metod: U istraživanju je učestvovalo 28 učenika škole za decu oštećenog vida i 28 učenika redovne osnovne škole. U okviru svake grupe polovinu su činili učenici prvog, a polovinu učenici četvrtog razreda. Eksperimentalna procedura sastojala se od 7 zadataka klasifikacije pojmova. U svakom zadatku stimuluse je činilo po 4 predmeta, tri iz iste i jedan iz različite kategorije. Zadatak dece je bio da odaberu predmet koji ne pripada skupu, a potom obrazlože svoj izbor. Prilikom rešavanja zadataka deca oštećenog vida su koristila taktilnu, a deca neoštećenog vida isključivo vizuelnu eksploraciju objekata. Rezultati: Analizom varijanse dobijeni su glavni efekti varijabli vizuelna sposobnost ($F=57.307$, $df=1$, $p<0.01$) i uzrast ($F=31.546$, $df=1$, $p<0.01$). Takođe, dobijen je interakcijski efekat ova dva faktora ($F=21.528$, $df=1$, $p<0.01$). Ovakvi rezultati govore u prilog veće prisutnosti sposobnosti klasifikacije kod dece neoštećenog vida na oba uzrasta, dok interakcijski efekat ukazuje na promenu u veličini dobijene razlike, koja se sa uzrastom smanjuje. Na osnovu kvalitativne analize dečijih odgovora, koja je za cilj imala da se utvrdi dominantni način obrazlaganja rešenja zadataka, utvrđeno je da na mlađem uzrastu postoji statistički značajna razlika u načinu na koji deca oštećenog i neoštećenog vida obrazlažu svoje odgovore ($\chi^2=12.00$, $df=5$, $p<0.05$), dok na starijem uzrastu ta razlika nije pronađena. Na osnovu ovakvih rezultata mogli bismo zaključiti da deprivacija jednog čulnog modaliteta može imati značajne efekte na uzrast na kom će se javiti sposobnost

klasifikacije. Verovatno je, na osnovu nalaza dobijenih kvalitativnom analizom dečjih odgovora, da razvoj klasifikacije, iako odložen, ima isti ili barem sličan tok kod dece oštećenog i neoštećenog vida.

Ključne reči: sposobnost klasifikacije, deca oštećenog vida, klasifikacija konkretnih pojmova.

MORALNA SLIKA O SEBI U ADOLESCENCIJI

Ana Frichand

Filozofski fakultet, Univerzitet "Sv. Kiril i Metodij" Skopje

anebeba@yahoo.com

Problem kojim se bavi ovo istraživanje je da li postoje razlike u moralnoj slici o sebi adolescenata u zavisnosti od uzrasta, pola, vrste obrazovanja, (ne)manifestiranog asocijalnog i antisocijalnog ponašanja i primarne grupe socijalizacije (porodica). Istraživanje obuhvata 330 adolescenata muškog i ženskog pola. Prosečna starost učesnika u ranoj adolescenciji je 14,5 godina, srednje adolescencije je 17,7 godina, a kasne adolescencije je 21,4 godine. Razlike u uzrastu povezane sa moralnom slikom o sebi dobijene su izračunavanjem ANOVE. Pojedinačna poređenja su napravljena korišćenjem Bonferroni post-hoc testa. Analiza uzima u obzir adolescente muškog i ženskog pola u ranoj, srednjoj i kasnoj adolescenciji, koji su učenici srednje škole i studenti na Filozofskom fakultetu i Fakultetu fizičke kulture. Dobijeni rezultati pokazuju da stariji adolescenti češće biraju moralne vrednosti kao centralne u moralnoj slici o sebi. Registrovana razlika je statistički značajna na nivou .01 ($F(2,193)=71.56$; $p<.01$). Sa uzrastom se menja i percipirana važost nekih analiziranih vrednosti i vrlina. Razlike između adolescenata muškog i ženskog pola u ranoj, srednjoj i kasnoj adolescenciji povezane sa moralnom slikom o sebi govore da adolescentkinje percipiraju dobru narav kao manje važnu u poređenju sa adolescentima muškog pola. Registrovana razlika je statistički značajna na nivou .05 ($t(194)=2.144$; $p<.05$). Razlike u vrsti obrazovanja, (ne)ispoljenog asocijalnog i antisocijalnog ponašanja, kao i primarne grupe za socijalizaciju, povezane sa moralnom slikom o sebi proverene su pomoću t-testa za velike nezavisne uzorke. Analiza uzima u obzir samo adolescente muškog pola. Pojedinci u srednjoj adolescenciji koji su učenici Makedonske pravoslavne bogoslovije znatno više biraju moralne vrednosti kao centralne u moralnoj slici o sebi, u

poređenju sa svojim vršnjacima iz opšte gimnazije ($t(70) = -3.175$; $p < .01$). Isti zaključak važi i za analiziranu studentsku populaciju ($t(70) = -6.303$; $p < .01$). Adolescenti koji ispoljavaju asocijalno i antisocijalno ponašanje znatno ređe biraju moralne vrednosti kao centralne u moralnoj slici o sebi u poređenju sa adolescentima koji ne ispoljavaju ovaj tip ponašanja. Registrovana razlika je statistički značajna na nivou .01 ($t(60) = 7.198$; $p < .01$). Razlike se javljaju i u percipiranoj važosti nekih analiziranih vrednosti i vrlina. Adolescenti koji žive u domovima za decu bez roditelja i roditeljskog staranja ređe biraju moralne vrednosti kao centralne u moralnoj slici o sebi u poređenju sa adolescentima koji žive sa svojim roditeljima. Registrovana razlika je statistički značajna na nivou .01 ($t(64) = 2.698$; $p < .01$). Razlike se javljaju i u percipiranoj važosti nekih analiziranih vrednosti i vrlina. Registrovane razlike ukazuju na to da u procesu menjanja moralne slike od sebi značajno mesto zauzima faktor uzrasta. Ne manje važni faktori su i oni koji su povezani s obrazovnim procesom – sa stepenom i vrstom obrazovanja. Posebno su važni faktori koji proizilaze iz procesa socijalizacije – porodica i vršnjaci, kao i oni iz šireg društvenog okruženja u kome adolescenti rastu i razvijaju se. To pokazuje da u proučavanju moralnosti i moralnog razvoja treba uzeti u obzir više aspekata i faktora, pojedinačno i u interakciji.

Ključne reči: moralna slika o sebi, adolescencija, vrline, asocijalno i antisocijalno ponašanje.

OSEĆAJ KOHERENTNOSTI KOD ADOLESCENTKINJA U USLOVIMA DRUŠTVENE KRIZE

Jelena Minić

Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica
jminic@yahoo.com

Teorijska osnova rada je salutogeni pristup zdravlju i osećaj koherentnosti Antonovskog (Antonovsky, 1987), koji se definiše kao globalna orijentacija verovanja ili pogleda koje pojedinac ima o sebi i svetu oko sebe. Osećaj koherentnosti ima tri komponente (razumljivost, savladivost i smisaonost) i osnova je za objašnjenje položaja pojedinca na kontinumu zdravlje bolest. Problem istraživanja je intenzitet i struktura osećaja koherentnosti, kao i povezanost osećaja koherentnosti sa određenim varijablama (samopoštovanjem, stepenom ugroženosti,

materijalnim stanjem porodice, obrazovnim nivoom roditelja i uzrastom) kod ispitanika ženskog pola u uslovima društvene krize. Uzorak su činile adolescentkinje uzrasta od 15 do 18 godina ($n=212$) nealbanske nacionalnosti koje žive na Kosovu i Metohiji. Primenjeni instrumenti: Skala osećaja koherentnosti (Antonovsky, 1987), Upitnik o stepenu ugroženosti (Minić, 2009), Skala samopoštovanja (Rosenberg, 1965) i Upitnik o osnovnim sociodemografskim podacima (konstruisan za potrebe istraživanja). U obradi podataka primenjeni su sledeći statistički postupci: deskriptivna statistika, Pirsonov koeficijent korelacije i analiza varijanse. Utvrđeno je da adolescentkinje imaju srednju jačinu osećaja koherentnosti ($M=125,93$; $SD=23,69$; $\min.=53$, $\max.=185$), pri čemu je najizraženija komponenta savladivost, a najmanje izražena komponenta razumljivost i da sredinu u kojoj žive smatraju srednje ugrožavajućom ($M=25,60$; $SD=4,91$; $\min.=14$, $\max.=36$). Rezultati dalje pokazuju da postoji pozitivna korelacija osećaja koherentnosti sa samopoštovanjem ispitanica ($r=.34$, $p<0,01$) i obrazovnim nivoom majke ($r=.14$, $p<0,05$). U okviru komponenti osećaja koherentnosti utvrđena je pozitivna korelacija između razumljivosti i materijalnog stanja porodice ispitanica ($r=.14$, $p<0,05$). Utvrđeno je da postoji negativna korelacija osećaja koherentnosti i stepena ugroženosti ispitanica ($r=-.25$, $p<0,01$). Takođe je utvrđeno da stepen ugroženosti pozitivno korelira sa uzrastom ispitanica ($r=.18$, $p<0,01$), a negativno sa obrazovnim nivoom majke ($r=-.18$, $p<0,05$), kao i da samopoštovanje adolescentkinja pozitivno korelira sa materijalnim stanjem porodice ($r=.14$, $p<0,05$) i obrazovnim nivoom oca ($r=.25$, $p<0,01$). Dobijeni podaci pokazuju da ne postoje statistički značajne razlike u jačini osećaja koherentnosti u odnosu na varijable obuhvaćene ovim istraživanjem. Statistički značajne razlike su dobijene u stepenu ugroženosti adolescentkinja u odnosu na mesto boravka ($F=95.64$, $df=209$, $p<0,05$). Naime, najveći stepen ugroženosti je utvrđen kod adolescentkinja koje žive u srpskim enklavama na Kosovu i Metohiji, a najniži kod onih na krajnjem severu pokrajne. Dobijeni podaci ukazuju da adolescentkinje u uslovima društvene krize imaju srednju jačinu osećaja koherentnosti, što se može smatrati značajnim resusrom za dalji razvoj. Na osnovu strukture osećaja koherentnosti može se zaključiti da adolescentkinje sa Kosova i Metohije smatraju da je svet oko njih savladiv (što se može objasniti aktuelnom razvojnom fazom), ali da događaje oko sebe ne razumeju u potpunosti (što se može objasniti kompleksnošću društvene krize u sredini u kojoj žive). Dobijeni podaci potvrđuju pretpostavku da postoji povezanost osećaja koherentnosti sa

samopoštovanjem, stepenom ugroženosti, materijalnim stanjem porodice i obrazovnim nivoom majki ispitanih adolescentkinja. Podaci dobijeni istraživanjem su očekivani i u skladu su sa ranijim istraživanjima.

Ključne reči: salutogeni pristup zdravlju, osećaj koherentnosti, adolescentkinje, društvena kriza.

MODEL ODNOSA DIMENZIJA AFEKTIVNE VEZANOSTI I SAMOPOIMANJA U ADOLESCENCIJI

Ksenija Krstić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd

kkrstic@f.bg.ac.rs

U okviru različitih teorijskih pristupa (teorije socijalne mreže, teorija grupne socijalizacije, socio-kulturna teorija) sve više se naglašava činjenica da dete ne raste samo u dijadi sa majkom, već u često širokoj socijalnoj mreži. Iz ove perspektive, brojne veze sa različitim ljudima ispunjavaju različite potrebe deteta, a kvaliteti njihovih veza odražavaju se na različite sfere kasnijeg psihološkog funkcionisanja osobe. Ovo stanovište u skladu je i sa nekim međukulturnim nalazima o postojanju afektivnih veza sa više od jedne osobe, a svaka veza je značajna u onom domenu u kome se i razvija (npr. vršnjaci za socijalizaciju, majka za zdravlje i fizički razvoj i sl.). Postojeći empirijski nalazi pokazuju da postoji povezanost afektivnih veza sa majkom, ocem i prijateljima sa samocenjenjem, psihološkim zdravljem, socijalnim kompetencijama, prilagođenošću na uzrastima od srednjeg detinjstva do adolescencije.

Cilj ovog istraživanja bio bi da se utvrde odnosi triju reprezentacija afektivnih veza adolescenata (sa majkom, ocem i prijateljem) i različitih dimenzija pojma o sebi. Pretpostavka ovog istraživanja je da će obrasci vezanosti za različite osobe biti značajni za različite dimenzije pojma o sebi. Ova pretpostavka u skladu je sa pristupima teorija socijalne mreže i grupne socijalizacije, koji naglašavaju postojanje višestrukih afektivnih veza i kontekstualizaciju razvoja.

Ispitano je 828 adolescenata na dva uzrasta (13 i 17 godina). Primenjeni su Inventar iskustava u bliskim vezama, paralelne verzije za majku, oca i prijatelje; i upitnik Profil samopoimanja za adolescente. Metodom strukturalnih jednačina utvrđeni su odnosi između dimenzija afektivnog vezivanja i dimenzija samopoimanja.

Dobijeni su sledeći rezultati: 1. Među dimenzijama samopoimanja postoje isti odnosi kod adolescenata oba pola i na oba uzrasta ($\chi^2=369.798$, $df=209$, $p < .000$ $\chi^2/df < 2$); 2. Utvrđene su male međusobne korelacije (prosečna korelacija 0.20) dimenzija anksioznosti i izbegavanja u odnosu sa istom osobom; dimenzija anksioznosti u odnosu sa jednom osobom je značajno povezana sa istom dimenzijom u druga dva ispitivana odnosa (prosečna korelacija 0.52). Dimenzija izbegavanja je više relaciono-specifična (prosečna korelacija 0.28). 3. Odnosi dimenzija samopoimanja i samopoštovanja se razlikuju kod starijih i mlađih devojčica i dečaka. 4. Utvrđeno je da razlike u povezanosti dimenzija afektivnog vezivanja sa majkom, ocem i prijateljem i dimenzija samopoimanja zavise od uzrasta i pola adolescenata.

Podaci su u skladu sa idejom da se različiti socijalni odnosi internalizuju kao različiti aspekti samopoimanja. Rezultati ukazuju da odnosi afektivne vezanosti sa različitim osobama služe kao različiti ali specifični socijalni konteksti za razvoj i integraciju samopoimanja u adolescenciji.

Ključne reči: afektivna vezanost, samopoimanje, roditelji, prijatelji, adolescencija.

SOCIJALNA PSIHOLOGIJA

SPREMNOST NA POMIRENJE GRAĐANA BOSNE I HERCEGOVINE

Srdan Puhalo

Prime Communications, Banja Luka
puch@inecco.net

Petnaest godina nakon prestanka rata u BiH, postavlja se pitanje koliko su građani ove zemlje spremni za pomirenje. Pomirenje smo operacionalizovali preko četiri pokazatelja: nepovjerenje prema drugima, saradnja s drugim narodima, opraštanje i rehumanizacija, a pored ovih varijabli smo mjerili i izraženost nacionalizma i dogmatizma. Istraživanje je sprovedeno u februaru 2010. godine, na uzorku od 1.445 punoljetnih stanovnika BiH, metodom ankete sa ličnim intervjuisanjem. Analizu pojedinih varijabli s obzirom na neke sociodemografske karakteristike

radili smo analizom varijanse. Stanovnici Republike Srpske su manje spremni za pomirenje od stanovnika Federacije BiH. S obzirom na mjesto stanovanja, na pomirenje su spremniji stanovnici grada nego stanovnici sela. Izbjeglička populacija, u odnosu na domicilno stanovništvo, je manje spremna za pomirenje. S porastom godina starosti ispitanika opada spremnost za pomirenje s drugim etničkim grupama, dok s porastom obrazovanja građana BiH raste i njihova spremnost za pomirenje. Na pomirenje su najmanje spremni Srbi, a slijede Hrvati i Bošnjaci. Stanovnici BiH čiji su članovi uže porodice imali iskustvo ranjavanja, hapšenja ili zatvaranja, mučenja ili gubitka nekog bliskog člana porodice manje su spremni za pomirenje od onih koji takva iskustva nisu imali. Spremnost na pomirenje najviše je izražena kod građana koji za sebe kažu da nisu vjernici, potom kod vjernika i najmanje kod onih koji sebe ne svrstavaju ni u jednu od ovih kategorija. Istraživanje je pokazalo da s boljim materijalnim statusom raste i spremnost ispitanika za pomirenje. Spremnost na pomirenje je u pozitivnoj korelaciji sa spremnošću na saradnju s drugim etničkim grupama, opraštanje i rehumanizaciju, ali i s primanjima i obrazovanjem. Negativnu korelaciju s pomirenjem nalazimo kod nepovjerenja i starosti ispitanika. Negativnu korelaciju s pomirenjem nalazimo i kod nacionalizma i dogmatizma.

Ključne reči: pomirenje, povjerenje, saradnja, opraštanje, rehumanizacija, Bosna i Hercegovina.

UTICAJ PRINUDNOG SOCIJALNOG POREĐENJA NA SAMOPOŠTOVANJE I ZADOVOLJSTVO IZGLEDOM KOD ADOLESCENATA

**Danka Purić, Nataša Cvijan, Ljubomir Savanović, Marko Kalanj,
Stefan Jovanović-Dačić**

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
djaguard@gmail.com

Cilj istraživanja bio je da ispita uticaj prinudnog socijalnog poređenja na samopoštovanje i procenu spostvenog izgleda; odnosno, da odgovori na pitanje u kojoj meri i na koji način posmatranje slika privlačnih i neprivlačnih modela utiče na posmatrača. Dodatni ciljevi su bili ispitivanje uticaja samopoštovanja, procene sopstvenog izgleda i važnosti izgleda na izraženost eksperimentalnog efekta i razmatranje eventualnog postojanja

rodnih razlika, što u veličini eksperimentalnog efekta, što u samopoštovanju, zadovoljstvu izgledom ili važnosti izgleda. Uzorak je činilo 133 učenika srednjih škola iz Beograda, a istraživanje je imalo dve faze. U prvoj fazi, ispitanicima su zadate Rozenbergova skala za procenu samopoštovanja, skala zadovoljstva izgledom, i skala važnosti izgleda. Približno mesec dana kasnije, u drugoj fazi istraživanja, usledio je eksperimentalni tretman. Dve eksperimentalne grupe momaka i dve eksperimentalne grupe devojaka su procenjivale deset fotografija privlačnih ili neprivlačnih osoba svog pola, što je imalo za cilj da se ispitanici što bolje koncentrišu na modele i budu pod njihovim uticajem. Nakon izvršene procene, ispitanici su ponovo popunili Rozenbergovu skalu za procenu samopoštovanja i skalu zadovoljstva izgledom. Od ispitanika u dve kontrolne grupe samo je zatraženo da ponovo popune dve skale. Glavni nalaz je da je izlaganje eksperimentalnom tretmanu imalo efekta i na samopoštovanje i na zadovoljstvo izgledom ispitanika ($F(2,130) = 4.857, p < .01$ i $F(2,130) = 3.681, p < .05$, redom), i to u grupi koja je procenjivala fotografije neprivlačnih modela, tj. u slučaju socijalnog poređenja „naniže“ samopoštovanje i zadovoljstvo izgledom ispitanika su se povećali (Sheffee-ov post hoc test je značajan na nivoima $p < .01$ i $p < .05$, redom). U grupi koja je procenjivala fotografije privlačnih modela, efekat nije zabeležen. Ovo je u skladu sa od ranije poznatom tendencijom ljudi da povećaju samopoštovanje kada su prisutni modeli za poređenje koji im to omogućavaju. Jedno moguće objašnjenje za izostanak efekta u situaciji poređenja „naviše“ je habituacija ispitanika, koji su svakodnevno, preko medija, izloženi privlačnim modelima, te je moguće da su vremenom postali „otporni“ na njih. Dalje, dobijene su pozitivne korelacije između važnosti izgleda i samopoštovanja ($r = 0.175, p < .01$) i važnosti izgleda i zadovoljstva izgledom ($r = 0.159, p < .05$), merenih u prvoj fazi istraživanja. Za razliku od ranijih istraživanja, povezanost između samopoštovanja i zadovoljstva izgledom bila je, iako značajna, niskog intenziteta ($r = 0.163, p < .05$). Efekat eksperimentalnog tretmana na samopoštovanje manji je kod ispitanika sa inicijalno višim samopoštovanjem ($\beta = -.665, p < .01$) i važnošću izgleda ($\beta = -.199, p < .01$) i nižim zadovoljstvom izgledom ($\beta = .359, p < .01$), tj. kod ovih ispitanika su skorovi samopoštovanja stabilniji. Sa druge strane, skorovi zadovoljstva izgledom su bili stabilniji kod ispitanika koji su inicijalno bili više zadovoljni sopstvenim izgledom ($\beta = -.471, p < .01$) i imali više samopoštovanje ($\beta = -.179, p < .05$). U pogledu rodni razlika, pokazano je da ne postoje značajne razlike između momaka i devojaka ni na jednoj

od korišćenih mera, s tim što je kod devojaka povezanost samopoštovanja i procene sopstvenog izgleda veća ($r = .243$, $p < .01$ kod devojaka, naspram $r = .163$, $p < .05$ kod momaka). Ovo implicira da je zadovoljstvo sopstvenim izgledom bitnija konstituenta samopoštovanja kod devojaka, nego kod momaka.

Ključne reči: socijalno poređenje, samopoštovanje, zadovoljstvo izgledom, važnost izgleda, adolescenti, pol.

KVANTITATIVNA ANALIZA RATNIH ZLOČINA S OBILJEŽJEM TERORIZMA

Vladimir Obradović

Filozofski fakultet Osijek

vladimir.obradovic@zg.t-com.hr

Fenomen ratnih zločina po svojoj etiologiji spada u područje socijalne psihologije, jer ga čine pretežito grupe paravojnih i vojnih osoba koje su u poziciji da primjenjuju moć s namjerom povređivanja, nanošenja boli ili uništavanja drugih, te počinjenju drugih zločina protiv čovječnosti. U protekla tri desetljeća istraživanja socijalnih psihologa (Milgram S., Bandura A., a naročito Zimbardo, P.) ukazala su na relativnu lakoću s kojom se obični ljudi mogu potaknuti na ponašanje koje povređuje druge ljude. Sistemski uvjetovane i situacijski oblikovane okolnosti ratnih zbivanja predstavljaju takav ponašajni kontekst u kojem dolazi do iskrivljavanja ljudske prirode i lakog navođenja na ispoljavanje ekstremnih predrasuda i nečovječnog djelovanja. Na prostorima bivše države (SFRJ), u relativno kratkom vremenu, izrasle nacionalističke elite stvorile su "neprijateljsku imaginaciju" prema pripadnicima drugih susjednih naroda i narodnosti koji su živjeli u istoj državi. Ova psihološka konstrukcija intenzivnom medijskom propagandom ugrađena je u umove tako da je brzo i lako transformirala druge u neprijatelje (Sam Keen 2004). Ratna zbivanja koja su uslijedila karakterizirali su brojni i česti grupni zločinački akti protiv čovječnosti, a koji su po načinu izvođenja i posljedicama po žrtve imali obilježje terorizma. Zbog te brojnosti i ponavljanja ovih kaznenih djela smatrali smo da je potrebno i moguće primjeniti nomotetički pristup koji se zasniva na kvantitativnoj metodološkoj paradigmi. Izvor podataka i informacija bila je policijska i sudska dokumentacija o počinjenim kaznenim djelima i počiniteljima

ratnih zločina koji su se dogodili na teritoriju RH u razdoblju od 1990. do 8. mjeseca 1995. godine.

Istraživački postupak: Uzorak istraživanja obuhvatio je 1333 kaznena djela i 787 poznatih počinitelja. Iz svih dostupnih pisanih dokumenata o djelima i počiniteljima analizom sadržaja utvrđene su brojne kategorijalne i dummy varijable na kojima su primjenjeni postupci faktorskih, diskriminacijskih i cluster analiza.

Cilj istraživanja bio je deskriptivno klasifikacijski: sistematski opisati vrstu i težinu ovih kaznenih djela s obzirom na način njihovog počinjenja i posljedice po žrtve, te izvršiti primjenom multivarijantnih postupaka njihovu klasifikaciju i tipologiju počinitelja.

Faktorska analiza izlučila je četiri dominirajuće komponente počinjenih ratnih zločina; 1. Karakter djela prema načinu izvršenja, 2. Zločini prema životu, 3. Zločini prema imovini, 4. Zločini prema tijelu nemoćne žrtve.

Cluster analiza izvedena postupkom K-means klasificirala je počinitelje u sljedeće homogene skupine; 1. *Ideološki tip teroriste* koji je činilo 46% od svih poznatih počinitelja ratnog zločina sa obilježjima terorizma, 2. *Kriminalni tip teroriste* koji čini 38% svih počinitelja, te 3. *Etnocidni tip teroriste* koji čini 26%. Ovi i drugi dobiveni rezultati omogućili su sistematsku deskripciju i svojevrsnu klasifikaciju ratnih zločina s obilježjem terorizma i ukazali na sličnosti i razlike između kaznenih djela i njihovih počinitelja iz etnički suprotstavljenih strana. Poseban doprinos razumjevanju etiologije ratnog zločina dao je kvantificirani uvid u zastupljenost isključivo *kriminalne utilitarističke* motivacije pri izvršenju ratnih zločina.

Ključne riječi: ratni zločin, terorizam, kaznena djela, počinitelji, žrtve.

ETNIČKI STAVOVI DJECE UZRASTA 13-14 GODINA U BOSNI I HERCEGOVINI

Vladimir Turjačanin

Filozofski fakultet u Banjoj Luci
vturjaca@gmail.com

Istraživanje etničkih stavova djece osnovnoškolskog uzrasta rađeno je tokom 2008. godine u Bosni i Hercegovini pod pokroviteljstvom UNICEF-a BiH u sklopu multimetodskog istraživanja fenomena

podijeljenih škola. U fokusu su se našle zajednice u kojima postoje “dvije škole pod jednim krovom”, područja sa povratničkom populacijom, zajednice sa etnički heterogenim školama i zajednice sa školama koje su etnički homogene. Uzorak djece činilo je 350 djece iz nekoliko gradova u BiH, a instrumente su, pored ostalih, činili skala socijalne distance i skala nacionalne vezanosti.

Među djecom bošnjačke, hrvatske i srpske nacionalnosti prihvatanje ponuđenih socijalnih odnosa varira između 35% i 56% prihvaćenih relacija. Učenici lakše prihvataju odnose bazirane na hijerarhijskoj jednakosti sa pripadnicima drugih grupa (“Da budemo prijatelji” i “Da se zabavljam s njom/njim”), dok se jako teško prihvataju odnosi zasnovani na hijerarhijskoj nejednakosti (“Da bude predsjednik moje države”). Dalje, rezultati pokazuju da distance variraju kod pripadnika iste etničke grupe u zavisnosti od lokalnog konteksta, te najizraženije distance imamo upravo u sredinama u kojima postoje „podijeljene škole“. S druge strane, stavovi koji se tiču različitih oblika nacionalne vezanosti pokazuju slične karakteristike: najizraženija nacionalna vezanost se nalazi u sredinama sa podijeljenim školstvom. Veze između oblika nacionalne vezanosti koju smo nazvali “etnocentrizmom” i prihvatanja socijalnih odnosa dosljedno negativno koreliraju u rasponu od $r=-0.14$ do $r=-0.48$, u zavisnosti od toga koje etničke grupe i koji odnosi su u pitanju.

Osnovni zaključci istraživanja su da etnički stavovi djece koja su na uzrastu koji se graniči sa adolescencijom u potpunosti prate stavove odraslih, a često su ti stavovi i izraženiji nego kod odraslih. Da je socijalni kontekst u lokalnoj zajednici veoma važan za formiranje etnikih stavova, vidimo po činjenici da su etnički stavovi najizraženiji u zajednicama gdje je etnička podjela naglašena bilo institucionalnom i fizičkom podjelom školske ustanove, bilo jasnim društvenim razgraničenjima u lokalnoj sredini.

Ključne riječi: etnička distanca, etnocentrizam, Bosna i Hercegovina, socijalni kontekst.

KLASIFIKACIJSKA ANALIZA DELINKVENTNOG
PONAŠANJA**Vladimir Obradović**Fakultet kriminalističkih nauka, Sarajevo
vladimir.obradovic@zg.t-com.hr

Delinkventno ponašanje istraživano je sa različitih teorijskih i metodoloških paradigmi. Brojna istraživanja utvrdila su da su poremećaji u ponašanju multikauzalna pojava sa različitom snagom upliva individualnih i socijalnih faktora. Istraživanja kao npr. Sampsonovo (1984) i Bursikovo (1996), naglašavaju važnost utjecaja socijalne dezorganizacije porodice, ili Clarkeovo (1995) koje ističe važnost utjecaja situacijskih elemenata okoline u kojoj porodica i njeni potomci žive. Pattersonova teorija razvoja (1996) pro/anti socijalnog ponašanja smatra da delinkvenciju treba proučavati u stabilitetu, ali i u promjenama. Zbog spomenutog, mi smo naše empirijsko istraživanje delinkventnog ponašanja usmjerili na ispoljavanje rizičnog i devijantnog ponašanja kao preddelinkventne i inicijalne faze delinkventne karijere, te pratili promjene u novicijalnoj, recidivnoj i kroničnoj fazi urbane delinkvencije. U ovom izlaganju zadržati ćemo se samo na klasifikacijskoj analizi delinkventne populacije Sarajeva i prikazati rezultate cluster analiza provedenih po osnovi rizičnog i devijantnog ponašanja delinkventne populacije, te po čestini, težini i intenzitetu izvršenih kaznenih djela zbog kojih su bili privedeni na policiju i upućeni na maloljetničke sudove. Cilj nam je prikazati kako je, uz primjenu multivarijatnih postupaka (cluster i nominalne logističke regresijske analize), moguće izvršiti klasifikaciju delinkvenata i prognozirati pojavu inicijalne te njeno prerastanje u kroničnu delinkvenciju. Istraživački postupak zasnivao se na potpuno reprezentativnom uzorku delinkvenata (N=244, utvrđen tablicom slučajnih brojeva na popisu svih registriranih maloljetnika koji su počinili jedno ili više kaznenih djela, N=2613 kroz razdoblje od 2000 do 2005 godine u Kantonu Sarajevo). Na adrese ispitanika slana su po dva posebno obučavana intervjuera sa zadatkom da provedu polustandardizirani upitnik od 69 pitanja i obave opažanje uvjeta života i odnosa u porodici, a posebno neverbalnih reakcija ispitanika koje ukazuju na neiskreno odgovaranje. Dobiveni odgovori prenijeti su na protokol i svakom je ispitaniku iz policijske evidencije programski pripisana vrsta i broj počinjenih kaznenih djela. Tako su dobivene objektivne kriterijske

varijable čestine, težine (ponderirane ovisno od člaka KZ) i intenziteta delinkvencije. Posebnim postupcima sabiranja i množenja utvđene su složene (kompozitne) prediktivne i medijatorne varijable i utvrđena veličina i smjer njihovog utjecaja na pojavu i razvoj delinkvencije. Rezultati su pokazali da se samo određeni oblici rizičnog ponašanja ispoljenog u školi i devijantnog ponašanja u lokalnoj zajednici vežu uz pojavu teške kronične delinkvencije i javljaju još u preddelinkventnoj fazi. Klasifikacijska analiza je pokazala homogeniziranje delinkventne populacije u tri skupine (clustera) koji sadržajno odgovaraju primarnom, sekundarnom i tercijarnom stadiju delinkvencije. Faktorska struktura devijantnog ponašanja delinkvenata je dala jasno interpretativne glavne komponente egzibicionističke, ovisničke i kriminogene devijantnosti, a analiza povezanosti rizičnog, devijantnog i delinkventnog ponašanja je ukazala na važnost ovako dobivene ekspresivnosti za prognozu pojave i razvoja delinkvencije. Najznačajnijim nalazom smatramo rezultat primjene postupka nominalne regresijske analize kojom je verificiran kauzalni utjecaj porodičnih odnosa i porodične brige za pojavu teške kronične delinkvencije. Dobiveni nalazi istraživanja praktično su upotrebljivi za indiciranje onih oblika rizičnog ponašanja i u školi i ispoljavanja devijantnog ponašanja u lokalnoj zajednici koji su kritični za razvoj delinkvencije prema recidivnoj i kroničnoj fazi.

Ključne reči: delinkvencija, rizično, devijantno, ponašanje, škola, porodica.

EFEKTI FAKTORA JAVNOST SITUACIJE I KOGNITIVNO OPTEREĆENJE NA SOCIJALNO POŽELJNO ODGOVARANJE I NEUROTICIZAM

Natalija Randelović
Ipsos Strategic Marketing
sin4clai@yahoo.co.uk

U ovom istraživanju ispitivani su efekti eksperimentalne manipulacije (a) kognitivnim opterećenjem i (b) javnošću ispitivanja na socijalno poželjno odgovaranje i neuroticizam, kao i međusobnu povezanost ovih fenomena. Socijalno poželjno odgovaranje definisano je na osnovu Paulusovog dvokomponentnog modela preko dve dimenzije: upravljanje utiskom i samozavaravanje. Sto jedan student učestvovao je u istraživanju

organizovanom tako da polovina ispitanika popunjava skale Uravnoteženog inventara socijalno poželjnog odgovaranja (BIDR) i Neuroticizma NEO-PI-R-a na klasičan, papir-olovka način, a druga polovina kroz intervju sa istraživačem. Takođe, polovina ukupnog uzorka na instrumente je odgovarala uz dodatni kognitivni zadatak - pamćenje osmocifrenog broja, dok druga polovina nije imala ovu vrstu zadatka. Ispitanici su slučajnim izborom svrstavani u jednu od eksperimentalnih grupa, a uslovi ispitivanja su držani konstantnim. Očekivano je da će u javnoj situaciji doći do facilitacije upravljanja utiskom, ali ne i samozavaravanja. Pored toga, očekivano je da će vrednosti samozavaravanja i upravljanja utiskom biti više u situaciji odgovaranja uz kognitivno opterećenje u odnosu na situaciju odgovaranja bez njega. Za neuroticizam je pretpostavljeno da će biti izraženiji u privatnoj nego u javnoj situaciji, i u situaciji bez kognitivnog opterećenja nego u situaciji sa njim. Na kraju, pretpostavljeno je i to da će se za faktor samozavaravanja utvrditi statistički značajna i umerena negativna povezanost sa dimenzijom neuroticizma, dok je za faktor upravljanja utiskom bilo očekivano izostajanje ove veze. Analize su pokazale da kognitivno opterećenje nije imalo dejstva ni na jednu od zavisnih varijabli. Ispoljeni neuroticizam bio je značajno niži u javnoj nego u privatnoj situaciji ($F=7.382$, $df=1$, $p=0.008$), dok je jedinstven skor na skali socijalno poželjnog odgovaranja bio viši u javnoj situaciji, pri čemu je razlika bila marginalno značajna ($F=3.209$, $df=1$, $p=0.076$). Čini se da su efekti kognitivnog opterećenja izostali prvenstveno zbog neadekvatnosti primenjenog zadatka; pokazalo se da je previše lak i da ne angažuje kognitivne kapacitete ispitanika u očekivanoj meri. Za izostanak efekta javnosti na dimenzije socijalno poželjnog odgovaranja može se ponuditi nekoliko obrazloženja: kulturološke razlike u kriterijumima socijalno poželjnog, specifičnost uzorka i drugi metodološki aspekti istraživanja (karakteristike anonimne situacije, ženski intervjuer), pa čak i iskrenost ispitanika motivisana različitim razlozima. Dalje, dva faktora socijalno poželjnog odgovaranja pokazala su različitu strukturu povezanosti sa neuroticizmom: samozavaravanje značajno negativno i visoko korelira sa ovom dimenzijom ličnosti (-0.705 , $p<0.01$), dok to sa drugim oblikom socijalno poželjnog odgovaranja nije slučaj. Rezultati ukazuju na potrebu revidiranja koncepta socijalno poželjnog odgovaranja, odnosno na potrebu njegove preciznije operacionalizacije.

Ključne reči: Socijalno poželjno odgovaranje; samozavaravanje, upravljanje utiskom; javnost ispitivanja; kognitivno opterećenje.

FACIJALNI ZNACI MASKIRANJA, BLOKIRANJA I SUZBIJANJA EKSPERIMENTALNO IZAZVANE EMOCIJE TUGE

Milica Pavlović, Ljubiša Zlatanović

Filozofski fakultet u Nišu, Departman za psihologiju
milicapavlovic@sbb.rs

Cilj ovog eksperimentalnog istraživanja bio je da ispita i utvrdi karakteristične načine na koje studenti nastoje da maskiraju, suzbiju ili sakriju kulturološki uslovljenu i veoma provokativnu emociju tuge u socijalno neadekvatnoj situaciji - situaciji koja je po određenim elementima javna. Eksperimentalnim putem nastojali smo da kod ispitanika izazovemo emociju tuge stimulusom koji se pokazao adekvatnim u ranijim istraživanjima.

Uzorak je činio 31 student Filozofskog i Elektronskog fakulteta u Nišu (14 studenata i 17 studentkinja), koji su bili ujednačeni po uzrastu i nivou obrazovanja.

Eksperimentalna procedura odvijala se na taj način što je svaki od ispitanika najpre dobijao instrukciju da pažljivo odgleda unapred pripremljenu sekvencu iz filma "Šampion" (koja je trebalo da izazove snažnu emociju tuge), nakon čega je ispitivač napuštao prostoriju a ispitanik ostajao sam i na monitoru gledao najavljenju sekvencu filma. Skrivenom kamerom beleženi su: stav, držanje, reakcije, facijalne ekspresije kao i sve promene na licima ispitanika, koje su nakon završetka ove faze istraživanja pažljivo analizirane.

Podaci su obrađeni detaljnom kvalitativnom analizom dinamičkog materijala, koja je obuhvatala praćenje, registrovanje i analizu svih promena u izgledu lica (celokupnog; kao i gornjeg, srednjeg i donjeg dela), redosled njihovog pojavljivanja, intenzitet i učestalost. U tu svrhu korišćena su dva instrumenta: FACS (Facial Action Coding System – Ekman i Friesen, 1978) i FAST (Facial Affect Scoring Technique – Ekman, Friesen i Tompkins, 1971).

Na osnovu rezultata ranijih istraživanja i spontanijh komentara ispitanika po izlasku iz eksperimentalne situacije pretpostavili smo da se u navedenoj situaciji javlja emocija tuge. Ispitanici u našem istraživanju imali su tendenciju da ekspresiju tuge *maskiraju* nekom drugom, za datu situaciju, primerenijom emocijom (38,71% ispitanika) kao što je: *iznenadjenje* (12,9% ispitanika), *osmeh* (12,9 % ispitanika), *ljutnja* (9,67%

ispitanika) i *odvratnost* (3,22% ispitanika). Kao znake *suzbijanja, blokiranja i prikrivanja* ispoljavanje tuge registrovali smo: *spuštanje – podizanje glave* (35,48% ispitanika) i *okretnje glave u stranu* (45,16% ispitanika), *promenu direkcije pogleda* (29,03%), *učestalu promenu položaja tela – vrpoljenje* (32,25% ispitanika), *krut stav tela* (9,67% ispitanika), *nesimetriju leve i desne strane lica* (12,9% ispitanika), *dodirivanje nosa* (16,12% ispitanika), *manipulisanje kosom – uvratanje, nameštanje iza uva* (16,12% ispitanika).

Naročito su bili učestali znaci blokiranja u donjem delu lica u predelu oko usana *dodirivanje ili prekrivanje usana rukom* (22,58% ispitanika), *grickanje usana* (22,58% ispitanika), *oblizivanje* (19,35% ispitanika), *razvlačenje usana* (16,12% ispitanika), *naizmenično otvaranje i zatvaranje usana* (12,9% ispitanika) i “*gutanje knedle*” (9,67% ispitanika).

Rezultati koje smo dobili potvrđuju značajan uticaj kulture i socijalnih pravila u izražavanju emocije tuge i ilustruju načine i strategije koje koriste muški i ženski ispitanici, kao i razlike između njih, da bi u situaciji koja ima dosta elemenata javne blokirali, maskirali, prikrili ili suzbili socijalno neadekvatnu emociju tuge.

Ključne reči: Facijalna ekspresija tuge, znaci maskiranja, blokiranja i suzbijanja tuge.

VIOLENCE AGAINST CHILDREN IN RESIDENTIAL INSTITUTIONS

Sofija Arnaudova, Frosina Denkova, Ivan Trajkov

Filozofski fakultet, Skopje
 sofijaarnaudova@yahoo.com

This research was conducted in four residential institutions in Skopje on 154 children and 72 employers. We have measured the level of violence that children are exposed to, and the level of violence that children do. Also we have measured the connection between aggression and violence and coping with stress strategies with violence. Results are showing that there is positive connection between age of children and emotional violence (victims) at level $p < .05$ ($r = .177$), and age of children and physical violence (victims) at level $p < .05$ ($r = .187$). Also, there are significant differences between children with different sex and violence,

all of them in way of man children. Differences between boys and girls are in neglecting (victims) ($t(145) = 2.14, p < .05$), emotional violence (bully) ($t(145) = 5.29, p < .01$), physical violence (bully) ($t(145) = 5.19, p < .01$), sexual violence (bully) ($t(145) = 2.20, p < .05$) and neglecting (bully) ($t(145) = 3.74, p < .01$). Results are showing positive connection between aggression and emotional violence (victim) $p < .01$ ($r = .456$), physical violence (victim) $p < .01$ ($r = .532$), neglecting (victim) $p < .01$ ($r = .378$), emotional violence (bully) $p < .05$ ($r = .211$) and physical violence (bully) $p < .01$ ($r = .233$). Also, it is shown that there is a positive connection between the use of strategies for coping with stress and victims of violence and that children that are bullies do not use the coping strategies in that level. Concerning the hypothesis regarding the employers in the residential institutions, there are no significant differences between man and woman in identification of violence. But there are differences between employer with different level of education in the identification of physical violence ($t(72) = 7.52, p < .01$) and neglecting ($t(72) = 9.60, p < .01$).

Ključne reči: violence, aggression, coping with stress.

PSIHOLOŠKI KORELATI POZITIVNOG STAVA PREMA UPADLJIVOJ POTROŠNJI

Leposava Vukičević, Branko Velov, Anja Mitić, Veljko Đurić

Fakultet za pravne i poslovne studije, Novi Sad

leposavavukicevic@open.telekom.rs

Upadljiva, statusna ili razmetljiva potrošnja je onaj vid kupovine roba ili usluga kojim društvenom okruženju saopštavamo sopstveni društveni status i/ili kupovnu moć. Iako široko rasprostranjeno u svim epohama, kulturama i društvenim slojevima, ovakvo - bar naoko - iracionalno ponašanje potrošača do sada je više zaokupljalo pažnju ekonomista nego psihologa. Psihologija nam, bar za sada, duguje odgovor na svakodnevna pitanja: zbog čega se najskuplja roba najčešće prva prodaje, zbog čega je važno da se na mojoj slavi potroši više novca i baci više hrane nego na tvojoj, da moje krpice budu sjajnije od tvojih? U ovom istraživanju, na tri nezavisna uzorka mladih ispitivana je psihološka osnova stava prema upadljivoj potrošnji. Podaci dobijeni na novoj psihometrijskoj skali kojom se meri stav prema upadljivoj potrošnji - ispoljen na primeru kupovine i nošenja firmirane garderobe - dovedeni su u vezu sa već ispitivanim

psihološkim konstruktima. Rezultati su pokazali da postojeća verzija ove skale ima zavidnu pouzdanost (Kronbahov alfa koeficijent iznosi 0.90) i da poseduje smislenu petofaktorsku latentnu strukturu. Pet izdvojenih faktora (pripadnost grupi, privlačnost, prestiž, samoafirmacija i poštovanje) objašnjava 42.75% ukupne varijanse određujući psihološku osnovu pozitivnog stava prema upadljivoj potrošnji. Pokazalo se da ispitanici koji su osetljiviji na interpersonalni uticaj ($r = 0.27$, $df = 208$, $p < 0.01$), skloniji konformiranju ($r = 0.27$, $df = 208$, $p < 0.01$), a pri tome pridaju veću važnost distanciranom ($r = 0.33$, $df = 114$, $p < 0.01$), vlastoljubivom ($r = 0.53$, $df = 152$, $p < 0.01$ i $r = 0.25$, $df = 114$, $p < 0.01$), i bezosećajnom ($r = 0.23$, $df = 114$, $p < 0.05$) ponašanju pokazuju pozitivniji odnos prema upadljivoj potrošnji. Istovremeno, nije utvrđena nikakva prediktivna povezanost između sopstvenog iskaza o materijalnom statusu i stava prema upadljivoj potrošnji. Na taj način proširena je empirijska osnova ovog pojma i utvrđeni su pravci daljih istraživanja koja će biti usmerena na različita ispoljavanja upadljive potrošnje i objašnjenje funkcionalnih i emotivnih koristi koje donosi razmetljivo ispoljavanje sopstvene kupovne moći.

Ključne reči: upadljiva potrošnja, interpersonalni uticaj, konformizam, interpersonalne vrednosti, materijalni status.

UPADLJIVA POTROŠNJA, MOTIV POSTIGNUĆA I MATERIJALNI STATUS KOD MLADIH

Vanja Kondić, Arsen Dragojević

Fakultet za pravne i poslovne studije, Novi Sad

vanjakondic@yahoo.com

Upadljiva potrošnja se može objasniti kao razmetljiv prikaz bogatstva potrošača koji plaćaju visoke cene za luksuznu robu, jer imaju želju da impresioniraju druge svojom kupovnom moći. Prethodni nalazi su ukazivali na pozitivnu prediktivnu vezu između upadljive potrošnje i konformizma, interpersonalne vrednosti vlast definisane psihometrijskom skalom INPV-G i psihološkog konstrukta traženja senzacija. Cilj ovog rada bio je da ispita vezu između stava prema upadljivoj potrošnji i motiva postignuća u zavisnosti od materijalnog statusa. Ispitivanje je izvršeno na uzorku od 359 ispitanika, učenika trećih razreda četiri srednje škole u Novom Sadu (dve gimnazije i dve stručne škole) i jedne gimnazije u

Sremskim Karlovcima. Zbog specifičnosti istraživanja, posebno je ispitivana latentna struktura i skale za merenje stava prema upadljivoj potrošnji (CC) i skale za merenje motiva postignuća (MOP). Obe skale su pokazale visoku pouzdanost ($\alpha=0.93$ za obe skale). Pored ovoga, pokazalo se da obe skale poseduju smislenu faktorsku strukturu. Faktorskom analizom odgovora na skali CC izdvojeno je pet faktora (privlačnost, kompenzacija, pripadnost grupi, podizanje sopstvene vrednosti, prestiž), koji objašnjavaju 42.29% ukupne varijanse. Faktorskom analizom odgovora na skali MOP, izdvojeno je takođe pet faktora (isticanje uspeha, istrajnost, zadovoljstvo nakon ostvarenog cilja, planiranje, obaveze kao prioritet), koji objašnjavaju 44.45% ukupne varijanse. Rezultati su pokazali da postoji statistički značajna linearna povezanost između ukupnog skora na skali CC i ukupnog skora na skali MOP ($r = 0.199$, $df = 357$, $p < 0.001$). Isto tako, utvrđene su statistički značajne korelacije između isticanja uspeha (prvog faktora skale MOP) i dva glavna faktora skale CC: privlačnost ($r = 0.342$, $df = 357$, $p < 0.001$) i kompenzacija ($r = 0.154$, $df = 357$, $p < 0.004$). Istovremeno, faktor obaveze kao prioritet (peti faktor skale MOP) imao je negativnu korelaciju sa tri prva faktora skale CC: privlačnost ($r = -0.141$, $df = 357$, $p < 0.008$), kompenzacija ($r = -0.1509$, $df = 357$, $p < 0.005$) i pripadnost grupi ($r = -0.231$, $df = 357$, $p < 0.001$), kao i sa ukupnim skorom na skali CC ($r = -0.253$, $df = 357$, $p < 0.001$). Ispitanici kod kojih je razvijeniji motiv postignuća izražavaju značajno pozitivniji odnos prema upadljivoj potrošnji. Istovremeno, postoji upadljivo dosledna negativna korelacija pozitivnog stava prema upadljivoj potrošnji i osećanja dužnosti. Iz ovog bi se moglo zaključiti da mladi prepoznaju upadljivu potrošnju kao način za lično isticanje ali i da je takva vrsta isticanja u suprotnosti sa prihvatanjem odgovornosti (obaveza kao prioritet). Ovim nalazom proširena je lista prediktora pozitivnog stava prema upadljivoj potrošnji. Nije utvrđeno postojanje značajnih razlika u izraženosti dimenzija skale upadljive potrošnje u zavisnosti od materijalnog statusa ispitanika.

Ključne reči: upadljiva potrošnja, motiv postignuća, materijalni status, mladi.

UPADLJIVA POTROŠNJA, AUTORITARNA STRUKTURA
LIČNOSTI I MATERIJALNI STATUS KOD MLADIH**Arsen Dragojević, Vanja Kondić, Veljko Đurić**

Fakultet za pravne i poslovne studije, Novi Sad

drarsen33@yahoo.com

Upadljiva potrošnja je onaj vid potrošnje koji za cilj ima da pred drugima pokaže bogatstvo i status onoga ko troši. Svrha ovakvog ponašanja je sticanje ugleda, impresioniranje drugih i poboljšanje društvenog statusa. Prethodni nalazi su ukazali na pozitivnu vezu između upadljive potrošnje i konformizma, interpersonalne vrednosti vlast (merene standardizovanim upitnikom INPV-G) i sklonosti ka traženju senzacija. U ovom radu ispitivana je veza između odnosa prema upadljivoj potrošnji i autoritarne strukture ličnosti u zavisnosti od materijalnog statusa ispitanika. Uzorak na kom je izvršeno istraživanje sastojao se od 160 učenika trećih i četvrtih razreda Šabačke gimnazije i Ekonomsko-trgovinske škole iz istog grada. Od njih se tražilo da u potpunosti i iskreno odgovore na pitanja iz skale za merenje odnosa prema upadljivoj potrošnji i skale za merenje autoritarnosti. Rezultati su pokazali da obe skale imaju visoku pouzdanost (skala za merenje odnosa prema upadljivoj potrošnji - Kronbahova alfa = 0.83 ; skala za merenje autoritarnosti - Kronbahova alfa = 0.88) i da poseduju smislenu latentnu strukturu. Faktorskom analizom odgovora na skali upadljive potrošnje izdvojena su četiri faktora: vrednovanje, prihvatanje, prestiž i konformizam. Ova četiri faktora objašnjavaju 47.59% ukupne varijanse. Ispitivanjem faktorske strukture skale autoritarnosti izdvojeno je takođe četiri faktora: slepo poštovanje vlasti, antiintraceptivnost, striktno držanje pravila i latentna agresivnost. Izdvojeni faktori na skali autoritarnosti objašnjavaju 37% ukupne varijanse. Daljom analizom utvrđeno je da postoji statistički značajna korelacija između ukupnog skora na skali za merenje stava prema upadljivoj potrošnji i ukupnog skora na skali autoritarnosti ($r = 0.213$, $df = 158$, $p = 0.007$). Istovremeno, slepo poštovanje vlasti (najizraženiji faktor skale autoritarnosti) značajno korelira sa faktorima skale kojom je ispitivan odnos prema upadljivoj potrošnji: sa prihvatanjem ($r = 0.197$, $df = 158$, $p = 0.012$) i sa prestižom ($r = 0.179$, $df = 158$, $p = 0.024$). Autoritarniji ispitanici pokazuju značajno pozitivniji odnos prema upadljivoj potrošnji. Ovim nalazom proširena je lista prediktora pozitivnog odnosa prema upadljivoj potrošnji. On posredno osnažuje

prethodne nalaze o postojanju prediktivne veze između pozitivnog odnosa prema upadljivoj potrošnji i konformizma i vlastoljubivosti. Nije utvrđeno postojanje značajnih razlika u izraženosti odnosa prema upadljivoj potrošnji u zavisnosti od materijalnog statusa ispitanika, određenog na osnovu njihove samoprocene.

Ključne reči: upadljiva potrošnja, autoritarnost, materijalni status, mladi.

OSOBINE LIČNOSTI UČESNIKA RIJALITI EMISIJE

Cveta Majtanović, Snežana Smederevac, Goran Knežević, Veljko Đurić

Fakultet za pravne i poslovne studije, Novi Sad; Filozofski fakultet, Novi Sad; Filozofski fakultet, Beograd
flo86wow@yahoo.com

Ogromni uspeh rijaliti emisija tokom poslednje decenije je u priličnoj meri promenio naše shvatanje televizije i medijske zabave. Istraživanja pokazuju da je publika rijaliti emisija raznovrsna. Nju čine podjednako mladi i stari, muškarci i žene, obrazovani i neobrazovani. Malo je, međutim, istraživanja koja su pokušala da odgovore na pitanje ko su učesnici tih emisija, tj. da li se učesnici rijaliti emisija po osobinama ličnosti razlikuju od većine svojih sugrađana. U ovom istraživanju su na uzorku od 49 ispitanika, učesnika rijaliti emisije Stars (emitovane na TV Košavi od januara do marta 2010), ispitivane njihove osobine ličnosti i upoređivane sa postojećim nacionalnim normama. Normativni uzorak za dimenzije ličnosti upitnika NEO PI-R činilo je 146 ispitanika, ujednačenih s uzrokom učesnika u rijaliti emisiji u odnosu na uzrast i pol. Normativni uzorak za dimenzije traženja senzacija procenjivanih upitnikom SSS V činilo je 200 ispitanika, takođe ujednačenih s uzrokom učesnika u rijaliti emisiji u odnosu na uzrast i pol. Rezultati istraživanja pokazali su da su postojale statistički značajne razlike između osobina ličnosti učesnika u rijaliti emisiji i normativnog uzorka. Učesnici u rijaliti emisiji postigli su značajno više skorove na NEO PI-R dimenzijama Ekstraverzija ($F = 17.39$, $df = 1, 193$, $p = 0.001$) i Otvorenost ($F = 8.14$, $df = 1, 193$, $p = 0.005$); te marginalno značajno više skorove na dimenziji Neuroticizam ($F = 3.85$, $df = 1, 193$, $p = 0.051$) i marginalno značajne niže skorove na dimenziji Saradljivost ($F = 3.89$, $df = 1, 193$, $p = 0.050$). Multivarijatom

analizom svih pet NEO PI-R dimenzija ličnosti dobijena je statistički značajna diskriminativna funkcija koja pokazuje da su se učesnici rijaliti emisije Stars razlikovali od normativnog uzorka ((Vilksova lambda = 0.836, hi-kvadrat = 34.12, df = 5; p=0.001). Informacija sadržana u odgovorima dve grupe ispitanika omogućavala je uspešnost njihovog ispravnog razlikovanja u 74.9% slučajeva. Isto tako, učesnici rijaliti emisije imali su statistički značajno više skorove na SSS V dimenziji Dezinhibicija (F = 4.89, df = 1, 247, p = 0.028) u poređenju sa normativnim uzorkom. Multivarijatnom analizom sve četiri dimenzije skale SSS V, dobijena je statistički značajna diskriminativna funkcija koja pokazuje da su se učesnici rijaliti emisije Stars razlikovali od kontrolnog uzorka (Vilksova lambda = 0.943, hi-kvadrat = 14.490, df = 4; p = 0.005). Informacija sadržana u odgovorima dve grupe ispitanika omogućila je uspešnost njihovog ispravnog razlikovanja u 81.1% slučajeva. Rezultati istraživanja pokazuju da osobe koje učestvuju u rijaliti programima imaju, u odnosu na normalnu populaciju, više skorove na dimenzijama Ekstraverzija, Otvorenost, Neuroticizam upitnika NEOP-PI-R i Dezinhibicija upitnika SSS V, a niže skorove na dimenziji Saradljivost upitnika NEO-PI-R. Može se zaključiti da su ove osobe spontanije, otvorenije za nova iskustva, ali i da poseduju viši stepen emocionalne napetosti, kao i lošiju kontrolu impulsivnih reakcija.

Ključne reči: rijaliti emisije, TV gledanost, NEO PI-R, SSS V.

AUTORITARNOST I PRIHVATANJE LIČNIH I DRUŠTVENIH CILJEVA

Bora Kuzmanović, Nebojša Petrović

Filozofski fakultet, Beograd

bkuzmano@f.bg.ac.rs

Predmet ovog istraživanja je veza autoritarnosti i stepena prihvatanja 18 ličnih i 18 društvenih ciljeva. Uključeni su sledeći lični ciljevi: ugled, prijatelji, društven moć, samoaktualizacija, altruizam, postignuće, uzbudljiv život, podređenost, sigurnost, savesnost, ljubav, materijalni standard, znanje, hedonizam, društveno angažovanje, samostalnost, popularnost i zdrav život (Kuzmanović i Petrović, 2007). U listu društvenih ciljeva su uključeni: tržišna privreda, dobri međunacionalni odnosi, borba protiv kriminala i korupcije, jačanje odbrambenih snaga,

humani odnosi, ekološki ciljevi, zaposlenost, socijalna jednakost, pravna država, čuvanje tradicije, ulazak u EU, privatizacija, državni i teritorijalni integritet, demokratija, životni standard, razvoj nauke i kulture, socijalna prava i jednopartijska vladavina. Prihvatanje svakog cilja je ispitivano putem skala procene sa pet stepeni. Autoritarnost je ovde shvaćena kao preuveličavanje značaja autoriteta, vođa, hijerarhije, discipline i poslušnosti. Ispitivana je jednom verzijom Kuzmanovićeve skale od 11 stavki sa dobrom merom pouzdanosti (Kronbahov alfa je 0,86). Istraživanje je izvedeno u proleće 2010 na prigodnom uzorku od 481 studenta sa šest različitih fakulteta Univerziteta u Beogradu. Analiza povezanosti autoritarnosti i društvenih ciljeva putem utvrđivanja Pirsonovog koeficijenta linearne korelacije otkrila je da je autoritarnost u značajnoj negativnoj korelaciji sa naglašavanjem važnosti ulaska u EU ($r = -0,20$), demokratije ($-0,22$) i dobrih međunacionalnih odnosa ($-0,29$), a u pozitivnoj sa zalaganjem za jačanje odbrambenih snaga ($0,28$), za tradiciju i običaje ($0,29$), teritorijalni integritet države ($0,29$) i, osobito, za jednopartijsku vladavinu ($0,34$). Kada je reč o ličnim ciljevima, autoritarnost korelira sa stepenom prihvatanja ideje o zdravom životu ($0,12$), ugleda ($0,14$), moći ($0,15$), ljubavi ($0,15!$), postignuća ($0,16$), savesnosti ($0,23$), materijalnog standarda ($0,24$) i, osobito, podređenosti, tj. spremnosti „da prosto radi(m) svoj posao i izvršava(m) odluke onako kako zahtevaju pretpostavljeni, stariji i moćniji“ ($0,40$). Neke korelacije se mogu shvatiti i kao pokazatelj validnosti skale dok smisao pojedinih nije tako očigledan.

Ključne reči: autoritarnost, lični ciljevi, društveni ciljevi, vrednosti.

ZNAČAJ PREDIKTORA SUBJEKTIVNOG ODNOSA PREMA POLITICKIM STRANKAMA U ZAVISNOSTI OD VRSTE KRITERIJUMA

Nebojša Petrović, Bora Kuzmanović

Filozofski fakultet, Beograd

npetrovi@f.bg.ac.rs

U našoj zemlji, kao i drugde, brojne su analize javnog mnjenja u političkom domenu, posebno u periodima pred izbore. Najčešći rezultati, najatraktivniji za širi krug ljudi, jesu deskriptivni podaci o procentima podrške koju imaju političke stranke. No, za političke istraživače i

analitičare, u partijama i van njih, od velikog značaja jesu podaci koji govore o faktorima koji utiču na pozitivniju ili negativniju evaluaciju neke stranke, odnosno na broj glasova koje dobije na izborima. Međutim, u zavisnosti od toga šta je kriterijumska (zavisna) varijabla, relativna važnost prediktorskih varijabli nije konstantna. Osnovni predmet ovog istraživanja jeste proveravanje koliko se razlikuje stepen značaja istih prediktora – ciljeva i očekivanja, za objašnjenje donekle različitih kriterijuma – tipova odnosa prema političkim partijama u nas. Kao grupe prediktora uzeti su skupovi 18 ličnih i 18 društvenih ciljeva, kao i očekivanja u kojoj će meri te grupe ciljeva političke stranke moći da ostvare ako osvoje vlast. Skup ciljeva je preuzet iz prethodnih istraživanja (Kuzmanović i Petrović, 2007). Kriterijumi su se ticali dve (po istraživanjima javnog mnjenja) najveće stranke u Srbiji: Demokratske stranke i Srpske napredne stranke. Postojale su tri vrste kriterijuma: a) stav ispitanika prema svakoj od stranaka; b) spremnost da se glasa za jednu ili drugu partiju, kao i c) prinudni izbor između ove dve stranke. Istraživanje je izvedeno na prigodnom uzorku od 481 studenta, od toga 60% ženskog pola, sa Filozofskog, Pravnog, Elektrotehničkog, Rudarsko-geološkog fakulteta, Fakulteta organizacionih nauka i Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerziteta u Beogradu. Najviše korišćena statistička tehnika bila je regresiona analiza (korak po korak). Rezultati ukazuju da postoje određene doslednosti u značaju prediktora kod različitih kriterijuma. Tako npr. kada u obzir uzmemo društvene ciljeve, najbolji prediktor svakog kriterijuma vezanog za Demokratsku stranku jeste ulazak naše zemlje u Evropsku uniju (ovaj cilj, recimo, sam objašnjava 13% varijanse stava prema DS, dok dodavanje još tri cilja stepen objašnjene varijanse povećava na 19%). No, i u ovom slučaju važnost ostalih prediktora se menja. Kod odnosa prema Srpskoj naprednoj stranci, ni glavni prediktor nije uvek isti. Stav prema ovoj stranci najbolje objašnjava društveni cilj „dobri međunacionalni odnosi“ (negativna povezanost, beta koeficijent je -0.24), dok glasanje najbolje determiniše cilj „jačanje odbrambenih snaga“ (beta koeficijent je 0.19). Ni ostali prediktori nisu isti, ni njihov broj, niti stepen povezanosti. Koliko su prediktori promenljivi, odnosno nepromenljivi zavisi i od vrste prediktora koji su uzeti u analizu, pa čak i od primenjene statističke tehnike ili njene varijacije (npr. od vrste regresione analize). Prodiskutovaćemo značaj ovih nalaza za dublje razumevanje istraživanja u ovoj oblasti, kao i za sprečavanje manipulacija koje mogu imati velike društvene posledice.

Ključne reči: stranke, lični i društveni ciljevi, prediktori, kriterijumi.

SOCIJALNA DISTANCA I STEREOTIPI O SVOJOJ I DRUGIM NACIJAMA KOD SRENJOŠKOLACA SRPSKE I ALBANSKE NACIONALNOSTI SA KOSOVA

Olivera Radović, Biljana Milošević, Nikola Mitić

Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica

stulaolivera@yahoo.com

Cilj istraživanja bio je da utvrdimo izraženost etničke distance prema četiri etničke grupe (Srbi, Albanci, Bošnjaci i Romi) kod srednjoškola srpske i albanske nacionalnosti sa Kosova, kao i autostereotipe i stereotipe prema navedenim etničkim grupama. Istraživanje je sprovedeno na 100 ispitanika srpske nacionalnosti, učenika trećeg i četvrtog razreda srednje škole iz Kosovske Mitrovice i Leposavića, kao i 60 ispitanika albanske nacionalnosti, učenika srednje škole u Gnjilanu. Socijalna distanca prema etničkim grupama ispitivana je modifikovanom Bogardusovom skalom i izražena je preko aritmetičke sredine, pri čemu je maksimalna distanca 6, po jedan poen za svaki neprihvaćen odnos sa pripadnicima određene grupe. Rezultati su pokazali da kod mladih srpske nacionalnosti postoji najveća socijalna distanca prema Albancima ($AS=5,73$, $SD=0,78$), i izražena, mada u manjoj meri, socijalna distanca prema Romima ($AS=4,36$, $SD=1,78$) i Bošnjacima ($AS=4,24$, $SD=1,93$). Kod ove grupe socio-demografski činioci nisu značajni za bilo koju ispitivanu distancu. Mladi albanske nacionalnosti pokazali su najizraženiju socijalnu distancu prema pripadnicima romske manjine ($AS=4,83$, $SD=1,06$), zatim su ispoljili znatnu distancu prema Srbima ($AS=4,5$, $SD=1,87$), a postoji i izražena distanca, mada u nešto nižem stepenu i prema Bošnjacima ($AS=4,2$, $SD=2,00$). Pol se, kod ove grupe ispitanika pokazao kao značajan činilac distance prema Romima ($t=-2,934$, $df=36$, $sig=0,006$) i Bošnjacima ($t=-2,809$, $df=53$, $sig=0,007$) u smislu da su devojčice albanske nacionalnosti ispoljile značajno veću distancu prema ovim grupama nego dečaci. Ostale socio-demografske varijable nisu ni kod ove grupe značajni moderatori ispoljene socijalne distance. Stereotipi su ispitivani preko liste prideva, a strukturu stereotipa su činile osobine koje su određenoj grupi pridavane u više od 50% slučajeva. Autostereotip Srba je izražen i zasićen isključivo pozitivnim osobinama. Sopstvene sunarodnike Srbi vide kao vesele, sposobne, hrabre, pametne, gostoljubive i sl. Stereotip Srba o Albancima je zasićen isključivo negativnim osobinama, dok su stereotipi o Romima i Bošnjacima manje izraženi,

mada i njih sačinjavaju negativne osobine. Kada su u pitanju Bošnjaci, izdvojile su se samo tri osobine, te prema ovoj grupi i ne postoji stereotip u pravom smislu te reči. Autostereotip Albanaca je takođe izrazito pozitivan, dok su stereotipi prema Romima i Srbima izrazito negativni. Kod albanskih ispitanika nije se izdvojio stereotip prema Bošnjacima. Opšti zaključak našeg istraživanja bio bi da postoje kod obe ispitivane grupe izrazito pozitivni autostereotipi i izraženi negativni stereotipi jedne prema drugoj. Obe grupe imaju sličan odnos prema ostale dve etničke grupe: izraženu socijalnu distancu i negativan, sličan po strukturi, stereotip o Romima, kao i izraženu socijalnu distancu prema Bošnjacima, mada se ne izdvaja jasan stereotip o ovoj grupi.

Ključne reči: socijalna distanca, stereotipi, mladi.

KULTURNA INTERESOVANJA ADOLESCENATA

Marina Videnović, Zora Krnjaić

Institut za psihologiju

mvidenov@f.bg.ac.rs

Predmet istraživanja ovoga rada su kulturna interesovanja adolescenata u slobodnom vremenu. Ciljevi rada su utvrđivanje učestalosti pojedinih kulturnih interesovanja među adolescentima i ispitivanje osnovanosti pretpostavke da se na osnovu kulturnih interesovanja mogu izdvojiti grupe adolescenata.

Kulturna interesovanja adolescenata u radu su operacionalizovana preko aktivnosti koje adolescenti vole da rade u slobodnom vremenu. Ispitanicima je ponuđen spisak od 20 aktivnosti kojima bi mogli da se bave tokom slobodnog vremena. Njihov zadatak je bio da na četvorostepenoj skali procene odrede u kojem stepenu bi voleli da se bave svakom od navedenih aktivnosti. U uzorku je bilo 339 učenika (150 učenika osmih razreda i 181 učenika II i IV razreda srednje škole). Za obradu podataka korišćena je klaster (Ward metod) i kanonička diskriminativna analiza.

Adolescenti najviše vole da provode vreme uz muziku, Internet i kompjuter, a najmanje na kursevima i sekcijama. Kao rezultat klaster analize dobijeno je da se na osnovu kulturnih interesovanja mogu izdvojiti tri grupe ispitanika. Da bi se utvrdilo po čemu se ove grupe razlikuju, primenjena je kanonička diskriminativna analiza. Izdvojene su dve

statistički značajne diskriminativne funkcije (Chi Square=493.46, df=40, p=0.00 i Chi Square= 207.35, df=19, p=0.00). Kada se pogleda sadržaj matrice strukture, vidi se da je prva diskriminativna funkcija zasićena varijablama koje ukazuju na preferenciju bavljenja umetničkim sadržajima i posećivanje kulturnih manifestacija u slobodno vreme (bavljenje stvaralaštvom, čitanje knjiga, posećivanje pozorišta, koncerata i muzeja). Za razliku od prve, druga diskriminativna funkcija je zasićena varijablama koje ukazuju na preferenciju provođenja slobodnog vremena u šoping centrima, utakmicama i izlascima. Na osnovu ovih diskriminativnih funkcija, tačno je klasifikovano 91% ispitanika. Ispitanici iz prve grupe preferiraju da slobodno vreme provode u šoping centrima i utakmicama, odnosno imaju pozitivan skor na drugoj diskriminativnoj funkciji, a negativan na prvoj. Ispitanici iz druge grupe preferiraju kulturne i umetničke sadržaje (pozitivna vrednost na prvoj diskriminativnoj funkciji, a negativna na drugoj), dok oni iz treće grupe preferiraju oba tipa aktivnosti (pozitivna vrednost na obe diskriminativne funkcije). Povezanost između pripadnosti ovim grupama i varijable pola jeste statistički značajna (Chi Square=68.69, df=2, p=0.00). Ispitanici muškog pola češće pripadaju prvoj grupi, a ženskog pola, trećoj.

Rezultati istraživanja ukazuju na to da se na osnovu preferencija aktivnosti u slobodnom vremenu mogu izdvojiti grupe adolescenata koje imaju kvalitativno različita kulturna interesovanja. Prva grupa je sklona lakoj zabavi i potrošačkim aktivnostima. Druga grupa je sklona kulturnoj recepciji u užem smislu, preferira posete programima kulturnih institucija i kulturnim dešavanjima, a ima i elemente kulturne produkcije jer obuhvata i stvaralaštvo. Treća grupa ima nespecifična kulturna interesovanja odnosno sklona je nespecifičnoj kulturnoj participaciji. Otkrivena veza sa varijablom pol je u skladu sa postojećim nalazima o razlikama između polova u načinu na koji mladi provode slobodno vreme.

Ključne reči: kulturna interesovanja, adolescenti, grupe adolescenata

UTICAJ BEOGRADSKE URBANE SREDINE NA STAVOVE SREDNJOŠKOLACA PREMA TETOVAŽI I PIRSINGU

Boris Kordić, Lepa Babić

Poslovni fakultet, Univerzitet Singidunum

bkordic@eunet.rs

Tetovaža i pirsing predstavljaju oblike ukrašavanja tela. Tetovaža je oslikavanje delova tela a pirsing ugradnja minduša na razne delove tela. Tetovaža i pirsing imaju dugu istoriju postojanja još od starih kultura u kojima su bile sastavni deo rituala i oblik označavanja pojedinaca kroz modifikacije tela. U današnje vreme tetovaže i pirsing su sastavni deo određenih potkultura. Beograd je velegradska sredina unutar koje su prisutne različite potkulture. Mladi ljudi su izloženi uticaju potkultura preko medijskih sadržaja i kroz kontakte sa vršnjacima. Prikazivanje, kult tela i estetsko ??? predstavljaju oblike kreiranja imidža koji se koriste kao način iskazivanja pripadnosti određenim potkulturama. Odlučili smo da istražimo stavove i uverenja srednjoškolaca o tetovaži i pirsingu i da utvrdimo da li postoji povezanost između stavova o tetovaži i pirsingu i pripadnosti određenim potkulturama mladih. Istraživanje je sprovedeno na prigodnom uzorku mladih. Ukupno je ispitano 122 srednjoškolca (39 mladića i 83 devojke) uzrasta 17 godina iz trećeg razreda srednje ekonomske škole u Beogradu. Sastavljen je upitnik koji se sastojao od tri celine: stavke koje govore o odnosu mladih prema tetovaži, stavke koje govore o odnosu mladih prema pirsingu, stavke koje govore o interesovanjima mladih i načinu provođenja slobodnog vremena. Odgovori na stavke su dati kroz petostepenu skalu procene. Na osnovu učestalosti odgovora pokazalo se da su tetovaža i pirsing popularni među srednjoškolcima u Beogradu jer se gotovo dve trećine ispitanika izjašnjava da voli tetovažu i pirsing. Tetovaži i pirsingu se pridaje estetska i simbolička funkcija. Na osnovu faktorske analize glavne komponente sa promax rotacijom izdvojena su četiri značajna faktora iz odgovora na stavke iz prva dva dela upitnika, i još četiri faktora iz stavki iz trećeg dela upitnika. Prva četiri faktora govore redom o vrednovanju tetovaže, vrednovanju pirsinga, posebnosti tetovaži i pirsinga, te zdravstvenim komplikacijama kod tetovaže i pirsinga. Druga četiri faktora govore o potkulturama, odnosno životnim stilovima, mladih: prvi je povezan sa slušanjem muzike, drugi sa oponiranjem roditeljima i suprotstavljanju pravilima, treći sa “trendom” izlaženja na aktuelna mesta, oblačenja i

izbora automobila, i četvrti sa potrebom da se bude informisan gledanjem političkih i obrazovnih emisija. Korelacije između faktora pokazuju povezanost vrednovanja tetovaže sa tri životna stila mladih: slušanje muzike, oponiranje i ponašanje u skladu sa trendom. Posebnost tetovaže i pirsinga je povezana sa životnim stilom slušanja muzike. Dobijeni rezultati ukazuju na opravdanost istraživanja tetovaže i pirsinga u kontekstu potkultura mladih.

Ključne reči: tetovaža, pirsing, srednjoškolci u Beogradu, potkulture mladih.

DOMAĆE SERIJE I NACIONALNA OSEĆANJA OMLADINE BEOGRADA

Lepa Babić, Boris Kordić

Poslovni fakultet, Univerzitet Singidunum

lbabic@singidunum.ac.rs

Period adolescencije je poznat kao doba kada mladi ljudi formiraju svoj identitet. Poseban deo identiteta čini nacionalni identitet. Nacionalna kultura utiče na formiranje nacionalnog identiteta, a mediji su značajno sredstvo tog uticaja. Poseban oblik savremene popularne kulture čine tv-serije i one značajno oblikuju slobodno vreme i život ljudi. Mladi ljudi često koriste izraze iz serija u svakodnevnom komuniciranju. Pošli smo od pretpostavke da domaće serije, kao popularni sadržaj tv-programa domaćih tv stanica, imaju uticaja na formiranje nacionalnog identiteta mladih. Obavljeno je pilot istraživanje tokom proleća 2010. godine na prigodnom uzorku od 206 ispitanika uzrasta od 15 do 22 godine. Ispitano je 120 srednjoškolaca Druge ekonomske škole u Beogradu (po 30 iz svakog razreda) i 86 studenata Fakulteta bezbednosti u Beogradu (po 30 sa prve i druge godine i 26 sa treće godine fakulteta). Ukupno je ispitano 72 mladića i 134 devojke, od toga 43 srednjoškoca i 77 srednjoškolki, te 29 studenata i 57 studentkinja. Ispitivanje je sprovedeno upitnikom koji je sastavljen za potrebe istraživanja. U prvom delu upitnika su ispitanici procenjivali uticaj deset savremenih popularnih domaćih tv-serija na buđenje osećanja pripadnosti Srbiji i srpstvu putem petostepene skale. U drugom delu su procenjivali uverenja o domaćim serijama odgovorima na petostepenoj skali na 14 stavki koje govore o sadržajima zastupljenim u domaćim serijama i njihovom uticaju na osećanja i ponašanja gledalaca. U

trećem delu upitnika su procenjivali svoja nacionalna osećanja putem devet parova suprotnosti na sedmostepenoj skali. Faktorskom analizom glavne komponente uz promax rotaciju na odgovore iz prvog dela upitnika dobijene su tri grupe domaćih serija koje smo nazvali „Srbija 30-tih“, urbano-humorističke i ruralno-običajne. Faktorskom analizom glavne komponente uz promax rotaciju na odgovore iz drugog dela upitnika dobijena su dva značajna faktora od kojih jedan okuplja tvrdnje koje govore da domaće tv-serije nose nacionalnu vrednost, a drugi da domaće tv-serije popunjavaju slobodno vreme mladih. Faktorskom analizom glavne komponente na odgovore iz trećeg dela upitnika izdvojen je jedan faktor koji pokriva 40,876% varijanse i nazvali smo ga izraženost nacionalnih osećanja. Izračunavanjem povezanosti između dobijenih faktora pokazalo se da su urbano-humorističke serije (Porodično blago; Bela lađa; Ljubav, navika, panika) povezane sa popunjavanjem slobodnog vremena domaćim tv-serijama kod mladih, dok su ruralno-običajne serije (Selo gori a baba se češlja, Moj rođak sa sela, Vратиće se rode) povezane sa značajem tv-serija kao prenosioca tradicije i običaja u Srba. Izraženost nacionalnih osećanja kod mladih je povezana sa uverenjima da domaće tv serije nose nacionalnu vrednost (prenose tradiciju i običaje u Srba) i da ih mladi gledaju u slobodno vreme. Posebno su popularne serije koje se bave savremenom tematikom, odnosno one koje spadaju u grupu urbano-humorističkih i ruralno-običajnih. Dati rezultati upućuju na zaključak da su domaće tv serije deo popularne kulture mladih koji ima uticaja na buđenje osećanja pripadnosti Srbiji i srpstvu.

Ključne reči: tv serije, nacionalni identitet, omladina, Beograd.

FACEBOOK I DRUŽENJE KOD SREDNJOŠKOLACA U BEOGRADU

Boris Kordić, Lepa Babić

Poslovni fakultet, Univerzitet Singidunum

bkordic@eunet.rs

Facebook je trenutno najpopularnija prijateljska mreža na internetu u svetu. Pojam prijatelja na društvenoj mreži na internetu se ne poklapa sa pojmom prijatelja u stvarnom životu. Uprkos tome, Facebook je društvena mreža koja se zasniva na stvarnim prijateljima sa mogućnošću prihvatanja i nepoznatih ljudi. Na prigodnom uzorku od 150 srednjoškolaca uzrasta od

17 do 19 godina tokom proleća 2009. godine obavljeno je istraživanje koje je za predmet istraživanja imalo utvrđivanje preliminarnih podataka o korišćenju Facebook-a kod srednjoškolaca i povezanost između druženja preko Facebooka i stvarnih oblika druženja. Ispitanici su pohađali treći (86) ili četvrti (64) razred srednje škole u Beogradu. Ukupno je ispitano 67 mladića i 83 devojke. Ispitanicima je dat upitnik koji se sastojao iz dve celine. U prvoj celini su postavljena pitanja o korišćenju Facebooka, a u drugoj celini je navedeno 27 stavki sa petostepenom skalom procene koje govore o raznim oblicima druženja mladih i upotrebe Facebook-a. Rezultati povezani sa korišćenjem Facebook-a pokazuju da svi ispitanici imaju profil na Facebooku, da većina provodi do dva sata na Facebook-u dnevno i ima preko sto Facebook prijatelja. Rezultati povezani sa druženjem mladih i upotrebom Facebook-a su podvrgnuti faktorskoj analizi glavne komponente sa promax rotacijom. Zatim je urađena hijerarhijska klaster analiza uz optimizaciju Wardovog kriterijuma. Izdvojeno je pet faktora od kojih su dva povezana sa druženjem mladih uz sport i druženjem mladih u školi. Drugi oblici druženja nisu pokriveni zadatim upitnikom. Ostala tri faktora govore o upotrebi Facebook-a. Jedan je vezan za Facebook kao sredstvo za proširenje kruga prijatelja i dogovaranje izlazaka, drugi je povezan sa upotrebom Facebooka za popravljavanje raspoloženja i prevladavanje životnih teškoća, a treći govori o upotrebi Facebook-a za zabavu i nastavak druženja sa stvarnim prijateljima. Ustanovljene su četiri tipične grupe srednjoškolaca u odnosu na druženje (škola, sport) i upotrebu Facebooka: 1. usmereni na sport i druženje (63 ispitanika), 2. maksimalno usmereni na sve oblike druženja (25 ispitanika), 3. usmereni na Facebook (26 ispitanika), i 4. minimalno usmereni na druženje (36 ispitanika). Većini je Facebook samo dodatak svakodnevnom druženju koje se uglavnom odvija kroz druženje sa prijateljima iz neposrednog životnog okruženja kroz sportske i druge aktivnosti. Facebook je postao virtuelno mesto na kojem srednjoškoci nastavljaju sa svojim druženjem i zabavom. Pa ipak, jedan broj srednjoškolaca u Facebook-u vidi mogućnost da popravi svoje raspoloženje i upozna nove ljude što je verovatno posledica mogućnosti da se na Facebook-u produkuje željena ostvariva slika o sebi. Primenom t-testa i diskriminativne analize smo ustanovili da devojke više koriste Facebook za druženje od mladića, dok mladići više koriste sport za druženje od devojaka.

Ključne reči: Facebook, druženje, škola, sport, mladi u Beogradu.

POVEZANOST AFILIJACIJE PREMA POLITIČKIM
STRANKAMA SA CRTAMA LIČNOSTI, BAZIČNIM
SOCIJALNIM STAVOVIMA I KONFLIKTNIM ETOSOM

Janko Mededović, Boban Petrović

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd; Fakultet za
medije i komunikacije, Beograd; Filozofski fakultet, Beograd
jankomed@yahoo.com

Cilj ovog istraživanja je razumevanje naklonjenosti ka parlamentarnim strankama u Srbiji. Ispitivani su odnosi između stranačke afilijacije i tri psihološka konstrukta. Prvi predstavlja bazična struktura ličnosti, koja je opisana pomoću šest leksičkih faktora: Ekstraverzija, Neuroticizam, Otvorenost, Saradljivost, Savesnost i Poštenje. Drugi konstrukt predstavljaju bazični socijalni stavovi, izolovani takođe pomoću leksičke paradigme, ali revidirani u skladu sa empirijskim rezultatima dobijenim na uzorku iz naše zemlje: Religioznost, Hedonizam, Racionalna duhovnost i Nacionalizam. Na kraju, ispitivani su i odnosi između stranačke afilijacije i konfliktnog etosa koji se sastoji iz osam uverenja o sukobu između Srba i Albanaca na Kosovu. To su Opravdanost sopstvenih ciljeva, Uverenja o Bezbednosti, Miru i Jednistvu, Deligitimizacija oponenta, Viktimizacija, Patriotizam i Pozitivan grupni self koncept. U ispitivanju je učestvovalo 156 ispitanika oba pola, prosečne starosti od 50 godina. Njima su zadati sledeći instrumenti: 36QB6 za ispitivanje crta ličnosti, SDI za ispitivanje socijalnih stavova i ECS skala koja meri osam konfliktnih uverenja. Svi navedeni instrumenti su zasnovani na metodama samoprocene. Ispitanicima je takođe dat i upitnik sa vodećim parlamentarnim političkim partijama kao stavkama (DS, SNS, SRS, LDP, SPS, NS, G17 i NS), gde su oni na skali Likertovog tipa procenjivali generalni utisak koji imaju o njihovom radu. Odgovori su se kretali od "veoma loš" do "veoma dobar." Bivarijantne analize nisu pokazale nikakve sistematske korelacije između crta ličnosti i preferencija ka političkim partijama. Socijalni stavovi su u većoj meri povezani sa stranačkom afilijacijom. Posebno se ističu korelacije Religioznosti, Hedonizma i Racionalne duhovnosti sa afilijacijom prema SRSu. Uverenja koja čine konfliktni etos u najvećoj meri koreliraju sa privrženosti političkim partijama. Ističu se pozitivne korelacije konfliktnog etosa i afilijacije ka DSSu i SNSu a negativne sa afiliranjem LDPa i G17 plusa. Nakon bivarijantnih izvršena je hijerarhijska multipla regresija sa političkim strankama kao kriterijumima.

Prediktorski skupovi uvođeni su u regresioni model u tri nivoa: na prvom su stavljene crte ličnosti, na drugom socijalni stavovi i na trećem konfliktni etos. Iz osobina modela se vidi da u najvećem broju analiza značajan doprinos objašnjenju stranačke afilijacije daje konfliktni etos ($p < 0.05$ kod 6 kriterijuma), zatim socijalni stavovi ($p < 0.05$ kod 4 kriterijuma) i na kraju crte ličnosti (ni na jednom kriterijumu prediktorski skup nije postigao statističku značajnost). Prosečan R^2 za crte ličnosti je 0.051, za socijalne stavove 0.071 i za konfliktni etos 0.140. Analizirani prediktori u najvećoj meri objašnjavaju afilijaciju prema Srpskoj radikalnoj stranci ($R^2 = 0.338$). Najvažniji prediktori koji doprinose objašnjenju ovog kriterijuma su Pozitivan grupni self koncept ($\beta = 0.342$, $p < 0.01$) i Patriotizam ($\beta = 0.331$, $p < 0.01$). Rezultati pokazuju da je najveći deo afilijacije prema političkim strankama objašnjen stavovima ispitanika prema dešavanjima koja se tiču sukoba na Kosovu, manji deo pomoću bazičnih socijalnih stavova, dok crte ličnosti imaju izuzetno mali udeo u predikciji. Ipak, ukupna objašnjena varijansa stranačke afilijacije je mala, što upućuje na zaključak da je potrebno tražiti druge, specifičnije prediktore kako bi se potpunije objasnila privrženost prema političkim strankama.

Ključne reči: političke partije, crte ličnosti, stavovi, konfliktni etos.

EFEKAT OSVEŠĆIVANJA DEJSTVA PSIHOLOŠKOG IMUNOG SISTEMA PRI AFEKTIVNOM PREDVIĐANJU

Ana Brajović, Iris Žeželj

Filozofski Fakultet, Beograd
bemoreweird@gmail.com

Glavni cilj istraživanja je bio utvrđivanje efekta osvešćivanja psihološkog imunog sistema na afektivno predviđanje. Psihološki imuni sistem je definisan kao sistem kognitivnih mehanizama ego-zaštite čija je svrha da informacije o spoljnom svetu i sopstvenoj ličnosti reorganizuje na taj način da mi o sebi uvek očuvamo pozitivnu sliku. Ranija istraživanja Gilberta i saradnika su podrazumevala da psihološki imuni sistem može neometano da deluje samo dok je neosvešćen, dok jednom osvešćen gubi efikasnost. Radi empirijske provere ove pretpostavke osmišljen je eksperiment. Uzorak je činilo 77 učenika trećeg razreda gimnazije, nasumice podeljenih u eksperimentalnu i kontrolnu grupu. Ispitanicima iz

eksperimentalne grupe psihološki imuni sistem je osvešćen kroz čitanje teksta o njegovom dejstvu, dok je kontrolna grupa čitala tekst o temi iz druge oblasti psihologije. Tekstovi su bili ujednačeni po dužini i težini. Ispitanicima je rečeno da učestvuju u ispitivanju akademske inteligencije i da će preliminarne rezultate dobiti odmah. Baterija testova je takođe merila bazični nivo sreće ispitanika na početku istraživanja kao i predviđeni nivo sreće u slučaju lošeg rezultata, tj. dobijenog lošeg skora akademske inteligencije. Po dobijanju negativnog fidbeka, pri čemu je ispitanicima rečeno da je njihova akademska inteligencija ispod proseka, mereno je trenutno raspoloženje, i tako su dobijeni svi parametri greške u afektivnom predviđanju. Ciljevi istraživanja su bili da utvrdi da li postoji greška u afektivnom predviđanju i da li osvešćivanje psihološkog imunog sistema ima efekta na smanjenje ove greške kao i na afekat ispitanika. Rezultati istraživanja ukazuju na postojanje greške u afektivnom predviđanju: ispitanici iz obe grupe su procenjivali koliki će negativni uticaj na njihovo raspoloženje imati loši rezultati ($t(76) = 6.47, p = 0.000.$). Razlike između eksperimentalne i kontrolne grupe u indikatorima greške afektivnog predviđanja kao i u afektu nisu pronađene, tako da je pretpostavka da psihološki imuni sistem gubi efikasnost kada je osvešćen morala biti odbačena. Značajne razlike između ove dve grupe su pronađene jedino u pripisivanju odgovornosti za loše rezultate (eksperimentalna grupa je odgovornost više pripisivala sebi, a kontrolna testu - ($\chi^2 = 7.96, df = 1, p = 0.005$)), kao i oceni testa (kontrolna grupa ga je ocenjivala značajno lošije nego eksperimentalna). Rezultati ukazuju na snagu psihološkog imunog sistema za koji se čini da ne gubi na efikasnosti ni kada je osvešćen.

Ključne reči: afektivno predviđanje, greška u afektivnom predviđanju, psihološki imuni sistem.

PERCEPCIJA KVALITETA ARGUMENATA – KOLIKO SU LOGIČKI KRITERIJUMI PSIHOLOŠKI RELEVANTNI?

Marija Branković, Iris Žeželj

Filozofski fakultet u Beogradu

marijam.brankovic@gmail.com

Centralno pitanje na koje je istraživanje pokušalo da odgovori je šta u psihološkom smislu određuje dobar argument i koliko je to određenje u

skladu sa logičkim i pragmatičkim kriterijumima. Kvalitet argumenata je od ključnog značaja u istraživanju promene stavova, kako vodeće dualne teorije pretpostavljaju da prepoznavanje razlike između dobrih i loših argumenata ukazuje da je poruka obrađena sistematski, pažljivo. Dualni modeli nisu, međutim, preciznije odredili šta zapravo podrazumeva kvalitet argumenata. Nalazi niza domaćih istraživanja ukazuju na to da ispitanici često ne prepoznaju razliku između logički ubedljivih i neubedljivih argumenata, ukoliko oni na prvi pogled deluju valjano. Ovi nalazi naveli su nas da detaljnije istražimo kako ljudi uopšte opažaju šta je dobar, a šta loš argument u situacijama kada su izloženi nekom pokušaju ubeđivanja. Polazeći od kriterijuma definisanih u oblastima logike i pragmatike, kreirali smo četiri grupe argumenata, koji: a) zadovoljavaju dva relevantna kriterijuma, b) krše jedan kriterijum, c) krše drugi kriterijum i d) krše oba kriterijuma. U eksperimentalnom istraživanju, studenti završnih godina psihologije (N=83) ocenjivali su argumente u prilog uvođenja reformisanog maturalnog ispita. Poruka je sadržala četiri argumenta, po jedan potkrepljen statističkim podacima, autoritetom, primerom ili kauzalnim odnosom. Svaki ispitanik je čitao argumente samo sa jednog od nivoa kvaliteta (neponovljeni dizajn), i to u okviru teksta koji je sadržao i irelevantne informacije. Ispitanici su zatim imali zadatak da ocene tekst na pet dimenzija na skalama semantičkog diferencijala, zatim da navedu koje argumente su prepoznali u tekstu, da ih ocene, kao i da ocene verovatnoću ishoda koje argumenti zagovaraju. Rezultati su pokazali marginalno značajne razlike u ocenama verzija poruke koje su sadržavale različito kvalitetne argumente ($F(3, 77)=2.611, p=.057$). Pokazalo se da jedina značajna razlika postoji između prve i druge grupe slabih argumenata ($t(32.050)=2.384, p=.023$), između kojih razlike nisu očekivane, jer je u obe grupe narušen po jedan logički kriterijum. Ispitanici nisu, dakle, pokazali osetljivost na logički relevantne kriterijume pri oceni kvaliteta argumenata – ono što je psihološki relevantno samo delimično je moguće povezati sa logičkom zasnovanošću, pri čemu različiti logički kriterijumi imaju različitu težinu. Pokazalo se i da se argumenti potkrepljeni primerom ocenjuju nešto lošije od argumenata koji su potkrepljeni statističkim podacima ($Z=-1.98, p=.048$), autoritetom ($Z=-2, p=.045$) ili kauzalnom relacijom ($Z=-2.05, p=.040$). Ovakvi nalazi u skladu su sa nalazima stranih studija i ukazuju na psihološku relevantnost tipa argumenata, što svakako treba uzeti u obzir prilikom kreiranja persuazivnih poruka. Takođe smo uporedili ocene kvaliteta teksta i argumenata sa jedne strane (njihovu opaženu ubedljivost) i efekte ovih

ocena na stav ili ocenu verovatnoće ishoda sa druge (stvarnu ubedljivost). Korelacija prosečne ocene kvaliteta teksta sa promenom stava je značajna, ali relativno niska ($r=.293$, $p=.004$) i objašnjava samo 8.5% varijanse stava. Korelacije ocena kvaliteta pojedinačnih argumenata sa ocenom verovatnoće ishoda koga argumenti podržavaju su nešto više i objašnjavaju između 20 i 50% varijanse, a najveća diskrepanca se javlja u slučaju argumenata koje potkrepljuje pozivanje na autoritet. Možemo zaključiti da postoje razlike između onoga što se opaža kao ubedljivo i onoga što zapravo ubeđuje.

Ključne reči: kvalitet argumenata, tip argumenta, promena stava, ubeđivanje, opažena i stvarna ubedljivost.

REAGOVANJE NASTAVNIKA U SITUACIJAMA AGRESIVNOG PONAŠANJA UČENIKA

Marina Videnović, Dobrinka Kuzmanović

Institut za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd

mvidenov@f.bg.ac.rs

Nastavnici, osim što predstavljaju ključne partnere u pedagoškoj komunikaciji, imaju i direktan uticaj na stepen ispoljavanja agresivnog ponašanja učenika. Svojim ponašanjem, (ne)uočavanjem i/ili (ne)reagovanjem na nasilje, nastavnici, slično roditeljima, hteli to ili ne, kreiraju norme ispoljavanja agresivnog ponašanja i modeliraju ponašanje učenika. Prema nekim autorima, efikasno reagovanje nastavnika podrazumeva stalan nadzor nad učenicima, pravovremene i direktne akcije. Način reagovanja nastavnika u problemskim situacijama signalizira učenicima koliko je školska atmosfera sigurna i orijentisana na konstruktivne socijalne odnose. Ključna pitanja kojima smo se bavile u ovom radu jesu: da li osnovnoškolski nastavnici različite oblike vršnjačkog agresivnog ponašanja učenika smatraju oblikom nasilja i da li i na koji način reaguju na njih.

Kako bi se odgovorilo na istraživačka pitanja, nastavnicima su data tri opisa agresivnog ponašanja između dva učenika (verbalne i fizičke agresivnosti i socijalne izolacije). U svakom opisu je naglašeno da je dato ponašanje povredilo jednog učenika, kao i da se slična situacija ponavljala. Njihov zadatak je bio da opišu kako bi reagovali u tim situacijama.

Uzorkom je obuhvaćeno 499 nastavnika (212 učitelja i 287 nastavnika) iz 19 osnovnih škola u Srbiji.

Rezultati: Većina nastavnika smatra da opisane situacije predstavljaju školsko nasilje, kao i da nastavnici u tim situacijama treba da reaguju (takvi odgovori prelaze 90%). Nastavnički opisi načina reagovanja klasifikovani su u 13 kategorija reakcija. Kada se pogledaju frekvence odgovora, dobija se podatak da je u situaciji verbalne agresivnosti najčešće navođena reakcija razgovor, i to: pred celim odeljenjem (23%), sa učenikom koji se ponaša agresivno (21%) i sa oba učenika (19%). U situaciji ispoljavanja fizičke agresivnosti, nastavnici znatno češće navode da bi učenika poslali kod direktora, psihologa ili pedagoga (41% odgovora) ili da bi pozvali roditelje učenika (22%). Kada su svedoci socijalne izolacije, nastavnici se, osim razgovora sa napadačem (19% odgovora) i sa učenicima pred celim odeljenjem (19%), često opredeljuju i za različite vidove konkretne pomoći ugroženom učeniku (19%). Nije nađena statistički značajna veza između kategorija odgovora nastavnika i dužine staža u školi. Takođe nije pronađena ni razlika u načinu reagovanja nastavnika koji su pohađali seminare o školskom nasilju i onih koji nisu.

Zaključak: Najčešća reakcija nastavnika, kada se nađu u ulozi svedoka nekog oblika agresivnosti učenika, jeste razgovor sa učenicima. Međutim, kada se detaljnije analiziraju opisi, stiče se utisak da se pre radi o kritikama nego o konstruktivnom razgovoru. Interesantan je i podatak da se nastavnici ne odlučuju na neki oblik radioničarskog rada u opisanim situacijama. Pored toga, dobijen je podatak da se kompetencija nastavnika za reagovanje u situacijama agresije ne razvija ni sa iskustvom, ni posredstvom stručnih seminara.

Ključne reči: reagovanje nastavnika, agresivno ponašanje, učenici.

ISTRAŽIVANJE STEREOTIPA STUDENATA O RODNIM KARAKTERISTIKAMA NA UNIVERZITETU U BEOGRADU

Tamara Džamonja Ignjatović, Marko Milanović

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu; Filozofski fakultet u
Beogradu

tamdzaam@eunet.rs

U radu su prikazani rezultati dela istraživanja stavova prema rodnoj ravnopravnosti u sistemu visokoškolskog obrazovanja u Srbiji u okviru

projekta *Politike rodne ravnopravnosti: obrazovanje kao pokazatelj rodne ravnopravnosti u Srbiji*. Cilj istraživanja bio je ispitivanje stavova univerzitetske populacije o profesionalnim ulogama, porodičnim i partnerskim odnosima, ulogama u javnoj delatnosti i sl. U ovom radu predstavljen je deo istraživanja koji se odnosi se na ispitivanje polnih razlika u preferenciji karakteristika muškaraca i žena. Ispitane su tendencije u pripisivanju poželjnih, odnosno nepoželjni atributa ličnosti i ponašanja muškaraca i žena, zatim specifične razlike između ove dve prototipske slike, kao i razlike u načinu na koji ispitanici evaluiraju atribute sopstvenog, odnosno suprotnog pola. Istraživanjem je obuhvaćen uzorak od 390 studenata oba pola sa 7 fakulteta iz četiri naučne oblasti Beogradskog Univerziteta, kao i kontrolni uzorak od 153 studenta i studentkinja. Podaci su prikupljeni pomoću posebno konstruisanog upitnika za ispitivanje preferencija rodni karakteristika u formi liste parova prideva za koji su se ispitanici opredeljivali metodom prisilnog izbora. Navedeni atributi predstavljali su pozitivne (9 parova), odnosno negativne (8 parova) karakteristike. Ista lista atributa zadata je kontrolnom uzorku da proceni generalnu evaluativnu vrednost datih atributa na 5-stepenoj skali procene nezavisno od njihovog pripisivanja muškom ili ženskom polu. Na taj način dobijen je nezavisan evaluativni prostor unutar koga su pozicionirani poželjni i nepoželjni muški i ženski atributi. Statistička obrada podataka uključivala je hi-kvadrat test, McNamara test za ponovljena merenja, t-test za jedan uzorak, univarijatnu analizu varijanse i univarijatnu analizu varijanse za ponovljena merenja. Rezultati analize upućuju na to da su u akademskoj sredini prisutni stereotipi u pogledu rodni karakteristika koje podržavaju i žene i muškarci. Stereotipi se u većoj meri registruju na uzorku muškaraca nego žena, odnosno žene polove percipiraju sličnije nego što to čine muškarci. Generalno i muškarci i žene poželjne karakteristike muškog pola evaluiraju veoma pozitivno. Međutim, iako žene evaluiraju karakteristike svog pola takođe pozitivno, karakteristike muškog pola vide kao pozitivnije. S druge strane, muškarci značajno niže vrednuju karakteristike koje pripisuju ženama. Kada se posmatraju negativni atributi, žene negativnije evaluiraju nepoželjne osobine muškog pola nego sami muškarci, ali i negativnije percipiraju nepoželjne osobine svog pola u odnosu na to kako ih percipiraju muškarci.

Ključne reči: stavovi, visokoškolsko obrazovanje, rodni stereotipi, polne/rodne razlike.

KARAKTERISTIKE "NEVJERNIH TOMA"

Srdan Dušanić

Filozofski fakultet, Banja Luka

dusanic@teol.net

U periodu kada se po mnogim istraživanjima oko 80-90% ljudi izjašnjava kao religiozno, svakako je interesantno ispitati karakteristike ljudi koji ispoljavaju otpor i sumnju prema religiji i religijskim učenjima. Predmet našeg istraživanja su razlozi i uzroci religiozne sumnjičavosti kod mladih i u kojoj mjeri tome doprinose određene karakteristike ličnosti i porodice. Pretpostavka je da je religiozna sumnjičavost veća kod osoba sa većom samoefikasnošću, liberalizmom i intelektualizmom, a manje izraženim dogmatizmom i iskustvom porodične traumatizacije. Pretpostavke se postavljaju na osnovu rezultata određenih inostranih istraživanja (npr. Hunsbergera i Altemeyera) pa je teorijski cilj istraživanja provjera tih nalaza na našim prostorima.

Istraživanje je sprovedeno u Republici Srpskoj. Ukupan uzorak je iznosio 352 ispitanika od čega je bilo 67% djevojaka i 33% mladića. Prosječni uzrast je bio oko 18 godina. Ispitanici su uglavnom bili srpske nacionalnosti. U instrumentu je korišteno 6 skala i više pojedinačnih pitanja. Najvažnija skala u radu, skala religiozne sumnjičavosti je imala visoku pouzdanost (Cronbach alpha 0,92). Postojalo je i nekoliko otvorenih pitanja o razlozima i povodima za religioznu sumnjičavost pa je vršena i analiza sadržaja tih odgovora.

Rezultati pokazuju da se i u ovom istraživanju blizu 90% ispitanika izjašnjava kao religiozno. Religiozna sumnjičavost nije toliko izražena kod mladih. Prosječna aritmetička sredina na skali religiozne sumnjičavosti iznosi $M = 1,98$. Nešto veće vrijednosti od prosječne su dobijene za razloge koji se odnose na: nevjerovanje u život poslije smrti, sumnjičavost zbog sukoba između vjerskih zajednica, naturanje religije, smrt bližnjih, položaj žene u religiji, pravila koja uskraćuju zadovoljstvo itd. Oko 37% ispitanika ističe da je imalo epizode religiozne sumnjičavosti. Analiza sadržaja odgovora na otvorena pitanja ukazuje da je smrt ili bolest najčešći povod za religioznu sumnjičavost. Ta sumnjičavost je najčešće kratko trajala i brzo bi iščezla. Dobijene korelacije između varijabli su prilično neočekivane. Religiozna sumnjičavost je u negativnoj korelaciji sa samoefikasnošću ($r = -.173$), liberalizmom ($r = -.144$). Postoji pozitivna korelacija religiozne sumnjičavosti sa porodičnom traumatizacijom ($r =$

.219), što je u skladu i sa očekivanjima. Nije utvrđena značajna veza sa dogmatizmom, liberalizmom i intelektualizmom. Religiozna sumnjičavost je malo veća kod ispitanika muškog pola ($p = .045$).

Dobijeni rezultati su prodiskutovani i upoređeni sa inostranim. Očigledno je da postoji potreba za daljim istraživanjima odrednica i korelata religiozne sumnjičavosti.

Ključne riječi: religiozna sumnjičavost, mladi, samoeфикаsnost, traumatizacija.

PSIHOLOGIJA RADA

POVEZANOST MOTIVACIONE STRUKTURE I ORGANIZACIJSKE PREDANOSTI KOD ZAPOSLENIH

Ivana Zubić

Fakultet za Pravne i Poslovne studije, Novi Sad
zubicivana@gmail.com

Istraživanje je sprovedeno u korporaciji „Tigar”- Pirot, tokom aprila 2009. godine na uzorku od 73 ispitanika, oba pola, različitih godišta, različitih nivoa obrazovanja i radnog staža. Uzorak ispitanika je slučajna i reprezentativna na nivou organizacije. Predmet ovog istraživanja predstavljaju motivaciona struktura i organizacijska predanost, kao i povezanost motivacione strukture i organizacijske predanosti. Motivaciona struktura je operacionalizovana „Upitnikom o motivaciji i zadovoljstvu na poslu“ Branislava Čukića, konkretno delom upitnika koji je preuzet iz istraživanja Roberta Kana. Organizacijska predanost je operacionalizovana OCQ (The Organizational Commitment Questionnaire) upitnikom koji je sastavni deo „Upitnika o motivaciji i zadovoljstvu na poslu“ Branislava Čukića. Nad prikupljenim podacima je primenom Pirsonovog koeficijenta korelacije utvrđeno postojanje negativne korelacije između lične važnosti oblika motivisanja koji zadovoljavaju egzistencijalne potrebe ($r = -.299$, $p < .050$) i stepena organizacijske predanosti kod zaposlenih. Tako da su zaposleni koji u većoj meri ističu važnost oblika motivisanja kojima se zadovoljavaju egzistencijalne potrebe uglavnom slabije privrženi organizaciji. I obrnuto, pojedini zaposleni kojima su manje važni oblici motivisanja za zadovoljavanje egzistencijalnih potreba su privrženi

organizaciji. Dobijeni rezultati ukazuju i na postojanje pozitivnih korelacija između zadovoljavajuće zastupljenosti oblika motivisanja koji zadovoljavaju egzistencijalne potrebe ($r=,507$, $p<,010$); zadovoljavajuće zastupljenost oblika motivisanja koji zadovoljavaju potrebe povezanosti ($r=,441$, $p<,010$); zadovoljavajuće zastupljenost oblika motivisanja koji zadovoljavaju potrebe rasta ($r=,623$, $p<,010$) sa stepenom organizacijske predanosti kod zaposlenih. Može se zaključiti da zaposleni koji su zadovoljniji oblicima motivisanja, kojima zadovoljavaju egzistencijalne potrebe, potrebe za povezanošću i potrebe rasta, predaniji su organizaciji. Ovi zaposleni su lojalniji, u većem stepenu se identifikuju sa ciljevima organizacije, žele da nastave da rade u njoj. I obrnuto, zaposleni koji su manje zadovoljni zastupljenošću oblika motivisanja kojima zadovoljavaju tri grupe potreba su manje predani organizaciji. Rezultati su potvrdili polaznu pretpostavku da su neki oblici motivisanja značajni prediktori predanosti radnoj organizaciji. Ovi rezultati nam pružaju odgovor na praktično pitanje kojim oblicima motivisanja treba razvijati organizacijsku predanost. Na osnovu rezultata našeg istraživanja menadžment „Tigra“, u postojećim ekonomskim uslovima, treba u većoj meri da stimuliše oblike motivisanja kojima se zadovoljavaju potrebe rasta a zatim i socijalne potrebe. Tako bi se zaposlenima trebala pružiti mogućnost stručnog usavršavanja i napredovanja, podsticati i vrednovati njihov kreativni doprinos izvršavanju radnih zadataka, takođe bi se trebali poboljšati i međuljudski odnosi sa zaposlenima što bi osiguralo atmosferu međusobnog poštovanja i pomaganja. Menadžment treba da nastoji da poveća efikasnost rada i organizacije, a ujedno i da pokaže zaposlenima da se brine o njima odnosno da im pruža mogućnost da ostvare svoje lične ciljeve kroz ciljeve organizacije. Na taj način se razvija kod zaposlenih osećaj pripadnosti i indentifikacije sa organizacijom, sa njenim ciljevima, vrednostima i normama.

Ključne reči: struktura motivacije, organizacijska predanost, oblici motivisanja, skala OCQ, zaposleni.

SOCIJALNO – PSIHOLOŠKI FAKTORI FORMIRANJA STAVA PREMA ŽENAMA U ULOZI LIDERA U CRNOJ GORI

Jelena Mašnić

Studijski program za psihologiju, Filozofski fakultet, Nikšić
jelenamasnic@yahoo.com

Globalna društvena kretanja nametnula su potrebu za mijenjanjem organizacionih struktura i uvođenjem efikasnijih stilova vođstva. Pomenute izmjene podrazumijevaju i suzbijanje stereotipa o rodnim i radnim ulogama, a sve u funkciji oslobađanja potencijala pojedinaca radi stvaranja stabilnijeg, prosperitetnijeg i društva koje je spremno da prihvati različitosti. Bazičnu osnovu istraživanja predstavljaju teorije o razvoju roda i rodni razlika, gdje su akcentovana očekivanja tradicionalno vezana za rodne uloge. Žena je podržana samo u radnim ulogama koje su usklađene sa onom koju joj je društvo odredilo, tj. rodnom ulogom (Teorija kongruentnosti uloga). Predmet istraživanja je sagledavanje distribucije i prirode stava prema ženama u liderskoj ulozi. Uži predmet istraživanja se sastoji u sagledavanju prirode uticaja socijalno – statusnih (opština u kojoj je posmatrana organizacija, pol, starosna dob, stepen obrazovanja, položaj u firmi, materijalne prilike i članstvo u političkoj partiji) i psiholoških karakteristika (autoritarnost, samoeфикаsnost, zadovoljstvo životom i spremnost na promjene) na stav o ženama u liderskoj ulozi. U uzorak je uključen 361 ispitanik iz četiri veće crnogorske opštine. Kod realizacije terenskog istraživanja, kao osnovni metodološki pristup, koristili smo Survey metod, kad smo na odgovarajućem uzorku i uz pomoć odgovarajućih istraživačkih instrumenata prikupili relevantne podatke, obradili ih, prikazali ih i analizirali i na kraju izveli odgovarajuće zaključke. Podaci su dobijeni pomoću: upitnika za prikupljanje podataka o socijalno – statusnim obilježjima ispitanika, skale opšteg stava prema ženama u liderskoj ulozi, skale autoritarnosti, skale samoeфикаsnosti, skale zadovoljstva životom, skale spremnosti na promjene. Za obradu podataka su korišćeni sljedeći postupci: mjere centralne tendencije, faktorska analiza i hi kvadrat test. Većina posmatranih socijalno – statusnih obilježja ne predstavljaju značajne odrednice posmatranog stava, što bi moglo upućivati na prisustvo tradicionalističkih uvjerenja o ulozi žene u društvu. Neke od posmatranih psiholoških karakteristika ulaze u red značajnih odrednica stava prema ženama u liderskoj ulozi. Utvrđeno je da su autoritarne osobe sklonije

negativnom stavu prema posmatranom fenomenu ($\chi^2 = 43,771$; $df = 4$; $p < 0.01$). Stav o ženama u ulozi lidera smisleno je sagledavati u svjetlu otpora koji pojedinci pružaju prema promjenama ($\chi^2 = 53,635$; $df = 4$; $p < 0.01$). Latentna struktura skupa indikatora stava prema ženama u liderskoj ulozi ispitana je analizom glavnih komponenti. Uključene komponente su postavljene u Varimax poziciju i izdvojene su tri glavne komponente, koje objašnjavaju 48.52 % ukupne varijanse posmatranih varijabli, interpretirane kao: sklonost da se tradicionalno stereotipno opaža nepodobnost žena za liderske uloge, sklonost žena da se kao lideri ponašaju ljudskije i odgovornije nego muškarci i briga o ljudskim potrebama. Ispitanici latentno percipiraju da žene ne posjeduju kvalitete neophodne za zauzimanje liderske pozicije. Dobijeni podaci i nalazi sugerišu da je važno unaprijediti sistem profesionalne promocije kadrova u savremenim organizacijama, pogotovo u pravcu edukacije zaposlenih na liniji razvoja stavova i vrijednosti jednakog odnosa prema muškarcima i ženama, i kada je riječ o opštem razvoju karijere, a i kada se radi o njihovom prihvatanju u liderskoj ulozi. Da bi se obezbijedile jednake polazne osnove za zauzimanje liderskih pozicija neophodno je redefinisati očekivanja od rodnih uloga i izmijeniti percepcije liderskih uloga i karakteristika koje lider treba da posjeduje.

Ključne reči: crte ličnosti, rodne uloge, očekivanja, liderstvo, stav.

KORIŠĆENJE FINSKE RAZVOJNE LABORATORIJE ZA KREIRANJE ORGANIZACIONIH INOVACIJA U JUGOISTOČNOJ EVROPI: STUDIJA SLUČAJA IZ SRBIJE

Zlatko Bodrožić, Ivana Stepanović

Institut za psihologiju, Univerzitet u Beogradu
bodrozic@web.de

U poslednjih nekoliko decenija došlo je do promene osnovne paradigme u svetu rada. Staru organizacionu paradigmu odlikuje piramidalna struktura sa nekoliko nivoa menadžera koji imaju usko definisane uloge i zadatke. Organizacije koje su i danas tako ustrojene često se nazivaju "birokratskim dinosaurusima". Nordijski praktičari razvili su mnogobrojne inovacije u sferi funkcionisanja organizacija, čime su značajno doprineli stvaranju nove paradigme. Na nordijskim univerzitetima je, sa druge strane, razvijen naučni pristup koji treba da

podrži praktičare u stvaranju kreativnih inovacija. Jedan takav pristup je i finska Razvojna laboratorija (RL). RL je proces ostvarivanja promena u organizacijama zasnovan na istraživanjima i ideji povezivanja nauke i prakse. RL u nekoj organizaciji obično traje od tri do dvanaest meseci. Početnu fazu RL čini detaljna analiza perioda u razvoju organizacije, postojećih problema i razvojnih potencijala. Podaci iz ove faze jesu osnova za dinamičku fazu u kojoj se, korak po korak, razvija, testira i implementira novi model rada. Ova faza odvija se kroz 10-12 sesija. Tokom RL koriste se različiti instrumenti za analizu problema u postojećem modelu funkcionisanja organizacije, kao i sredstva za kreiranje novog modela koji će rešiti te probleme. RL je uspešno korišćena u razvijenim zemljama, kao što je Finska. Malo se zna o tome koliko bi ovaj pristup bio efekisan u zemljama u tranziciji. Cilj ove studije je da doprinese razumevanju upotrebljivosti korišćenja RL u organizacijama u Jugoistočnoj Evropi. Primenjena je studija slučaja. Partner u istraživanju je izdavačka kuća "Kreativni centar" (KC). Glavni instrumenti bili su polustrukturirani intervjui sa rukovodstvom organizacije i zaposlenima, opservacija najvažnijih koordinacionih sastanaka organizacije, kao i video snimci sesija RL. Fokus analize bio je na procesu i na rezultatima RL. Prva faza RL rezultirala je razumevanjem trenutnog načina rada u KC i njegovih ograničenja. Osnivač kuće i njegova porodica su, devedesetih godina, došli do ideje o pravljenju knjiga koje će podsticati razvoj dece, i tu ideju pretočili su u praksu. Knjige su odgovorile na potrebe čitalačke publike u Srbiji i primljene su sa oduševljenjem. To je podstaklo dalji razvoj KC. Tokom naredne decenije u organizaciju su primani novi zaposleni, a rad je organizovan kroz funkcionalno specijalizovane sektore (uredništvo, dizajn, lektorat, prelom). Kvalitet knjiga ostao je na visokom nivou, a novi zaposleni doprineli su povećanju broja objavljenih izdanja. Međutim, funkcionalna sistematizacija postepeno dovodi do birokratizacije procesa rada, do slabljenja saradnje među sektorima, sve manje povezanosti među fazama u procesu pravljenja knjige, kao i do nedovoljne efikasnosti u radu. Da bi se rešili ti problemi, u RL razvijen je novi model procesa rada zasnovan na postojanju multifunkcionalnih timova (urednik, dizajner, lektor, prelamač) koji su odgovorni za objavljivanje odredjenih edicija. Nakon implementacije novog modela, početkom 2010, kvalitet izdanja je ostao isti, dok je saradnja među članovima bivših sektora postala mnogo bolja a proces stvaranja knjiga u KC znatno efikasniji. Broj knjiga pripremljenih za štampu u 2010. je porastao za 30% u odnosu na 2009. godinu. Na osnovu ovog primera

može se zaključiti da je RL moguće uspešno primeniti i u Jugoistočnoj Evropi. Međutim, KC je specifičan slučaj. On ima visoko kvalitetne proizvode, stručni kadar i rukovodstvo koje je u potpunosti posvećeno razvoju organizacije. Ostaje da se proverí da li bi RL bila efikasna i u drugačijem kontekstu.

Ključne reči: Razvojna laboratorija, analiza i promena organizacija, izdavačka delatnost.

ČINIOCI OPŠTEG ZADOVOLJSTVA POSLOM KOD ARHITEKATA I TRGOVACA U SVETLU HERZBERGOVE DVOFAKTORSKE TEORIJE

D. Vedić, M. Čabarkapa

Filozofski fakultet u Beogradu

mcabarka@f.bg.ac.rs

U ovom istraživanju na teorijskom nivou polazi se od Herzbergove dvofaktorske teorije zadovoljstva i motivacije za rad, prema kojoj se zadovoljstvo i nezadovoljstvo poslom posmatraju kao dve različite i nezavisne pojave, koje zavise od različitih faktora. Empirijska proveravanja Herzbergove teorije dovela su do različitih rezultata i zaključaka, pri čemu se ističe da je ona primerenija za objašnjenje zadovoljstva poslom kod visoko obrazovanih radnika, koji obavljaju složenije i pretežno intelektualne poslove.

Imajući ove teorijske postavke u vidu, ciljevi ovog rada usmereni su na komparativnu analizu i utvrđivanje opšteg zadovoljstva poslom kod dve različite grupe ispitanika, koji obavljaju poslove u dva različita zanimanja – trgovci i arhitekta. Takođe, ispitivana je i povezanost određenih socio-demografskih karakteristika radnika sa njihovim zadovoljstvom poslom.

Istraživanje je sprovedeno u periodu mart-maj 2010. godine u više privatnih firmi u Beogradu. Uzorak (N=193) su činile 2 grupe ispitanika: jednu trgovci (N=97) a drugu arhitekta (N=96), relativno ujednačene prema godinama starosti, dužini radnog staža i polu ispitanika. Za prikupljanje podataka korišćena su dva upitnika: 1. Brajfield-Rotova skala za merenje opšteg zadovoljstva poslom (Kronbah α = 0.91) i 2. Skala konstruisana za potrebe ovog istraživanja namenjena merenju zadovoljstva pojedinim aspektima posla (Kronbah α = 0.95), kao i skala važnosti koja im se pridaje (Kronbah α = 0.89).

Dobijeni rezultati pokazuju da je opšte zadovoljstvo poslom veće kod arhitekata nego kod trgovaca ($F=27.41$, $df=192$, $p<0.01$), i da tome više doprinose faktori vezani za sadržaj posla ($F=5.68$, $df=192$, $p<0.05$), što je u skladu sa Herzbergovim postavkama. Takođe, korelaciona analiza na uzorku u celini, a posebno kod arhitekata, je pokazala da je zadovoljstvo aspektima sadržaja posla više povezano sa opštim zadovoljstvom poslom, nego što je to zadovoljstvo aspektima konteksta ($r = 0.68$, $p<0.01$: $r = 0.56$, $p<0.01$). Pokazalo se međutim, i da je povezanost opšteg zadovoljstva sa aspektima konteksta za ceo uzorak srednjeg intenziteta ($r = 0.58$, $p<0.01$), što bi ukazivalo da faktori konteksta doprinose zadovoljstvu poslom, što nebi išlo u prilog Herzbergove teorije. Takođe, činjenica da je kod grupe trgovaca dobijena veća korelacija između opšteg zadovoljstva i faktora konteksta posla nego između opšteg zadovoljstva i faktora sadržaja ($r = 0.63$, $p<0.01$: $r = 0.58$, $p<0.01$), pokazuje da i faktori konteksta mogu biti značajniji činioci opšteg zadovoljstva poslom za određene kategorije radnika. To znači da kod niže obrazovanih i onih na manje zahtevnim poslovima značaj faktora sadržaja posla opada.

Istraživanje je pokazalo i značaj socio-demografskih varijabli za opšte zadovoljstvo poslom, jer je dobijeno da žene, bez obzira na zanimanje, pridaju veći značaj kako aspektima konteksta ($F=4.02$, $df=192$, $p<0.05$), tako i aspektima sadržaja posla ($F=10.88$, $df=192$, $p<0.01$).

Posmatrano u celini, dobijeni nalazi potvrđuju opšti značaj Herzbergove teorije, ali ukazuju i na činjenicu da se ona mora selektivno primenjivati u objašnjavanju zadovoljstva poslom kod različitih kategorija radnika.

Ključne reči: zadovoljstvo i sadržaj posla, uslovi rada, zanimanje.

NARATIVNI I LINGVISTIČKI PRISTUP „ODBAČENIM“ I „PRIHVAĆENIM“ CV-JEVIMA KANDIDATA KOJI KONKURIŠU ZA POSAO

Milica Vukelić, Nataša Cvijan, Vesna Đorđević

Institut za psihologiju, Filološki fakultet u Beogradu

mbvukeli@f.bg.ac.rs

Cilj ovog istraživanja bio je da kroz kvalitativnu analizu CV-jeva saznamo koje su to ključne razlike između CV-jeva koji bivaju prihvaćeni i onih koji gotovo unapred bivaju odbaćeni prilikom regrutacije kandidata

u jednoj kompaniji. Istraživačka pitanja na koja smo ovom analizom želele da odgovorimo jesu: 1) Koje sve potrebe ovi kandidati žele da zadovolje radeći u jednoj organizaciji; 2) Kako ovi kandidati konstruišu svoj profesionalni self; i 3) Koja očekivanja od poslodavca imaju ovi kandidati. Potrebe ove dve grupe kandidata i njihov profesionalni self istraživani su kroz narativnu analizu. Međusobna očekivanja kandidata i poslodavaca analizirana su pomoću kvalitativnog grida (Perciever Element Grid). Međusobni odnos poslodavca i kandidata za posao posmatrale smo i iz ugla kognitivne semantike i kritičke analize diskursa. Uzorak su sačinjavale dve grupe CV-jeva. Prva grupa sastojala se iz 50 CV-jeva koji su zbog svoje karakteristične forme i sadržaja (napisani rukom, na trošnom papiru, sa mnogo pravopisnih grešaka, bez jasne strukture) bili unapred odbacivani i čiji podaci nisu unošeni u bazu kandidata, jer su bili označeni kao „autsajderi“. Drugu grupu sačinjavalo je 37 CV-jeva kandidata koji su ili ušli u najuži krug selekcije ili dobili posao. Detaljnom analizom sadržaja i forme ove dve grupe CV-jeva došli smo do nekoliko zaključaka. 1) Tzv. „neuspešni“ kandidati veliki akcenat stavljaju na finansijski aspekt posla i kroz zaposlenje žele da očuvaju ili osnaže očekivane socijalne uloge: oca kao glave kuće, posvećene samohrane majke ili odgovorne i brižne dece, dok su „uspešni“ kandidati usmereni ka ostvarivanju samoaktualizacije. 2) Profesionalni self „neuspešnih“ kandidata je manje kompleksan i sačinjavaju ga karakteristike poput dobrog psiho-fizičkog zdravlja, skromnosti, moralnosti i disciplinovanosti. „Uspešni“ kandidati sebe opisuju na nešto „kompleksniji“ način, kao proaktivne i fleksibilne ljude, sa mnoštvom kompetenci. 3) „Neuspešni“ kandidati očekuju od poslodavca da prilikom zapošljavanja prednost da ekonomski najugroženijima i da sa radnicima ostvari neformalan, prijateljski odnos. „Uspešni“ kandidati konstruišu poslodavca kao racionalan i nepristrastan sistem koji zapošljava najkvalifikovanije kandidate i koji zaposlenima treba da omogućava stalni individualni razvoj. Poslodavac, pak, očekuje produktivnog, kreativnog i lojalnog zaposlenog. Način prikazivanja „uspešnih“ kandidata, i „modernog“ radnika uopšte, ilistruje konceptualna metafora TRAŽENJE POSLA JE TRGOVINA. Rezultati ovih analiza tumače se nedovoljnim kontaktom „neuspešnih“ kandidata sa tržištem rada i vrednosnim vakuumom, kao i izborom neadekvatnih strategija upravljanja impresijom regrutera. Prednost „uspešnih“ kandidata tumači se optimalnijim strategijama samoprikazivanja, kao i boljom informisanošću i subsumiranjem očekivanja poslodavca.

Ključne reči: potrebe, profesionalni self, očekivanja, CV, narativ.

POVEZANOST UKLJUČENOSTI U PROIZVOD I STAVA PREMA REKLAMI U ZAVISNOSTI OD ARGUMENATA I VRSTE KONTEKSTA

Andela Arula

Philip Morris d.o.o. Beograd

arulaandjela@gmail.com

Osnovni cilj ovog istraživanja je bio da se ispita da li je stav prema reklami pozitivniji u zavisnosti od uključenosti u proizvod, vrste argumenata i konteksta. Takođe, cilj je bio ispitati da li je stav prema reklami pozitivniji uzimajući u obzir potrebu za saznanjem, vrstu argumenata i kontekst. Metodologija: Nezavisne varijable: 1. uključenost u proizvod sa kategorijama: a) niska b) visoka; 2. argumenti sa kategorijama: a) slabi b) jaki; 3. kontekst sa kategorijama: a) konkurentski proizvodi b) nekonkurentski proizvodi. Zavisna varijabla: stav prema reklami. Registrovana varijabla: potreba za saznanjem. Kontrolne varijable: pol, uzrast, obrazovanje. Za potrebe rada, konstruisane su četiri vrste letka za istu izmišljenu robnu marku. Na njima se osim reklame za proizvod prema kojoj se procenjuje stav nalazilo 5 reklama (ne)konkurentskih proizvoda. Reklame su bile ujednačene po formatu, veličini i kategoriji proizvoda, kako bi se donekle stavio pod kontrolu efekat ovih varijabli na procenu reklame. Uzorak u istraživanju su činile 184 učenice iz dve srednje škole (osam eksperimentalnih grupa). 1. grupa je procenjivala reklamu za proizvod u koji su visoko uključene sa jakim argumentima, koja je bila smeštena zajedno sa reklamama za konkurentske proizvode. 2. grupa je procenjivala reklamu za proizvod u koji su nisko uključene sa jakim argumentima, koja je bila smeštena zajedno sa reklamama za nekonkurentske proizvode. 3. grupa je procenjivala reklamu za proizvod u koji su visoko uključene sa jakim argumentima, koja je bila smeštena zajedno sa reklamama za nekonkurentske proizvode. 4. grupa je procenjivala reklamu za proizvod u koji su nisko uključene sa jakim argumentima, koja je bila smeštena zajedno sa reklamama za konkurentske proizvode. 5. grupa je procenjivala reklamu za proizvod u koji su visoko uključene sa slabim argumentima, koja je bila smeštena zajedno sa reklamama za konkurentske proizvode. 6. grupa je procenjivala reklamu za proizvod u koji su nisko uključene sa slabim argumentima, koja je bila smeštena zajedno sa reklamama za nekonkurentske proizvode. 7. grupa je procenjivala reklamu za proizvod u

koji su visoko uključene sa slabim argumentima, koja je bila smeštena zajedno sa reklamama za nekonkurentske proizvode. 8. grupa je procenjivala reklamu za proizvod u koji su nisko uključene sa slabim argumentima, koja je bila smeštena zajedno sa reklamama za konkurentske proizvode. Rezultati: Analizom varijanse dobijeno je da je stav ispitanica koje su procenjivale reklamu za proizvod u koji su visoko uključene pozitivniji ukoliko su prisutni jaki argumenti za persuazivnu poruku a nezavisno od vrste konteksta i da je dobijena razlika statistički značajna; ($M_{vukj}=5.5$, $M_{vunj}=5.46$, $df=7$, $F=9.181$, $p < 0.05$). Takođe je utvrđeno da se stav ispitanica sa visokom potrebom za saznanjem statistički značajno ne razlikuje od stava ispitanica sa niskom potrebom za saznanjem, bez obzira na vrstu argumenata i konteksta ($F=.943$, $df=13$, $p > 0.05$). Zaključak: imajući u vidu da je u istraživanju korišćen štampani materijal koji je visoko uključujući medijum, donekle je pojačan efekat argumenata. Suprotno tome, kreirani stimulusi su ujednačeni po više kriterijuma što je za posledicu imalo umanjeno delovanje varijable kontekst kao perifernog okidača. Ukoliko bi se u narednom istraživanju podjednako naglasili persuazivna poruka i periferni elementi, stekli bismo jasniji uvid u delovanje ovih faktora na stav prema reklamama.

Ključne reči: Uključenost u proizvod, argumenti, kontekst, potreba za saznanjem, stav prema reklamama.

RAZLIKE U STEPENU VEZANOSTI ZA KUĆU, SUSEDSTVO I GRAD IZMEĐU MLADIH U BEOGRADU I HELSINKIJU

Dubravka Radusinović, Svetlana Čizmić

Filozofski fakultet, Beograd
radusinovic.dubravka@gmail.com

Poslednje dve decenije vezanost za mesto je predmet mnogih studija, međutim nema mnogo kros-kulturalnih studija. Cilj ovog istraživanja je utvrđivanje razlike u stepenu opšte vezanosti za kuću, susedstvo i grad između mladih u Beogradu i Helsinkiju, uz razmatranje socijalne i fizicke dimenzije vezanosti. Dodatno je ispitan i uticaj pola na sve tipove vezanosti, kao i uticaj rezidencijalnih varijabli.

Podaci su prikupljeni Skalom Vezanosti za Mesto (Hidalgo & Hernandez, 2001). Pored ove skale ispitanicima je zadat i upitnik o rezidencijalnim i socio-demografskim karakteristikama uzorka. Instrument

je preveden na srpski i finski jezik uz poštovanje procedure prevoda instrumenata za kros-kulturalne studije (Brislin, R. W.,1986) i zadat ispitanicima na njihovom maternjem jeziku.

Ispitivanje je sprovedeno putem interneta na uzorku od dvesta studenata psihologije, od toga 100 stanovnika Beograda, a 100 Helsinkija; ujednačenih po polu (60% ž, 40% m) i uzrastu (stari u proseku 24,4 godine).

Za obradu podataka korišćena je analiza varijanse. Među dobijenim rezultatima može se istaći sledeće: 1) mladi koji žive u Beogradu pokazuju veći stepen opšte vezanosti za svoj grad nego mladi koji žive u Helsinkiju za svoj ($F(1,198)=15,498$, $p<.01$) , 2) Beograđani pokazuju i veću socijalnu vezanost za svoj grad ($F(1,198)=5,67$, $p<.01$), ali i kuću ($F(1,198)=6,28$, $p<.05$) u odnosu na vršnjake iz Helsinkija, 3) fizička vezanost za kuću ($F(1,198)=22,67$, $p<.01$) i grad ($F(1,198)=12,93$, $p<.01$) takođe je značajno veća kod mladih Beograđana. Zanimljiv nalaz je i postojanje 4) značajnih razlika između muškaraca i žena u stepenu opšte ($F(1,98)=4,87$, $p<.05$), socijalne($F(1,98)=5,95$, $p<.05$). i fizičke vezanosti za kuću ($F(1,98)=4,87$, $p<.05$) i fizičke vezanost za grad ($F(1,98)=4.37$, $p<.05$) u srpskom uzorku i istovremeno nepostojanje istih u finskom uzorku ni za jednu od vezanosti za tri prostorna opsega.

Može se zaključiti da su se kulturološke razlike odrazile na vezanost za kuću, susedstvo i grad. Poredivši po Hofstede-ovih 5 dimenzija srpsku i finsku kulturu : finska kultura je u odnosu na srpsku okrenutija individualizmu i dugoročnom planiranju, egalitarnija je, polne uloge se više preklapaju, ljudi su manje motivisani emocijama i otvoreniji za različita mišljenja (Hofstede,G.2001). Upravo pomenute razlike među dvema kulturama su , čini se, uticale na dobijene rezultate.

Ključne reči: Kultura; Vezanost za mesto; Kuća, Susedstvo i Grad; Helsinki, Beograd.

PROVERA OSNOVNIH PRETPOSTAVKI DISPOZICIONOG MODELA U UPRAVLJANJU ORGANIZACIONIM PROMENAMA

Mirosava Đurišić-Bojanović

Filozofski fakultet u Beogradu

mdjurisic@rcub.bg.ac.rs

Stabilnost veza između određenih osobina ličnosti i spremnosti za promene u neizvesnom i nestabilnom okruženju mogu predstavljati značajan oslonac u povećanju efektivnosti upravljanja organizacionim promenama. Sposobnost analiziranja velikog broja kompleksnih varijabli u uslovima neizvesnosti i spremnost za promene, osnovni su zahtevi sa kojima se suočavaju zaposleni u savremenim organizacijama. Polazeći od pretpostavke da se ključna relevantna razlika među zaposlenima povezuje sa razlikama u kognitivnom funkcionisanju, a da rezultati istraživanja ukazuju da su osobe sa nefleksibilnim dogmatskim stilom značajno manje sklone prihvatanju promena u odnosu na osobe sa fleksibilnim kognitivnim stilom, želeli smo da utvrdimo da li se neki elementi kognitivne fleksibilnosti mogu treningom razvijati. Kao centralni reprezent kognitivne fleksibilnosti u našem istraživanju korišćen je konstrukt prihvatanja pluraliteta ideja. Postavili smo nekoliko hipoteza. Prvo, određene osobine ličnosti podržavaju, odnosno ometaju kognitivnu fleksibilnost. Drugo, kognitivna fleksibilnost se može određenim procedurama poboljšavati. U toku četiri školske godine organizovano je vežbanje studenata u prihvatanju pluraliteta ideja. Vežbe su realizovane tokom dvosemestralne nastave u okviru predmeta Psihologija međuljudskih odnosa(2006/7(N=30); 2007/8(N=19); 2008/9(N=55) i 2009/10(N=24). Reč je o eksperimentalnom nacrtu test - retest. Da bi se proverili efekti vežbanja, na početku školske godine zadavana je ulazna skala prihvatanja pluraliteta ideja(PPI) a na kraju letnjeg semestra izlazna skala(PPI). Takođe je proveravana pretpostavka da određene osobine ličnosti podržavaju odnosno ometaju kognitivnu fleksibilnost; postoji relativno stabilan odnos između osobina slabog ega (dogmatizam, autoritarnost, netolerisanje neizvesnosti, spoljašnji lokus kontrole, nisko samovrednovanje) i neprihvatanja PPI i osobina snažnog ega (visoko samovrednovanje, unutrašnji lokus kontrole, snaga ega) i prihvatanja PPI. Ulaznu i izlaznu skalu(PPI) konstruisala je M. Bojanović-Đurišić. Pouzdanost skala je vrlo dobra (Kronbahova alfa PPIu= 0.83; Kronbahova

alfa $PPI_i = 0.84$). Za utvrđivanje efekata vežbanja rađen je t – test. Rezultati T-testa ukazuju na značajne razlike između rezultata koje su studenti, učesnici eksperimenta postigli na ulaznoj i izlaznoj skali PPI. ($t = 88.960$ za $df = 123$ na nivou značajnosti $p < .001$) Pretpostavka da određene osobine ličnosti podržavaju odnosno ometaju kognitivnu fleksibilnost, merenu skalom prihvatanja pluraliteta ideja takođe je potvrđena. Nalazi ovog istraživanja mogu biti od teorijskog i praktičnog značaja u procesu upravljanja promenama. Prvo, u procesu identifikacije spremnosti zaposlenih za prihvatanje promena. Drugo, mogu poslužiti kao dobra platforma za efektivnije planiranje treninga zaposlenih. Treće, daju osnov za planiranje specifičnih tehnika za povećanje kognitivnih kompetencija zaposlenih značajnih za uspešnije funkcionisanje u procesu organizacionih promena i rešavanje kompleksnih radnih zadataka u uslovima neizvesnosti.

Ključne reči: fleksibilni kognitivni stil, prihvatanje pluraliteta ideja, upravljanje organizacionim promenama.

POVEZANOST INTERPERSONALNIH STILOVA I SPREMNOSTI ZA ORGANIZACIONE PROMENE

Mirosava Đurišić-Bojanović, Ines Pavičić

Filozofski fakultet u Beogradu

mdjurisic@rcub.bg.ac.rs

Problem ovog istraživanja je ispitivanje povezanosti interpersonalnih stilova i spremnosti za organizacione promene – emocionalni aspekt. Takođe, ispitivana je i povezanost sociodemografskih varijabli sa prethodne dve. Interpersonalni stil predstavlja način odnošenja pojedinca prema drugim ljudima, definisano preko sledećih stilova: dominantni, submisivni, egalitarni, čovekoljubivi, mizantropski, ravnodušni, društveni, usamljenički, povučeni, individualistički, liderski, takmičarski, konformistički, antikonformistički, manipulativni, destruktivni, narcistički, paranoidni i uravnoteženo interpersonalno ponašanje. Spremnost za promene predstavlja sisteme odgovora na izazove promena koje pojedinci u posmatranju formiraju u skladu sa sopstvenim znanjima, iskustvima, htenjima, emocijama, kreativnošću, pripadnostima, u datim uslovima analize, a emocionalni aspekt ove varijable je definisan preko šest indikatora: strah od novog i nepoznatog, empatija, kapacitet za ljubav,

organizaciona identifikacija, nada i emocionalna autentičnost. Istraživanje je sprovedeno na prigodnom uzorku 159 zaposlenih osoba iz Beograda, uzrasta 18 – 65 godina, različitog pola, godina ukupnog radnog staža i stepena stručne spreme. Instrument koji je korišćen u ovom istraživanju konstruisala je autoka i sastoji se iz dva dela: instrument za ispitivanje interpersonalnih stilova (57 stavki sa petostepenom skalom stepena slaganja sa tvrdnjom) i instrument za ispitivanje spremnosti za organizacione promene – emocionalni aspekt (18 stavki sa istim načinom odgovaranja). Najvažniji zaključci su: 1) postoji povezanost određenih interpersonalnih stilova i spremnosti za organizacione promene i to na sledeći način: pozitivnu povezanost sa spremnošću za organizacione promene pokazuju sledeći interpersonalni stilovi - čovekoljubiv, društveni interspesonalni stil i uravnoteženo interpersonalno ponašanje; negativnu – mizantropski, usamljenički, povučeni, individualistički, takmičarski, antikonformistički i paranoidni; nepostoji korelacija za – dominantni, submisivni, egalitarni, ravnodušni, liderski, konformistički, manipulativni, destruktivni i narcistički interspesonalni stil. 2) ne postoji povezanost sociodemografskih promenljivih: godine starosti ispitanika, godina radnog staža ispitanika i stručne spreme ispitanika sa spremnošću za organizacione promene, a postoji povezanost između pola i to tako da žene imaju veću spremnost za organizacione promene od muškaraca. 3) ne postoji povezanost sociodemografskih promenljivih: godine starosti ispitanika, godina radnog staža ispitanika i stručne spreme ispitanika sa interpersonalnim stilovima, a postoji povezanost između pola ispitanika i nekih interpersonalnih stilova i to tako da žene imaju izraženiji društveni i konformistički stil od muškaraca, a muškarci imaju izraženiji usamljenički, povučeni, liderski, takmičarski i antikonformistički stil od žena.

Ključne reči: interpersonalni stilovi, spremnost za organizacione promene.

PSIHOLOGIJA LIČNOSTI I PSIHOMETRIJA

**METRIJSKE KARAKTERISTIKE UNIVERZALNOG TESTA
SPOSOBNOSTI (UTS)****Petar Kostić, Dušan Randelović**Filozofski fakultet Prištinskog univerziteta, Kosovska Mitrovica
pbkostic@gmail.com

Problem istraživanja je konstruisanje testa kognitivnih sposobnosti na osnovu kog će se moći generisati istovrsne paralelne forme, sa sličnim, a prihvatljivim mernim karakteristikama. Nakon opsežnih pilot pokušaja, četiri godine rada na različitim verzijama i adaptacijama početnih kolekcija stavki, na velikim broju testiranih ispitanika ($N=4021$) heterogene polne strukture i na četiri različite uzrasne grupe (10-15; 16-20; 21-30; 31 i više godina starosti), došlo se do konačne forme. Ispitanici su testirani u selekcionoj i istraživačkoj situaciji, individualno i grupno. Rezultat je UTS koji se sastoji od tri subtesta i 55 ajtema: subtest verifikacije (VERI, paradigma Klarka i Čeza, 10 zadataka), koncentracije (TKD, Dikerova paradigma, 25 zadataka) i kompleksnog mentalnog funkcionisanje (KMF, Gardner-Spirmanova paradigma, 20 zadataka koji se preuzimaju iz banke čiji je depozit 826 ajtema; ili ih psiholog-korisnik sam konstruiše zavisno od ciljeva testiranja sposobnosti - na osnovu 10 datih principa i više desetina primera). Zadaci iz banke ajtema konstrisani su na Katelovoj paradigmi fluidne i kristalizovane inteligencije. Paralelne forme se jednostavno konstruišu menjanjem redosleda pojedinih sadržaja zadataka u subtestovima (cut-select-move-copy-paste princip) ili pozajmljivanjem ajtema iz banke. Jedan od kriterijuma za odabir stavki bi bila i mogućnost da su nezavisni od kulture. UTS generiše pet skorova: Za svaki subtest ponaosob (VERI, TKD i KMF), ukupan skor ($USK = VERI + TKD * 2 + KMF * 3$) i skor samoefikasnosti ($RAZLIKA = PLAN1 - VERI + PLAN2 - TKD + PLAN3 - KMF$) kojim se izražava razlika između planiranog i postignutog učinka. Ta razlika je mera osobina ličnosti samoefikasnosti u Bandurinom smislu reči i realističnosti u proceni samoefikasnosti. UTS ima stabilne metrijske karakteristike (prosečna test-retest pouzdanost: .629), primenljiv je na uzrastu od 10 godina (4. razred osnovne škole) pa naviše i omogućava ispitanicima da konstruišu sopstvenu strategiju i taktiku testovnog angažmana da bi maksimalizirali

učinak u funkciji efektivnog vremena rada zahvatajući tako one osobine ličnosti koje determinišu intelektualnu, ali i obrazovnu efikasnost. Treći subtest nudi psiholozima u praksi mogućnost da, ne preuzimajući ajteme iz banke, kreiraju stavke testa koje maksimalizuju motivaciju ispitanika izborom onih sadržaja koji će ih podstaći da dosegnu gornje granice sopstvenih intelektualnih potencijala. Ukupno vreme testiranja je 45 minuta, a efektivno vreme rada ispitanika 20 minuta.

Metrijske karakteristike u selekcijskoj situaciji (N=142) su: interna pouzdanost, $\alpha=.85$; test-retest pouzdanost (N=57), r od .443 do .815 (zavisno od vrste skora), $p<.00$; kriterijum valjanost, $r=.35$, $p<.00$; konkurentska valjanost spram skora dobijenog faktorisanjem četiri klasična testa (percepcija, prostor, korelati i relacije), $r=.45$, $p<.00$; diskriminativnost izražena korelacijom stavka: ukupni skor $r=.49$, $p<.00$. Primenljiv je kako za istraživačke tako i za selekcijske namene, a praktično jedini činilac koji može da snizi projektovana merna svojstva testa je motivisanost ispitanika (ispitanička pouzdanost, PI). Zaključujemo da je konstruisan test kognitivnih sposobnosti koji je primenljiv u širokom dijapazonu karakteristika ispitanika, a fleksibilan spram potreba psihologa.

Ključne reči: samoeфикаsnost, metrijske karakteristike, banka ajtema

PSIHOMETRIJSKA EVALUACIJA SKALE PERSONALNIH ATRIBUTA

Vladimir Mišić, Vasilije Gvozdenović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd
vlada39@gmail.com

Osnovni cilj ovog istraživanja bio je konstrukcija i psihometrijska evaluacija skale personalnih atributa. Skala je konstruisana specijalno za potrebe eksperimentalne procedure koja podrazumeva procenu personalnih atributa nepoznatih osoba prikazanih na fotografijama. U ovoj proceduri atribuciju personalnih atributa subjekti vrše samo na osnovu opažanja lica osoba na fotografijama-stimulusima. Cilj autora ove skale bio je da se konstruiše skala specifičnog formata koji bi bio pogodan kako za deskriptivne tako i kvantitativne procene personalnih atributa i koji prema mišljenju autora više odgovara načinu atribucije kojem su ispitanici skloni u svakodnevnoj socijalnoj interakciji. Skala je konstruisana kao alternativa unipolarnim i bipolarnim skalama procene. Svaki ajtem predstavlja

trostepenu skalu, gde je svaki stepen skale označen jednim pridevom, praveći gradaciju na pretpostavljenom kontinuumu. U procesu konstrukcije ajtema skale korišćena je baza od preko 300 prideva, koji referiraju na opise osobina ličnosti. U pilot fazi, početna skala se sastojala od 50 ajtema. Ukupno 290 ispitanika dalo je samoprocene na ovoj skali, dok su 90 ispitanika pored samoprocena na ovoj skali procenili sebe i na instrumentu NEO-FFI, kako bi se obezbedili podaci za utvrđivanje konvergentne validnosti skale. Ispitanici u ovom istraživanju bili su studenti prve godine psihologije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu i Banja Luci. Faktorskom analizom izdvojeno je 5 faktora koji objašnjavaju ukupno 51.21% varijanse (redom: $f_1 = 16.16\%$, $f_2 = 10.81\%$, $f_3 = 9.24\%$, $f_4 = 7.63\%$, $f_5 = 7.37\%$) manifestnih varijabli. Na osnovu strukture faktorskih zasićenja od početnih 50 ajtema zadržano je 20 ajtema sa jasnom univokalnom faktorskom strukturom. Korelacije između pet faktora i skala domena NEO-FFI ukazuju da izolovani faktori imaju predmet merenja koji je vrlo sličan predmetu merenja domena Big Five modela ličnosti. Prvi faktor korelira pozitivno sa domenom ekstraverzije ($r=0.65$, $p<0.001$), drugi faktor sa domenom neuroticizma ($r=0.58$, $p<0.001$), treći sa saradljivošću ($r=0.53$, $p<0.001$), četvrti sa savesnošću ($r=0.57$, $p<0.001$) a peti faktor sa subskalom otvorenosti za iskustva ($r=0.43$, $p<0.01$). Analiza internih metrijskih karakteristika skale ukazuje na zadovoljavajući nivo pouzdanosti subskala s obzirom da se svaka subskala sastoji od po samo 4 ajtema koji reprezentuju heterogene indikatore pet bazičnih dimenzija ličnosti (koeficijenti Krombah α subskala iznose: za neuroticizam 0.70, za ekstraverziju 0.72, otvorenost 0.51, i za saradljivost i savesnost 0.60).

Ključne reči: skala personalih atributa, faktorska analiza, opažanje lica

STRUKTURA AGRESIVNOSTI I RELACIJE SA AJZENKOVIM MODELOM LIČNOSTI

Bojana Dinić, Snežana Smederevac

Filozofski fakultet u Novom Sadu, Odsek za psihologiju

bojana.dinic@ff.uns.ac.rs

Agresivnost je fenomen koji se u upitnicima za procenu ličnosti operacionalizuje na različite načine. Stoga se često pod istim nazivom – agresivnost, mogu uočiti skale s različitim predmetima merenja, koje

obuhvataju različite aspekte ovog konstrukta. Osnovni cilj ovog istraživanja je ispitivanje strukture agresivnosti u upitnicima za procenu ličnosti i upitnicima za procenu agresivnosti. Drugi cilj je ispitivanje relacija izolovanih dimenzija agresivnosti i osobina ličnosti Ajzenkovog PEN modela. Ovaj model je uzet iz razloga što je u dosadašnjim istraživanjima dimenzija Psihoticizam pokazala visok stepen povezanosti s različitim dimenzijama agresivnosti, iako je njen predmet merenja mnogo širi i obuhvata različite oblike nedostatka konvencionalne socijalizacije. Drugi razlog je što su skale agresivnosti iz ostalih upitnika za procenu ličnosti, koji imaju mnogo jasniji agresivni sadržaj, već iskorišćene u konstruisanju početnog skupa indikatora agresivnosti. Treći razlog je što se Ajzenkov model može posmatrati kao adekvatna operacionalizacija osobina ličnosti koje imaju snažnu biološku osnovu, što ga čini valjanim okvirom za proučavanje fenomena agresivnosti. S obzirom na multidimenzionalnu prirodu agresivnosti, očekuje se izdvajanje dimenzija agresivnosti koje pokazuju različiti obrazac veza sa osobinama ličnosti.

Uzorak je činilo 590 ispitanika (230 muških i 360 ženskih), prosečne starosti oko 30 godina. U istraživanju je primenjeno 7 skala agresivnosti iz upitnika ličnosti (BFI, VP+2, HEXACO, ZKPQ, MPQ, KON6, UOP) i 5 upitnika agresivnosti (AQ, DIAQ, MAI, T15, A). Kako je primećeno da je forma indirektna i pasivna agresivnosti manje zastupljena u pomenutim skalama i upitnicima, dodati su i posebno konstruisani ajtemi koji se odnose na ove forme. U preliminarnoj analizi glavnih komponenti uočeno je da se ajtemi formulisani u smeru manje agresivnosti izdvajaju kao posebna komponenta. Kako bi se izbeglo izdvajanje komponenti na osnovu semantičke homogenosti, ovi ajtemi su eliminisani. Potom su ajtem analizom izbačeni ajtemi na osnovu niske diskriminativnosti, težine i komunaliteta. Analizom glavnih komponenti nad selektovanim ajtemima prema Katelovom skater dijagramu su ekstrahovane četiri komponente koje objašnjavaju oko 38% ukupne varijanse. Komponente su dovedene u Promax rotaciju i imenovane kao: afektivno/impulsivna agresivnost ($\lambda=21.44$; učestalo doživljavanje i ispoljavanje besa i nedostatak bihejvioralne kontrole), predatorska agresivnost ($\lambda=3.50$; osvetoljubivost i koristoljublje uz potrebu za dehumanizacijom žrtve), hipersenzitivnost ($\lambda=3.07$; agresivni odgovor na upućenu kritiku) i dominacija ($\lambda=2.65$; nametljivost, sklonost kritikovanju drugih i sklonost svađalačkom ponašanju). Parcijalne korelacije između pojedinih dimenzija agresivnosti sa osobinama ličnosti, uz kontrolu ostalih dimenzija agresivnosti ukazuju da afektivno/impulsivna agresivnost visoko korelira sa Neuroticizmom

($r=.51$, $p<.001$), a potom sa Ekstraverzijom ($r=.24$, $p<.01$). Predatorska agresivnost ostvaruje negativne korelacije sa Neuroticizmom ($r=-.24$, $p<.01$) i pozitivne sa Psihoticizmom ($r=.19$, $p<.05$), a dominacija sa Psihoticizmom ($r=.32$, $p<.001$) i u nešto manjem stepenu sa Neuroticizmom ($r=.21$, $p<.01$), dok hipersenzitivnost ne ostvaruje značajne parcijalne korelacije sa dimenzijama PEN modela.

Rezultati istraživanja ukazuju na to da skale agresivnosti u postojećim upitnicima za procenu ličnosti i agresivnosti obuhvataju različite aspekte ovog konstrukta. U najširem smislu, može se zaključiti da dimenzije agresivnosti ostvaruju značajne veze sa dimenzijama Neuroticizam i Psihoticizam PEN modela, što ukazuje na to da emocionalna komponenta agresivnosti može oblikovati specifične reakcije. Naime, agresivni impulsi mogu predstavljati deo šire dimenzije, koja se uobičajeno u ispitivanjima afektiviteta imenuje kao negativni afekat, zajedno s drugim emocijama koje doprinose povišenju napestosti. S druge strane, niža emocionalna reaktivnost, udružena s tendencijom ka antisocijalnim formama ponašanja, može predstavljati osnov za manifestaciju oblika agresivnosti koji se mogu dovesti u vezu s primarnom psihopatijom.

Ključne reči: agresivnost, oblici agresivnosti, PEN model.

VALIDACIJA DVE MERE IMPLICITNOG SAMOPOŠTOVANJA

Bojana Bodroža, Goran Opačić

Institut za pedagoška istraživanja, Beograd; Filozofski fakultet, Beograd
bojana.bodroza@gmail.com

Koncept implicitnog samopoštovanja zaokuplja veliku pažnju naučnika poslednjih petnaestak godina, ali su tehnike njegovog merenja još uvek nedovoljno validirane. Među najčešće korišćenim spominju se Test implicitnih asocijacija (Implicite Association Test - IAT) i Preferencija ličnih inicijala (Name-Letter Preference – NLP). IAT tehnikom implicitno samopoštovanje se meri preko snage automatskih reakcija između kategorija „Ja“ i „Prijatno“ u odnosu na „Drugi“ i „Neprijatno“. NLP mera bazirana je na fenomenu implicitnog egotizma tj. na pojavi da čovek pozitivan stav prema sebi automatski projektuje na objekte koji su u vezi sa njim - u ovom slučaju na inicijale sopstvenog imena i prezimena.

Cilj ovog istraživanja bio je da se ispita divergentna i konvergentna validnost navedenih mera implicitnog samopoštovanja utvrđivanjem

njihove međusobne povezanosti i veze sa eksplicitnim samopoštovanjem i narcizmom. U istraživanju je učestvovalo 297 studenata psihologije sa beogradskog i novosadskog univerziteta. Implicitno samopoštovanje mereno je Testom implicitnih asocijacija (IAT) i tehnikom Preferencije ličnih inicijala (Name-Letter Preference – NLP), a pored toga primenjene su i Skala za merenje globalnog samopoštovanja i Upitnik narcističke ličnosti (Narcistic Personality Inventory NPI-16).

IAT efekat izražen je preko D mere, a računale su tri IAT mere implicitnog samopoštovanja – ukupni IAT efekat, IAT efekat dobijen na osnovu probnih blokova i na osnovu pravih blokova, i tri mere dobijene NLP tehnikom – prosečna preferencija inicijala, preferencija inicijala imena i preferencija inicijala prezimena. NLP efekat računat je u odnosu na prosečnu preferenciju datog slova kod onih ispitanika čije ime ne počinje tim slovom.

IAT mere dobijene na probnim i pravim blokovima koreliraju umereno visoko ($r=,444$, $p<,001$), dok je korelacija preferencije inicijala imena i prezimena niska, ali statistički značajna ($r=,266$, $p<,001$). Analize pokazuju da nijedna od IAT mera ne korelira značajno ni sa jednom od NLP mera implicitnog samopoštovanja ($p>,05$). Kada je u pitanju kriterijumska validnost, dobijene su statistički značajne pozitivne korelacije preferencije inicijala imena sa eksplicitnim samopoštovanjem ($r=,144$, $p<,05$) i narcizmom ($r=,202$, $p=,001$), kao i prosečne NLP mere sa narcizmom ($r=,138$, $p<,05$). Nijedna od IAT mera ne korelira značajno sa ovim varijablama ($p>,05$).

Rezultati ovog istraživanja sugerišu da još uvek postoje brojni konceptualni i metodološki problemi u operacionalizaciji implicitnog samopoštovanja, te da nije jasno da li IAT i NLP tehnike mere isti teorijski koncept. Uzimajući u obzir povezanost sa eksplicitnim samopoštovanjem i narcizmom, preferencija inicijala imena i, u manjoj meri, prosečan NLP efekat u najvećoj meri od svih mera implicitnog samopoštovanja potvrđuju teorijski očekivane obrasce povezanosti sa eksternim kriterijumima i empirijske rezultate drugih autora. Ipak, s obzirom da su NLP mere zasnovane na proceni jednog, tj. dva parametra (preferenciji jednog, tj. dva slova), opravdano je postaviti pitanje njihove pouzdanosti. Ovaj problem manje je karakterističan za IAT meru implicitnog samopoštovanja, iako njena nepovezanost sa eksplicitnim samopoštovanjem ne potvrđuje rezultate ranijih istraživanja.

Ključne reči: implicitno samopoštovanje, test implicitnih asocijacija, preferencija ličnih inicijala, samopoštovanje, narcizam.

UTVRĐIVANJE POLOŽAJA INTERAKCIONISTIČKOG
UPITNIKA TEMPERAMENTA U FAKTORSKOM PROSTORU
RAZLIČITIH UPITNIKA TEORIJE OSJETLJIVOSTI NA
POTKREPLJENJA

Dino Krupić, Ljiljana Šapić, Mario Krajinović

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet, Studij
psihologije
dino.krupic@gmail.com

U posljednjih nekoliko godina intenziviralo se pitanje upotrebljivosti upitnika u okviru Teorije Osjetljivosti na Potkrepljenja (TOP) koja se bavi pitanjima biološke osnove ličnosti. Nova revidirana verzija TOP-a se mjerila upitnicima koji su konstruirani u svrhu mjerenja originalne verzije TOP-a. U posljednjih 10 godina u području istraživanja TOP-a među najkorištenijim upitnicima su BIS/BAS skala te Upitnik Osjetljivosti na Kazne Osjetljivost na Potkrepljenja (UOKON). Nove revidirane postavke TOP-a zahtijevaju nove oblike upitnika kojima bi se mogli mjeriti konstrukti BAS, BIS i FFFS, za što dosadašnji upitnici nisu bili konstruirani. Cilj ovog rada je provjeriti u kojem je odnosu novi upitnik TOP-a tzv. Interakcionistički Upitnik Temperamenta (IUT) sa drugim upitnicima koji se koriste u istraživanjima TOP-a. U ovom korelacijskom istraživanju provedenom na uzorku od 162 ispitanika primijenjeni su IUT, BIS/BAS skala, UOKON, te Upitnik Jackson 5. Rezultati istraživanja prikazuju tro-faktorsku soluciju dobivene statistički postupcima eksploratorne faktorske analize (EFA) i konfirmatorne faktorske analize (KFA) nad skalama svih navedenih upitnika. Faktorska struktura nad svim skalama korištenih upitnika dobivena je metodom ekstrakcije glavnih osi uz varimax rotaciju. KFA-om se dobivena struktura ispitala i utvrdio se odnos pojedinih skala među različitim upitnicima. Dobiveni indeksi slaganja su $Hi\text{-kvadrat} = 36$, $df = 28$, $RMSEA = 0,42$, $TLI = 0,97$, te $GFI = 0,96$. Rezultati ukazuju na dobru faktorsku pozicioniranost skala IUT-a, te daju uvid u međuodnose različitih skala korištenih upitnika. Hijerarhijska regresijska analiza ukazuje na udio varijance skala IUT-a koje su objašnjene prediktorskim skalama UOKON-a, Upitnika Jackson 5, te BIS/BAS skalom. 43,6% varijance BAS-a mjerenim IUT-om, te 15,1 % varijance FFFS-a je sadržano u ostalim upitnicima TOP korištenim u ovom istraživanju, dok skala BIS nema značajnih prediktora. U radu se prezentiraju prednosti i nedostaci pojedinih upitnika TOP-a, te

interpretiraju prema teorijskim očekivanjima. Jedino su skale IUT-a saturirane pod zasebnim dimenzijama, dok skale ostalih upitnika sadrže faktorska opterećenja na više dimenzija.

Ključne riječi : Teorija Osjetljivosti na Potkrepljenja, biološka osnova ličnosti, Interakcionistički upitnik temperamenta.

ASERTIVNOST U KLINIČKOJ POPULACIJI SRČANIH BOLESNIKA

Sreten Spasić

Vojska Srbije

sreten.spasic@gmail.com

U nekim istraživanjima postoje nalazi koji govore o razlikama u asertivnom ponašanju u populaciji sa oštećenjima pojedinih organa i zdrave populacije. Takođe, postoje i nalazi o povezanosti pojedinih kliničkih tendencija i asertivnosti. Različiti oblici srčane bolesti utiču kako na psihičko stanje pojedinca, tako i na njegovo ponašanje. Da li su srčani bolesnici manje asertivni u odnosu na zdrave osobe? S obzirom na prirodu bolesti, a u odnosu na karakterističan profil ličnosti koji odlikuje kliničku populaciju - srčane bolesnike, pokušao sam da utvrdim koliki je njihov stepen asertivnosti u odnosu na zdravu populaciju?

Cilj istraživanja je bio utvrditi da li postoje statistički značajne razlike u stepenu asertivnog ponašanja između ispitanika kliničke populacije (srčanih bolesnika) i ispitanika zdrave populacije. Takođe ispitivana je i povezanost dimenzija depresivnosti i anksioznosti, merenih MMPI – om, i nivoa asertivnog ponašanja kod ispitanika iz kliničkog poduzorka.

Uzorak istraživanja činilo je (N=120) ispitanika podeljenih u tri grupe. Kontrolnu grupu (N=60) ispitanika činili su zdravi ljudi bez oboljenja, a ispitivanu kliničku grupu (N=60) činili su srčani bolesnici sa dijagnozom infarkta miokarda (N=30) i anginom pektoris (N=30). Ispitanici su bili uskladjeni po polu, uzrastu i stručnoj spremi.

Od instrumenata su korišćeni: upitnik o proceni asertivnosti prof. dr Jezdimira Zdravkovića iz 2007. godine (Upitnik je Likertovog tipa petostepene skale koji se sastoji od 20 tvrdnji koje se odnose na naša osećanja i reakcije u datim situacijama) i inventar ličnosti MMPI-202, radi merenja dimenzija depresivnosti i anksioznosti. Od tehnika za obradu

podataka koristili smo tehnike deskriptivne statistike, Pirsonovu korelaciju i ANOVA statističku značajnost.

Rezultati pokazuju da ne postoji statistički značajna razlika u stepenu asertivnosti između zdravih i dve grupe kliničkih pacijenata ($F(2,117)=0,457$; $p>0.01$ i $p>0.05$). Značajna razlika postoji između zdravih i obe grupe kliničkih ispitanika u pogledu izraženosti depresivnosti ($F(2,117)=11.291$; $p<0.01$) i anksioznosti ($F(2,117)=7.108$; $p<0.01$). Što se tiče povezanosti između pomenute dve dimenzije iz MMPI-a i asertivnosti, dobijena je negativna statistički značajna korelacija: sa depresivnošću ($r=-0.418$; $p<0.01$), a sa anksioznošću ($r=-0.512$; $p<0.01$).

Na osnovu dobijenih rezultata zaključili smo da srčani bolesnici nisu ništa manje asertivni u odnosu na zdravu populaciju; srčani bolesnici su anksiozniji i depresivniji od zdravih ispitanika, što je bilo očekivano.

Ključne reči: asertivnost, anksioznost, depresivnost, srčani bolesnik.

EGZISTENCIJA BAZIČNE DIMENZIJE SARADLJIVOST KOD PREADOLESCENATA

Mina Pejić, Elena Stojimirović

Departman za psihologiju, Fakultet za medije i komunikaciju, Univerzitet
Singidunum; Filozofski fakultet, Univerzitet Beograd
mina.hagen@gmail.com

Petofaktorski model poslednjih godina predstavlja dominantnu paradigmu u oblasti psihologije ličnosti koja se bavi merenjem individualnih razlika i utvrđivanjem bazične strukture ličnosti. Petofaktorski model pretpostavlja da se bazična struktura ličnosti može opisati sa pet širokih dimenzija: Neuroticizam, Ekstraverzija, Otvorenost, Saradljivost i Savesnost.

Inventar ličnosti NEO-PI-R predstavlja jednu od mogućih operacionalizacija ovog modela koji su predložili Kosta i Mekrej.

U prethodnim istraživanjima NEO-PI-R inventar adaptiran je za decu uzrasta 11 i 12 godina, a tokom faktorske analize rezultata, autori su prepoznali četiri od pet dimenzija (dimenzija Saradljivost je izostala).

U ovom istraživanju, želeli smo da utvrdimo razlog izostajanja dimenzije Saradljivost.

Pretpostavile smo dva moguća razloga izostanka ove dimenzije u prethodnom istraživanju: lošu operacionalizaciju konstrukta Saradljivost ili nepostojanje Saradljivosti kao nezavisne dimenzije na uzrastu 11 i 12 godina.

Kako je skala Saradljivost u prethodnom istraživanju na našem uzorku imala loše metrijske karakteristike (Krombah alfa = 0.77), za potrebe ovog istraživanja, konstruisana je nova skala Saradljivosti.

Ispitivanje je sprovedeno 2009. u dve beogradske osnovne škole, na uzorku od 200 učenika, uzrasta 11 i 12 godina.

Za analizu prikupljenih podataka korišćene su analiza glavnih komponenti i faktorska analiza.

Dobijene su sledeće interne metrijske karakteristike nove skale Saradljivost: reprezentativnost (KMO) iznosila je 0.93, a koeficijent pouzdanosti Krombah alfa iznosi 0.85. Na osnovu ovakvih metrijskih karakteristika može se zaključiti da Saradljivost kao konstrukt ima realnu psihološku egzistenciju. U skladu sa prethodno navedenim nalazima možemo odbaciti hipotezu koja kao razlog izostajanja dimenzije Saradljivost navodi lošu operacionalizaciju.

Nakon toga, sprovedena je faktorska analiza kako bismo proverile da li se dimenzija Saradljivost, kada se nađe u zajedničkom prostoru sa ostale četiri dimenzije, izdvaja kao zaseban faktor ili ne.

Urađena je analiza glavnih komponenti na nivou subskala celokupnog inventara, pri čemu je izdvojeno pet glavnih komponenti, koje objašnjavaju 58% ukupne varijanse manifestnih varijabli. Zadržanih pet glavnih komponenti zatim su rotirane u promax poziciju.

Prvi dobijeni faktor objašnjava 31,8% ukupne varijanse. Primarna zasićenja ovim faktorom imaju pet subskala Saradljivosti kao i četiri subskale dimenzije Otvorenost. Na osnovu ovakvih rezultata, zaključili smo da se u pozadini prvog faktora nalaze dve dimenzije, Otvorenost i Saradljivost.

Ova pojava mogla bi biti posledica razvojnih specifičnosti dece ovog uzrasta. Sardžaj ajtema ove dve dimenzije čine pojmovi humanosti i altruizam, a autonomija u izgradnji sopstvenih stavova i normi nije razvijena već će se javiti tek u adolescenciji. Posledica toga je davanje socijalno poželjnih odgovora, pod uticajem konformiranja autoritetima i vršnjačkoj grupi. Takođe, zbog nedovoljno razvijenih formalnih operacija, hipotetički deduktivno mišljenje je nemoguće, preadolescent je fiksiran u svetu realnog i usvajanje apstraktnih vrednosti je teško.

Mišljenje autora je da ove dve dimenzije na dečijem uzrastu grade jedan faktor, koji se sa razvojem sve više diferencira i deli na dva zasebna faktora koji se prepoznaju kao Saradljivost i Otvorenost na uzorku odrasle populacije.

Dobijeni nalazi govore u prilog tome da je moguće meriti bazične dimenzije ličnosti na dečijem uzrastu, postulirane petofaktorskim modelom, ali se odnos između dimenzija Saradljivost i Otvorenost razlikuje kod preadolescenata i odraslih.

Ključne reči: inventar ličnosti NEO-PI-R, preadolescenti.

PREDSTAVA O SEBI I NEUROTSKI PERFEKCIONIZAM ADOLESCENTA

Jelisaveta Todorović, Marija Ćirić, Snežana Stojiljković, Ivana Simić

Filozofski fakultet Niš
jelisaveta@filfak.ni.ac.rs

Problem ovog istraživanja je ispitati da li postoji povezanost između predstave o sebi i neuroskog perfekcionizma kod adolescenata. Predstava o sebi čini dinamičku komponentu ličnosti, koja utiče na njeno ponašanje, osećanja i mišljenje. Predstavlja šemu iskustava koju osoba ima o sebi, a razvija se u interakciji sa drugim ljudima. Perfekcionizam označava težnja ka visokom postignuću i sklonost osobe da od sebe traži savršenstvo i maksimalno moguć učinak u nekoj oblasti. Hamaček pravi razliku između dve vrste perfekcionizma, normalnog i neuroskog. Neurotski perfekcionista postavlja sebi nerealno visoke ciljeve i lične standarde, koji su motivisani strahom od neuspeha i zabrinutošću da ne razočara druge. To su osobe koje nikako ne mogu da dožive zadovoljstvo zbog obavljenog zadatka, jer je u njihovim očima taj zadatak uvek mogao biti obavljen brže, bolje i savršnije.

Osnovni cilj istraživanja je utvrditi da li postoji povezanost između predstave o sebi i neuroskog perfekcionizma kod adolescenata. Za procenu predstave o sebi korišćena je Skala self-koncepta, Gorana Opačića, koja sadrži sedam subskala koje mere aspekte predstave o sebi, kao i tri skale za merenje pokazatelja psiholoških mehanizama odbrane. Skala se sastoji iz niza tvrdnji, pri čemu se od ispitanika traže kvantitativne samoprocene. Skala je Likertovog tipa. Sadrži samoprocene sledećih dimenzija: globalna kompetentnost, telesni izgled, fizički self,

socijalna evaluacija, globalno samopoštovanje, emocionalnost/racionalnost, intelektualni self, mizantropija, eksternalnost, moralni negativizam. Za procenu perfekcionizma korišćen je Upitnik neuroskog perfekcionizma (Neurotic Perfectionism Questionnaire– NPQ, Mitzman, Slade i Dewey). To je skala samoprocene koja je konstruisana za merenje perfekcionizma kod osoba sa poremećajima hranjenja. Pokazala se kao vrlo dobra mera za razlikovanje neperfekcionista, normalnih i neurotskih perfekcionista. Originalna skala se sastoji od 42 tvrdnje i meri 3 faktora: perfekcionizam usmeren ka sebi, ka drugima i društveno uslovljen perfekcionizam. aktorskom analizom utvrđena je jednofaktorska struktura. Tokom faktorske analize neke tvrdnje su izbačene, jer su snižavale pouzdanost upitnika. Od originalnih 42 ajtema ostalo je 35. Subjekti ovog istraživanja su bili učenici opšteg smera gimnazije „Vuk Karadžić“ u Babušnici, ukupno 90, oba pola, uzrasta od 15 do 19 godina. Uzorak je prigodan. Rezultati su pokazali značajnu korelaciju između neuroskog perfekcionizma i sledećih aspekata predstave o sebi: globalne kompetentnosti (-0.399 ; $p>0.01$), procene društvene prihvaćenosti (-0.230 ; $p>0.05$), globalnog samopoštovanja (-0.407 , $p>0.05$), procene intelektualnog funkcionisanja (-0.241 ; $p>0.05$). Postoji i značajna pozitivna korelacija između neuroskog perfekcionizma i mizantropije (0.308 ; $p>0.01$). Kod devojaka u uzorku značajno je više izražen neurotski perfekcionizam, nego kod mladića.

Rezultati pokazuju da je neurotski perfekcionizam povezan sa karakteristističnom predstavom o sebi adolescenta u kojoj postoji sumnja u svoje sposobnosti, doživljaj manjeg prihvatanja od strane vršnjaka, nisko samovrednovanje u celini i odbrambena mizantropija. Telesna privlačnost koja je u adolescenciji značajno povezana sa globalnim samovrednovanjem nije u korelaciji sa neurotskim perfekcionizmom, kao ni eksternalnost ni moralni negativizam. Ovi rezultati nagoveštavaju da neurotski perfekcionizam integriše perfekcionizam usmeren na sebe i prema drugima i moguće da je to razlog što je faktorskom analizom izdvojen jedan faktor neuroskog perfekcionizma.

Ključne reči: predstava o sebi, neurotski perfekcinizam, adolescenti.

PARTNERSKO AFEKTIVNO VEZIVANJE I BAZIČNA
STRUKTURA LIČNOSTI**Jelena Želeskov Đorić, Janko Međedović**

Insitut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd; Fakultet za
medije i komunikacije, Beograd
jelena.zeleskov.djoric@fmk.edu.rs

Prema teoriji afektivnog vezivanja, odnosi u partnerskim vezama mogu se smatrati prototipom odraslih afektivnih veza. Iako je sistem afektivnog vezivanja kod odraslih drugačiji, on je aktivan i prisutan, najviše u kontekstu potrebe da budemo bliski sa osobom za koju smo vezani. Dosadašnja istraživanja govore o postojanju četiri obrasca afektivnog vezivanja odraslih: sigurni, preokupirani, izbegavajući i bojažljivi obrazac. Pored toga, autori ističu da postoje dve dimenzije afektivnog vezivanja i to: dimenzija izbegavanja i dimenzija anksioznosti. Smatra se da je afektivno vezivanje konstrukt koji je povezan sa nekim crtama ličnosti, ali da ga nije moguće svesti na strukturu ličnosti.

Cilj ovog istraživanja bio je da ispita odnose između afektivnog vezivanja i bazične strukture ličnosti. Uzorak u istraživanju činilo je 203 lekara. Kako je u ispitanoj populaciji broj žena bio vrlo mali (5%), analizirani su podaci dobijeni samo od muških ispitanika. Instrument koji je korišćen za procenu partnerskog afektivnog vezivanja je Skala za ispitivanje bliskih odnosa (Experience in Close Relationship Scale - ECR). Ovaj instrument operacionalizuje obrasce afektivnih veza u partnerskim odnosima odraslih preko sadržaja svesnih verovanja osobe o bliskim, partnerskim vezama. Za procenu bazične strukture ličnosti korišćen je Inventar ličnosti NEO-PI-R. Pored pet leksičkih dimenzija ličnosti, interesovala nas je i Dezintegracija koja predstavlja jednu operacionalizaciju šizotipije, a koju smo ispitivali testom DELTA 10. Ovaj instrument pored generalnog skora na faktoru dezintegracije meri i deset modaliteta ove dimenzije.

Rezultati istraživanja pokazuju da dimenzije afektivnog vezivanja nisu zasebni konstrukti u odnosu na bazičnu strukturu ličnosti. Rezultati analize glavnih komponenti govore da dimenzija anksioznosti zasićuje faktor Neuroticizma, dok izbegavanje zasićuje Otvorenost sa koeficijentom negativnog predznaka i u manjoj meri Dezintegraciju. Takođe, regresione analize su pokazale da se obe dimenzije mogu razumeti crtama iz bazične strukture ličnosti: prediktori koji u najvećoj meri objašnjavaju anksioznost

su Manija ($\beta=0.290$; $p<0.01$), i Depresivnost ($\beta=0.237$; $p<0.01$), dok Depresija ($\beta=0.267$; $p<0.01$), niske Pozitivne emocije ($\beta=-0.241$; $p<0.01$) i niska Promišljenost ($\beta=-0.206$; $p<0.01$), u najvećoj meri doprinose objašnjenju izbegavanja.

Analiza varijanse sa obrascima kao nivoima faktora i crtama iz bazične strukture ličnosti daje rezultate koji su u određenoj meri konzistentni sa teorijom. Sigurno vezane osobe imaju značajno niži skor na Neuroticizmu i Dezintegraciji u odnosu na bojažljivi i preokupirani tip, a značajno veću Otvorenost i Savesnost u odnosu na bojažljivi tip afektivne vezanosti.

Rezultati ovog istraživanja upućuju na zaključak da se dimenzije afektivnog vezivanja mogu shvatiti kao ekspresije bazičnih crta ličnosti pri partnerskim odnosima. Kada su u odnosi obrazaca partnerskog afektivnog vezivanja sa bazičnom strukturom ličnosti u pitanju, rezultati pokazuju da se ne mogu naći distinkcije između sva četiri obrasca već pre između sigurnog i nesigurnih tipova afektivne vezanosti. Ipak, generalizabilnost rezultata je smanjena usled činjenice da su ispitani samo muškarci, i to visoko strukovno specijalizirani. Replikacija ovih rezultata na većem i heterogenijem uzorku sugerisala bi da je potrebno izvršiti reviziju ili koncepta partnerskog afektivnog vezivanja, ili njegove operacionalizacije.

Ključne reči: partnersko afektivno vezivanje, petofaktorski model ličnosti, Dezintegracija.

O RELATIVNOJ NEZAVISNOSTI PRISTRASNOSTI PREVISOKOG POUZDANJA OD CRTA LIČNOSTI

Predrag Teovanović

Filozofski fakultet, Beograd; Fakultet za specijalnu edukaciju i
rehabilitaciju, Beograd
teovanovic@gmail.com

Mere pouzdanja na testovima sposobnosti se dobijaju tako što ispitanik, odmah nakon što odgovori na stavku, putem procentne skale izrazi stepen sigurnosti u ispravnost upravo datog odgovora. Donja tačka skale je određena brojem alternativa (n) datih u pitanju ($100/n$). Uprosečeni stavski procenti pružaju opštu meru pouzdanja (confidence). Postojeći nalazi ukazuju da postoje dosledne individualne razlike u nivou pouzdanja na različitim testovima sposobnosti. Tekuća studija je imala za cilj da istraži ličnosne korelate mera opšteg pouzdanja i mera pristrasnosti.

Ispitanicima (N=154) su zadati instrumenti za procenu crta ličnosti (NEO-FFI, Amoral, Delta, MCH-IV) i inteligencije (Test kombinovanih rešenja, TKR). Mere pouzdanja i pristrasnosti dobijene su primenom skale pouzdanja na TKR-u. Ispitanici u proseku daju tačne odgovore na 10.57 (SD=4.05) od ukupno 20 stavki TKR-a (52.87%), a njihovo prosečno pouzdanje je iznad ovog postignuća (AS=75.08; SD=16.56). Skala pouzdanja se pokazala visoko pouzdanom ($\alpha=.90$) i dovoljno diskriminativnom (Kolmogorov Smirnov $Z(154)=1.30$, $p=0.07$). Iako postoji više načina da se utvrdi da li su ispitanikove procene sigurnosti realistične, najkorišćenija mera kalibracije (podešenosti) je algebarski najjednostavnija, i predstavlja razliku između procenta tačno rešenih zadataka i opšte mere pouzdanja. Ovakav odnos između subjektivne i stvarne verovatnoće tačnog odgovora obezbeđuje meru pristrasnosti (bias score). Rezultati brojnih studija ukazuju da ljudi imaju sistematsku sklonost da precenjuju svoja postignuća. Ovaj fenomen je imenovan kao pristrasnost previsokog pouzdanja (overconfidence bias). I u ovom istraživanju su dobijeni deskriptivni statistici diferencijalnih mera pristrasnosti (AS=22.13; SD=21.56) kojima se repliciraju nalazi o previsokom pouzdanju. Registrovani su značajni koeficijenti korelacije, negativne valence i niskog intenziteta, između mere opšeg pouzdanja i Paranoje ($r=-.21$, $p<.05$), Magijskog mišljenja ($r=-.23$, $p<.05$) i Implusivnošću podstaknute amoralnosti ($r=-.17$, $p<.05$). Sa druge strane, što je ispitanikova procena tačnosti odgovora na testu sposobnosti nerealističnija, to ispitanik postiže više skorove na skalama Ekstraverzije ($r=.26$, $p<.01$) i Narcisizma ($r=.20$, $p<.05$). Dobijeni koeficijenti korelacija ukazuju na relativnu nezavisnost mera pouzdanja i pristrasnosti od širokog skupa crta ličnosti. Zajedno sa rezultatima ranije studije, koji ukazuju na nisku povezanost pouzdanja i inteligencije, ovim nalazima se potvrđuje Stankovljeva pretpostavka da faktor pouzdanja leži na “ničijoj zemlji između širokih područja ličnosti i inteligencije”.

Ključne reči: skale pouzdanja, samoprocena sposobnosti, crte ličnosti, individualne razlike.

MOGUĆNOSTI UPRAVLJANJA IMPRESIJOM NA SKALAMA UPITNIKA VELIKIH PET PLUS DVA

Mirjana Stojanović, Dušanka Mitrović, Petar Čolović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet u Novom Sadu

mirjanaso86@yahoo.com

U kontekstu procene ličnosti, upravljanje impresijom najčešće se shvata kao svesna tendencija ka iskrivljavanju rezultata na testovima. Ovaj problem ima pre svega značajne implikacije za procenu ličnosti u psihološkoj praksi, naročito u situacijama selekcije i klasifikacije. Osnovni cilj ovog istraživanja je provera mogućnosti upravljanja impresijom na skalama upitnika Velikih pet plus dva. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 200 ispitanika, oba pola, starosti od 18 do 65 godina, različitog stepena stručne spreme. Primenjena je skraćena verzija upitnika Velikih pet plus dva, koja obuhvata sedam 10-ajtemskih skala: Neuroticizam ($\alpha=0,87$), Ekstraverziju ($\alpha=0,85$), Savesnost ($\alpha=0,88$), Agresivnost ($\alpha=0,87$), Otvorenost ($\alpha=0,79$), Pozitivnu valencu ($\alpha=0,89$) i Negativnu valencu ($\alpha=0,84$). Svaki ispitanik popunjavao je upitnik tri puta, pri čemu se instrukcija za odgovaranje menjala. Prva instrukcija podrazumevala je „iskreno“ odgovaranje, drugom je ispitanicima sugerisano da se predstave u najboljem svetlu, a trećom da se predstave u najlošijem svetlu. Redosled instrukcija bio je randomizovan. Rezultati multivarijatne analize kovarijanse za ponovljena merenja (u kojoj je kategorijalni prediktor bio pol, a kontinuirani prediktor starost), ukazuju da je efekat instrukcije statistički značajan ($F(12, 2364)=107,69$, $p<001$). Skorovi na skalama ekstraverzija, savesnost, otvorenost i pozitivna valenca najviši su u situaciji tendencioznog predstavljanja u boljem svetlu, nešto niži kada se ispitanici „iskreno“ predstavljaju, i upadljivo najniži kada je ispitanicima sugerisano da ostave što lošiji utisak. Skorovi na dimenzijama neuroticizam, agresivnost i negativna valenca najniži su prilikom predstavljanja u najboljem svetlu, nešto viši u situaciji iskrenog predstavljanja, a najviši pri predstavljanju u najlošijem svetlu. Šefeovi testovi ukazuju da su razlike u skorovima u tri situacije statistički značajne, izuzev razlika u skorovima na dimenziji negativna valenca u situacijama iskrenog predstavljanja i predstavljanja u najboljem svetlu (razlika $AS=2,69$, $p>0,1$). Polne razlike su zabeležene jedino u situaciji iskrenog predstavljanja, i to na skalama Pozitivna valenca ($\beta=0,17$; $p<0,05$) i Negativna valenca ($\beta=0,16$; $p<0,05$). U oba slučaja, muškarci

postizu više skorove. Starosne razlike su zabeležene u sva tri merenja. U situaciji kada se ispitanici iskreno predstavljaju, starost je povezana sa skorovima na skalama agresivnost ($\beta = -0,21$; $p < 0,001$), neuroticizam ($\beta = 0,27$; $p < 0,001$), negativna valenca ($\beta = -0,21$; $p < 0,001$), otvorenost ($\beta = -0,16$; $p < 0,05$), pozitivna valenca ($\beta = -0,28$; $p < 0,001$) i savesnost ($\beta = 0,15$; $p < 0,05$). Kada se ispitanicima sugerise da se predstavljaju u najboljem svetlu, starost je povezana jedino sa skorovima na dimenziji neuroticizam ($\beta = 0,19$; $p < 0,05$). U situaciji predstavljanja u najlošijem svetlu, starost značajne parcijalne veze ima sa agresivnošću ($\beta = -0,24$; $p < 0,001$), neuroticizmom ($\beta = -0,17$; $p < 0,05$), negativnom valencom ($\beta = -0,22$; $p < 0,001$), i otvorenošću ($\beta = 0,15$; $p < 0,03$). Rezultati ukazuju da između ispitanika različitog pola i starosti postoji konsenzus u vezi sa percepcijom socijalno poželjnih osobina. Takođe, postoje indicije da je samoprocena na dimenziji negativna valenca podložnija nesvesnoj samoobmani nego samoprocene na drugim skalama.

Ključne reči: upravljanje impresijom, upitnik Velikih pet plus dva.

PREDIKCIJA AMORALNOSTI KOD OSUĐENIKA SA IZREČENOM MEROM OBAVEZNOG LEČENJA NARKOMANA U SPECIJALNOJ ZATVORSKOJ BOLNICI U BEOGRADU

**Janko Mededović, Daliborka Kujačić, Nevena Đoković, Marko
Jerinić, Goran Knežević**

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd; Fakultet za
medije i komunikacije, Beograd; Kazneno-popravni zavod Beograd,

Padinska skela

jankomed@yahoo.com

Amoralnost je skup dispozicija ka onim oblicima ponašanja koji rezultiraju u kršenju moralnih i socijalnih normi, i smatra se jednom od determinanti delinkvencije i kriminaliteta. Cilj ovog istraživanja bio je ispitati odnos između Amoralnosti, bazične strukture ličnosti, Dezintegracije i psihopatije, kod osuđenika kojima je uz kaznu zatvora, izrečena mera bezbednosti obaveznog lečenja narkomana. Takođe su analizirani i podaci iz lične istorije ispitanika za koje se predpostavlja da mogu biti važni u objašnjenju Amoralnosti: prisustvo kriminalnog ponašanja, mentalnih bolesti i zloupotrebe psihoaktivnih supstanci u

porodicama ispitanika, kao i podaci o problemima u ponašanju ispitanika na adolescentskom uzrastu.

Uzorak je činilo 112 ispitanika muškog pola, prosečne starosti 29.8 godina. Instrumenti koji su korišćeni bili su: NEO-FFI, koji ispituje pet leksičkih faktora ličnosti; DELTA 9 koja pored generalnog skora na dimenziji Dezintegracije meri i 9 modaliteta ove dispozicije; PCL-R koji ispituje dva faktora psihopatije, odnosno manipulativne i antisocijalne tendencije i AMORAL 15 kojim merimo tri faktora Amoralnosti, a to su: impulsivnošću, frustracijom i brutalnošću podstaknuta Amoralnost. Svi instrumenti bazirani su na samoproceni, osim PCL-R-a koji predstavlja ček-listu indikatora psihopatije, a koju popunjava procenjivač. Podaci iz lične istorije ispitanika su preuzimani iz osuđeničkih dosijea. Istraživanje je sprovedeno u Specijalnoj zatvorskoj bolnici u Beogradu.

Kako bi se analizirao doprinos ispitivanih koncepata pri predikciji Amoralnosti, postavljena su tri modela hijerarhijske linearne regresije sa faktorima Amoralnosti kao kriterijumima. Prediktori su uvođeni u analizu kroz četiri koraka. Na prvom koraku uvedene su informacije o porodicama i ponašanju ispitanika na adolescentskom uzrastu, na drugom pet leksičkih faktora ličnosti, na trećem modaliteti Dezintegracije i na četvrtom dva faktora psihopatije. Rezultati istraživanja pokazuju da su sva tri faktora Amoralnosti najuspešnije objašnjena podacima iz lične istorije ispitanika i leksičkim faktorima ličnosti. Modaliteti Dezintegracije značajno doprinose samo objašnjenju Frustracijom podstaknute amoralnosti. Analizirani su i pojedinačni značajni prediktori iz svih prediktorskih skupova. Niska Saradljivost ($\beta = -0.403$; $p < 0.01$) i Neuroticizam ($\beta = 0.273$; $p < 0.01$) u najvećoj meri doprinose objašnjenju impulsivnošću podstaknute Amoralnosti. Kada je u pitanju frustracijom podstaknuta Amoralnost, niska Saradljivost je najbolji prediktor ($\beta = -0.336$; $p < 0.01$), a prati je Paranoja ($\beta = 0.293$; $p < 0.01$). Najuspešniji prediktor brutalnošću podstaknute Amoralnosti ponovo je Saradljivost ($\beta = -0.388$; $p < 0.01$), a zatim Pojačana svesnost ($\beta = -0.292$; $p < 0.01$).

Rezultati istraživanja potvrđuju teorijski pretpostavljene veze između Amoralnosti, niske Saradljivosti i Dezintegracije. Važan rezultat predstavlja i delimično objašnjenje Amoralnosti pomoću podataka o porodicama ispitanika i njihovog ponašanja na adolescentskom uzrastu. Neočekivan je izostanak sistematskih veza između Amoralnosti i psihopatije, jer su ova dva konstrukta, konceptualno gledano, povezani.

Ključne reči: Amoralnost, Petofaktorski model ličnosti, Dezintegracija, psihopatija, kriminalitet.

POVEZANOST SUBJEKTIVNE PROCENE SOPSTVENOG
USPEHA I MEHANIZAMA ODBRANE**Elena Stojimirović, Milica Erić, Jovana Bjekić**

Filozofski fakultet, Beograd

ela.s.999@gmail.com

Savremene teorije na mehanizme odbrane gledaju kao na aspekt normalnog psihološkog funkcionisanja koji nam služi za smanjenje anksioznosti i očuvanje pozitivne slike o sebi. Subjektivna procena sopstvenog uspeha predstavlja jedan od aspekata slike o sebi. Cilj istraživanja bio je utvđjivanje veze između subjektivne procene sopstvene uspešnosti i mehanizama odbrane. U istraživanju je učestvovalo 374 učenika beogradskih srednjih škola. Korišćena je kratka verzija upitnika kojim se ispituju stilovi mehanizama odbrane (Defense Style Questionnaire) Bonda i saradnika, koja sadrži 40 stavki i mehanizme odbrane grupiše u nezrele (racionalizacija, projekcija, poricanje, disocijacija, obezvređivanje, somatizacija, odigravanje, splitting, pasivna agresivnost, pomeranje i izolacija), neurotične (altruizam, reaktivna formacija, maštanje, idealizacija i poništavanje), zrele (supresija, sublimacija, humor i anticipacija). Za subjektivnu procenu sopstvenog uspeha korišćen je prethodno konstruisan upitnik, sa četvorostepenom skalom Likertovog tipa, koji sadrži 20 stavki. Metrijske karakteristike i valjanost ovog upitnika utvrđene su u prethodnim istraživanjima. Koeficijent pouzdanosti (Krombah alfa) ove skale iznosio je 0.88. Prethodnim istraživanjem utvrđeno je da ovaj instrument dobro diferencira uspešne i neuspešne srednjoškolce u pogledu subjektivne procene sopstvenog uspeha, kada se kao objektivni kriterijum školskog uspeha uzme prosečna ocena. Rezultati regresione analize su pokazali da je neurotični stil odbrane značajan prediktor subjektivne procene sopstvene uspešnosti $R^2=0.158$ ($F=26.368$, $df=1$, $p<0.01$), dok zreli i nezreli stilovi odbrane nisu značajno doprinosili predikciji. Smer veze između neurotičnog stila odbrane i subjektivne procene uspešnosti je bio negativan, odnosno veće korišćenje neurotičnih mehanizama odbrane vode nižoj proceni sopstvenog uspeha. Dobijene su korelacije subjektivne procene sopstvene uspešnosti i korišćenja pojedinačnih mehanizama odbrane, i to sa: poništavanjem ($r=-0.391$, $p<0.01$), humorom ($r=0.376$, $p<0.01$), pasivnom agresivnošću ($r=-0.372$, $p<0.01$), reaktivnom formacijom ($r=-0.281$, $p<0.01$), idealizacijom ($r=-0.244$, $p<0.01$),

disocijacijom ($r=-0.239$, $p<0.01$) i maštanjem ($r=0.236$, $p<0.01$). Zanimljivo je primetiti da procena sopstvenog uspeha korelira pozitivno jedino sa humorom i maštanjem, dok je sa ostalim mehanizmima ova veza negativna. Rezultati pokazuju da postoji veza između mehanizama odbrane i subjektivne procene uspešnosti, ali samo kada je u pitanju neurotični stil odbrane, i da u zavisnosti od mehanizma odbrane, njegovo korišćenje može voditi kako većoj, tako i manjoj subjektivnoj proceni sopstvenog uspeha.

Ključne reči: mehanizmi odbrane, subjektivna procena sopstvenog uspeha.

KRATKA, BALANSIRANA, PRIDEVSKA SKALA ZA PROCENU „VELIKIH PET“

Goran Knežević, Ljiljana Lazarević

Filozofski fakultet, Beograd, Institut za psihologiju, Beograd

gknezevi@f.bg.ac.rs

Česte su praktične i istraživačke situacije koje nameću potrebu za brzom i efikasnom procenom ličnosti. Tako npr. u mnogim istraživanjima javnog mnjenja ili karakteristika ponašanja potrošača korisno je imati informacije o strukturi ličnosti ispitanika, ali je problem u činjenici da su validirani inventori ličnosti predugi za takve svrhe. U istraživanjima koja obuhvataju veliki broj varijabli (npr. mnoga obuhvatna kros-kulturna istraživanja socijalno relevantnog ponašanja) potreba za brzom i efektivnom procenom ličnosti je naročito izražena. Potreba za balansiranim skalama (jednak broj pozitivno i negativno reflektovanih ajtema) se javlja naročito u kros-kulturnim istraživanjima gde se pokazuje snažna i sistematska akviescencija kod pripadnika nekih nacija. Konačno, potrebu za skalama kod kojih ajtemi sadrže samo jednu reč nametnule su nove eksperimentalne paradigme u istraživanju ličnosti. Paradigma kakva je npr. „Test implicitnih asocijacija“ (IAT) bazira se na jednostavnim (jedna reč), balansiranim indikatorima konstrukata koji se mere. Cilj ovog rada je konstrukcija i psihometrijska evaluacija kratke, balansirane, pridevske skale za procenu „Velikih pet“. Nakon pregleda literature i konceptualnih analiza su izdvojena 174 prideva. Ova lista je zadata uzorku koji je sačinjavalo 175 studenta psihologije (prosečan uzrast 20,47 godina; 140 žena i 34 muškarca). Analizom glavnih komponenti je ciljno

ekstrahovano pet faktora koji su rotirani u promaks poziciju, a potom je 10 prideva sa najvećim zasićenjima na svakom od faktora zadržano u konačnoj verziji instrumenta, uz zadovoljenje uslova balansiranosti (pet pozitivno i pet negativno reflektovanih). Analiza glavnih komponenti ovih pedeset ajtema sa ciljanim brojem ekstrahovanih faktora daje jasan model „Velikih pet“ (ukupno 46% objašnjene varijanse), sa primarnim zasićenjima čak 48 prideva na pripadajućim komponentama (rotiranim u promaks poziciju). Pored prideva, ispitanici su popunili NEO PI-R – standardni, ekstenzivno validirani instrument za procenu „Velikih pet“. Ispitanici su procenjeni i na NEO PI-R (rejting verzija) od dve njima bliske, muške i ženske osobe (u slučaju ženske osobe u 93% slučajeva se radilo o majci, a u slučaju muške osobe u 82% slučajeva se radilo o ocu). Skorovi dobijeni od dva procenjivača su uprosečeni kako bi se dobio jedinstven rejting skor za svakog ispitanika. Pouzdanosti skala se mogu oceniti kao veoma dobre (imajući u vidu mali broj ajtema, kao i njihovu balansiranoost), izuzev za skalu Otvorenosti. Cronbach alpha za svaku od skala je iznosila (Neuroticizam – 0.80, Ekstraverzija - .89, Otvorenost - .68, Saradljivost - .84 i Savesnost – .89). Analiza korelacija ovih skala i skala NEO PI-R je pokazala njihovu zadovoljavajuću konvergentnu i divergentnu validnost: Neuroticizam – .52 (.13), Ekstraverzija - .70 (.15), Otvorenost - .52 (.12), Saradljivost - .51 (.24) i Savesnost – .64 (.17) (prosek apsolutnih vrednosti divergentnih korelacija je dat u zagradi; konvergentne korelacije su sve značajne na nivou .01). Skale su pokazale identičan sklop korelacija sa rejtinzima kao i samoopisne skale NEO PI-R, pri čemu su te korelacije, razumljivo, bile nešto niže (u slučaju NEO PI-R samoopisa i rejtinga radi o jednom te istom instrumentu, izuzev što su ajtemi u rejting formi formulisani u trećem licu). Ova preliminarna analiza kratkog, pridevskog, balansiranog pedesetoajtemskog instrumenta je pokazala da se radi o instrumentu koji - za mnoge svrhe - zadovoljavajuće efikasno i validno eksploatiše informacije o strukturi ličnosti.

Ključne reči: pridevska skala/ balansirana skala/ model ličnosti „Velikih pet“/ metrijske karakteristike.

CRTA EMOCIONALNE INTELIGENCIJE I AFEKTIVNO VEZIVANJE: EMPIRIJSKI UTVRĐENE SPONE

Zorana Jolić Marjanović, Ana Altaras Dimitrijević, Ida Despotović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

zjolic@f.bg.ac.rs

Teorijska analiza sugerise niz psihološki očekivanih veza između crte emocionalne inteligencije (EI), koja se odnosi na individualne razlike u samopercepcijama vezanim za emocionalno funkcionisanje, i konstrukta afektivnog vezivanja (AV), koji opisuje ponašanje i doživljavanje u kontekstu uspostavljanja i održavanja bliskih emocionalnih odnosa. Cilj ovog istraživanja bio je da se empirijski proveriti postojanje ovih veza i da se preciznije lociraju „tačke kopčanja“ između dva domena.

Istraživanje je sprovedeno na uzorku studenata Filozofskog i Tehnološko-metalurškog fakulteta Univerziteta u Beogradu (N=91, 49 muškog pola). Ispitanicima su zadata dva instrumenta za procenu kvaliteta afektivne vezanosti – UPIPAV i ECR – i Upitnik za ispitivanje emocionalne inteligencije kao crte (TEIQue). Postojanje veza između dva domena – EI i AV – provereno je kanoničkom korelacionom analizom.

Primenjenom metodom analize utvrđeno je da su dva skupa varijabli povezana preko 4 statistički značajna kanonička para ($Rho = .866-.598$, $p < .001$ za prva tri para, $p = .016$ za poslednji). Pregled strukture kanoničkih faktora unutar dva skupa varijabli pokazuje da prvi faktor u domenu EI najviše zasićuju varijable Sreća (-.754), Odnosi (-.745), Optimizam (-.687) i Samopoštovanje (-.660), dok njegov par u domenu AV zasićuju Negativni model sebe (-.789) i Korišćenje sigurne baze (-.564); drugi faktor u domenu EI određen je varijablama Izražavanje emocija (-.580), Samopoštovanje (.510), Regulacija emocija (.414), Upravljanje emocijama (.365) i Niska impulsivnost (.350), a njegov par iz domena AV varijablom Izbegavanje (.775). Najviše zasićenje na trećem faktoru u domenu EI imaju facete Upravljanje emocijama (-.477), Empatija (-.468) i Opažanje emocija (-.456), dok odgovarajući faktor u domenu AV visoko zasićuje Kapacitet za mentalizaciju (-.807); konačno, četvrti faktor u domenu EI značajnije je zasićen varijablama Odnosi (.348), Izražavanje emocija (-.337) i Asertivnost (-.336) i on značajno korelira sa faktorom iz domena AV koji zasićuju Strah od gubitka sigurne baze (.678) i Izbegavanje (.413).

Najjača i psihološki očekivana veza utvrđuje se između dimenzije AV koja je karakteristična za preokupirani i bojažljivi obrazac (Negativni model sebe) i niza varijabli iz domena EI, posebno onih koje se direktno tiču psihičke dobrobiti (Sreća, Odnosi, Samopoštovanje). Snažna i smislena veza uočava se i između dimenzije AV koja definiše odbacujući i bojažljivi obrazac (Izbegavanje) i dimenzija EI koje su skupčane sa emocionalnom suzdržanošću (nisko izražavanje, a visoka kontrola emocija, uz visoko samopoštovanje). Treći kanonički par, koji takođe ima jasno psihološko značenje, formira dimenzija Kapaciteta za mentalizaciju iz domena AV sa dimenzijama EI koje se odnose na (ne)umešnost u razumevanju i regulisanju emocionalnih stanja (Upravljanje emocijama, Empatija, Opažanje emocija). Smisljeno psihološko jezgro četvrtog kanoničkog para čini veza između dve dimenzije AV koje su karakteristične za bojažljivi obrazac (Strah od gubitke sigurne baze i Izbegavanje) i dimenzija EI koje upućuju na nesigurnost u samoizražavanju (niska Asertivnost i Izražavanje emocija). Generalno, niz visokih kanoničkih korelacija potvrđuje polaznu pretpostavku istraživača o tesnoj poveznosti domena EI i AV. Štaviše, prvi kanonički par potencijalno otvara pitanje preklapanja AV kao dimenzionalnog konstrukta i konstrukta EI kao crte, dok treći nudi ključ za uže, ali naučno smislenije konceptualizovanje EI kao kapaciteta za mentalnu obadu emocionalnih sadržaja.

Ključne reči: crta EI, afektivno vezivanje, TEIQue, UPIPAV, ECR.

PROMJENE U VAGALNOJ AKTIVNOSTI PRI SUPRESIJI EMOCIJA

Asmir Gracanin, Igor Kardum

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Rijeci
asmirg@gmail.com

Cilj eksperimenta bio je ispitati utjecaj pokušaja supresiranja ekspresije pozitivnog i negativnog afekta na promjene u parasimpatičkoj odnosno vagalnoj aktivaciji, te odgovoriti na pitanje da li je taj utjecaj vezan uz intenzitet subjektivnog iskustva i prisutnost emocionalnih ekspresija. Cilj je također bio ispitati postojanje interakcija između dimenzija Petofaktorskog modela ličnosti i pokušaja supresiranja na promjene u vagalnoj aktivaciji. U istraživanju je sudjelovalo 100 ispitanika, studenata

različitih fakulteta Sveučilišta u Rijeci. Emocije su inducirane upotrebom dva standardizirana emocionalna filmska isječka, od kojih je jedan bio namijenjen indukciji pozitivnog a jedan negativnog afekta, te jednog neutralnog, pri čemu je mjerena visokofrekventna varijabilnost rada srca (HF HRV), kao indikator parasimpatičke odnosno vagalne aktivacije. Prikupljeni su podaci o subjektivnom iskustvu, pomoću upitnika sastavljenog za potrebe ovog istraživanja, kao i o emocionalnim ekspresijama tokom gledanja filmskih isjecaka, i to pomoću video zapisa čiji je sadržaj naknadno procjenjivan od strane dva procjenjivača. Osobine ličnosti mjerene su upitnikom NEO-PI-R (Costa i McCrae, 2005). Korištenje emocionalne supresije je manipulirano različitim uputama koje su primile dvije grupe ispitanika. Ekspresivna supresija je tokom indukcije negativnog afekta dovela do povećanja vagalne aktivacije $F(1,95)=4.03$; $p<0.05$, te se pokazalo da je ovaj efekt posljedica truda da se kontroliraju emocije, a ne posljedica smanjenja negativnog afekta odnosno promjena u facijalnoj ekspresiji. U skladu s pretpostavkama, pojedine osobine ličnosti Petfaktorskog modela i njihove facete bile su u interakciji s uputom za supresiranje. Kod muških je ispitanika na uputu za supresiranje pri indukciji pozitivnog afekta moderatorski efekt imala ekstraverzija $F(1,30)=9.34$; $p<0.01$), dok je kod ženskih ispitanika na istu uputu pri indukciji negativnog afekta moderatorski efekt imala faceta neuroticizma – ljutita hostilnost $F(1,55)=4.32$; $p<0.05$). Rezultati su potvrdili većinu pretpostavki te su interpretirani u skladu s Polivagalnom teorijom i modelom neurovisceralne integracije.

KONSTRUKCIJA SKALE ZA PROCENU RODITELJSKOG PRIHVATANJA DECE I MLADIH SA INTELEKTUALNIM TEŠKOĆAMA – PRHV 10: PRELIMINARNI REZULTATI

Boban Petrović

Asocijacija za promovisanje inkluzije Srbije, Beograd
bopsi3000@yahoo.com

Prirodu čovekovog ponašanja kao roditelja, kako su pokazala različita istraživanja, determinišu dva faktora: prihvatanje i odbacivanje deteta. Na osnovu učestalosti i intenziteta ova dva faktora može se utvrditi u kom pravcu se kreće razvoj ličnosti roditelja.

Pod prihvatanjem deteta podrazumeva se sposobnost roditelja da prihvate dete onakvo kakvo jeste, bez obzira na njegov telesni izgled, narav, intelektualne sposobnosti i druge osobine.

Za roditelje dece i mladih sa intelektualnim teškoćama problem prihvatanja svog deteta je izuzetno značajan.

Iako ima empirijski utemeljenih instrumenata za procenu prihvatanja od strane roditelja, oni su uglavnom namenjeni dobijanju podataka od strane dece, a ne roditelja, i relativno su dugi. Stoga postoji potreba za kratkim, primenljivim instrumentom, koji će omogućiti brzo i lako dobijanje podataka o odnosu prihvatanja od samih roditelja.

U tom smislu, realizovane su dve studije.

Prva studija imala je za cilj konstrukciju kratkog instrumenta za procenu roditeljskog prihvatanja deteta/mlade osobe sa intelektualnim teškoćama. Originalna skala sadrži ukupno 10 ajtema, generisanih na osnovu konceptualnog određenja prihvatanja dece i mladih sa IT od strane roditelja. U okviru ove studije, ispitane su: faktorska struktura instrumenta, i utvrđene su njegove osnovne psihometrijske karakteristike. Ispitivanje je realizovano na uzorku od 91 ispitanice (starosti od 35 do 65 godina). Sve ispitanice bile su majke dece i mladih sa IT.

Faktorska analiza pokazala je mogućnost ekstrakcije dva smisleno interpretabilna faktora, koji objašnjavaju ukupno 47% varijanse. Prvi faktor (sa svojstvenom vrednošću od 2.653) se sastoji od 5 ajtema, objašnjava 26.5% varijanse, i može se interpretirati kao prezaštićavanje. Drugi faktor (sa svojstvenom vrednošću =2.046) objašnjava 20.5% varijanse i može se interpretirati kao prihvatanje. Metrijske karakteristike ovako dobijenih skala su sledeće: za skalu prezaštićavanja, KMO mera reprezentativnosti=.82, koeficijenti pouzdanosti alfa=.70, beta=.71, homogenost izražena prosečnom intekorelacijom ajtema=.32, a za skalu prihvatanja KMO=.77, alfa=.67, beta=.70, prosečna intekorelacija ajtema =.29.

Shodno rezultatima, može se zaključiti da dobijene skale imaju zadovoljavajuće metrijske karakteristike. Ovako dobijen instrument uključen je u drugu studiju, čiji je cilj utvrđivanje odnosa dobijenih dimenzija sa bazičnom strukturom ličnosti. Stoga su u istraživanje uključene dimenzije ličnosti merene instrumentom NEO PI R. Istraživanje je realizovano na uzorku od 60 ispitanica – majki dece i mladih sa IT.

Multiplom regresionom analizom je, kada je u pitanju skala prihvatanja, izračunat koeficijent korelacije od .487 ($R^2=.237$, korigovani $R^2=.151$), pri čemu su se kao značajni prediktori izolovali Ekstraverzija

($\beta=.394$, $t=2.669$, $p=.011$) i Savesnost ($\beta=.339$, $t=2.049$, $p=.046$). Dimenzija prezaštićavanja nije pod uticajem bazičnih osobina ličnosti.

Iz navedenih ukupnih rezultata, može se zaključiti da instrument za procenu roditeljskog prihvatanja dece i mladih sa IT, nazvan PRHV-10, ima potencijala da bude pouzdan i valjan instrument, ali i da su potrebne dodatne analize, pre svega usmerene na ispitivanje konkurentne validnosti.

Ključne reči: roditelji, prihvatanje, deca i mladi sa intelektualnim teškoćama, skala, metrijske karakteristike.

POVEZANOST IZMEĐU OSOBINA LIČNOSTI I FLUIDNE I KRISTALIZIRANE INTELIGENCIJE KOD ADOLESCENATA

Nermin Đapo, Jadranka Kolenović-Đapo, Indira Fako, Ratko Đokić

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Sarajevu

indira.fako@ff.unsa.ba

Devedesetih godina prošlog stoljeća obnovljen je interes za istraživanja povezanosti između inteligencije i ličnosti, naročito nakon detaljnih prikaza tumačenja ove veze autora Saklofske i Zeidnera te Sternberga i Ruzgisa i metaanalitičke studije povezanosti konstruktne ličnosti i inteligencije Ackermana i Heggstad. Chamorro-Premuzic i Furnham predložili su model dva nivoa kao konceptualni okvir za razumijevanje rezultata dobivenih istraživanjem povezanosti između velikih pet osobina ličnosti i fluidne i kristalizirane inteligencije.

U istraživanjima o povezanosti između osobina ličnosti i inteligencije dominiraju radovi u kojima su ispitanici bili odrasli. Nedovoljan je broj radova u kojima se ova povezanost istražuje kod djece. Cilj našeg rada bio je ispitati povezanosti između osobina ličnosti i fluidne i kristalizirane inteligencije kod mlađih adolescenata. Kao polazni model ličnosti korišten je Eysenckov PEN sistem. S obzirom na sličnosti između modela velikih pet i Eysenckovog PEN sistema, modificiran je model dva nivoa uvođenjem psihotizma umjesto savjesnosti i otvorenosti za nova iskustva.

Istraživanje je provedeno na grupi od 275 učenika šestih razreda osnovnih škola iz Kantona Sarajevo. Od ukupnog broja ispitanika 50,5 % je muškog spola. Prosječna dob ispitanika iznosila je $M=12,55$ ($SD=0,57$). Za ispitivanje fluidnih sposobnosti korištene su Standardne Ravenove progresivne matrice i Castellov test slobodan od kulture, dok je za

ispitivanje kristaliziranih sposobnosti korištena Mill Hill ljestvica rječnika. Osobine ličnosti su mjerene korišćenjem Eysenckovog upitnika ličnosti za djecu.

Podaci su obrađeni standardnom regresijskom analizom. Regresijski model za kriterijsku varijablu fluidna inteligencija operacionaliziranu preko SPM-a je statistički značajan ($F(4,234)=4,7$, $p<.0001$). Skup prediktorskih varijabli ličnosti objašnjava 7,4 % varijabiliteta rezultata na Standardnim progresivnim matricama. Statistički značajni prediktor je ekstraverzija ($\beta=.232$, $p=0,0001$). Regresijski model za kriterijsku varijablu fluidna inteligencija operacionaliziranu preko Cattellovog testa inteligencije je statistički značajan ($F(4,226)=8,03$, $p=0001$). Skup prediktorskih varijabli ličnosti objašnjava 12,4 % varijabiliteta rezultata na Cattellovom testu. Statistički značajni prediktor je ekstraverzija ($\beta=.292$, $p=0,0001$), psihoticizam ($\beta=-.200$, $p=0,004$) i skala laži ($\beta=-.135$, $p=0,045$). Regresijski model za kriterijsku varijablu kristalizirana inteligencija je statistički značajan ($F(4,249)=7,51$; $p=.0001$). Skup prediktorskih varijabli ličnosti objašnjava 10,8 % varijabiliteta rezultata. Statistički značajni prediktori su psihoticizam ($\beta=-.217$, $p=0,001$), skala laži ($\beta=-.231$, $p=0,0001$) i ekstraverzija ($\beta=.192$, $p=0,002$). Dobiveni rezultati djelimično potvrđuju model dva nivoa.

Ključne riječi: osobine ličnosti, fluidna inteligencija, kristalizirana inteligencija.

EKSTRINZIČNI I INTRINZIČNI ŽIVOTNI CILJEVI I PSIHOLOŠKE POTREBE KAO DETERMINANTE ŽIVOTNOG ZADOVOLJSTVA KOD STUDENATA

Indira Fako, Enedina Hasanbegović-Anić, Nina Hadžiahmetović

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Sarajevu

inidra.fako@ff.unsa.ba

Cilj istraživanja bio je ispitati doprinose ekstrinzičnih i intrinzičnih životnih ciljeva u objašnjenju varijabiliteta rezultata na Skali životnog zadovoljstva. Rezultati nekih istraživanja ukazuju da intrinzični ciljevi dovode do pozitivnih posljedica, za razliku od ekstrinzičnih, koji čak mogu smanjiti dobrobit. S druge strane, zadovoljenje osnovnih psiholoških potreba za autonomijom, kompetentnosti i povezanosti može dovesti do višeg životnog zadovoljstva.

U istraživanju je učestvovalo 428 studenata prve godine Filozofskog fakulteta u Sarajevu prosječne dobi 19.46 (SD= 1.89). Od ukupnog broj 103 sudionika su muškarci, dok je žena 321. U istraživanju su korišteni sljedeći psihološki instrumenti: Skala ekstrinzičnih i intrinzičnih životnih ciljeva, Skala osnovnih psiholoških potreba, Skala zadovoljstva životom i Upitnik sociodemografskih obilježja.

S obzirom na pretpostavku da ekstrinzični i intrinzični životni ciljevi djeluju direktno na životno zadovoljstvo, ali i indirektno, preko psiholoških potreba, provedene su hijerarhijske regresijske analize za kriterijsku varijablu životno zadovoljstvo. U prvom koraku u regresijsku jednačinu uvedeni su životni ciljevi, a u drugom psihološke potrebe.

U prvom koraku, regresijski model je statistički značajan ($F(2,425)=4,17$; $p=0,016$) i objašnjava 1,5% varijanse rezultata kriterijske varijable. Intrinzični životni ciljevi su na granici statističke značajnosti ($\beta=-0,426$ $p=0,051$). Potpuni regresijski model je statistički značajan ($F(2,425)=48,42$; $p<0,0001$) i objašnjava 36,5% varijanse rezultata kriterijske varijable. Statistički značajni prediktori su potreba za autonomijom ($\beta=0,400$, $p=0,0001$), zatim potreba za povezanosti ($\beta=0,249$, $p=0,0001$), potreba za kompetentnošću ($\beta=0,241$, $p=0,0001$), dok su ekstrinzični i intrinzični životni ciljevi na granici statističke značajnosti ($\beta=-0,313$, $p=0,077$ i $\beta=-0,331$, $p=0,061$).

Dobiveni rezultati ukazuju da intrinzični životni ciljevi imaju veći doprinos u objašnjenju životnog zadovoljstva od ekstrinzičnih ciljeva. Međutim, veza između intrinzičnih ciljeva i životnog zadovoljstva je indirektna; uvođenjem bloka varijabli psiholoških potreba značajno se smanjuje statistička značajnost intrinzičnih ciljeva kao prediktora. Sve psihološke potrebe su značajan prediktor životnog zadovoljstva, pri čemu je potreba za autonomijom najsnažniji prediktor u objašnjenju varijanse rezultata kriterijske varijable. Ovakav rezultat je i očekivan obzrom na razvojni period i nove uloge nastale prelaskom iz srednje škole na fakultet.

Ključne riječi: životni ciljevi, psihološke potrebe, zadovoljstvo životom.

STILOVI HUMORA KAO DETERMINANTE POZITIVNIH I
NEGATIVNIH AFEKTIVNIH STANJA**Jadranka Kolenović-Đapo, Nina Hadžiahmetović, Nermin Đapo**Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Sarajevu
jadranka.kolenovic-djapo@ff.unsa.ba

Općenito, većina istraživanja na području humora najčešće otvore više novih pitanja, nego što daju čvrste odgovore na probleme istraživanja. Međutim, neovisno o metodologiji istraživanja brojni autori dijele mišljenje da je humor efikasna strategija u reduciranju negativnih emocija i da značajno doprinosi psihološkoj dobrobiti pojedinca. U ovom radu humor je operacionaliziran u okviru modela 2x2, autora Martina i suradnika, koji pretpostavljaju da humor može biti interpersonalno usmjeren (afilijativni i agresivni humor) i intrapsihički usmjeren (samouzdižući i samoporažavajući humor). Afilijativni i samouzdižući stilovi humora su adaptivni, dok su agresivni i samoporažavajući stilovi humora potencijalno štetni za dobrobit pojedinca.

U ovom istraživanju cilj nam je bio da ispitamo koliko stilovi humora doprinose pozitivnim i negativnim emocionalnim stanjima. Podaci su prikupljeni na skupini od 424 studenta/studentica prve godine Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Prosječna dob sudionika je 19.46 (SD=1.89). Podaci su prikupljeni primjenom sljedećih psiholoških instrumenata: Upitnik o stilovima humora (HSQ), Skala pozitivnih i afektivnih stanja (PANAS) I Upitnik o sociodemografskim podacima. Sudionici u istraživanju su procjene na PANAS-u davali za sadašnji trenutak i kako se općenito osjećaju.

U statističkoj analizi podataka korištena je multipla regresijska analiza. Analize su urađene odvojeno za kriterijske varijable pozitivna afektivna stanja (procjene za sadašnje i općenito stanje) i za kriterijsku varijablu negativna afektivna stanja (procjene za sadašnje i općenito stanje).

Regresijski model za kriterijsku varijablu pozitivna afektivna stanja (procjene za općenito afektivno stanje) je značajan ($F(4,376)=5.52$; $p=0.0001$) i objašnjava 5.6% varijance rezultata. Od prediktorskih varijabli, samouzdižući humor je jedini značajni prediktor ($\beta=0.235$, $p=0.0001$). Regresijski model za predikciju pozitivnih afektivnih stanja (procjene za sadašnje afektivno stanje), također je statistički značajan ($F(4,391)=6.985$; $p=0.0001$) i objašnjava 6.7% varijance rezultata kriterijske varijable. Od stilova humora najveću prediktivnu snagu ima

samouzdižuci humor ($\beta=0,250$, $p=0,0001$), zatim afilijativni humor ($\beta=-0,111$, $p=0,029$).

U objašnjenju negativnih afektivnih stanja (procjene za općenito afektivno stanje), regresijski model je značajan ($F(4,375)=11,54$; $p=0,0001$) i objašnjava 11,0% varijance rezultata kriterijske varijable. Samouzdižuci humor ima najveću prediktivnu snagu ($\beta=-0,329$, $p=0,0001$). Značajni prediktori su i samoporažavajući ($\beta=0,144$, $p=0,005$) i agresivni humor ($\beta=0,104$, $p=0,047$). Regresijski model za predikciju negativnih afektivnih stanja (procjene za sadašnje afektivno stanje), također je statistički značajan ($F(4,387)=11,21$; $p=0,0001$) i objašnjava 10,4% varijance rezultata kriterijske varijable. Statistički značajni prediktori su samouzdižuci humor ($\beta=-0,290$, $p=0,0001$) i samoporažavajući humor ($\beta=0,216$, $p=0,0001$).

Dobiveni rezultati ukazuju da samouzdižuci humor očito ima funkciju reguliranja negativnih emocija što podržava dosadašnje pretpostvake o humoru kao efikasnoj strategiji u suočavanju sa životnim poteškoćama i problemima. Također, ovaj stil humora je značajan i u predikciji pozitivnih afektivnih stanja.

Ključne riječi: stilovi humora, pozitivne emocije, negativne emocije.

VALIDACIJSKA STUDIJA SKALE PSIHOLOŠKIH POTREBA

Nina Hadžiahmetović, Nermin Đapo, Jadranka Kolenović – Đapo

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Sarajevu

n.hadziahmetovic@gmail.com

Istraživanje je provedeno u okviru projekta ispitivanja odrednica psihološkog zadovoljstva životom i konstrukata pozitivne psihologije, kod studenata Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Projekat obuhvata sve studente prve godine koji su uključeni u Bolonjski sistem studiranja, s ciljem dugoročnog praćenja stabilnosti emocionalnih konstrukata koji se u domenu pozitivne psihologije smatraju korelatima sreće i zadovoljstva životom.

Istraživanja koja se usmjeravaju na pozitivnu motivaciju su rijetka iz razloga većeg pridavanja evolucijskog značaja opstojnosti negativnih emocija u svrhu zaštite, odbrane i preživljavanja, dok se pozitivnim emocijama ne pripisuje jednako značajna funkcija. Pored toga, pozitivna psihologija se više smatrala popularističkom oblašću, sa malom

tendencijom naučnih ispitivanja pozitivnih emocija. Istraživanja koja su provedena, pokazuju da, prema teoriji “proširenja i izgradnje“, pozitivne emocije imaju i ulogu izgradnje psihološkog repertoara za budućnost. Uzimajući u obzir prospektivni značaj pozitivnih emocija za dugoročnu psihološku dobrobit pojedinca, cilj ovog istraživanja bio je ispitati faktorsku strukturu psiholoških potreba, jer rezultati ranijih istraživanja pokazuju da je samoodređenje moguće postići kroz ostvarivanje intrinzično motiviranih ciljeva, tek kada su zadovoljene temeljne psihološke potrebe: potreba za autonomijom, kompetentnošću i bliskim odnosima s drugima. Skala psiholoških potreba sadrži 21 česticu, a ukupan rezultat formira se linearnom kombinacijom čestica, uz prethodno vršenje rekodiranja na 6 čestica. Istraživanje je provedeno na uzorku od $N = 443$ ispitanika studenata prve godine svih odsjeka Filozofskog fakulteta u Sarajevu. U uzorku je zastupljen 321 ispitanik ženskog spola, 103 ispitanika muškog spola, dok 19 ispitanika nije specifikovalo spol, prosječne dobi $M = 19,46$ ($SD = 1,89$). U svrhu ispitivanja latentne strukture psiholoških potreba, provedena je analiza glavnih komponenata na česticama Skale psiholoških potreba. Postupkom Varimax rotacije izdvojene su tri interpretabilne komponente koje objašnjavaju 37, 48 % zajedničke varijanse. Prva komponenta je odnos s drugima, (sadrži 9 čestica) i objašnjava 15,015 % varijanse. Druga komponenta je autonomija, (sadrži 7 čestica) sa 12,646 % objašnjene varijanse. Treća komponenta je kompetentnost, (sadrži 5 čestica) i objašnjava 9,825 % varijanse. Pored toga, provedeno je i izračunavanje kompozitnih skorova dobijenih faktora u svrhu obavljanja daljih analiza. Dobijeni rezultati upućuju na održivost latentne faktorske strukture psiholoških potreba na uzorku studenata prve godine Filozofskog fakulteta u Sarajevu.

Značaj studije je u obezbjeđivanju inicijalnih podataka o osnovnim psihološkim potrebama, te njihovoj sadržajnoj strukturi, u svrhu kasnijeg ispitivanja doprinosa zadovoljstvu životom i medijacijskih efekata psiholoških potreba između koncepata pozitivne psihologije, kao što su ciljevi, samoeфикаsnost, nada, optimizam, i zadovoljstva životom.

Ključne riječi: psihološke potrebe, autonomija, kompetentnost, odnosi, ciljevi.

TOWARDS THE SERBIAN VERSION OF THE TRAIT
EMOTIONAL INTELLIGENCE QUESTIONNAIRE (TEIQUE):
INSIGHTS GAINED FROM PILOT STUDIES

**Ana Altaras Dimitrijević, Zorana Jolić Marjanović, Ivana Petrović,
K.V. Petrides**

Faculty of Philosophy, University of Belgrade;
University College London
aaltaras@f.bg.ac.rs

Problem. The Trait Emotional Intelligence Questionnaire (TEIQue) is a self-report instrument developed by K.V. Petrides and predicated on his trait EI theory, which conceptualizes EI as a constellation of emotional self-perceptions at the lower levels of personality hierarchies. The questionnaire comprises 15 facets, thus comprehensively operationalizing the trait EI sampling domain. The TEIQue facets are organized into four larger factors and eventually subsumed in a global trait EI score. Various forms and translations of the TEIQue have so far been developed and evidenced to exhibit good psychometric properties. The purpose of this study was to test the psychometric properties of the first Serbian translation of the TEIQue and to devise the official Serbian form of the questionnaire.

Method. The research was conducted on a sample of university students (N=91, 49 male) and saleswomen (N=103). All subjects were administered the Serbian translation of the TEIQue v.1.5, which had been checked for accuracy through a process of back translation. The student sample also completed two questionnaires on attachment quality (UPIPAV; ECR). Statistical analyses were conducted to establish TEIQue facet, factor and global scores distribution and reliability (internal consistency), as well as the instrument's factor structure and validity (through correlations with measures of attachment quality).

Results. The results of K-S tests reveal that TEIQue facet, factor and global scores are all normally distributed, with the exception of scores on the Happiness facet (K-S $Z=1.400$, $p=.040$). Internal consistency, as measured by Cronbach's α coefficient, is very high at the global score level ($\alpha=.95$), and moderate to high at factor ($\alpha=.70-.84$) and facet levels ($\alpha=.57-.83$). An exploratory factor analysis of facet scores yields four recognizable factors – well-being, self-control, emotionality, and sociability – explaining 43.77%, 7.68%, 10.88%, and 9.18% of the

variance, respectively. Further analyses indicate that global trait EI scores are gender ($F_{(1, 192)} = 11.863$, $p = .001$, with females scoring higher) and age related ($r = .165$, $p = .022$). According to ANOVA results, subjects with different attachment patterns (secure, fearful, preoccupied, and dismissing) differ with respect to trait EI ($F_{(3, 87)} = 7.240$, $p < .01$), with the securely attached scoring higher than any other group; also, there is a significant correlation between trait EI and the ECR avoidance dimension ($r = -.487$, $p < .01$).

Discussion. The psychometric properties of the Serbian TEIQue correspond closely to those established for the original and other translated forms: (a) TEIQue scores are generally normally distributed; (b) reliability is problematic for some facets, but acceptable or excellent at factor and global score levels; (c) results speak in favor of the instrument's factorial validity (i.e., the proposed 4-factor structure); (d) TEIQue scores tend to increase slightly with age. In general, it can be concluded that the first Serbian translation of the TEIQue exhibits good psychometric properties; nevertheless, the results of reliability analyses called for improvements within some facets, and several items have been revised/replaced for the current Serbian form of the TEIQue. Further validity studies with this adapted form are needed, with the present data yielding some encouraging results on the relationship between trait EI and quality of attachment.

Key words: trait EI, TEIQue (Serbian form), psychometric properties, attachment quality

KLINIČKA PSIHOLOGIJA

ODBRAMBENI STILOVI MLADIH I STARIJIH ADOLESCENATA

**Marija Aleksić, Vesna Anđelković, Snežana Vidanović, Bojana
Dimitrijević**

Departman za psihologiju, Filozofski fakultet, Niš
merialek@gmail.com

U brojnim teorijskim shvatanjima, koja su potvrđena i empirijskim istraživanjima, ukazuje se na povezanost i zavisnost odbrambenog funkcionisanja od mnogobrojnih faktora, jedan od bitnih jeste i uzrast.

Imajući to u vidu, opredelili smo se da osnovni problem ovog istraživanja bude ispitivanje razlika u odbrambenim stilovima (neadaptivni stil-DSQ1, stil izobličenja predstava-DSQ2, samožrtvujući stil-DSQ3 i adaptivni odbrambeni stil-DSQ4) između mlađih i starijih adolescenata. Cilj istraživanja bio je da ispitamo da li mlađi adolescenti, u odnosu na starije, pribegavaju specifičnim odbrambenim stilovima i da li se sa razvojem smanjuje korišćenje "nezrelih", a povećava upotreba "zrelih" odbrambenih stilova. Smatramo da ovako postavljen osnovni problem i ciljevi istraživanja mogu biti od značaja, posebno u tako specifičnom razvojnem periodu kao što je adolescencija, kada se ima na umu da je korišćenje "zrelih" odbrana (odbrambenih stilova) ide uz efikasno opšte funkcionisanje. Uzorak su činili učenici šestog razreda osnovne škole (62 ispitanika) i učenici treće godine gimnazije oba smera (60 ispitanika). Uzorak je prigodan. Za procenu odbrambenih stilova korišćen je Upitnik odbrambenog stila (Defense Style Questionnaire), autora Bonda i saradnika. Instrument sadrži 88 ajtema koji se odnose na 24 mehanizma odbrane, tj. njihove svesne manifestacije. Rezultati istraživanja pokazuju da ne postoje statistički značajne razlike, ni na jednom od četiri odbrambena stila, između mlađih i starijih adolescenata, DSQ1 ($t=1.895$, $df=120$, $p>0.05$), DSQ2 $t=0.460$, $df=120$, $p>0.05$), DSQ3 ($t=1.588$, $df=120$, $p>0.05$), DSQ4 ($t=1.564$, $df=120$, $p>0.05$). Zaključujemo da se uzrasne razlike među adolescentima nisu na specifičan način odrazile na izraženost komponenata odbrambenog stila.

Ključne reči: odbrambeni stilovi, adolescencija.

AFEKTIVNA VEZANOST I RANE MALADAPTIVNE SCHEME KOD STUDENATA IZ BANJA LUKE, BEOGRADA I ZAGREBA

Aleksandra Hadžić Krnetić, Tijana Mirović, Đurđa Štefanec
Filozofski fakultet, Banja Luka; Psihološko savetovalište „Mozaik“,
Beograd; Udruga „Radost leptira“, Zagreb
hadzicsandra@blic.net

Cilj ovog rada je da ispita odnos između afektivne vezanosti i ranih maladaptivnih shema kod studenata različitih fakulteta Univerziteta u Banja Luci, Beogradu i Zagrebu. Afektivna vezanost je operacionalizovana primenom Upitnika za procenjivanje porodične afektivne vezanosti, koji meri dve dimenzije: izbegavanje bliskih odnosa i

anksioznost oko gubitka bliskosti. Ukrštanjem ovih dimenzija, određena su 4 obrasca porodične afektivne vezanosti (skraćeno PAV): siguran, odbacujući, okupirani i plašljivi. Zastupljenost ranih maladaptivnih shema (skraćeno: RMŠ) operacionalizovana je postignućem na kraćoj formi Jangovog upitnika SQ-SF, koji meri izraženost 15 RMŠ: emocionalne deprivacije, napuštenosti, nepoverenja/zloupotrebe, socijalne izolacije/otuđenosti, defektnosti, neuspeha u postignuću, zavisnosti/nekompetentnosti, vulnerabilnosti, simbioze/umreženosti, subjugacije/podređivanja, samožrtvovanja, emocionalne inhibiranosti, nepopustljivih standarda, prava/narcizma i nedovoljne samokontrole/niske tolerancije na frustraciju.

Uzorak je činilo 911 ispitanika uzrasta od 18 do 25 godina (96% uzorka) ujednačenih prema polu, a određen je na osnovu podatka da su ispitanici imali od 1 do 8 godina tokom perioda od 1991. do 1999. koji je bio praćen najdramatičnijim promenama na prostoru bivše Jugoslavije.

Rezultati pokazuju da su RMŠ vrlo ili umereno nisko izražene na celom uzorku. Postignuća na dimenziji izbegavanja bliskih odnosa, viša su nego na dimenziji anksioznost oko gubitka bliskosti. Na celom uzorku, najzastupljenija je sigurna vezanost (75%), a od nesigurnih obrazaca odbacujući (13%). Okupirano vezani su manje zastupljeni (9%), dok je plašljivo vezanih najmanje (3%).

Primenjenim postupkom multivarijatne analize varijanse utvrđeno je da pripadajući obrazac PAV značajno utiče na zajedničku varijansu 15 RMŠ, $F(45, 2625)=4.670$; $p<0.01$, a pojedinačan uticaj registruje se na svim RMŠ (emocionalna deprivacija, $F(3)=25.106$; $p<0.01$, napuštenost, $F(3)=31.121$; $p<0.01$, nepoverenje, $F(3)=20.234$; $p<0.01$, socijalna izolacija, $F(3)=16.518$; $p<0.01$, defektnost, $F(3)=20.898$; $p<0.01$, neuspeh u postignuću, $F(3)=17.367$; $p<0.01$, zavisnost, $F(3)=16.251$; $p<0.01$, vulnerabilnost, $F(3)=19.541$; $p<0.01$, simbioza, $F(3)=17.398$; $p<0.01$, subjugacija, $F(3)=16.589$; $p<0.01$, samožrtvovanje, $F(3)=3.600$; $p<0.05$, emocionalna inhibiranost, $F(3)=20.495$; $p<0.01$, nepopustljivi standardi, $F(3)=8.344$; $p<0.01$, pravo $F(3)=14.970$; $p<0.01$, i nedovoljna samokontrola, $F(3)=15.581$; $p<0.01$). LSD testom je utvrđeno da se sigurno vezani, razlikuju od nesigurno vezanih, čije su RMŠ izraženije, na svih 15 RMŠ. Na RMŠ podređenost, emocionalna inhibiranost, nepopustljivi standardi, pravo i nedovoljna samokontrola, nema značajnih razlika između nesigurnih obrazaca PAV. Izraženija emocionalna deprivacija, nepoverenje, defektnost, neuspeh, zavisnost i vulnerabilnost na povredu, karakteristična je za plašljivo vezane, dok ih u manjoj meri

ispoljavaju okupirano i odbacujuće vezani. Izraženije napuštanje i umreženost ispoljavaju okupirano i plašljivo vezani u odnosu na odbacujuće vezane studente. Izraženija socijalna izolacija javlja se kod plašljivo vezanih u odnosu na okupirano vezane, dok se odbacujuće vezani ne razlikuju od ostalih nesigurnih obrazaca. Zaključujemo da se grupe ispitanika formirane prema obrascima afektivne vezanosti značajno razlikuju u izraženosti RMS, kao i da su sheme najmanje izražene kod grupe sigurno vezanih.

Ključne riječi: porodična afektivna vezanost, rane maladaptivne sheme, studenti, Banja Luka, Beograd, Zagreb.

PREVALENCIJA SEKSUALNE KOMPULZIVNOSTI MEĐU MLADIMA U SRBIJI I BOSNI I HERCEGOVINI

Džanan Berberović

Univerzitet u Tuzli

dzananberberovic@hotmail.com

Seksualna kompulzivnost odnosi se na nemogućnost kontrole seksualnih misli, želja, fantazija i/ili ponašanja uprkos negativnim posljedicama koje takvo seksualno ponašanje ima na cjelokupno funkcionisanje u svakodnevnom životu. Podaci o prevalenciji seksualne kompulzivnosti u različitim kulturama nisu konzistentni, a podaci o prevalenciji seksualne kompulzivnosti na balkanskom pondeblju još uvijek nisu dostupni. U ovoj studiji istraživana je prevalencija seksualne kompulzivnosti na uzorku (N=1711) studenata iz Srbije i BiH u rasponu starosne dobi od 18 do 25 godina, pomoću Kalichmanove Skale Seksualne Kompulzivnosti (SSK). Ova skala sastoji se od deset ajtema koji se vrednuju na četverostepenoj skali Likertovog tipa, tako da minimalan skor iznosi 10, a maksimalan 40. Unutrašnja konzistentnost skale je prihvatljiva i iznosi $\alpha=0,79$. Cut off skor koji je podrazumijevao svrstavanje subjekata istraživanja u grupu seksualno kompulzivnih iznosio je 33 (iznad 80. centila). Dakle, svi subjekti koji su postigli skorove na ovoj skali 33 i više svrstani su u skupinu seksualno kompulzivnih. Ovakav cut off skor je korišten po uzoru na dosadašnja istraživanja o prevalenciji seksualne kompulzivnosti koja su rađena uglavnom u Americi. Subuzorak studenata iz BiH činilo je 1141 subjekata (N=1141; Nm=396; Nž=745), a subuzorak studenata iz Srbije činilo je 570 subjekata (Nm=253; Nž=317).

U cijelom uzorku, dobivena prevalencija seksualne kompulzivnosti iznosila je 8,94% (N=153) i to 17,87% za muškarce i 3,48% za žene. Prevalencija seksualne kompulzivnosti na subuzorku studenata iz Srbije je 12,28% i to 22,53% za muškarce i 4,1% za žene. Dobivena prevalencija seksualne kompulzivnosti na subuzorku studenata iz BiH je 7,27% i to 14,90% za muškarce i 3,22% za žene. Man Whitney Test ($U=274012,5$) pokazao je da postoji statistički značajna razlika u prevalenciji seksualne kompulzivnosti između mladih u Srbiji i BiH. Prevalencija seksualne kompulzivnosti u okviru ovog uzorka istraživanja je u skladu s ranijim istraživanjima stranih autora, a prevalencija seksualne kompulzivnosti u Srbiji viša je u odnosu na postojeće podatke o prevalenciji seksualne kompulzivnosti u stranim zemljama. Zaključuje se da je prevalencija seksualne kompulzivnosti među mladima starosne dobi od 18 do 25 godina u Srbiji značajno viša nego prevalencija seksualne kompulzivnosti među mladima iste starosne skupine u BiH.

Ključne riječi: Prevalencija, Seksualna kompulzivnost, seksualnost, seksualno ponašanje.

BEZUSLOVNO PRIHVATANJE SEBE I PSIHOLOŠKO BLAGOSTANJE

Ana Važić, Tatjana Vukosavljević-Gvozden, Zorica Marić

Centar za smestaj i boravak dece i omladine ometene u razvoju; Filozofski fakultet, Beograd; REBT Pridruženi trening centar Instituta Albert Elis
anavazic@gmail.com

Prema gledištima Racionalno-emotivne bihevioralne terapije bezuslovno prihvatanje sebe podrazumeva prihvatanje sopstvene pogrešivosti i odustajanje od globalnog vrednovanja sebe kao ljudskog bića. Ovakva definicija iziskuje preispitivanje koncepata, kao što je samopoštovanje, koji podrazumevaju vrednovanje sebe u pozitivnom smislu kao jedan od preduslova mentalnog zdravlja. Cilj ovog istraživanja je utvrđivanje doprinosa varijable bezuslovnog prihvatanja sebe u objašnjenju koncepta psihološkog blagostanja, kao jednog od mogućih pokazatelja mentalnog zdravlja. Postavljena je hipoteza da bezuslovno prihvatanje sebe ima značajan doprinos u objašnjenju psihološkog blagostanja, nezavisno od uticaja samopoštovanja, osećaja sreće i osećaja zadovoljstva životom.

Uzorak su sačinjavali studenti prve godine Fakulteta političkih nauka. Ukupno je testirano 120 ispitanika, od čega 42 muškog i 78 ženskog pola. Varijable pola, obrazovanja roditelja i ekonomskog statusa držane su pod kontrolom tokom statističke obrade podataka. Bezuslovno prihvatanje sebe mereno je Upitnikom bezuslovnog prihvatanja sebe, samopoštovanje Rozenbergovom skalom samopoštovanja, zadovoljstvo životom Skalom zadovoljstva životom, osećaj sreće testom Mere sreće, a osećaj blagostanja Upitnikom psihološkog blagostanja. U istraživanju su primenjeni analiza pouzdanosti i regresiona analiza.

Većina upitnika pokazala se visoko pouzdanom (alfa koeficijenti se kreću oko .90) osim Skale bezuslovnog prihvatanja sebe (alfa= .74) i Skala zadovoljstva životom (alfa= .73) koji su se na našem uzorku pokazali manje pouzdanim nego u drugim istraživanjima. Rezultati regresione analize (stepwise) za kriterijum varijablu psihološko blagostanje i prediktorski skup koji je obuhvatao demografske varijable, zadovoljstvo životom, meru sreće, samopoštovanje i bezuslovno prihvatanje sebe pokazali su da su jedini značajni prediktori psihološkog blagostanja mera sreće, bezuslovno prihvatanje sebe i zadovoljstvo životom. Dobijeni regresioni model koji obuhvata ove tri varijable pokazao se značajnim ($F(3,116)=27.165$, $p<.000$). Multipli R iznosi .642, a model objašnjava 41% varijanse varijable psihološkog blagostanja ($R^2=.413$). Analiza standardizovanih koeficijenata i t statistika procenjenog modela pokazuje da mera sreće ima najveći relativni značaj ($Beta=.398$, $t=5.051$, $p=.000$), dok bezuslovno prihvatanje sebe ($Beta=.239$, $t=3.290$, $p=.001$) i zadovoljstvo životom ($Beta=.251$, $t=3.175$, $p=.002$) imaju nešto slabije, ali snažne relativne doprinose.

Dobijeni rezultati sugerišu da je bezuslovno prihvatanje sebe značajan prediktor psihološkog blagostanja. Bezuslovno prihvatanje sebe može biti prediktor psihološkog blagostanja nezavisno od sreće, zadovoljstva životom, samopoštovanja i demografskih varijabli dok samopoštovanje nije značajano povezano sa psihološkim blagostanjem, kada se ove varijable kontrolišu. Ovakvi nalazi su u skladu sa teorijom Racionalno-emotivne bihejvioralne terapije koja tvrdi da ljudi mogu imati negativne događaje u životu i umanjen osećaj sreće i zadovoljstva životom, ali ukoliko sebe bezuslovno prihvataju, imaće veći osećaj psihološkog blagostanja od osoba koje sebe ne prihvataju bezuslovno.

Ključne reči: bezuslovno prihvatanje sebe, smopoštovanje, psihičko blagostanje.

SEKSUALNA ORIJENTACIJA I SEKSUALNA
KOMPULZIVNOST MEĐU MLADIMA U SRBIJI I BIH**Džanan Berberović**

Univerzitet u Tuzli

dzananberberovic@hotmail.com

U ovom radu prikazana je prevalencija seksualne kompulzivnosti u odnosu na seksualnu orijentaciju u Srbiji i BiH na uzorku univerzitetskih studenata ($N=1711$; $N_{\text{Srbija}}=570$; $N_{\text{BiH}}=1141$) u rasponu dobi od 18 do 25 godina. Za identifikaciju seksualne kompulzivnosti korištena je Kalichmanova Skala Seksualne Kompulzivnosti (SKK) koja se sastoji od deset čestica koje se ocjenjuju na četverostepenoj Likertovoj skali. Subjekti koji su postigli skorove više od 32 (iznad 80. centila, maksimalan skor je 40), svrstani su u grupu seksualno kompulzivnih. Psihometrijske karakteristike ove skale ukazuju na prihvatljivu unutrašnju konzistentnost ($\alpha=0,79$) kao i prihvatljive nivoe konstruktne i kriterijumske valjanosti. Identifikacija seksualne orijentacije dobivena je samoodređivanjem subjekata kojoj kategoriji seksualne orijentacije pripadaju: „heteroseksualni“, „biseksualni“, „homoseksualni“ i „aseksualni“. Ukupno je identifikovano 153 seksualno kompulzivnih subjekata ($N_{\text{Srbija}}=70$; $N_{\text{BiH}}=83$). Što se tiče seksualne orijentacije, 91,73% mladih u Srbiji ($N=510$) i 92,71% u BiH ($N=1036$) samoidentifikuju se kao heteroseksualni, 4,3% mladih u Srbiji ($N=24$) i 4,2% u BiH ($N=46$) samoidentifikuju se kao biseksualni, 3,4% mladih u Srbiji ($N=19$) i 2,1% u BiH ($N=24$) samoidentifikuju se kao homoseksualni; a 0,5% mladih u Srbiji ($N=3$) i 1% u BiH ($N=11$) odredili su se kao aseksualni. Od ukupno 153 identifikovana seksualno kompulzivna subjekta, njih 15,68% ($N=24$) je neheteroseksualno orijentisano (biseksualni i homoseksualni), gdje je u okviru subuzorka biseksualno orijentisanih subjekata prevalencija biseksualno orijentisanih seksualno kompulzivnih u Srbiji 25% ($N=6$), a u BiH 15,2% ($N=7$), dok je prevalencija homoseksualno orijentisanih seksualno kompulzivnih u Srbiji 36,84% ($N=7$), a u BiH 16,67% ($N=4$). Statistički značajne razlike u prosječnim skorovima na SKK pronađene su jedino između subjekata heteroseksualne orijentacije u Srbiji ($M=17,60$; $SD=8,16$) i BiH ($M=16,02$; $SD=7,35$) ($t=3,86$; $df=1575$, $p<0,05$), ali nema statistički značajnih razlika u prosječnim skorovima na SKK između biseksualno orijentisanih u Srbiji i BiH ($t=0,921$; $df=74$; $p>0,05$), kao ni između homoseksualno orijentisanih u Srbiji i BiH ($t=1,36$; $df=41$,

$p>0,05$), što se može pripisati i veličini uzoraka gdje su statistički značajne razlike vjerovatnije uz više stepeni slobode, kao što je slučaj s heteroseksualnom skupinom orijentisanih subjekata. Nisu pronađene ni statistički značajne razlike između biseksualno orijentisanih seksualno kompulzivnih subjekata u Srbiji i BiH ($t=1,02$; $df=11$; $p>0,05$), kao ni između homoseksualno orijentisanih seksualno kompulzivnih subjekata u Srbiji i BiH ($t=0,383$; $df=9$; $p>0,05$), što se opet može interpretirati u kontekstu manjih subuzoraka neheteroseksualno orijentisanih. Postoji trend biseksualno i homoseksualno orijentisanih subjekata u BiH da postižu više prosječne skorove na SKK ($M_{bisex}=35,43$; $SD_{bisex}=2,64$; $M_{homosex}=38,5$; $SD_{homosex}=2,38$) nego biseksualno i homoseksualno orijentisani subjekti u Srbiji ($M_{bisex}=34,17$; $SD_{bisex}=1,60$; $M_{homosex}=38$; $SD_{homosex}=1,91$). Seksualna orijentacija se pokazala kao siginifikantna jedino u razlikama u prosječnim skorovima između heteroseksualnih subjekata u Srbiji i BiH, što nije bio slučaj kod neheteroseksualno (biseksualno i homoseksualno) orijentisanih subjekata u ove dvije države, ali se ovakvi rezultati moraju posmatrati u kontekstu veličine subuzoraka različitih seksualnih orijentacija.

Ključne riječi: seksualna orijentacija, seksualna kompulzivnost, heteroseksualnost, biseksualnost, homoseksualnost.

RAZLIKA U KAPACITETU ZA EMPATIJU IZMEĐU KRIMINALACA I NEKRIMINALACA

Radojka Dražić, Tatjana Vukosavljević-Gvozden, Lazar Tenjović

Ministarstvo odbrane Srbije; Filozofski fakultet, Beograd

lola-lola-07@hotmail.com

U mnoštvu karakteristika agresivnih i antisocijalnih osoba ističe se nedostatak empatije, tj. sposobnosti razumevanja i deljenja tuđeg emotivnog stanja ili razmišljanja. Osnovni cilj ovog rada jeste istraživanje razlika u kapacitetu za empatiju između kriminalaca i nekriminalaca. Postavljene su sledeće hipoteze: 1. upitnici empatije mogu poslužiti za razlikovanje kriminalaca i nekriminalaca, 2. upitnici empatije mogu poslužiti za razlikovanje kriminalaca koji čine krivična dela protiv života i tela i onih koji čine imovinske štete, 3. postoji negativna linearna povezanost između amorálnosti i empatije kako u populaciji kriminalaca tako i u nekriminalnoj populaciji. Uzorak je činilo 200 ispitanika, od toga

50 počinitelja krađa, 50 počinitelja krivičnih dela protiv života i tela i 100 ispitanika iz nekriminalne populacije. Grupe su ujednačene po polu i starosti. Empatija je merena Inventarom interpersonalne reaktivnosti-IRI (Davis, 1993) i Koeficijentom empatije-EQ (Baron-Cohen, Wheelwright, 2004), a amoralnost skalama Amoral-15 (Knežević, 1998). Takođe, konstruisan je kratak upitnik kojim su registrovani vrsta krivičnog dela (krvni delikti, telesne povrede, razbojništvo, krađa), recidivizam (prvi put osuđeni, dva puta osuđivani, tri puta osuđivani, četiri i više puta osuđivani), i socio-demografske karakteristike (uzrast, mesto stanovanja, obrazovanje, materijalni status, osobenosti primarne porodice: obrazovni nivo roditelja, psihijatrijska oboljenja, alkoholizam, nasilje). Rezultati potvrđuju snagu empatije u diskriminaciji kriminalca od nekriminalaca mada je ona manja od snage diskriminacije ovih grupa putem procene amoralnosti. U diskriminacionoj analizi u kojoj su kao prediktori korišćene samo empatijske varijable dobijena je niska ali statistički značajna kanonička korelacija od 0.34 (Vilksova lambda = 0.89, $\chi^2 = 23.32$, df = 5, $p < 0.001$). Kada se kao prediktori koriste samo varijable amoralnosti, dobija se kanonička korelacija od 0.52 (Vilksova lambda = 0.73, $\chi^2 = 60.11$, df = 15, $p < 0.001$). Putem empatije možemo, takođe, diskriminisati kriminalce koji čine imovinske štete od onih kriminalca koji čine krivična dela protiv života i tela. U diskriminacionoj analizi u kojoj su kao prediktori korišćene empatijske varijable dobijena je niska ali statistički značajna kanonička korelacija od 0.37 (Vilksova lambda = 0.86, $\chi^2 = 13.93$, df = 5, $p = 0.016$). Što je empatija više izražena amoralnost je manje izražena (i obrnuto), što je u skladu sa dosadašnjim nalazima. Između amoralnosti i empatičnosti postoji negativna linearna povezanost: najveća negativna linearna korelacija, značajna na nivou 0.01 dobijena je između pasivne amoralnosti (AMRL15) i ukupnih rezultata empatije na EQ (-0.544) i IRI - empatijske brižnosti (-0.502). Konačno, grupe kriminalaca razlikuju se od nekriminalaca po mnogim socio-psihološkim varijablama uključujući obrazovni nivo ($\chi^2 = 43.06$, df = 14, $p = 0.000$), ekonomski status ($\chi^2 = 15.29$, df = 4, $p = 0.004$), alkoholizam u porodici ($\chi^2 = 14.48$, df = 4, $p = 0.006$), duševna oboljenja kod staratelja ($\chi^2 = 12.49$, df = 4, $p = 0.014$). Osim saznanje vrednosti, obavljeno istraživanje ima i praktičan značaj time što ohrabruje korišćenje i/ili kreiranje različitih preventivnih programa i savetodavnih intervencija koje bi imale za cilj povećanje kapaciteta za empatiju osoba koje pokazuju sklonost ka kriminalnom ponašanju, ili su već počinioci krivičnih dela.

Ključne reči: empatija, amoralnost, prestupništvo.

HIMERIČKA LICA – LATERALIZACIJA PREPOZNAVANJA EMOCIJA

Maida Koso, Amar Avdić, Jelena Oršolić

Filozofski fakultet u Sarajevu

maida.koso@ff.unsa.ba

Cilj istraživanja bio je ispitati da li će ispitanici prepoznavati kao iskren osmijeh onaj koji je sa lijeve strane ili osmijeh koji je sa desne strane lica. Ujedno je cilj ispitati da li će postojati povezanost između koeficijenta lateralizacije i rezultata na Upitniku emotivne kompetentnosti kod ispitanika. U istraživanju je korišten test himeričkih lica, koji podrazumjeva prezentaciju 36 slajdova na kojima su dvije slike lica gore i dolje. Na gornjoj slici je lice gdje pola lica ima izraz neutralne emocije, a druga polovina lica ima izraz emocije sreće, a na donjoj slici je taj odnos obrnut. Korišten je Upitnik emocionalne kompetentnosti i Upitnik o demografskim podacima. Na testu himeričkih lica rezultat se očitava koeficijentom lateralizacije (LQ) koji može biti u rasponu od -1 do +1. Pozitivni koeficijent lateralizacije znači da je ispitanik označio lica koja su se češće smijala na desnoj strani kao iskreniji osmijeh, a negativni koeficijent lateralizacije znači da je ispitanik označio lica koja su se češće smijala na lijevoj strani kao iskreniji osmijeh. Negativan LQ može ukazivati da je desna strana mozga odgovorna za prepoznavanje emocije sreće kod tog ispitanika, a ukoliko ima pozitivan LQ onda je lijeva strana mozga odgovorna za prepoznavanje emocije sreće kod tog ispitanika. Pretpostavili smo da će većina ispitanika imati negativan LQ, što znači da će ih većina prvo prepoznati osmijeh sa lijeve strane, a samim time i da većina ispitanika ima centar za prepoznavanje emocija sreće u desnoj hemisferi mozga, te da ne postoji statistički značajna povezanost između koeficijenta lateralizacije i rezultata na Upitniku emocionalne kompetentnosti (UEK-45). Testiranje je sprovedeno u prostorijama Filozofskog fakulteta u Sarajevu, a ispitanici (N=57) su bili studenti 2. godine psihologije. Rezultati su obrađeni u programu SPSS 17.0. Prema očekivanjima, većina ispitanika (N=46) je imala negativan LQ, aritmetička sredina LQ svih ispitanika je negativna i značajno se razlikuje od neutralne ($M=-.34$; $SD=.39$; $t=-6,56$; $p<0,01$). Razlika između percipiranja osmijeha kao iskrenijeg ako je osmijeh sa lijeve strane u odnosu na slučaj kada je osmijeh sa desne strane je statistički značajna ($Ml=23,49$; $Md=12,51$; $t=5,38$, $df=56$) što može ukazivati da većina ispitanika ima centar za

prepoznavanje emocije sreće u desnoj hemisferi mozga. Budući da nije postojala statistički značajna povezanost između koeficijenta lateralizacije i emocionalne kompetentnosti ispitanika ($r = -.074$, $p = .585$), to nam potvrđuje da emocionalna kompetentnost ne utječe na lateralizaciju prepoznavanja emocija.

Ključne reči: lateralizacija, koeficijent lateralizacije, himerička lica, emocionalna kompetentnost, emocije sreće.

OBRASCI VEZANOSTI I ZAVISNOST OD HEROINA

Kristina Grubac, Aleksandar Dimitrijević, Nataša Hanak

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu;

FASPER, Univerzitet u Beogradu

tinicvinic@gmail.com

Problem kojim smo se bavili u ovom istraživanju jeste učestalost nesigurnih obrazaca afektivnog vezivanja među osobama koje su se u trenutku ispitivanja nalazile na lečenju zavisnosti od heroina, upoređena sa zastupljenošću nesigurnih obrazaca vezanosti u kontrolnoj grupi koja nema registrovane probleme sa zavisnošću. U poslednjih desetak godina pojavilo se nekoliko istraživanja koja su povezala poremećaje zavisnosti i obrasce vezanosti kako u njihovim kliničkim tako i u neurofiziološkim aspektima. Ovakvi rezultati imaju velike implikacije za tretman i prevenciju poremećaja zavisnosti, kao i za razvojnu psihologiju i programe poboljšanja roditeljske osetljivosti za socijalnu interakciju s odojčadi i decom predškolskog uzrasta. Specifičnost našeg istraživanja u odnosu na gorepomenuta ogleda se u upotrebi upitnika za ispitivanje obrazaca vezanosti, homogenijoj grupi zavisnika i mnogo strožem formiranju kontrolne grupe. Potvrda ranije dobijenih nalaza u proceduri koju je lako replicirati mogla bi da podstakne dalja istraživanja i da inspiriše nove intervencije. **METOD** Urađeno je neeksperimentalno korelaciono istraživanje, na uzorku od sto dva ispitanika. Jednu grupu ($N = 51$) čine osobe koje su se u trenutku ispitivanja nalazile na lečenju u jednoj od tri klinike za odvikavanje od bolesti zavisnosti. Prema relevantnim sociodemografskim karakteristikama (pol, obrazovanje, uzrast) ispitanika zavisnih od heroina formirana je paralelna grupa osoba koje nemaju problem zavisnosti. U istraživanju su primenjena dva instrumenta: UPIPAV – r Upitnik za procenu afektivnog vezivanja – revidirana verzija;

ECR - Experiences in Close Relationships. Pri ispitivanju zavisnika instrumenti su najčešće zadavani individualno, uz prilagođavanje trenutnim mogućnostima ispitanika. REZULTATI Distribucija obrazaca vezanosti među ispitanicima zavisnim od heroina značajno odstupa od očekivane (χ^2 – kvadrat test=36.200; $df=3$; $p<.001$). Učestalost bojažljivog obrasca u ovoj grupi je 49%, dok je sigurnih jedva nešto više od 10%. U kontrolnoj grupi, s druge strane, najviše ispitanika je sigurno vezano, a svega dva spadaju u kategoriju bojažljive vezanosti. Pokazalo se da su obe skale sa instrumenta ECR, anksioznost i odbacivanje, značajno više u grupi osoba zavisnih od heroina ($t=2.830$, $p<0.006$, $df=102$; $t=5.774$, $p<0.000$, $df=102$). DISKUSIJA Dobijeni rezultati pokazuju veoma jasne razlike između dve grupe ispitanika na oba upitnika koji procenjuju afektivno vezivanje. Kod osoba zavisnih od heroina značajno su zastupljeniji nesigurni obrasci vezanosti, a naročito bojažljivi. Rezultati pokazuju da upravo među ovim ispitanicima u bliskim odnosima dolazi do dezorganizacije stila vezivanja i prisustva ambivalentnih i sukobljenih težnji u osobi. Ovakvi rezultati potvrđuju značajnu vezu između osobina vezanosti i sklonosti korišćenju psihoaktivnih supstanci, odnosno poremećaja zavisnosti. Zaključci ovog istraživanja mogu se uklopiti u savremena objašnjenja poremećaja zavisnosti kao posledice odsustva normativnih interakcija tokom razvoja i težnje da se kroz veštačku aktivaciju određenih centara u mozgu upotrebom različitih supstanci postigne zadovoljstvo (ili izbegnu anksioznost i bol) koje se ne može ostvariti u socijalnoj interakciji.

Ključne reči: obrasci vezanosti, heroinska zavisnost, UPIPAV-r, ECR

SAGLASNOST IZMEĐU RODITELJA I STRUČNJAKA U PROCENI KOMUNIKACIONIH SPOSOBNOSTI DECE SA RAZVOJNOM DISFAZIJOM

Nenad Glumbić, Mirjana Đorđević, Vesna Žunić-Pavlović

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

nglumbic@eunet.rs

Razvojna disfazija je specifični jezički poremećaj koji se ne može objasniti intelektualnom ometenošću, senzornim deficitima ili neurološkim poremećajima. Istraživanja stranih autora pokazuju da logopedi i roditelji često sasvim različito procenjuju komunikacione sposobnosti dece sa

razvojnoum disfazijoum. Ovoum istraživanjem želeli smo da utvrdimo oblasti govorno-jezičkog funkcionisanja dece sa razvojnoum disfazijoum koje logopedi i roditelji različito procenjuju. Uzorak su činila 22 ispitanika sa razvojnoum disfazijoum. Ovaj uzorak je formiran revidiranjem inicijalnog uzorka od 34 ispitanika iz koga su odstranjeni ispitanici čiji rezultati nisu zadovoljili kriterijume za procenu konzistentnosti ocenjivanja (N=2); deca za koju nismo dobili podatke od roditelja (N=3) i deca sa nesigurnoum dijagnozoum (N=7). Na taj način je uzorkoum obuhvaćeno 18 (81,8%) dečaka i 4 (18,2%) devojčice, uzrasta od 4 do 16 godina (AS=6,66; SD=3,10). Komunikacione sposobnosti su procenjene primenom druge verzije Komunikacione čekliste za decu (CCC-2). Sirovi skorovi za svaku od deset skala transformisani su u skalirane skorove na osnovu uzrasnih normi koje su u prethodnim istraživanjima utvrđene za našu populaciju. Saglasnost između ocena logopeda i ocena roditelja utvrđena je izračunavanjem intraklasnog koeficijenta korelacije. Vrednosti ovog koeficijenta na skalama Interesovanja i Semantika van su granica statističke značajnosti ($r=0,314$; $p=0,069$, odnosno $r=0,350$; $p=0,051$). Na svim ostalim skalama utvrđena je srednje visoka, statistički značajna korelacija između ocena logopeda i ocena roditelja ($0,47 < r < 0,76$; $p < 0,05$). Ovakav tip nalaza relativno je čest u oblasti specijalne edukacije i dečje psihijatrije, čak i onda kada korišćena skala ima visok stepen relijabilnosti zasnovan na procenama više različitih stručnjaka. Nesaglasnost u procenama logopeda i roditelja proističe, kako iz subjektivnosti procene, tako i iz činjenice da roditelji i logopedi ne posmatraju dece u istoum komunikacionoum kontekstu. Dobijeni nalaz ukazuje na neophodnost kombinovanja informacija iz više različitih izvora kako bi se dobila što realnija slika o jezičkoum funkcionisanju dece sa razvojnoum disfazijoum.

Ključne reči: razvojna disfazija, specifični poremećaj jezika .

OSObine LIČNOSTI KAO PREDIKTORI „ZAVISNOSTI“ OD INTERNETA

Dragana Stanojević, Tijana Grujić

Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica

dragana_dj2004@yahoo.com

Osnovni cilj ovog rada bio je da se utvrdi da li se i na osnovu kojih osobina ličnosti iz ovira Petofaktorskog modela ličnosti može predviđati „zavisnost“ od interneta. Većina istraživanja sprovedenih u našoj zemlji ispitivala je relacije između zavisnosti od interneta i Ajzenkovih dimenzija ličnosti. Naša je pretpostavka da Petofaktorski model ličnosti može poslužiti kao okvir za razumevanje pojave internet zavisnosti.

Istraživanje je obavljeno na prigodnom uzorku ($N = 161$, 82 žene i 79 muškaraca, uzrasta 19 do 33 godine). Upitnici su popunjavani preko Fejsbuk društvene mreže. U istraživanju su korišćeni sledeći instrumenti: skraćena verzija NEO-PI-R, Upitnik ponašanja vezanog za internet, i upitnik demografskih karakteristika. Obrada podataka je vršena pomoću sledećih statističkih postupaka: deskriptivne statistike, regresione analize i t- testa.

Značajnim prediktorima internet zavisnosti ($F = 6.665$, $df = 5$, $p < .01$) su se pokazale sledeće osobine: otvorenost ($\beta = .269$, $t = -2.498$, $p < .05$), saradljivost ($\beta = -.177$, $t = -2.376$, $p < .05$), i savesnost ($\beta = -.218$, $t = -2.414$, $p < .05$), i pomoću njih se može predvideti 17,7% ($R = .420$) varijanse internet zavisnosti. Pol ispitanika nije pravio razliku u ponašanju koje se opisuje kao internet zavisnost. Što se uzrasta tiče, razlika postoji samo između najstarije i najmlađe grupe ($F = 3.337$, $df = 3$, $p < .05$).

Ovo istraživanje je pokazalo da se internet zavisnost delimično može predviđati na osnovu dimenzija otvorenosti, saradljivosti i savesnosti. Od ispitanih demografskih karakteristika, samo uzrast igra važnu ulogu. Pritom, treba naglasiti da odnos između internet zavisnosti i uzrasta nije linearan, već skokovit. Pojava internet zavisnosti reda je kod ispitanika koji se bliže tridesetim godinama života.

Ovi rezultati se mogu smatrati značajnim iz dva razloga. Prvo, oni skreću pažnju s introverzije/ekstraverzije i neuroticizma/emocionalne stabilnosti, kao osobina koje su do sada najviše ispitivane u odnosu prema internet zavisnosti i usmeravaju je ka ispitivanju nekih drugih osobina koje mogu biti značajniji prediktori. Drugo, ovi rezultati ostavljaju prostora

drugim determinantama internet zavisnosti, koje možemo tražiti, možda, u navikama, načinu provođenja slobodnog vremena i sl.

Ključne reči: internet zavisnost, osobine ličnosti, mladi.

NEKI KORELATI "DRUŽENJA" NA INTERNETU

Tijana Grujić, Dragana Stanojević

Filozofski fakultet u Kosovskoj Mitrovici

tiksi1987@live.com

Razvojem tzv. društvenih mreža na internetu došlo je do značajnih promena u načinu uspostavljanja i održavanja socijalnih relacija. Stvarni kontakt zamenjen je virtuelnim i sve se odigrava u svetu u kome svako može biti ono što jeste, ali i ono što nije.

Cilj ovog rada je bio da ispitamo neke determinante druženja koje se odvija na internetu, tj. da utvrdimo osobine ličnosti koje pojedinca čine sklonim da socijalni kontakt razvijaju „na netu“.

Istraživanje je obavljeno na prigodnom uzorku koga su činili korisnici Fejsbuk društvene mreže (N= 161, 82 žene i 79 muškaraca, uzrasta 19 do 33 godine). U istraživanju su korišćeni sledeći instrumenti: skraćena verzija NEO-PI-R, Upitnik ponašanja vezanog za internet, i upitnik demografskih karakteristika. Obrada podataka je vršena pomoću sledećih statističkih postupaka: deskriptivne statistike, regresione analize i t- testa.

Značajnim prediktorima druženja na internetu su se pokazale osobine saradljivosti ($\beta = -.233$, $t = -3.267$, $p < .01$), i savesnosti ($\beta = -.181$, $t = -2.153$, $p < .05$), i pomoću njih se može predvideti 20,1% varijanse druženja na internetu ($R = .455$, $F = 8.076$, $df = 5$, $p < .01$). Demografske varijable (pol, mesto stanovanja, obrazovanje i ekonomski status) nisu bili od značaja za varijablu druženje na internetu.

Dakle, manje saradljive osobe (individualci i sl.) i manje savesne osobe sklonije su provođenju vremena družeći se na internetu. Razlog tome može biti što manje saradljive osobe imaju manje mogućnosti da kontakte održe u realnom svetu, dok im internet pruža mogućnost da istovremeno budu sami i sa nekim. Drugo, manje savesne osobe će pre dozvoliti sebi da provode vreme na internetu, a na uštrb vremena potrebnog za obavljanje ostalih svakodnevnih aktivnosti. Čini se da društvene mreže poput Fejsbuka ljudima koje odlikuje manjak saradljivosti i savesnosti pružaju mogućnosti kakvih je u realnom svetu malo. Ipak, ove osobine ličnosti

samo delimično determinišu sve rasprostranjeniju pojavu druženja na internetu. Nekim budućim istraživanjima trebalo bi obuhvatiti još determinanti, kao što je motivacija, provođenje slobodnog vremena i mnoge druge.

Ključne reči: druženje na internetu, osobine ličnosti, mladi, Facebook

ZNAČAJ SOCIJALNE PODRŠKE U LEČENJU DIJABETESA TIPA 2

Mina Pejić

Departman za psihologiju, Fakultet za medije i komunikaciju, Univerzitet
Singidunum

mina.hagen@gmail.com

Psihološki faktori imaju značajan udeo u nastanku, toku, lečenju i ishodu mnogih fizičkih oboljenja. Zbog toga, fizička oboljenja predstavljaju jedan od predmeta interesovanja i proučavanja psihologa.

Dijagnostikovanje hronične bolesti predstavlja jedan od veoma stresnih događaja za sve članove porodice. Neke porodice se same uspešno adaptiraju na ovu novu fazu u životnom ciklusu porodice, dok je ostalim potrebna pomoć. Teškoća za zdravstvene radnike i saradnike koji rade sa ovakvim porodicama, a i za same porodice, leži u tome što u našoj zemlji ne postoji jasno definisani okvir i vodič za pomoć porodicama u uspešnom prevladavanju ovog novog životnog događaja.

Podstaknuti tim činjenicama, sproveli smo istraživanje koje je imalo za cilj da ustanovi ulogu socijalne podrške u lečenju dijabetesa tip 2. Ta uloga je u ovom radu ispitana na primeru uloge porodične socijalne podrške, imajući u vidu karakter rada, vreme predviđeno za istraživanje i raspoložive resurse.

U istraživanju utvrđen je značaj porodičnog funkcionisanja u lečenju dijabetesa tipa 2 kod porodica gde je jedan od roditelja oboleo. Uzorak je obuhvatio 32 porodice iz Srbije. Kako bi ispitali vezu između stepena socijalne podrške i stanja dijabetesa, zadali smo obolelim članovima upitnik za utvrđivanje stepena porodične socijalne podrške obolelom članu, koji je konstruisan za potrebe ovog istraživanja (Kronbah alpha =0.90). Tim instrumentom merili smo intenzitet socijalne porodične podrške. U okviru istraživanja sproveli smo intervju sa članovima porodice i njihovim lekarima, na osnovu kojih smo članove porodica sa

dijabetesom procenili kao one sa stabilnim i nestabilnim dijabetesom. Stabilni dijabetes podrazumeva da obolela osoba ima stabilan i optimalan nivo šećera u krvi i da nije ispoljila sekundarne komplikacije bolesti.

Veza između ovih varijabli, analizirana je t-testom i kvalitativnom analizom.

Rezultat t-testa govori nam da postoji statistički značajna razlika u stepenu socijalne podrške između kontrasnih grupa ($t\text{-statistik}=-4.629$; $df=30$; $p<0,01$).

Činjenica da je kod porodica sa nestabilnim dijabetesom uočen statistički značajno manji stepen socijalne podrške u odnosu na porodice sa stabilnim dijabetesom, govori nam da je porodična podrška važan resurs za porodice dijabetičara. Porodična socijalna podrška obolelom članu pomaže da uspešnije redukuje uticaj stresa, a redukcija stresa utiče povoljno na stanje bolesti. Smatramo da je odnos između ovih varijabli cirkularan (nelinearan).

Istraživanje je pokazalo da postoji povezanost između stabilnosti, tj. uspešne ili neuspešne adaptiranosti pojedinca na bolest (dijabetes) sa stepenom porodične socijalne podrške obolelom. Rezultati ove studije su u skladu sa prethodnim istraživanjima o ulozi socijalne podrške i ukazuju na njen značaj u lečenju hronične bolesti dijabetesa tipa 2.

Kako smo pokazali da postoji pozitivan uticaj porodične socijalne podrške, bez sumnje je da je značajna i važna socijalna podrška koju mogu da pruže i ostali sistemi, pre svega zdravstveni radnici i saradnici.

Lečenje osoba sa dijabetesom tip 2 treba da bude multidisciplinarni tretman. Ova činjenica jeste široko prihvaćena u literaturi, ali ne i u kliničkoj praksi u Republici Srbiji.

Ključne reči: socijalna podrška, dijabetes tip 2, biopsihosocijalni model, zdravstvena psihologija.

FONDACIJA KATARINA MARIĆ: PRIJAVLJENI DIPLOMSKI RADOVI

Fond Katarina Marić osnovali su, u znak sećanja, rodbina i prijatelji naše koleginice koja je tragično izgubila život 15. aprila 2003 godine.

Fond je i prošle godine raspisao konkurs za najbolji diplomski rad iz psihologije odbranjen u toj godini. Na skupu „Empirijska istraživanja u psihologiji“ biće prezentovani radovi koji su ušli u uži izbor za nagradu, a po završetku prezentacije predsednica Fondacije dr Ljiljana Marić

dodeliće nagradu za rad koji je stručna komisija, sačinjena od nastavnika i saradnika Odeljenja za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, procenila kao najbolji. Ove godine nagrada se dodeljuje četvrti put.

Pozivamo učesnike skupa da svojim prisustvom uveličaju ovaj događaj.

RAZVOJNI PROCESI I MENTALNO ZDRAVLJE U STAROSTI: DOPRINOS ERIKSONOVOJ PSIHOSOCIJALNOJ TEORIJI RAZVOJA LIČNOSTI

Kristina Krstić

Filozofski fakultet, Beograd

Prikazano istraživanje usmereno je na validiranje posthumno otkrivenog, devetog Eriksonovog razvojnog stadijuma i ispitivanje korelata mentalnog zdravlja u starosti. Na uzorku od 130 ispitanika, oba pola, starosti preko 60 godina, primenjeni su, prethodno prilagođeni upitnici: Test životne orijentacije (Scheier, Carver & Bridges, 1994), Gerijatrijska skala depresije (Shah et al., 1997), Skala za procenu zadovoljstva životom (Diener et al., 1985) i za potrebe ovog istraživanja, konstruisan upitnik koji operacionalizuje osmi i deveti stadijum, Erikson:8-9S. Rezultati faktorske analize, otkrivaju dvodimenzionalnu strukturu kreiranog upitnika. Analizom glavnih komponenti izolovana su dva interpretabilna faktora, ego integritet i gerotranscendentalnost, koji objašnjavaju 26,3% varijanse. Pouzdanost celokupnog instrumenta je zadovoljavajuća ($\alpha=.74$), pri čemu pouzdanost subskale Ego integritet iznosi $\alpha=.63$, dok subskale Gerotranscendentalnost $\alpha=.75$. Rezultati dobijeni diskriminativnom analizom ($\lambda_w=.28$, $p<.001$) pokazuju da grupa starijih starih ispitanika (80+), za razliku od grupe mlađih starih (60-79), ostvaruje značajno više skorove na diskriminativnoj funkciji gerotranscendentalnosti. Prethodne nalaze dodatno potvrđuju vrednosti MANOVE, $F(1,129)=170,28$, $p<.02$, koje sugerišu statistički značajnu razliku u stepenu izraženosti gerotranscendentalnosti između posmatranih grupa, kao i značajna povezanost ($r=.807$, $p<.001$) hronološke starosti ispitanika sa devetim stadijumom. Rezultati MANOVE otkrivaju i potencijalnu razliku u nivou depresivnosti ($F(1,129)=4,60$, $p<.05$) između posmatranih grupa, dok Hi-kvadrat test pokazuje razlike u proceni stepena bavljenja svakodnevnim aktivnostima ($\chi^2=28.64$, $p<.001$) i zadovoljstva

odnosima sa najbližim osobama iz okruženja ($\chi^2=6.85$, $p<.05$). Regresiona analiza je sprovedena u kontekstu grupe kojoj ispitanici pripadaju, pri čemu su kriterijumske varijable predstavljali depresivnost i zadovoljstvo životom, dok su prediktorske varijable bile: optimizam, ego integritet i gerotranscendentalnost. Rezultati ukazuju na značajnu povezanost depresivnosti sa skupom prediktorskih varijabli u grupi starijih starih ($R=.63$, $p<.001$), pri čemu statistički značajan samostalan doprinos predikciji skora na depresivnosti ostvaruje optimizam ($\beta=-.46$, $p<.001$). U grupi mlađih starih, povezanost depresivnosti sa sistemom prediktorskih varijabli iznosi $R=.61$, $p<.001$. Statistički značajne samostalne doprinose ostvaruju: ego integritet ($\beta=-.42$, $p<.001$) i optimizam ($\beta=-.36$, $p<.001$). Ostali rezultati regresione analize ukazuju na značajnu povezanost zadovoljstva životom sa skupom prediktorskih varijabli u grupi starijih starih ($R=.64$, $p<.001$), gde značajan doprinos predikciji kriterijuma pokazuju prediktori u sledećem poretku: gerotranscendentalnost ($\beta=.31$, $p<.01$), optimizam ($\beta=.28$, $p<.05$) i ego integritet ($\beta=.23$, $p<.05$). Za grupu mlađih starih povezanost zadovoljstva životom sa skupom prediktora iznosi $R=.56$, $p<.001$. Statistički značajne samostalne doprinose pružaju: ego integritet ($\beta=.46$, $p<.001$) i optimizam ($\beta=.23$, $p<.05$). Kvalitativna analiza, između ostalog, otkriva fenomen „krivice nadživelog“, dok globalni podaci kreiraju svojevrsnu predstavu osobe u devetom stadijumu razvoja. Dobijeni rezultati potvrđuju postojanje devetog Eriksonovog stadijuma na srpskoj populaciji i ukazuju na prisustvo kvalitativno različitih procesa u starosti. Utvrđen je i statistički značajan doprinos optimizma, ego integriteta i gerotranscendentalnosti predikciji mentalnog zdravlja u starom životnom dobu.

Ključne reči: Eriksonova teorija, staro životno doba, ego integritet, završen životni ciklus (gerotranscendentalnost), optimizam, depresivnost, zadovoljstvo životom.

POVEZANOST STILA PISANJA I OSOBINA LIČNOSTI

Ivana Jakovljević

Filozofski fakultet, Beograd

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati relacije – izmenu stila pisanja i osobina ličnosti autora. Karakteristični stil pisanja autora operacionalizovan je preko prosečne dužine rečenice (sintaksičkog markera stila), maksimuma novih reči (leksičkog markera stila) i sadržaja

kojima se autori bave, a koji su predstavljeni koincidencijom u prostoru najčešćih reči. Osobine ličnosti merene su upitnikom VP+2 koji je namenjen proceni sedam velikih dimenzija ličnosti, a to su: Ekstraverzija, Neuroticizam, Savesnost, Agresivnost, Otvorenost prema iskustvu, Pozitivna valenca i Negativna valenca. Uzorak je činilo 114 ispitanika, 53 ispitanika muškog i 61 ispitanik ženskog pola. Rezultati pokazuju da ispitanici koji se u tekstovima bave svakodnevnim temama uz odsustvo stručnih tema i tema vezanih za životnu perspektivu postižu niske skorove na dimenziji savesnost, a visoke skorove na dimenzijama- neuroticizam i negativna valenca, dok prisustvo stručnih i profesionalnih tema koncidira sa povišenom agresivnošću i negativnom valencom. Takone rezultati pokazuju da mlani ispitanici češće pribegavaju svakodnevnim temama, ne zalazeći u pitanja posla i perspektive, kao ni u unutrašnje-političke teme, i da u odnosu na starije ispitanike pokazuju niže sintaksičko i leksičko bogatstvo. Rezultati ovog istraživanja ukazuju na složenost veza između pokazatelja jezičkog bogatstva i osobina ličnosti i ukazuju na neophodnost razvijanja posebne metodologije za ispitivanje prirode ovih relacija.

Ključne reči: forenzička psiholingvistika, stil pisanja, osobine ličnosti, kanonička korelaciona analiza.

EFEKTI FAKTORA JAVNOST SITUACIJE I KOGNITIVNO OPTEREĆENJE NA SOCIJALNO POŽELJNO ODGOVARANJE I NEUROTICIZAM

Natalija Randelović

Filozofski fakultet, Beograd

Ovo istraživanje ispitivalo je efekte eksperimentalne manipulacije (a) kognitivnim opterećenjem i (b) javnošću ispitivanja na socijalno poželjno odgovaranje i neuroticizam, kao i međusobnu povezanost ovih fenomena. Socijalno poželjno odgovaranje definisano je na osnovu Paulusovog dvokomponentnog modela (Paulhus, 1984) preko dve dimenzije: upravljanje utiskom i samozavaravanje. Sto jedan student učestvovao je u istraživanju organizovanom tako da polovina ispitanika popunjava skale Uravnoteženog inventara socijalno poželjnog odgovaranja (BIDR) i Neuroticizma NEO-PI-R-a na klasičan, papir-olovka način, a druga polovina kroz intervju sa istraživačem. Takođe, polovina ukupnog uzorka na instrumente je odgovarala uz dodatni kognitivni zadatak - pamćenje

osmocifrenog broja, dok druga polovina nije imala ovu vrstu zadatka. Ispitanici su slučajnim izborom svrstavani u jednu od eksperimentalnih grupa, a uslovi ispitivanja su držani konstantnim.

Očekivali smo da će u javnoj situaciji doći do facilitacije upravljanja utiskom, ali ne i samozavaravanja (Lautenschlager & Flaherty, 1990; Martin & Nagao, 1989; Davis & Cowles, 1989). Pored toga, očekivali smo da će vrednosti samozavaravanja i upravljanja utiskom biti više u situaciji odgovaranja uz kognitivno opterećenje u odnosu na situaciju odgovaranja bez njega (Paulhus & Levitt, 1987; Paulhus, Graf, Van Selst, 1989). Za neuroticizam smo pretpostavili da će biti izraženiji u privatnoj nego u javnoj situaciji, i u situaciji bez kognitivnog opterećenja nego u situaciji sa njim (Paulhus & Levitt, 1987; Paulhus, Graf, Van Selst, 1989). Na kraju, pretpostavili smo i da će se za faktor samozavaravanja utvrditi statistički značajna i umerena negativna povezanost sa dimenzijom neuroticizma, dok je za faktor upravljanja utiskom bilo očekivano izostajanje ove veze (Meston et al., 1998; Paulhus & Reid, 1991; Galić & Jernei, 2006; Galić, Jernei & Prevendar, 2008; Winters & Neale, 1985, Scheier & Carver, Holden & Fekken, 1989 prema Paulhus, 1991).

Analize su pokazale da kognitivno opterećenje nije imalo dejstva ni na jednu od zavisnih varijabli. Ispoljeni neuroticizam bio je značajno niži u javnoj nego u privatnoj situaciji ($F=7.382$, $p=0.008$), dok je jedinstven skor na skali socijalno poželjnog odgovaranja bio viši u javnoj situaciji, pri čemu je razlika bila marginalno značajna ($F=3.209$, $p=0.076$). Čini se da su efekti kognitivnog opterećenja izostali prvenstveno zbog neadekvatnosti primenjenog zadatka; pokazalo se da je previše lak i da ne angažuje kognitivne kapacitete ispitanika u očekivanoj meri. Za izostanak efekta javnosti na dimenzije socijalno poželjnog odgovaranja može se ponuditi nekoliko obrazloženja: kulturološke razlike u kriterijumima socijalno poželjnog, specifičnost uzorka i drugi metodološki aspekti istraživanja (karakteristike anonimne situacije, ženski intervjuer), pa čak i iskrenost ispitanika motivisana različitim razlozima. Dalje, dva faktora socijalno poželjnog odgovaranja pokazala su različitu strukturu povezanosti sa neuroticizmom: samozavaravanje značajno negativno i visoko korelira sa ovom dimenzijom ličnosti (-0.705 , $p<0.01$), dok to sa drugim oblikom socijalno poželjnog odgovaranja nije slučaj.

Rezultati ukazuju na potrebu revidiranja koncepta socijalno poželjnog odgovaranja, odnosno na potrebu njegove preciznije operacionalizacije.

Ključne reči: socijalno poželjno odgovaranje; samozavaravanje, upravljanje utiskom; javnost ispitivanja; kognitivno opterećenje.

UTICAJ INFORMACIJE O OSOBINAMA LIČNOSTI NA
PROCENU FIZIČKE ATRAKTIVNOSTI**Zona Anđelković**

Filozofski fakultet, Beograd

U ovom radu ispitivan je uticaj informacije o osobinama ličnosti na procenu fizičke atraktivnosti modela muškog i ženskog pola. Cilj istraživanja bio je proveriti hipotezu o halo efektu tipa „što je dobro, to je i lepo“. Ispitivan je i uticaj informacije o osobinama ličnosti na poželjnost osobe kao prijatelja ili partnera. Svaki od ovih problema posmatran je i u svetlu polnih razlika. Sprovedeno je eksperimentalno istraživanje, test-retest tipa. U fazi testa, ispitanici su procenjivali fizičku atraktivnost modela i spremnost za stupanje u prijateljske i partnerske odnose sa procenjivanom osobom samo na osnovu prezentovanih fotografija. U ovoj inicijalnoj proceni nije bilo polnih razlika - muški i ženski procenjivači su se složili u procenama fizičke atraktivnosti osoba oba pola. U fazi retesta, nakon tri nedelje, ispitanici su ponovo procenjivali modele koji su u fazi testa dobili prosečne procene atraktivnosti, ali ovaj put uz kratak opis ličnosti procenjivane osobe. Opisi ličnosti su napravljeni za potrebe ovog istraživanja na osnovu liste poželjnih i nepoželjnih osobina ličnosti dobijenih na zasebnom uzorku ispitanika. Glavni uzorak je činilo 160 ispitanika, starosnog raspona od 20 do 35 godina; uzorak je bio polno balansiran. Rezultati analiza su pokazali da uz informaciju o posedovanju poželjnih osobina ličnosti dolazi do značajnog porasta u proceni fizičke atraktivnosti procenjivanog modela u odnosu na situaciju kada je procenjivan samo na osnovu fizičkog izgleda, a da se uz negativan opis ličnosti javlja značajan pad u proceni fizičke atraktivnosti. Ovaj efekat se ispoljio na poduzrocima muških i ženskih procenjivača, prilikom procene muških i ženskih modela i nezavisno od toga da li je model bio istog ili suprotnog pola od procenjivača. Informacija o osobinama ličnosti je uticala i na promene u procenama poželjnosti osobe kao prijatelja i partnera. Uz pozitivne opise ličnosti, procenjivači su bili spremniji za stupanje u prijateljske i partnerske odnose sa procenjivanim modelima nego u situaciji procene samo na osnovu fizičkog izgleda. Uz informacije o nepoželjnim osobinama ličnosti, dobijena je promena u suprotnom smeru - smanjena je poželjnost osoba kao prijatelja i partnera. Ovaj efekat se ispoljio i na poduzorku muških i na poduzorku ženskih procenjivača. Kada je reč o promeni poželjnosti osobe kao partnera nakon dobijanja

informacije o osobinama ličnosti, uticaj pozitivnog opisa se više ispoljio kod ženskih procenjivača, a negativnog kod muških. Regresionom analizom utvrdili smo da je fizička atraktivnost značajan prediktor spremnosti za stupanje u prijateljske i partnerske odnose. Rezultati su nedvosmisleno potvrdili hipotezu o halo efektu, čija je posledica drugačije opažanje fizičkog izgleda osoba sa pozitivnim, odnosno negativnim osobinama ličnosti. Dobijeni nalazi diskutovani su u kontekstu teorija koje objašnjavaju nastanak stereotipa fizičke atraktivnosti i faktore koji utiču na opažanje fizičke atraktivnosti interakcijskih partnera.

Ključne reči: fizička atraktivnost, uticaj osobina ličnosti na procenu fizičke atraktivnosti, halo efekat, socijalna percepcija.

MOTIVISANO REZONOVANJE I UČINAK NA VOSONOVOM ZADATKU SELEKCIJE

Katarina Jovanović

Filozofski fakultet, Beograd

Usled potrebe za očuvanjem pozitivne slike o sebi, ljudi su skloni da nekritički prihvataju informacije koje se slažu sa njihovim uverenjima (pristrasnost potvrđivanja) i detaljno, kritički analiziraju informacije koje protivreče njihovim uverenjima (pristrasnost odbacivanja). U vezi sa tim, ovo istraživanje je imalo za cilj proveru dve hipoteze. Prva je da ispitanici koji su pri rešavanju Vosonovog zadatka selekcije karata suočeni sa averzivnom tvrdnjom (pravilom u zadatku koje implicira da članovi grupe kojoj i sami pripadaju (kategorisani kao impulsivni ili neimpulsivni) žive kraće) češće biraju strategiju opovrgavanja takvog pravila, što povećava uspešnost rešavanja Vosonovog zadatka, u odnosu na neinvolverane ispitanike, kojima je izložena neugrožavajuća tvrdnja (da kategorija ljudi drugačija od one kojoj sami pripadaju žive kraće). Drugo, želeli smo da proverimo da li promena valentne formulacije averzivnog pravila utiče na obrazac odgovaranja u Vosonovom zadatku. Pretpostavili smo će subjekti izloženi negativno formulisanom pretećem pravilu - koje referira da kategorija ljudi kojoj oni sami pripadaju ranije umire, biti u većoj meri motivisani da takvo pravilo opovrgnu i zato uspešniji u zadatku od subjekata izloženih pretećem ali pozitivno formulisanom pravilu - da kategorija ljudi drugačija od one kojoj sami pripadaju živi duže. Istraživanje je sprovedeno na uzorku 195 gimnazijalaca iz Kragujevca.

Nacrt istraživanja je trofaktorski, tipa 2 (impulsivnost: impulsivni i neimpulsivni) $\times$ 2 formulacija pravila (negativna i pozitivna) $\times$ 2 (involviranost: involvirani i neinvolverani), neponovljen po ispitanicima. Rezultati su pokazali da su involvirani ispitanici znatno uspješniji u zadatku od onih koji nisu lično ugroženi pravilom koje testiraju. Manipulacija formulacijom pravila, međutim, nije imala efekta. Izostanak efekta formulacije ukazuje da pozitivna formulacija pravila nije umanjila osećaj lične ugroženosti involviranih ispitanika, što je uslovalo podjednako kritičnu obradu kao i u slučaju negativno formulisanog pravila u zadatku. Rezultati govore u prilog opštijoj tezi da skeptična orijentacija pri obradi informacija može umanjiti pristrasnosti i poboljšati kvalitet rezonovanja.

Ključne reči: motivisano rezonovanje, pristrasnost potvrđivanja, Vosonov zadatak sa četiri karte, formulisanje.

PERCEPCIJA RODITELJSKE PODŠKE AUTONOMIJI FINSKIH I SRPSKIH ADOLESCENATA

Sofija Pajić

Filozofski fakultet, Beograd

Istraživanje je imalo za cilj da utvrdi da li se ispitanici iz populacije mladih u periodu kasne adolescencije iz Srbije i Finske razlikuju u pogledu percepcije roditeljskih postupaka: podrške autonomiji, topline i uključenosti. Takođe, cilj je bio ispitati da li su postupci roditelja povezani sa psihološkom dobrobiti adolescenata, odnosno njihovim: samoštovanjem, zadovoljstvom životom, osećanjem samo-determinisanosti i prisustvom depresivnih osećanja, kao i utvrditi postojanje eventualnih kulturoloških razlika u efektima roditeljskih postupaka na psihološku dobrobit. Uzorak je činilo 168 ispitanika iz Srbije i 239 iz Finske. Svakom ispitaniku je na jezilu njegovog govornog područja zadata Skala percepcije roditelja za studente, kao i set upitnika namenjenih ispitivanju pojedinih aspekata psihološke dobrobiti - Skala depresivnosti Centra za epidemiološke studije, Rozenbergova skala samopoštovanja, Skala samo-determinisanosti i Skala zadovoljstva životom. Dobijeni nalazi govore u prilog postojanja značajne razlike u načinu na koji svoje roditelje percipiraju naši i finski adolescenti ($F=12.651$, $df=1$, $p<0.01$). Takođe, može se primetiti da je percepcija roditelja od strane ispitanika i iz našeg i iz finskog uzorka značajno

povezana sa većinom aspekata psihološke dobrobiti - samopoštovanjem ($r=.384$, $p<0.01$; $r=.260$, $p<0.01$), zadovoljstvom životom ($r=.383$, $p<0.01$; $r=.331$, $p<0.01$) i samo-determinacijom ($r=.362$, $p<0.01$; $.316$, $p<0.01$). Međutim, nisu dobijene značajne razlike u efektu koji roditeljski postupci imaju na psihološku dobrobit. Rezultati su diskutovani u terminima teorije samo-determinacije i predstavljaju dokaz u prilog opravdanosti ispitivanja pojma autonomije u različitim socio-kulturnim sredinama. Pokazalo se da su uprkos objektivnim razlikama u navikama i načinu života mladih u različitim sredinama i uprkos različitosti u njihovoj samostalnosti u odnosu na svoje roditelje, roditeljski postupci značajni za psihološku dobrobit adolescenata. Bliskost i topla emotivna razmena izdvojili su se kao, za psihološku dobrobit adolescenta, najznačajniji aspekti odnosa roditelj-adolescent, bez obzira na sredinu u kojoj oni žive. Iako su ove osnovne determinante psihološke dobrobiti, koje se odnose na doživljaj roditeljskih postupaka, zajedničke za dve ispitivane kulture, može se reći da sredinski uticaji, odnosno uvrežene norme i karakteristična ponašanja u nekom društvu, oblikuju izvesne specifičnosti odnosa roditelj-adolescent i naglašavaju značaj pojedinih roditeljskih postupaka za određene aspekte psihološke dobrobiti.

Ključne reči: roditeljska podrška autonomiji, kulturološke razlike, Teorija samo-determinacije, psihološka dobrobit.

OKRUGLI STO

FEHNEROVA PSIHOFIZIKA U ISTORIJI PSIHOLOGIJE

Gordana Jovanović

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

gjovanov@f.bg.ac.rs

Cilj ovog rada je da, povodom stopedesetogodišnjice od objavljivanja Fehnerovih Elemenata psihofizike (1860), ali pre svega zbog značaja koji je u istoriji psihologije pripisan ovom delu, ponudi istorijsku rekonstrukciju nastanka Fehnerove psihofizike, kao novog teorijskog i istraživačkog programa kome je priznata odlučujuća uloga u zasnivanju psihologije kao samostalne nauke. Sledeći zadatak je da se oslanjanjem na veoma širok raspon u recepciji Fehnera u različitim kulturnim i naučnim kontekstima (npr. Vunt, V. Džejms, Bergson, Boring, Frojd), uključujući i

aktuelne ocene, izrečene upravo povodom značajne Fehnerove godišnjice, o ostvarenosti, ali i ostvarivosti i valjanosti Fehnerovog programa, postavle opštija pitanja o načinima zasnivanja psihologije.

Fehnerova (Fechner, 1801-1887) psihofizika nalazi se, hronološki posmatrano, između filozofske prošlosti psihologije i njenog istoriografski fiksiranog konstituisanja kao nauke - mada je sam Fehner u uvodu *Elementata psihofizike* tvrdio da je psihologija «makar do određene granice (već) dobila čvrste osnove». Problemski, psihofizika na nov način pristupa starom problemu odnosa duha i tela i upravo načinom rešavanja tog problema definiše naučni program čije su ključne odrednice eksperiment i merenje, tj. kvantifikacija.

Za Fehnera psihofizika je, kako je određuje na početku svog obimnog, razuđenog, heterogenog dela «egzaktna nauka o funkcionalnim ili odnosima zavisnosti između tela i duha, ili opštije, između telesnog i mentalnog, materijalnog i psihičkog sveta». Uostalom, relaciono određenje predmeta izraženo je i samom sintagmom «psihofizika». Dakle, pošto Fehner, inače profesor fizike, određuje svoj predmet kao psihofiziku, postavlja se pitanje odnosa psihofizike i psihologije. Uz to, iza pojavnog dualizma kod Fehnera stoji ontološki monizam, i to panpsihizam. Fehnerov panpsihizam podrazumeva i ujedinjujuću aktivnost mentalnog nad fizičkim.

Atribut «egzaktna», sa druge strane, ukazuje na matematiku kao ideal i merenje kao obavezujuću naučnu proceduru. Merenje psihičkih pojava poseban je izazov. Fehner je kvantitativni pristup, koji je prvi primenio Ernst Hajnrih Veber izučavajući odnos draži i oseta, formulisao matematičkom formulom koja, posredno, omogućuje merenje psihičkih procesa oseta. Iako je čak i sam dopustio da zakon ne važi u svim uslovima ili da nije svuda primenljiv, a to se i pokazalo, princip merenja psihičkog, po Fehneru, ostaje da važi.

Tako je sa Veberom i Fehnerom započeo nezaustavljiv program kvantifikacije i merenja u psihologiji.

Međutim, uprkos stopedestogodišnjoj istoriji, merenje u psihologiji nije rešilo problem mernih jedinica (Piaget). Štaviše, po oceni jednog savremenog psihometričara Mičela (Mitchell) nije jasno ni šta se u psihologiji meri. Uostalom, nedoumice o tome da li se mere oseti ili sudovi stare su koliko i sam projekat psihološkog merenja. A pitanje da li su razlike u intenzitetu oseta kvantitativne mobilisalo je još početkom prošlog veka više naučnih društava, među njima i British Psychological Society.

Ali čak i da nema ozbiljnih problema u samom kvantitativnom i metričkom pristupu, umesno je postaviti pitanje da li je kvalitativna osobenost čovekovog iskustva prevodiva bez ostatka u kvantitativne podatke. Da li se u ovom slučaju radi o odluci da je metod važniji od samog predmeta? Da li se posredno iskustvo fizičkog sveta može uzeti kao model neposrednog psihičkog iskustva? Da li je posle sto pedeset godina umesno poslužiti se Fehnerovom metaforom sata: uz «kvantitativni» «metrički» sat istovremeno kuca i drugi «kvalitativni» sat? Šta o tome kaže današnje čitanje Fehnera i dosadašnja recepcija njegovih ideja u psihologiji?

Učesnici: Gordana Jovanović, Dejan Todorović, Slobodan Marković, Žarko Korać.

UVODNO PREDAVANJE

SPORT PERFORMANCE AND PERCEPTUAL CUES

Tiziano Agostini

University of Trieste

In everyday life, our actions are guided by a variety of perceptual cues: Visual, auditory, kinesthetic, tactile, olfactory. It is well known that a correct cognitive integration of these cues leads to a more effective representation of our environment. In sport performance, cross-modal integration plays a crucial role. In particular, the integration between visual and auditory cues can be systematically studied from a cognitive perspective, in the attempt to individuate the guidelines to build mental strategies. Although practicing sports, intuitively seems to be a highly visually dependent behavior, and visual inputs tend to dominate other modalities, we experimentally studied the role of the auditory information, and its potential implications to enhance the performance in a few sports. We systematically manipulated the visual and auditory stimulation to evaluate their relative influence on performance. Our results seem to be coherent with literature claiming that auditory information is an essential factor to guide motor action in sport activities. This kind of suggestions, merging from applied studies in sport activities, offers important indications to develop cognitive models about mental strategies in sport.

SPISAK UČESNIKA

Agostini, T	238	Maksić, S	76
Aleksić, M	212	Marić, Z	216
Altaras D, A	201, 211	Marković, M	93, 95
Anđelković, D	38, 61	Marković, S	24, 30, 33
Anđelković, V	212	Mašnić, J	168
Anđelković, Z	233	Međedović, J	158, 192, 196
Anić, I	103	Milanović, M	163
Antić, S	112	Milin, P	8, 60
Arcidiacono, F	70	Milisavljević, M	23
Arnaudova, S	89, 142	Milošević, B	151
Arula, A	174	Minić, J	129
Avdić, A	221	Mirić, J	124
Babić, L	154, 155, 156	Mirović, T	213
Bajšanski, I	46, 47	Mišić, V	15, 181
Baucal, A	70, 98, 100	Mitić, A	143
Baucal, I	106, 109	Mitić, N	151
Berberović, DŽ	215, 218	Mitrović, D	195
Berklović, J	35	Nešić, B	116
Bjekić, J	56, 63, 198	Nikolić, J	73
Blagdanić, S	81	Novaković, O	92, 127
Bodroža, B	184	Obradović, V	135, 138
Bodrožić, Z	169	Opačić, G	184
Bojić, I	21	Orlić, A	65
Bojović, I	58	Oršolić, J	221
Brajović, A	159	Pajić, S	235
Branković, M	160	Pašić, M	84
Buđevac, N	68, 70	Pavičić, I	178
Bulut, T	21	Pavlović B, D	98, 100, 103
Cvijan, N	107, 133, 172	Pavlović, I	30
Čabarkapa, M	171	Pavlović, M	77
Čekrlija, Đ	84	Pavlović, M	141
Čizmić, S	175	Pejić, B	27, 29
Čolović, P	195	Pejić, M	56, 188, 227
Ćirić, M	190	Pešić, J	81
Ćirović, I	6	Pešikan, A	112
Denkova, F	89, 142	Petrides, K V	211
Despotović, I	201	Petrović, B	158
Dimitrijević, A	222	Petrović, B	203
Dimitrijević, B	124	Petrović, D	90, 113, 115
Dimitrijević, B	212	Petrović, I	211
Dimitrijević, S	44	Petrović, J	71
Dinić, B	35, 182	Petrović, N	148, 149

Domijan, D	9	Petrović, V	96
Dragojević, A	144, 146	Pflug, A	26, 27
Dražić, R	219	Popović Ć, B	93, 95, 104
Dušanić, S	165	Popović, M	4
Džamonja I, T	163	Popović, M	38, 61
Đapo, N	205, 208, 209	Popović, V	104
Đigić, G	79	Puhalo, S	132
Đokić, R	205	Purić, D	15, 133
Đokić, T	63, 92, 127	Radanović, J	60
Đoković, N	196	Radišić, J	74
Đorđević, I	21	Radiojević, N	51
Đorđević, M	223	Radosavljević, V	106, 109
Đorđević, V	172	Radović, O	151
Đurić, S	93	Radusinović, D	175
Đurić, V	143, 146, 147	Rajović, V	107
Đurišić B, M	177, 178	Ranđelović, D	180
Erić, M	41, 92, 198	Ranđelović, N	139
Fako, I	205, 206	Ranđelović, N	231
Filipović Đ, D	4	Ristić, I	18,20
Filipović, S	118	Savanović, Lj	133
Frichand, A	128	Savić, M	38, 61
Glumbić, N	223	Simić, I	190
Gracanin, A	202	Smederevac, S	147, 182
Grahovac, V	71, 73	Smuđa, M	23
Grubac, K	222	Spasić, S	187
Grujić, T	225, 226	Stajkić, B	36
Gulan, T	46, 57	Stanković, A	42
Gvozdenović, V	36,41, 181	Stanojević, D	225
Hadžiahmetović, N	206, 208, 209	Stanojkovska T, N	89
Hadžić K, A	213	Stepanović, I	120, 121, 169
Hanak, N	222	Stevanov, Z	11
Hasanbegović A, E	206	Stojanović, M	195
Ilić, O	48	Stojilović, I	31,33,82
Ilić, Z	104	Stojiljković, S	79, 190
Jakovljević, I	230	Stojimirović, E	188, 198
Janković, D	14	Subotić, M	113
Jerinić, M	196	Šapić, Lj	186
Joksimović, D	52	Ševkušić, S	76
Jolić M, Z	201, 211	Škorc, B	17,66
Jovanović D, S	133	Štefanec, Đ	213
Jovanović, G	236	Tenjović, L	219
Jovanović, K	234	Teovanović, P	193
Jovanović, T	40	Todić, T	3
Jovanović, V	90	Todorović, J	190
Kalanj, M	133	Todorović, M	23

Kardum, I	202	Tošković, O	3,12,58
Kartal, V	81	Trajkov, I	142
Knežević, G	147, 196, 199	Trkulja, M	14
Kolenović Đ, J	205, 208, 209	Turjačanin, V	136
Komlenić, M	52	Valerjev, P	46, 54
Kondić, V	144, 146	Van der Lely, H	61
Kordić, B	154, 155, 156	Važić, A	216
Koso, M	221	Veđić, D	171
Kostić, A	51, 56	Vejnović, D	40, 44
Kostić, A	103	Velov, B	143
Kostić, P	180	Verbić, S	86
Kovačević L, N	77	Vidaković, I	82
Kovačević, A	123	Vidanović, S	212
Ković, V	48, 49	Videnović, M	101, 152, 162
Krajinović, M	186	Vukadinović, M	35
Krnet, Lj	87	Vukelić, M	172
Krnjajić, Z	152	Vukičević, L	143
Krstić, K	131	Vukosavljević G, T	216, 219
Krstić, K	229	Westermann, G	49
Krupić, D	186	Zdravković, S	6,8,44
Kujačić, D	196	Zlatanović, Lj	141
Kuzmanović, B	148, 149	Zubić, I	166
Kuzmanović, D	101, 162	Želeskov Đ, J	192
Lalović, D	42	Žeželj, I	159, 160
Lazarević, Lj	199	Živnanović, M	41, 63,127
Levkov, Lj	110	Žunić P, V	77, 223
Majtanović, C	147		

IMPRESUM

XVII naučni skup Empirijska istraživanja u psihologiji
Knjiga rezimea (prvo izdanje)

Izdavač:

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
Čika Ljubina 18-20, 11000 Beograd

ISBN 978-86-86563-30-9

CIP 159.9.072(048)

COBISS. SR-ID 181594892

Štampanje:

Štamparija Gajić, Dobračina 73

300 primeraka

Beograd, 2011.